Національна академія наук України
Інститут регіональних досліджень

БЄЛЄНЬКИЙ П.Ю., МІКУЛА Н.А., МАТВЄЄВ Є.Е.

КОНКУРЕНТНІСТЬ

НА ТРАНСКОРДОННИХ РИНКАХ

Львів-2005

УДК: 339.92:332.1

Бєлєнький П.Ю., Мікула Н.А., Матвєєв Є.Е. Конкурентність на транскордонних ринках. – Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України, 2005. – 214 с.

У монографії обгрунтовується доцільність та необхідність дослідження конкурентоспроможності прикордонного регіону на транскордонних ринках. Вводиться поняття транскордонних ринків та здійснюється оцінка їх впливу на рівень життя мешканців прикордонних регіонів та конкурентоспроможність території. Запропоновані методичні підходи щодо інформаційного забезпечення транскордонних ринків та шляхів підвищення конкурентоспроможності прикордонних територій.

Монографія розрахована на спеціалістів та науковців, які займаються проблематикою формування регіональної політики в сфері розвитку транскордонного співробітництва та підвищення конкурентоспроможності регіонів.

Відповідальний редактор:
Бєлєнький П.Ю. – доктор економічних наук, професор

Рецензенти:
Козоріз М.А. – доктор економічних наук, професор
Михасюк Р.І. – доктор економічних наук, професор

ISBN 966-02-3796-0

Рекомендовано до друку Вченою радою Інституту регіональних досліджень НАН України (Протокол № 7 від 13 жовтня 2005 р.).

© Бєлєнький П.Ю., Мікула Н.А., Матвєєв Є.Е., 2005.

ЗМІСТ

Передмова 4

Розділ 1 Транскордонні ринки: співробітництво і конкуренція 6

1.1. Транскордонне співробітництво і конкурентне середовище 6

1.2. Транскордонні ринки, їх стан та особливості 17

1.3. Місце та роль інформаційного забезпечення транскордонних ринків 28

Розділ 2 Конкурентоспроможність прикордонного регіону на транскордонних ринках 63

2.1. Конкурентні переваги транскордонного регіону 63

2.2. Дослідження транскордонних ринків 77

2.3. Аналіз рівня інформаційного забезпечення транскордонних ринків 101

Розділ 3 Підвищення конкурентоспроможності територій з огляду на наявність транскордонних ринків 139

3.1. Формування політики підвищення конкурентності та конкурентоспроможності територій 139

3.2. Інфраструктурне забезпечення транскордонних ринків 157

3.3. Удосконалення організації інформаційного забезпечення транскордонних ринків 161

Післямова 213

ПЕРЕДМОВА

Весною 2000 року у Лісабоні країнами ЄС була прийнята стратегія, відповідно з якою протягом десятиріччя Євросоюз повинен перетворитися в об'єднання країн із самою сильною конкурентоспроможною економікою світу, яка розвивається найбільш динамічно, базується на знаннях, сучасних технологіях та нововведеннях. Основними пріоритетами цієї стратегії стали: просування економіки, що базується на знаннях та позиціях сталого розвитку; лібералізація та формування внутрішнього ринку; розвиток підприємництва; зайнятість та заходи проти соціальної сегрегації.

За підсумками п'ятирічного періоду реалізації Лісабонської стратегії серед пропозицій, запропонованих експертами, є доцільність розробки національних програм дій з реалізації лісабонських цілей, що охоплювали б обмежену кількість пріоритетів відповідно з актуальними потребами конкретної країни.

Маючи на меті інтеграцію з ЄС, Україні необхідно досягнути не лише певного рівня доходів на особу, а й істотного підвищення конкурентоспроможності країни, її регіонів та компаній у глобальному контексті. Автори поділяють думку тих вітчизняних економістів, які пропонують розглядати конкурентоспроможність країни як національну ідею.

Парадигма конкурентоспроможності держави зумовлює визначення основних пріоритетів соціально-економічного розвитку й завдань щодо їх реалізації на державному та регіональному рівнях на основі сучасних підходів та вимог глобалізованого простору. Транскордонне співробітництво, що активно розвивається на європейських теренах, створює додаткові можливості прискорення розвитку прикордонних територій держав шляхом об'єднання зусиль та мобілізації регіональних ресурсів. Окрім того, транскордонне співробітництво, відкритість транскордонних ринків розширюють конкурентне середовище прикордонного регіону, що зумовлює необхідність врахування останнього у регіональній політиці. Саме співробітництво і конкурентоспроможність повинні стати рушійною силою динамічного розвитку прикордонних, периферійних регіонів, забезпечення зростаючого рівня якості життя населення.

Метою даної роботи є подати інформацію регіональним органам влади щодо механізмів та інструментів використання можливостей транскордонного співробітництва і забезпечити конкурентоспроможність території з врахуванням впливу конкурентності на транскордонних ринках. Ми не ставили цілей оцінки рівня конкурентоспроможності того чи іншого регіону, галузі чи країни. Й так зрозуміло, що її треба підвищувати і невпинно підтримувати. Базуючись на теорії конкурентних переваг більш доцільно виявити для кожного регіону свої конкурентні переваги, на перший погляд, можливо, і не такі явні, але використання яких, у

недалекому майбутньому, може привести до суттєвого підвищення конкурентоспроможності регіону, а значить якості життя його мешканців. Рівень наших рекомендацій обмежився регіональними органами управління, які можуть їх застосувати самостійно, без вказівки зверху і без удосконалення законодавчого середовища. Це, на наш погляд, ті кроки, які місцева влада повинна зробити з огляду на її місію – створення нормальних умов життєдіяльності мешканців та функціонування суб'єктів господарювання. Основні акценти при цьому робляться на використанні інноваційної моделі розвитку, зокрема, у транскордонному вимірі.

Монографія розрахована на спеціалістів та науковців, які займаються проблематикою формування регіональної політики в сфері розвитку транскордонного співробітництва та підвищення конкурентоспроможності регіонів.

РОЗДІЛ 1
ТРАНСКОРДОННІ РИНКИ: СПІВРОБІТНИЦТВО І КОНКУРЕНЦІЯ

1.1. Транскордонне співробітництво і конкурентне середовище

За сучасних умов розширення процесів глобалізації зростає роль транскордонного співробітництва (ТКС) регіонів та відкриваються нові можливості для активізації господарської діяльності на периферійних територіях й підвищення їх конкурентоспроможності. Наприкінці минулого століття регіональна політика ЄС перейшла до нової парадигми – від застосування механізмів ліквідації диспропорцій регіонального розвитку шляхом міжрегіонального перерозподілу ресурсів до мобілізації природно-ресурсного потенціалу територій і застосування принципу субсидіарності. Цей підхід був використаний суміжними прикордонними регіонами Європи, які налагодили взаємні контакти між державними регіональними органами влади, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями, суб'єктами господарювання територій, об'єднуючи зусилля для вирішення спільних проблем, і від співробітництва за окремими транскордонними угодами перейшли до співробітництва в рамках єврорегіонів. Німеччина, Польща, Чехія та інші країни створили єврорегіони по всьому периметру своїх кордонів, що зумовлювалося, зокрема, поглибленням євроінтеграційних процесів та удосконаленням механізмів фінансування регіонального розвитку в ЄС. Основні пріоритетні напрями фінансової підтримки ЄС базувалися на загальних засадах просторового облаштування європейського континенту, прийнятих Радою Європи, і передбачали підвищення координованості та узгодження розвитку суміжних прикордонних територій сусідніх країн шляхом розробки концепцій спільного розвитку транскордонних регіонів. Таким чином, з метою виявлення спільних проблем і пошуку ефективних шляхів їх вирішення почалися **системні дослідження транскордонних регіонів як бази розвитку транскордонного співробітництва.**

Україна також включилася в процес розвитку транскордонного співробітництва, зокрема, у його найвищій організаційній формі – єврорегіонів. Були створені "Карпатський єврорегіон", єврорегіони "Буг", "Нижній Дунай", "Верхній Прут", "Дніпро" та "Слобожанщина". Цей процес триває – готуються проекти щодо створення єврорегіонів – "Дністер" (Вінницька та Одеська обл., Молдова), "Сян" (Львівська обл., Підкарпатське воєводство Польщі), "Земплін" (Закарпатська обл., Кошицький край Словаччини), "Ярославна" (Сумська обл., Курська обл. Росії). Транскордонне співробітництво та співпраця в рамках єврорегіонів сприяє розвитку інтеграційних процесів у культурній, освітній,

економічній, комунікаційній та інших сферах, має властивість прискорювати процеси вирівнювання якості життя населення прикордонних територій, приводити її до середньоєвропейського рівня та сприяти досягненню вільному переміщенню товарів, капіталів і людей через кордон. Воно забезпечує мобілізацію місцевих ресурсів та підвищення ефективності їх використання, робить можливим об'єднання зусиль для вирішення спільних проблем у транскордонному регіоні. Транскордонне співробітництво відіграє важливу роль як "полігон" для випробовування та адаптації європейського законодавства, інструментарію підвищення ролі регіонів, адаптації механізмів фінансової підтримки. Використання можливостей транскордонного співробітництва створює передумови забезпечення конкурентності та конкурентоспроможності прикордонних територій.

З другої половини XX століття регіони Європи вже не сприймаються лише як звичайні адміністративно-територіальні одиниці з сукупністю різних організацій, які діють у їх просторі. Вони значно посилили свій економічний та політичний статус. Регіональні органи державної влади та органи місцевого самоврядування стають все більш самостійними суб'єктами, що намагаються діяти самостійно, на власний розсуд. Поряд із державою, регіони намагаються забезпечити достатньо високий та зростаючий рівень життя своїм мешканцям. Це залежить, передусім від того, наскільки продуктивно використовуються національні / регіональні ресурси. За Портером М., єдине, на чому може базуватися концепція конкурентоспроможності на рівні країни – це продуктивність використання ресурсів[1]. По аналогії, можна сказати, що конкурентоспроможність регіону визначається продуктивністю його ресурсів. У цьому випадку постають питання визначення ресурсів регіону; чинників, що впливають на рівень їх використання, та оцінки системи управління регіоном центральними та територіальними органами влади з огляду на забезпечення його конкурентоспроможності. Наступними кроками буде визначення де і якими конкурентними перевагами володіє територія, і як ефективно скористатися цими знаннями.

Для того, щоб відповісти на означені питання доцільно згадати, що сучасною методологічною основою соціальних та економічних досліджень стала нова парадигма розуміння того, що люди і їх розвиток є найважливішою сферою суспільного розвитку.

Зміна парадигми розвитку людської цивілізації пов`язана з формуванням постіндустріального суспільства, яке визначене

[1] Портер М. Международная конкуренция: Пер. с англ. – М.: "Международные отношения", 1993. – 896 с.

американським соціологом Д. Беллом[2] як "суспільство, в економіці котрого пріоритет перейшов від переважаючого виробництва товарів **до виробництва послуг**, проведення досліджень, організації системи освіти і **підвищення якості життя;** у якому клас технічних спеціалістів став основною професійною групою і, що саме важливе, у якому впровадження нововведень...у все більшій мірі залежить від досягнення теоретичного знання...; яке передбачає **виникнення інтелектуального класу**, представники котрого на політичному рівні виступають у якості консультантів, експертів або технократів". У суспільстві, яке зараз формується, радикально змінюється відношення людини до власної діяльності, котра вже не визначається головним чином **зовнішньою матеріальною необхідністю**. Найважливішим явищем, яке характеризує цей процес є подолання праці як утилітарної активності і заміна її творчою діяльністю, що не мотивована матеріальними факторами. Даний процес пов'язаний з модернізацією системи людських цінностей і психологічних орієнтирів, і, судячи з усього, він не буде швидким. Саме оцінка сучасної трансформації як переходу від економічного суспільства до постекономічного, за визначенням Іноземцева В. дає основу для розуміння відповідного періоду як дуже довготривалого, і який **вимагає нових методів та механізмів управління господарським комплексом держави/регіону**[3]. Для постекономічного суспільства затрати матеріалів і праці не значно впливають на якість результату, якщо основним ресурсом при його виробництві виступають знання; подібний продукт виявляється не відновлюваним, а діяльність людини у такій мірі сприяє його інтелектуальному і духовному розвитку, що стає самодостатньою. Набуваючи статусу незалежної від затрат праці і матеріалів змінної, продукти творчої діяльності виявляються невичерпними і тому безмежними, а її істинний результат, що втілюється у розвиток людської особистості, – індивідуальним і який не можна відчужити**.** Постекономічна господарська система заперечує експлуатацію і приватну власність, а відношення обміну втрачають свою вартісну природу, що властива їм у економічну епоху[4].

Закономірність цивілізаційного прогресу полягає у розвитку людини, її розумових здібностей – це безпосередня мета та цільова функція розвитку виробництва та суспільства у цілому. Це зумовлює зростання ролі гуманітарної сфери, постекономічних принципів суспільного розвитку,

[2] Белл Д. Грядуще постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования. – М., 1999.

[3] Иноземцев В. За пределами экономического общества. Постиндустриальные теории и постэкономические тенденции в современном мире. – М. 1998.

[4] Иноземцев В. Расколотая цивилизация. Наличиствующие предпосылки и возможные последствия постэкономической революции. /гл. 1. Постэкономическое общество как идея и реальность – М.,1999.

соціальних та гуманітарних чинників економічного прогресу. Все це вимагає коригування загальної спрямованості трансформаційного процесу, надання йому сучасних цивілізаційних форм, використання таких шляхів та механізмів входження в світову систему господарювання, які б дали змогу скористатися позитивними наслідками глобального розвитку і, водночас, мінімізувати економічні, а особливо, соціальні труднощі. У сучасних умовах система управління економікою, суспільними процесами має спиратися на знання про стан і розвиток людського фактора. На попередніх етапах система управління і регулювання з боку держави спиралась, головним чином, на облік і регулювання товарно-матеріальних цінностей, а облік і регулювання людського фактора обмежувався рухом зайнятості, визначенням ступеня відповідності загальної та професійної підготовки потребам виробництва. В сучасних умовах ситуація змінюється докорінно. Щоб домогтися успішного розвитку економіки та суспільства держава має знати не лише стан розвитку людського фактора, але й створити умови для всебічного зростання знань працівників, для поширення і прояву творчих сил людини, її ініціативи. "Суспільний прогрес не можливий, якщо не реалізовані три ключові цілі людини: прожити довге і здорове життя; придбати, розширити та поновити знання; отримати доступ до засобів існування, що забезпечують достойний рівень життя"[5]. З цих позицій нами було дещо переглянуте поняття конкурентності та конкурентоспроможності щодо територій та вибору шляхів їх забезпечення.

Перед тим як перейти до розгляду конкурентоспроможності регіонів, звернемо увагу на те, що сучасна концепція конкурентоспроможності країни – потужний аналітичний інструмент, який оцінює як нації (країни) формують своє майбутнє. Ця концепція базується не лише на оцінці суто економічних показників, а й економічних наслідків важливих для стабільного зростання неекономічних явищ, таких як якість політичних процесів і управління суспільством, рівень освіти, наукова база, верховенство закону, культура, система цінностей та інформаційна інфраструктура[6]. Тобто конкурентоспроможність країни завжди включає свідомо керований довгостроковий аспект розвитку і її можна визначити як здатність країни досягти й підтримувати високі темпи економічного зростання, що виражаються у постійному прирості рівня ВВП на душу населення. Це те, яким чином нації створюють і підтримують середовище, що забезпечує конкурентоспроможність своїх економічних агентів. Зрештою, висока конкурентоспроможність країни сприяє високому рівню і якості життя населення[7].

[5] Валентей С., Нестеров Л. Человеческий потенциал: новые измерители и новые ориентиры.: Вопросы экономики. – 1999. – № 2. – С. 90-102.

[6] Полунєєв Ю. Конкурентоспроможність як національна ідея / Дзеркало тижня – 2005 – № 10 – 19 березня. – С.13.

[7] Там само.

На наш погляд, згадані неекономічні явища значною мірою формуються на регіональному рівні, і конкурентне середовище залежить від якості управління територією (регіоном).

Конкурентності територій приділяється значна увага, що зумовлено глобалізаційними процесами світової економіки і неоднозначним впливом їх на ситуацію у регіонах. Одні регіони виграють від глобалізації, а інші потребують передбачення у регіональній політиці відповідних механізмів підтримки їх конкурентоспроможності (субсидії, кредити, інвестиції в інфраструктуру, податкові пільги, фінансові стимули тощо). У цих умовах зростає роль регіональної політики, котра повинна бути спрямована на розширення повноважень регіонів, на надання їм необхідних важелів і засобів стимулювання економічного розвитку і партнерства із іншими регіонами і країнами. Співпраця з різними регіонами, яка активно розвивається в останні роки, відкриває широкі можливості для підвищення ефективності використання власних ресурсів регіонів, зокрема, для прикордонних територій дуже важливе є транскордонне співробітництво.

За своєю суттю транскордонне співробітництво передбачає різного роду контакти (зв'язки) людей, які, при певних обставинах, зумовлюють появу спільної діяльності. Можна систематизувати ці зв'язки по мірі зростання складності та умов їх здійснення.

1. Родинні контакти. Відбуваються завжди, не залежно від ступеня закритості кордону, хоча останнє має значний вплив на їх інтенсивність. Чим більше дозволів і затрат необхідно для перетину кордону, тим менша інтенсивність контактів.

2. Соціо-гуманітарні. В цю групу віднесені всі контакти, що відбуваються в сфері культури, історії, архітектури, освіти, науки, релігії, туризму, рекреації, взаємне надання послуг у сфері охорони здоров'я тощо.

3. Прикордонна торгівля – неформалізована купівля товарів та послуг на сусідніх територіях, передусім, для власних потреб.

4. Зовнішня торгівля товарами та послугами на прикордонних територіях – формалізовані експортно-імпортні відносини на прикордонних територіях.

5. Виробнича кооперація – співпраця у процесі виробництва товарів, наданні послуг та створенні матеріальних цінностей.

6. Спільні підприємства – формування спільних об'єктів в транскордонному просторі відповідно чинного законодавства сторін для виробництва продукції та надання послуг.

7. Транснаціональні компанії у прикордонних територіях. Спостерігається переважне розміщення підприємств компанії з обох сторін кордону (на невеликій віддалі) з тим, щоб попасти у різні режими економічної діяльності та, по можливості, у межах транспортних коридорів.

8. Взаємодопомога у надзвичайних ситуаціях, у боротьбі з контрабандою, нелегальною міграцією – розробляється спільний план дій.

9. Спільне використання природних ресурсів, природоохоронні заходи. Екологічна безпека – розробляється спільна програма забезпечення екологічної безпеки.

10. Територіальне (просторове) планування та облаштування території. Як член Ради Європи Україна взяла на себе зобов'язання дотримуватися основних принципів та положень просторового розвитку на європейському континенті, зокрема, щодо транскордонних регіонів.

11. Спільне використання об'єктів інфраструктури – при високому рівні інтегрованості транскордонного регіону з метою підвищення ефективності об'єктів інфраструктури розробляються регулятивні механізми для спільного їх використання. Подібні механізми розробляються і для випадку спільної розбудови інфраструктури з подальшим її використанням.

12. Стратегія розвитку транскордонного регіону – охоплюються всі сфери життєдіяльності населення у єдиному (інтегрованому) просторі транскордонного регіону. Це найвищий рівень розвитку транскордонного регіону.

Співпраця формалізується шляхом підписання транскордонних угод або створенням єврорегіонів. Проте для нас на даний момент важливо розглянути не стільки співробітництво на суміжних територіях, скільки нас цікавитиме конкуренція на цих територіях.

У даному дослідженні термін "конкурентний" використовується як характеристика, що означає наявність конкуренції, здатності до "змагання", а відтак, можна вести мову про конкурентне середовище. Відсутність останнього створює умови для спотворення цінової політики, монополізації окремих ринків, нівелювання конкурентності.

Чому для нас важливо поняття "конкурентність"? Тому що для прикордонних територій, навіть при умові протекціоністської політики щодо вітчизняного виробника, об`єктивно існує конкурентне середовище на транскордонних ринках. Мешканці прикордоння задовольняють свої потреби не лише на власній території, а й на сусідній, тобто на транскордонних ринках[8]. Хоча це явище існує давно і спостерігається, без винятку, у всіх транскордонних регіонах світу (крім випадку повністю закритого кордону), для західних областей України – воно нове. Фактично, кордон був відкритий наприкінці 80-х років і мешканці прикордоння масово почали виїжджати для закупівлі товарів не лише у суміжні території, але й набагато далі – у інші країни. Це було зумовлене товарним "голодом", дефіцитом основних предметів домашнього вжитку і під час перших поїздок відбувалася закупівля товарів, переважно, для власних потреб, не для продажу. Згодом, розпочалася епоха "шопінг-туризму", яка продовжувалася до того часу, поки ринки України не почали

[8] Мікула Н. Міжрегіональне та транскордонне співробітництво. Монографія. – Львів: ІРД НАН України, 2004. – 395 с.

наповнюватися товарами та послугами і не сформувалося конкурентне середовище. Тоді стало невигідним одноосібно їздити за товаром і на ринку з`явилися перші дрібно-гуртові торговці.

В Україні майже відсутні економічні дослідження цього явища, хоча багато постсоціалістичних країн пройшли цей етап "тотального гендлярства". Проте кожна з країн виходила по-різному з цієї ситуації. Так, наприклад, Польща, для якої ці процеси розпочалися на початку 80-х років, підійшла з розумінням до гендлярства свого населення і, можна сказати, підтримувала самозайнятість людей. Єдиний патент, вартістю 200 дол. США на рік, і ніяких більше податкових зборів, ніяких дозволів, рекету. Податкова система Польщі також сприяла розвитку домашнього господарства – база прибуткового податку громадян зменшувалася на витрати, які йшли на капітальний ремонт помешкання чи купівлю квартири, автомобіля, комп`ютера, холодильника, плату за освіту тощо. Так, тут слід звернути увагу на духовний і культурний рівень поляків, що відіграли не останню роль в процесі становлення ринкової економіки. Однак, можна сказати, що держава у цілому була повернута обличчям до громадян, їх потреб (зокрема, наприклад система малого кредитування). Таким чином, за підсумками року нагромаджувався певний первинний капітал, який дозволяв сім`ї відкрити власну справу. Для порівняння станом на початок 2004 рік у Львівській області було зареєстровано порядку 50 тис. малих підприємств, а у Підкарпатському воєводстві, яке за загальними параметрами ідентичне Львівському – порядку 150 тис.

Водночас, у державі відбувалися трансформаційні процеси у виробничому комплексі, перехід його на вищу технологічну базу. Кошти, отримані від приватизації великих державних об`єктів йшли на технічне переоснащення промисловості, відкриття нових виробництв на території Польщі, **створення конкурентного середовища**. Лише після цього почалися вживатися заходи щодо захисту вітчизняного виробника. Це можна побачити на прикладі такого товару як телевізор. У поляків великою популярністю користувався кольоровий телевізор "Електрон", який вироблявся у Львові. Їх скуповували тисячами. Проте після запуску у Польщі власного виробництва телевізорів (на німецькій та японській базах), на їх ввіз було введено мито, розмір якого прирівнював вартість львівського телевізора до японського. Ввіз львівських телевізорів припинився без усіляких заборон – це стало невигідним. Слід зауважити, що мито на львівський телевізор було набагато вище ніж на японський – більш якісний товар легше допускався на польський ринок.

Таким чином, конкурентне середовище прикордонного регіону визначалося й конкурентним середовищем сусідньої території. Цю ситуацію можна пояснити на рисунках 1.1. та 1.2. Якщо для внутрішнього регіону систему забезпечення благ можна умовно зобразити у вигляді повного кола з центром О (для спрощення пояснень ми замінили

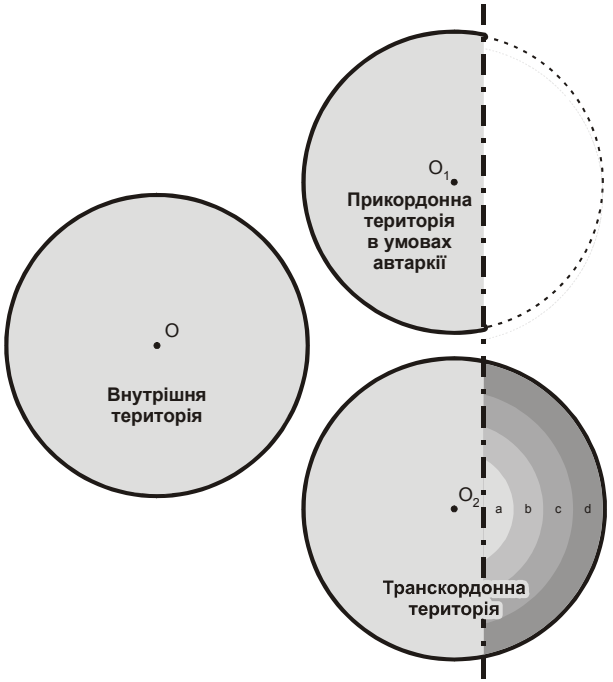

Рис. 1.1. Просторова локалізація забезпечення благами в прикордонних територіях

шестикутник решітки Кристаллера[9] колом Тюнена[10]), то для прикордонного регіону це коло буде урізане лінією кордону (коло з центром O_1). Не залежно від ступеня закритості кордону, відбуваються контакти на рівні домашніх господарств (I рівень, сектор "a"), тобто люди здійснюють, як мінімум, родинні, поїздки і при тому можуть купувати окремі товари чи послуги для власного користування. При цьому ширина (площа) сектору "a" вказує на кількість контактів: чим більше контактів, тим більша площа, тим більше благ можна отримати на суміжній території і таким чином, урізане коло розширюється на сектор "a". Транскордонне співробітництво відбувається у своїй найпростішій формі, а саме "прямі контакти" і на цьому рівні немає ніяких взаємних зобов'язань і тому не підписуються угоди (коло з центром у т. O_2).

При поїздках з метою налагодження контактів щодо можливої співпраці

[9] Гранберг А. Основы региональной экономики. – М.: ГУ ВШЕ, 2001. – 495с.
[10] Тюнен Й. Изолированное государство в его отношении к сельскому хозяйству и национальной экономии. 1926.

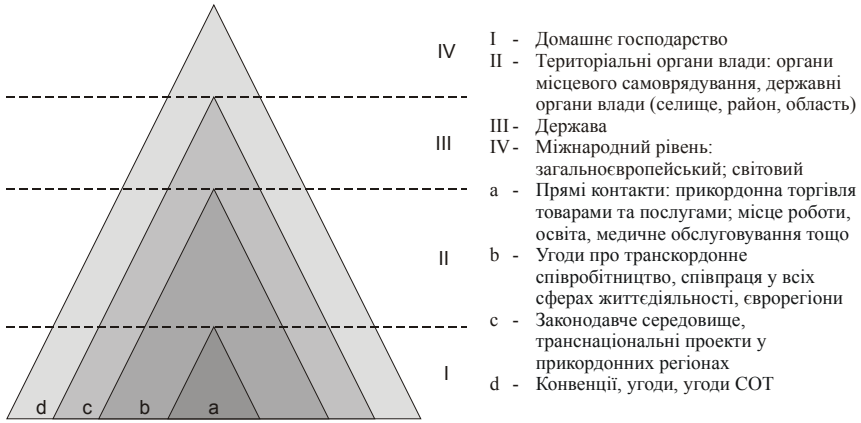

Рис. 1.2. Система забезпечення життєдіяльності населення прикордонного регіону в умовах розвитку транскордонного співробітництва

у будь-якій сфері (торгівлі, виробництва, транспорту, освіти, туризму та інших послуг), коли залучаються до співпраці багато осіб, громада на рівні селищної, районної чи обласної ради може укласти угоди щодо сприяння розвитку транскордонного співробітництва, або щодо визначених взаємних зобов'язань сторін (II рівень, сектор "b"). Таким зобов'язанням може бути, наприклад, взаємне визнання територіальних медичних страхових полісів для мешканців прикордоння. В цьому випадку розробляються механізми взаємозаліків по страхових зобов'язаннях лікарських установ, що знаходяться на території співпрацюючих сторін. Таких угод може бути багато у всіх сферах, а при виявленні спільних проблем і необхідності об'єднання зусиль для їх вирішення, виникає потреба не лише укладання окремих транскордонних угод, а створення організаційної структури з власними системами управління та фінансування – зокрема, єврорегіонів. Таким чином, коло системи благ розширюється на суму секторів "a+ b".

Чим більше співпрацюючих транскордонних територій, тим більше виникає зобов'язань з боку держави щодо "опіки" над суб'єктами ТКС (III рівень, сектор "c") та забезпечення їм сприятливих умов для вирішення проблем територій. Тобто коло системи благ розширюється на суму секторів "a + b + c". В ці процеси включаються Рада Європи та ЄС, формуючи свою регіональну політику (IV рівень, сектор "d"), впроваджуючи загальноєвропейські пріоритети. Коло системи благ розширюється на суму секторів "a + b + c + d", яке при повністю інтегрованому транскордонному просторі співпадає з повним колом, як для будь-якого внутрішнього регіону.

Таким чином, представлена система життєдіяльності населення прикордонних регіонів вказує на розширення конкурентного середовища в межах транскордонного регіону, або на транскордонних ринках.

З визначенням конкурентності території виникає питання її конкурентоспроможності – тобто, потенційних можливостей перемагати в умовному змаганні між територіями за блага, які задовольняють потреби, сформовані цінностями, які поділяються мешканцями, що ідентифікують себе з регіоном. Ці блага можуть формуватися всередині регіону або залучатися ззовні.

Конкурентоспроможним можна бути не скрізь, а лише за окремими напрямами чи чинниками, на певних ринках. Тобто конкурентоспроможними у всьому не можна бути, важливо бути конкурентоспроможним у тому, що має значення для мешканців регіону та для суб'єктів господарювання і громадян інших регіонів/країн, з якими будуть підтримуватися економічні контакти, необхідні для задоволення потреб мешканців даного регіону. Фактично, мова йде про вибір пріоритетів, у яких дана територія має конкурентні переваги, посилення яких може привести до підвищення життєвого рівня населення, що є індикатором конкурентоспроможності регіону. Так, наприклад для прикордонних регіонів їхнє місце розташування є чи не найважливіший ресурс. Цей ресурс, в умовах автаркії, призводить до того, що територія значно відстає у своєму розвитку від внутрішніх регіонів країни, промисловість не розвивається, населення поступово зменшується. Водночас, при відкритій економіці, цей ресурс створює умови прискореного розвитку за рахунок транскордонного співробітництва, зокрема, коли сусідня територія є більш високо розвинена. Тобто, місце розташування може бути як негативним так і позитивним чинником соціально-економічного розвитку території, а при відповідних заходах зі сторони регіональних органів влади стати значною конкурентною перевагою.

Оскільки конкурентоспроможність є наслідком наявності конкурентних переваг, відповідно, необхідно прагнути їх створювати, підтримувати і розвивати. Конкурентні переваги регіону визначаються наступними групами факторів:

1) конкурентоспроможністю країни, до якої входить регіон;
2) природно-кліматичними, географічними, екологічними і соціально-економічними параметрами регіону;
3) підприємницькою та інноваційною активністю в регіоні;
4) рівнем відповідності (випередження або відставання) параметрів інфраструктури регіону міжнародним і державним нормативам;

5) рівнем міжнародної інтеграції і кооперування регіону[11].

Конкурентоспроможність є складним багаторівневим явищем і аналіз та його оцінку необхідно найтіснішим чином пов`язувати з конкретним конкурентним середовищем, і особливо, зі ступенем його інтеграції з зовнішнім середовищем. Проблеми взаємовідносин між регіонами, між центром і регіонами та всередині регіонів, завжди існували і будуть існувати у зв'язку із різною спрямованістю економічних інтересів.

Важливо, що головним суб'єктом регіону є населення, оскільки саме тут люди реалізують свої економічні інтереси і задовольняють потреби. Як успіхи підприємства у конкурентній боротьбі, так і положення регіональної влади визначаються тим соціально-політичним кліматом, що сформувався у регіоні. Тому при визначенні конкурентоспроможності регіону слід враховувати критерії, які характеризують рівень і якість життя населення.

Розуміння того, що люди і їх розвиток є найважливішою сферою суспільного розвитку почало набувати все більшого розповсюдження і поступово матеріалізуватися у програмах національного розвитку. ООН на вимогу часу розробила і проаналізувала динаміку індексу людського розвитку. Цей індекс спирається на ряд показників: середня тривалість життя, рівень писемності та освіти, доход на душу населення. Це узагальнюючі показники. Так, щоб забезпечити зростання середньої тривалості життя, необхідно поліпшити добробут людини, тобто забезпечити її роботою, створити сприятливі умови для праці, задовільне медичне обслуговування, нормальні житлово-комунальні умови тощо. Дохід на душу населення свідчить наскільки повно задовольняються потреби людини у харчуванні, одязі, наскільки широко людина може користуватися благами культури та мистецтва, чи має можливості відпочити тощо. Для прикордонних регіонів є ще й своя специфіка, пов'язана з бар'єрними функціями кордону, що впливають на життєдіяльність населення, і що також треба враховувати в стратегії соціально-економічного розвитку держави та регіонів.

Більшість прикордонних територій у країнах Європи є менш розвиненими, ніж центральні, і регіональна політика ЄС спрямована на ліквідацію диспропорцій розвитку регіонів, підвищення життєвого рівня населення. Для України ситуація дещо інша, пов'язана з тим, що лише західні прикордонні території розвивалися зі специфікою периферійності – всі останні (у даний час прикордонні) розвивалися як внутрішні регіони країни. Поява кордону на цих теренах внесла суттєві корективи в життєдіяльність мешканців. Нівелювати наявність кордону, використати нові можливості при вирішенні проблем територіального розвитку прикордоння, забезпечити зростання життєвого рівня місцевого населення –

[11] Портер Майкл, Э. Конкуренция: Пер. с англ.: Уч. пос.- М.: Издательский дом "Вильямс", 2000. – 495 с.

це основні цілі розвитку транскордонного співробітництва, які поряд з конкурентоспроможністю необхідно враховувати у регіональній політиці. Обґрунтування і подальша реалізація ринкової стратегії формування конкурентоспроможної економіки регіону можливі саме у рамках конструктивної регіональної політики.

1.2. Транскордонні ринки, їх стан та особливості

З огляду на те, що транскордонне співробітництво – це взаємні додаткові можливості підвищення якості життя, які використовуються постійно, доцільно визначити нові поняття транскордонних ринків, які задовольняють потреби мешканців регіонів з обох сторін кордону.

Транскордонні ринки – це об'єднані національні регіональні ринки товарів, послуг, капіталів, праці, якими неформально користуються громадяни сусідніх територій для задоволення власних потреб (домашнього господарства) в межах діючих національного та міжнародного законодавств.

Розглянемо транскордонний ринок товарів та послуг і як він впливає на конкурентоспроможність регіону.

Перш за все – це розвиток прикордонної торгівлі. На початку це була справді неформалізована прикордонна торгівля (1991-1994 роки), яка пізніше перейшла в стадію формалізованої експортно-імпортної торгівлі окремими підприємцями та фірмами у транскордонному регіоні. Як би зневажливо не називали це явище ("човниковий" туризм, шопінг-туризм), але воно надало імпульсу розвитку багатьох сфер.

Для підтвердження цього скористаємося статистичною інформацією Польщі (в Україні такі дані відсутні). Торгівля на транскордонних ринках у 2002 році за статистикою Польщі становить 2,1% від її загального зовнішньоторговельного обороту, причому цей показник у зовнішній торгівлі Польща-Україна становить 12,3% (табл.1.1). Оцінити обсяги прикордонної торгівлі можна порівнявши їх, наприклад, з обсягами торгівлі Польщі з Україною (1,7%), Австрією (1.9%), Словаччиною (1,4%), Іспанією (2.2%) і багатьма іншими країнами Європи. Це свідчить про активність мешканців прикордонних регіонів щодо приватних закупівель на всій території транскордонного регіону.

Така ситуація спостерігається по всьому периметру кордону і напрямки потоків формуються відповідно з економічною ситуацією в кожній державі. Вчора більше українців їздило у Польщу, сьогодні поляки закуповуються в Україні. Якщо взяти до уваги, що турист у Польщі у середньому витрачає 40 дол. США на особу, то у кризові періоди прикордонна торгівля за обсягами значно переважає цей показник, а в звичайних умовах витрати утримуються на цьому рівні (рис.1.3-1.8).

Таблиця 1.1

Динаміка прикордонної торгівлі у зовнішній торгівлі Польщі

	2000		2001		2002	
	Обсяги, млн. zl	Частка,%	Обсяги, млн. zl	Частка,%	Обсяги, млн. zl	Частка,%
Польща						
Імпорт	213072,0	100	206253,0	100	224816,0	100
Прикордонна торгівля	3815,9	1,8	2813,6	1,4	2036,3	0,9
Експорт	137909,0	100	148115,0	100	167338,0	100
Прикордонна торгівля	8353,8	6,1	6021,6	4,1	6156,4	3,7
ЗТО	350981,0	100	354368,0	100	392154,0	100
Прикордонна торгівля	12169,7	3,5	8835,2	2,5	8192,7	2,1
Польща-Україна						
Імпорт	2064	100	1841	100	2003	100
Прикордонна торгівля	15,6	0,8	32,1	1,7	43,7	2,2
Експорт	3488	100	4115	100	4817	100
Прикордонна торгівля	901,8	25,9	809,3	19,7	792,1	16,4
ЗТО	5552	100	5956	100	6820	100
Прикордонна торгівля	917,4	16,5	841,4	14,1	835,8	12,3

Розраховано за [12]

У цілому, частка прикордонної торгівлі у польському експорті переважає частку у польському імпорті, що вказує на значні обсяги закупівель іноземцями на польській території (німцями, українцями, чехами) (табл.1.2). Найбільше прикордонна торгівля здійснюється на польсько-німецькому, чеському та словацькому кордонах. З 2001 активізувалися білоруси, які порівняно з 1999 роком чотирикратно збільшили обсяги закупівель, переважно промислових товарів.

[12] Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej. – Warszawa: Gowny Urzad Statystyczny. Rok LX Warszawa. 2003. – s.722 2. Ruch graniczny i wydatki cudzoziemcow w Polsce oraz polakow za granica w 2000 r. // http://www.stat.gov.pl/serwis/nieregularne/ruch/index.htm

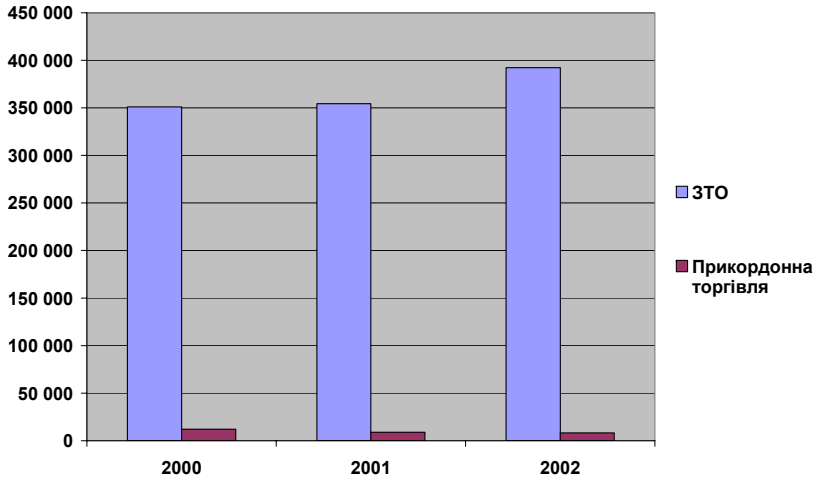

Рис. 1.3. Частка прикордонної торгівлі у зовнішньоторговому обороті Польщі, млн. zl.

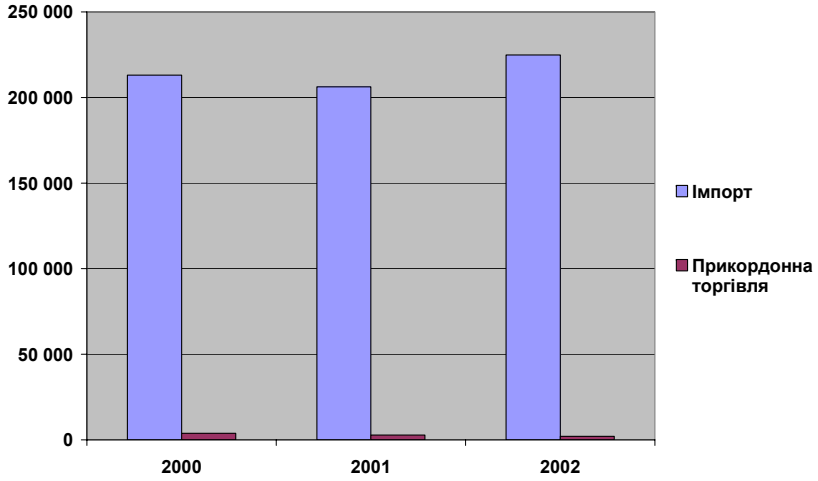

Рис. 1.4. Частка прикордонної торгівлі у польському імпорті, млн. zl.

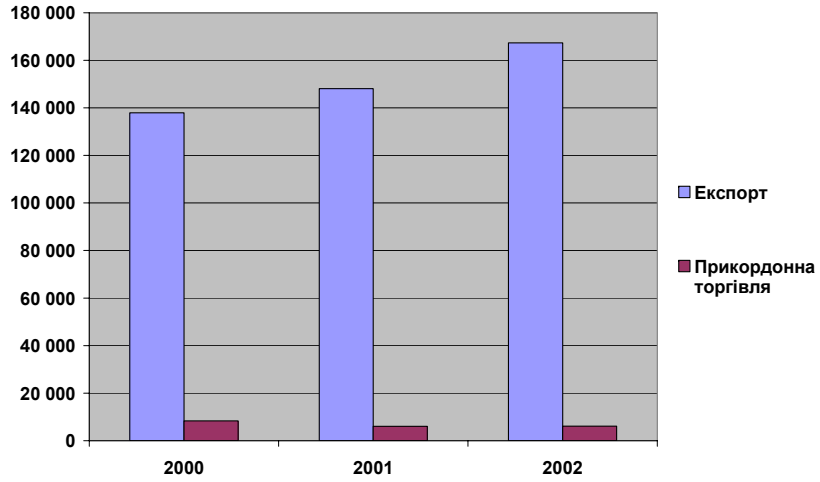

Рис. 1.5. Частка прикордонної торгівлі у польському експорті, млн. zl.

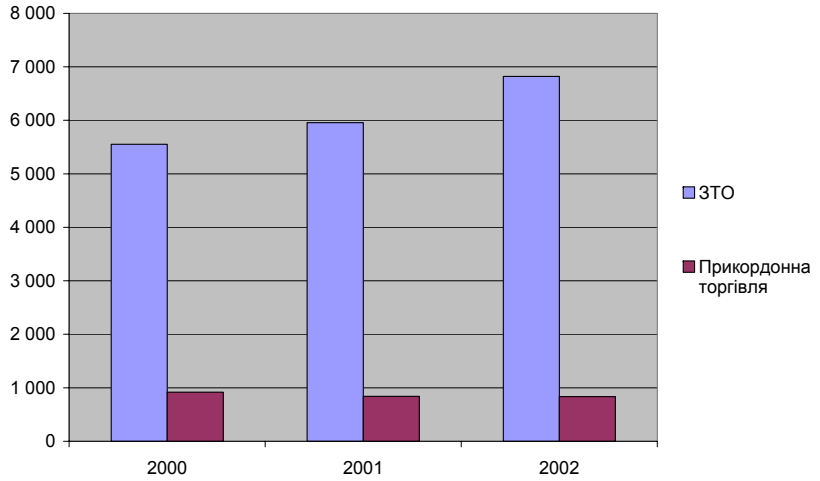

Рис. 1.6. Частка прикордонної торгівлі у зовнішньоторговому обороті Польща-Україна, млн. zl.

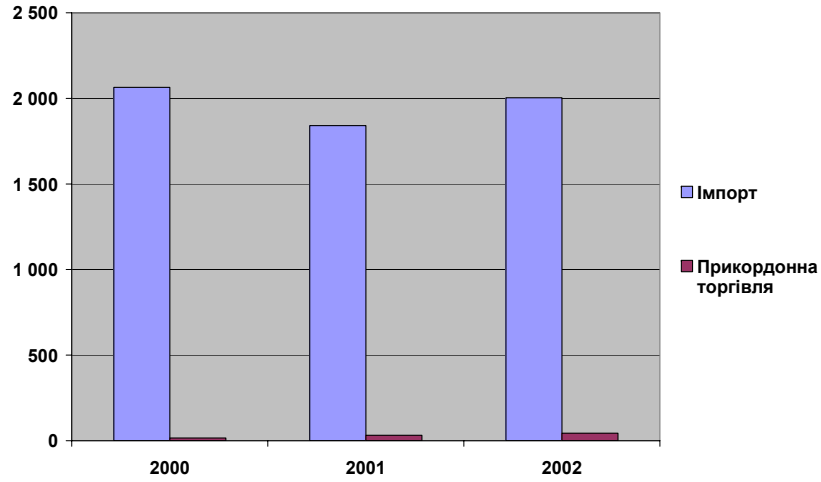

Рис. 1.7. Частка прикордонної торгівлі у імпорті Польща-Україна, млн. zl.

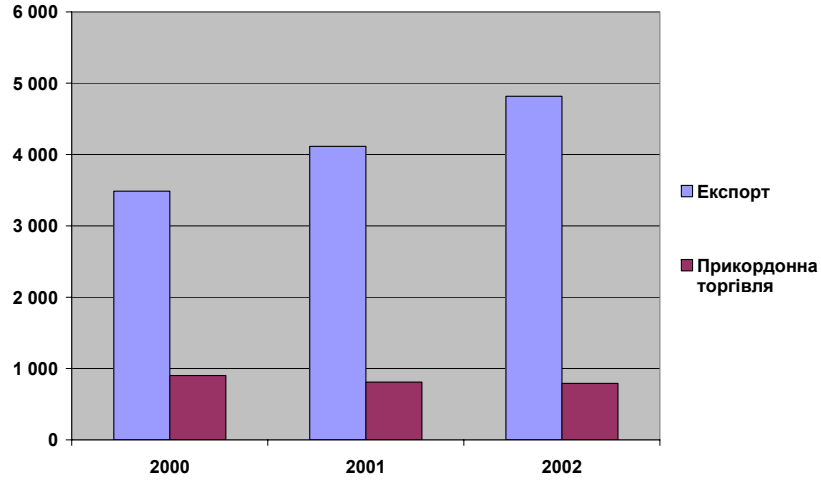

Рис. 1.8. Частка прикордонної торгівлі у експорті Польща-Україна, млн. zl.

Таблиця 1.2

Динаміка прикордонної торгівлі Польщі

	1999				2000				2001				2002			
	Продукти %	Промислові товари %	Послуги %	% серед прикордонних країн	Продукти %	Промислові товари %	Послуги %	% серед прикордонних країн	Продукти %	Промислові товари %	Послуги %	% серед прикордонних країн	Продукти %	Промислові товари %	Послуги %	% серед прикордонних країн
Витрати іноземців у Польщі	23,2	58,5	18,4	100,0	25,4	57,8	16,8	100,0	22,7	62,7	14,5	100,0	23,0	66,0	11,0	100,0
В т.ч. з прикордонних країн	24,9	58,5	16,6	79,3 / 100	26,4	57,8	15,8	83,3 / 100	23,3	65,0	11,7	78,4 / 100	23,4	68,1	8,2	77,8 / 100
Росії	19,0	73,0	7,9	1,4	29,0	59,6	11,3	2,1	23,3	68,6	8,2	2,2	31,3	61,3	6,5	1,0
Литви	16,9	73,9	9,2	1,3	19,3	68,2	12,6	1,1	12,2	72,6	15,2	2,0	6,2	83,5	10,3	2,7
Білорусії	17,5	79,8	2,7	8,9	23,4	75,6	1,0	14,4	16,6	81,4	1,6	35,7	13,6	85,5	0,9	42,6
України	33,6	61,6	4,7	13,8	36,2	54,6	9,2	10,8	35,5	55,9	8,6	13,4	31,9	61,8	6,3	12,7
Словаччини	9,3	87,5	3,2	2,9	12,7	82,1	5,2	4,0	12,5	81,8	5,7	2,3	10,9	79,6	9,5	2,0
Чехії	19,9	78,9	1,2	9,4	21,8	75,5	2,6	9,1	22,9	73,9	3,2	8,9	24,8	71,6	3,6	7,2
Німеччини	25,7	49,8	24,5	62,4	26,9	49,3	23,7	58,5	26,3	48,0	25,8	35,4	35,8	44,4	19,7	31,5
Витрати поляків за кордоном	40,7	35,2	24,1	100	32,3	29,5	38,2	100,0	41,3	27,8	30,9	100	42,4	26,0	31,6	100,0
В т.ч. у прикордонних країнах	48,3	41,0	10,7	75,9 / 100	41,6	33,8	24,5	72,7 / 100	47,8	31,7	20,5	73,7 / 100	52,0	30,2	17,8	72,9 / 100
Росії	68,0	28,7	3,2	2	59,5	38,2	2,3	1,9	51,2	45,2	3,6	2,2	43,5	54,7	1,8	2,9
Литви	32,5	21,4	46,2	0,3	18,4	25,2	56,3	0,3	18,1	46,6	35,3	0,7	17,3	16,1	66,5	1,2
Білорусії	46,5	24,8	28,7	0,7	57,9	36,0	6,1	0,4	47,9	40,1	12,0	0,7	51,7	46,2	2,1	0,7
України	70,1	12,2	17,7	0,4	59,0	13,5	27,6	0,4	44,5	12,1	43,3	0,8	36,4	30,2	33,4	2,1
Словаччині	54,0	5,1	40,9	7,9	40,0	3,8	56,2	17,5	44,1	5,4	50,5	17,8	37,7	3,6	58,7	15,0
Чехії	76,9	11,3	11,8	19,4	65,1	11,0	23,9	23,6	60,5	23,5	10,6	39,4	69,0	21,1	9,9	37,5
Німеччині	39,1	54,1	6,8	69,3	31,4	52,9	15,6	55,8	36,9	51,8	11,3	38,0	44,0	46,9	9,1	40,5

До 2002 року на території Польщі прослідковується також значне зростання обсягів закупівель промислової продукції і зниження обсягів послуг. В той же час, для поляків основними ринками є прикордоння Німеччини, Чехії та Словаччини. Аналіз прикордонної торгівлі також показав, що:

– видатки поляків у Німеччині і німців у Польщі збалансовані у порядковій шкалі, також вони збалансовані у структурі видатків іноземців у Польщі і поляків за кордоном в цілому;

– видатки українців у Польщі та поляків в Україні відрізняються майже на два порядки не на користь України,

– структура видатків, можна сказати, є прогресивною у німців (паритет послуг у співвідношенні із товарами), "нейтральною" у поляків і не ефективною у українців.

У цілому динаміка закупівель поляків для власних потреб за кордоном порівняно з 2000 років зменшувалася, проте, як очікувалося, у зв'язку зі вступом до ЄС напрям прикордонної торгівлі змінився і на даний час в Україну, Білорусію прибуває значно більше осіб, які витрачають валюту, здійснюючи закупівлі, передусім продовольчих товарів (за даними прикордонної служби у 2004 році в Україну прибуло майже вдвічі більше поляків ніж у 2002 році).

Щоб уникнути впливу негативних чинників такої зміни напряму прикордонної торгівлі та ефективно використати позитиви, доцільно було б вжити ряд відповідних заходів на регіональному рівні (сформувати відповідну політику транскордонного співробітництва в економічній сфері).

У цілому можна стверджувати, що мешканці прикордонних регіонів мають значно ширші можливості для отримання благ на свої доходи, ніж мешканці центральних регіонів держав. В даному випадку ми не зупинялися на негативних моментах прикордонної торгівлі.

Основне, нам було потрібно показати її значний вплив на життєдіяльність у всіх транскордонних регіонах, по всьому периметру кордону. Визначення прикордонної торгівлі в цілому як дещо негативне явище (такий окрас отримала прикордонна торгівля в Україні), на наш погляд, не є вірним. Це явище заслуговує більш детального дослідження та аналізу.

Враховуючи, що прикордонна торгівля товарами та послугами – це не формалізовані експортно-імпортні операції (в межах дозволених до ввозу-вивозу обсягах валюти), а купівля здійснюється за принципом придбання дешевшого, більш якісного товару (послуг) і те, що 76% території України є прикордонні, можна зробити висновок, що національний сукупний дохід формується не лише всередині держави, а й на суміжних територіях, як і конкурентоспроможність прикордонних територій.

Спробуємо уточнити зміст поняття прикордонна торгівля до котрого в Україні неоднозначне ставлення. У кризовий та трансформаційний період

завдячуючи журналістам замість прикордонної торгівлі почав вживатися термін "човникова" торгівля і дещо були зміщені акценти у розумінні її суті. Не дивлячись на те, що майже не має публікацій щодо економічних досліджень прикордонної торгівлі, на замовлення Європейської Комісії експертами Консорціуму "Bradley Dunbar Associates" та Центру підтримки бізнесу "Нюбізнет" у Львові за підтримки всіх офісів агенції регіонального розвитку у чотирьох партнерських регіонах (Львівська та Волинська області, Підкарпатське та Люблінське воєводства) проводилося дослідження як у Західній Україні, так і у Польщі впливу розширення ЄС на прикордонну торгівлю між Україною та Польщею (2002 р.). В основі цих досліджень лежав підхід до визначення прикордонної торгівлі у трьох характерних видах: як 1) дрібної "човникової" торгівлі мешканців прикордонних місцевостей (яку також називається "прикордонний обміном"); 2) організованої "човникової торгівлі"; 3) неофіційної чи "напівофіційної" торгівлі.

За їх визначенням, дрібні "човникові торговці" – громадяни, що мешкають у прикордонній місцевості та купують і продають дрібні партії товару під час поїздок через кордон. Друга – це "човникові торговці", діяльність яких більш масштабна та краще організована, які продають контрабандні та інші товари. Згідно наявних даних, базованих на дослідженнях та опитуванні представників туристичних компаній, у Західній Україні існує досить значна кількість людей, що займаються цією більш організованою торгівлею, оскільки саме вони працюють на насичення прикордонних регіонів контрабандними товарами, це зумовлено відсутністю виробництва певних товарів, до яких звикло місцеве населення, в Україні, меншим їх асортиментом у порівнянні з Польщею та економічною недоцільністю транспортування малих партій товару на великі відстані по Україні.

За підрахунками від 100 до 200 тисяч осіб було зайнято у цій торгівлі (дрібній та більш організованій "човниковій" торгівлі) до введення візового режиму з Польщею, більшість з них з Львівщини. Згідно даних опитувань, проведених у ході дослідження з працівниками Львівської регіональної митниці у Львові, жінки складають 50% тих, хто перетинав кордон пішки з метою продажу сигарет та алкоголю. Торговий оборот вважається досить незначним, від 5 до 10 мільйонів доларів на рік. Головними видами товарів, що вивозились до Польщі, є сигарети, алкоголь та бензин, ціна на які є значно нижчою в Україні.

Досить значна частка українського імпорту не декларується на митниці (близько 37% у 2002 та 35% у 2003 роках), хоча його об'єм зменшується. На думку представників ділових кіл, яких опитав Центр підтримки бізнесу "Нюбізнет", від 40 до 60% підприємств, що ведуть торгівлю з польськими партнерами, використовують в якійсь мірі такий вид неофіційної торгівлі. Також було проведено опитування на трьох пунктах перепуску через

кордон: Рава-Руська, Краковець та Шегині На основі даних відповідей респондентів були виділені наступні групи осіб, що виїжджають до Польщі:

1. Приватний підприємець. Як правило, виїжджає за кордон декілька разів на місяць і перебуває там кілька днів. Закуповує продукцію на суму від 500 до 2000 $. Має середньомісячний дохід від 400 до 600 $. У цю групу потрапляють "професійні" човники.
2. Представники торгівельних фірм. Виїжджають за кордон від кількох разів в місяць до кількох разів в рік на декілька днів переважно для контактів з партнерами і закупівлі продукції. Закуповують продукцію на суму від 1000 до 10000 $. Мають середньомісячний дохід від 200 до 500 $.
3. Представники невеликих виробничих фірм. Як правило, доволі рідко відвідують Польщу (кілька разів в рік) і проводять там від одного дня до тижня. Основна мета – контакти з партнерами. Закуповують продукцію на суму до 200 $ (для власного використання) або до 10000 $ (для виробничих цілей). Мають середньомісячний дохід від 100 до 500 $.
4. Представники сфери послуг (наприклад, ресторани). Відвідують Польщу кілька разів в місяць; проводять там один-два дні для контактів з діловими партнерами. Майже не закуповують продукцію, а якщо купують, то на суму до 1000 $. Середньомісячний дохід становить 200-500 $.
5. Службовці. Відвідують Польщу кілька раз в рік протягом кількох днів. Закуповують продукцію на суму до 200 $ для власного використання. Середньомісячний дохід від 70 до 150 $.
6. Безробітні. Частота виїзду становить кілька разів на місяць на один-два дні. 55% з них вважає своїм основним доходом торгівлю з Польщею, при цьому середньомісячний дохід дещо більший, ніж у службовців і становить від 150 до 300 $.

Респондентам було задане запитання – якою, на їхню думку, є основна мета поїздки громадян України, що перетинають кордон. Більшість опитаних (90%) вважає, що більше 50% тих, хто перетинає українсько-польський кордон, робить це з метою торгівлі. 60% респондентів вважає, що таких людей більше 80%.

Більше, ніж 60% респондентів на українсько-польському кордоні відповіли, що вони закуповують продукцію в Польщі. Однак, на запитання: "Скільки Ви витрачаєте?" 40% респондентів відповіло, що менше, ніж 200 доларів США. Таким чином, відокремлюються ті, хто закуповує продукцію для власного вжитку або дуже дрібної торгівлі. Приблизно 18% респондентів зазначило, що витрачають між 200 та 2000 доларів США. Ця група в більшості складається з "човників". Особи, які витрачають більше, в основному закуповують обладнання та матеріали для виробничих потреб.

На нашу думку, з описаних вище груп лише службовці займалися прикордонною торгівлею, всі останні здійснювали експортно-імпортні

операції у прикордонних регіонах – їх діяльність декларувалася і обкладалася податками, за винятком контрабанди, тобто товари та послуги включалися у офіційну статистику зовнішньої торгівлі.

Виділяючи прикордонну торгівлю як закупівлю товарів та послуг для власних потреб – отримуємо постійно існуюче явище не залежно від цивілізаційного розвитку держави та кризових ситуацій. Преференції СОТ стосуються саме такого виду прикордонної торгівлі і регулюють обсяги валюти, які можна вивозити/ввозити для власних потреб, кількості та видів товарів, які можуть перевозитися через кордон без мита тощо. "Човники" – тимчасове явище, яке, як показує досвід, зменшується у процесі стабілізації економіки держав (див. табл.1.1.). А контрабанда та напівофіційна торгівля – це справа митних органів та служби безпеки держави. У боротьбі з таким явищем є досить багато і економічних механізмів, наприклад, система оподаткування доходів фізичних осіб. Так, податкова система Польщі створює всі умови для того, щоб населення само себе утримувало і збагачувалося. Вже згадувалося про зменшення бази прибуткового податку поляків на всі витрати, направлені на власний розвиток. Це має й інший ефект. Таке зменшення бази оподаткування відбувається при наявності підтверджуючих документів. Це стимулює громадян декларувати повністю свої доходи, розвивати домашнє господарство з однієї сторони, а з іншої – звертатися за послугами до сервісних фірм та фінансово-банківських установ, які в свою чергу будуть зацікавлені в легалізації своєї діяльності. Тим самим отримують розвиток малі та середні підприємства. При такій системі оподаткування українці не їздили б у Польщу навіть за товарами для власних потреб (від продуктів харчування до будівельних матеріалів, сантехніки, водопідігрівачів тощо), а купували б ці товари у офіційних дилерів польських фірм, щоб отримати відповідні підтверджуючі документи. Просте зниження ставки прибуткового податку, як зробила Росія та Україна, не дасть того ефекту, який отримується в існуючих умовах оподаткування у Польщі.

Закупівля товарів дрібними партіями підприємствами малого бізнесу створюють передумови прискореного асортиментного насичення товарного ринку, з широкою гамою якісних та цінових характеристик, розрахованих на споживача з середнім рівнем доходів. Високоякісний, дорогий товар завозиться в країну великими зовнішньоторговельними фірмами, і реалізується переважно у фешенебельних магазинах, супермаркетах, бутіках тощо.

До введення візового режиму ціни на товари в прикордонних регіонах по обидві сторони українсько-польського кордону були майже однакові (за виключенням алкоголю, тютюнових виробів та паливно-мастильних матеріалів). За сучасних умов ускладненого перетину кордону ціни на товари, переважно польського виробництва, які користуються більш високим попитом, порівняно з китайськими та турецькими виробами,

зросли майже вдвічі. Тобто, скорочення конкурентності транскордонних ринків призвело до значного зростання цін для українського споживача. При цьому спостерігалося зростання цін навіть при зміцненні гривні, що свідчить про значну реакцію транскордонного ринку товарів на будь-які зміни фінансового ринку.

Іншим напрямом, який розширив потенційні можливості населення прикордонних регіонів є функціонування транскордонного регіону як спільного ринку все можливих послуг. Це стосується як транспортних перевезень (особливо високим попитом користуються Варшавський та Будапештський аеропорти), дипломатичних установ та зарубіжних представництв, лікарняних, рекреаційних, туристичних, фінансових, інформаційних та інших послуг. Українці, угорці, словаки та поляки, взаємно отримують освітні, культурні, туристичні послуги. Для прикладу, з Перемишля чи Ярослава ближче приїхати до Львова в Оперний театр, ніж до Варшави. Туристичні путівки у Польщі дешевші, ніж у вітчизняних тур операторів. Висока ціна на стоматологічні послуги у Закарпатській області утримується попитом на них угорців. Таких прикладів є багато і, можна зауважити, що з різниці цін та якості послуг користуються, без винятку, у всіх транскордонних регіонах світу.

Таким чином, активізація та розвиток малого підприємництва та дрібно-гуртової торгівлі, особливо, у місцевостях, розміщених безпосередньо коло кордону, створення багатьох спільних підприємств та об’єктів ринкової інфраструктури – консалтингових, страхових, туристичних фірм та перевізників тощо, в значній мірі зумовлювалися прикордонною торгівлею і конкурентністю транскордонних ринків.

Третім напрямом можна вважати використання транскордонного регіону як спільного ринку праці. Не секрет, що на території сусідніх Польщі, Словаччини, Угорщини працюють багато людей у сільському господарстві, будівництві та на некваліфікованих роботах. Проте, користуються попитом і кваліфіковані працівники, а саме, вчителі іноземних мов, кандидати та доктори наук, програмісти та інші фахівці, які знайшли собі місце за спеціальністю у сусідніх теренах. Водночас, в Україні працює багато будівельників з Польщі, Угорщини, інших країн, а також консультантів, науковців та інших фахівців.

Четвертий напрям – це спільний інформаційний, інноваційний та навчальний простір. Фактична відсутність мовного бар’єру, технічна можливість телебачення, Інтернету, прискорені можливості наочного навчання, обмін досвідом, інновації і всіх сферах життєдіяльності – все використовується мешканцями прикордоння.

П’ятий напрям – використання спільних природних ресурсів, а саме, водних та гірських і узгоджене використання лісових та земельних, що зумовлює розвиток співпраці, необхідність отримання досвіду роботи у системі, підвищує ефективність менеджменту територій.

Як видно, вплив транскордонних ринків є досить значний на життєдіяльність окремого домашнього господарства, дрібного бізнесу та й у цілому на господарський комплекс території, а значить, держави.

У даній роботі ми лише визначили наявність значного впливу прикордонної торгівлі та транскордонних ринків на життєдіяльність прикордонних територій, їх конкурентоспроможність, проте кількісна та якісна оцінка цього впливу потребує окремих досліджень, як і застосування моделей міжрегіональної взаємодії. Так, хоча можна пояснити взаємовплив суміжних регіонів за допомогою оптимуму Парето у багаторегіональній системі, для прикордонних регіонів існує специфіка збільшення трансакційних витрат на отримання благ, які формально не обліковуються на кордоні. Ефекти міжрегіонального обміну прикордонних територій лежать поза ядром варіантів оптимального розвитку, що формується для внутрішніх регіонів. Складність полягає у тому, що прикордонна торгівля здійснюється без офіційного оформлення документів і необхідно отримати транскордонну статистику, яка дозволить змоделювати процеси, необхідні для такого дослідження.

1.3. Місце та роль інформаційного забезпечення транскордонних ринків

Входження України у європейську систему господарювання вимагає вивчення досвіду та безпосереднього дослідження європейських інтеграційних процесів, серед котрих вагому роль відіграє регіональна інтеграція – транскордонне співробітництво. Даний процес проходить на фоні значних темпів інформатизації, а у випадку України ще й в умовах безперервної адміністративної реформи, перебудови системи загальнодержавного та регіонального управління.

Використання сучасних систем інформаційного забезпечення органів влади та господарюючих суб'єктів, включаючи й зовнішньоекономічну діяльність та транскордонне економічне співробітництво, дозволить значно підвищити рівень державного управління соціально-економічними процесами, в тому числі процесами регіональної інтеграції, а саме транскордонним співробітництвом, та істотно наростити конкурентоспроможність економіки, що в результаті повинне забезпечити ріст якості життя населення.

Значення інформаційного забезпечення транскордонних ринків

Транскордонний обмін інформацією – передумова розвитку транскордонних зв'язків

Ефективна організація обміну інформацією набуває все більшого значення як умова успішної практичної діяльності людей у будь-якій сфері. Саме тому "чи не основним методологічним підходом до транскордонного

співробітництва є взаємна поінформованість і, за необхідністю, узгодженість планів розвитку сусідній прикордонних територій. Так наприклад узгоджують потужність митних переходів, графіки їхнього уведення в дію тощо. Взаємна поінформованість необхідна при реалізації великих інвестиційних проектів. Це зменшить можливість конфліктних ситуацій на кордонах"[13]. Крім того, необхідно врахувати, що будь-які "інтеграційні зв'язки неможливі без сучасної високоорганізованої системи інформатики..."[14].

Розвиток ринкового середовища передбачає функціонування активних ринкових посередників, які перебирають на себе функції розвитку мереж зв'язку та інформаційного-рекламного обслуговування[15]. В напрямку забезпечення господарюючих суб'єктів інформацією активізується виставкова діяльність, яка окрім безпосередньо організації та проведення виставок, бере на себе функції підготовки та розповсюдження каталогів підприємств та інших інформаційних видань[16].

Важливість інформації додатково підкреслюється у наукових матеріалах, спрямованих на пошук та розробку механізмів реалізації регіональної політики. "Відзначаючи позитивні зрушення в побудові моделі взаємодії між центром, регіонами і місцевістю, варто зазначити ряд нерозв'язаних проблем, які є бар'єром в реалізації принципів цієї моделі та засад місцевого самоврядування, визначених у Європейській хартії про місцеве самоврядування: 1.... 8. Не сформована належна система методичного, нормативного та інформаційного забезпечення місцевого управління. 9...."[17]. "У сфері методичного та інформаційного забезпечення моделі [необхідно] передбачити:..., створення методів і засобів збору, передачі, обробки, накопичення і видання статистичних даних про рівні розвитку регіонів та адміністративно-територіальних одиниць,

[13] Долішній М., Бєлєнький П. Регіональні основи транскордонного співробітництва // Регіональна економіка. – 1996. – № 1 2. – С. 54.

[14] Лукінов І. Наукові основи регіонального розвитку і принципи регіональної політики // Матеріали третьої міжнародної наукової конференції "Проблеми економічної інтеграції України в Європейський Союз: регіональні і соціально-економічні аспекти", 14-16 вересня 1998 року, Ялта-Форос. – 390 с. – С. 244

[15] Бєлєнький П.Ю., Мікула Н.А. Підходи до формування концепції транскордонного співробітництва області // Проблеми транскордонного співробітництва в регіоні: Зб. наук. пр. / НАН України, Інститут регіональних досліджень; Редкол.: П.Ю.Бєлєнький (відп. ред.) і ін. – Львів, 1995. – С. 4-13

[16] Шеховцов О.В. Про виставочну діяльність та інформаційне забезпечення транскордонних економічних зв'язків. // Проблеми транскордонного співробітництва в регіоні: Зб. наук. пр. / НАН України, Інститут регіональних досліджень; Редкол.: П.Ю.Бєлєнький (відп. ред.) і ін. – Львів, 1995. – С. 32-33.

[17] Мельник А. Організаційні та економічні аспекти впровадження моделі "центр-місцевість" в практику регіональної політики України // Матеріали третьої міжнародної наукової конференції "Проблеми економічної інтеграції України в Європейський Союз: регіональні і соціально-економічні аспекти", 14-16 вересня 1998 року, Ялта-Форос. – С. 274-277.

комп'ютерних паспортів території"[18]. "... варто розглянути стан важливого елементу механізму реалізації регіональної політики – інформаційного забезпечення керівництва всіх рівнів для аналізу та прийняття рішень. Треба у зв'язку з цим відзначити, що існуюча регіональна статистика не задовольняє цих потреб. Це цілком ясно з розгляду змісту статистичного щорічника, який публікує Держкомстат України"[19].

Стаття 70 Угоди про партнерство та співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами, яка має назву "Регіональний розвиток", передбачає, що "сторони зміцнюють співробітництво в галузі регіонального розвитку" і "з цією метою вони сприяють обміну інформацією між національними, регіональними та місцевими органами влади з питань регіональної політики планування землекористування та методики формування регіональної політики". Стаття 74 цієї ж Угоди під назвою "Інформація та зв'язок" зазначає, що "сторони підтримують розвиток сучасних методів обробки інформації, в тому числі засобів інформації, та сприяють ефективному взаємному обміну інформацією. Першочергова увага приділяється програмам, які мають за мету ознайомлення широкої громадськості з основною інформацією про Співтовариство і Україну, включаючи, коли це можливо, взаємний доступ до баз даних на основі повної поваги до прав на інтелектуальну власність"[20].

Учасники транскордонного співробітництва та інформаційне забезпечення їх взаємовідносин

Як слідує з правової бази, можна виділити такі групи учасників транскордонного співробітництва:

– безпосередні учасники транскордонного співробітництва (фізичні та юридичні особи, які в процесі реалізації своїх прав вступають у відносини з нерезидентами, які розташовані у прикордонній території суміжних держав);

– органи, які сприяють розширенню та поглибленню цих відносин (органи регіонального та місцевого самоврядування і регіональних та місцевих державних адміністрацій та органи транскордонного співробітництва).

Таким чином, подальший аналіз буде здійснюватись у напрямку встановлення існування та реальної реалізації можливостей регіональних органів влади та органів транскордонного співробітництва сприяти розширенню та поглибленню відносин між безпосередніми учасниками

[18] Там же.

[19] Чумаченко М. Регіональна політика в Україні // Матеріали третьої міжнародної наукової конференції "Проблеми економічної інтеграції України в Європейський Союз: регіональні і соціально-економічні аспекти", 14-16 вересня 1998 року, Ялта-Форос. – С. 251 262.

[20] Угода про партнерство та співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами (Угоду ратифіковано Законом № 237/94 ВР від 10.11.94)

транскордонного співробітництва шляхом інформаційного забезпечення як безпосередніх учасників транскордонного співробітництва, так і інших органів, покликаних сприяти транскордонному співробітництву.

Учасники транскордонного співробітництва, в т.ч. потенційні, під час здійснення взаємодії з іншими учасниками транскордонного співробітництва постійно відчувають потребу у інформації щодо:

– правового регулювання взаємодії;

– інших суб'єктів взаємодії;

– предмету взаємодії.

Враховуючи те, що в отриманні такого роду інформації є зацікавлений кожен суб'єкт конкретної взаємодії, проблему інформаційного забезпечення учасників транскордонного співробітництва можна перекласти безпосередньо на самих учасників транскордонного співробітництва. Проте в такому випадку можна стверджувати, що територіальні органи влади та/чи органи транскордонного співробітництва не повною мірою використовують можливості, надані Статтею 2 Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями.

В процесі реалізації своїх прав учасник транскордонного співробітництва може взаємодіяти як з іншими безпосередніми учасниками транскордонного співробітництва, так і з органами, покликаними сприяти транскордонному співробітництву.

Відповідно регіональний орган влади та/чи орган транскордонного співробітництва (узагальнено названі органом сприяння транскордонному співробітництву) можуть здійснювати інформаційне забезпечення транскордонної взаємодії як з собою (варіанти 1,2,7,8), так і між третіми особами (Рис. 1.9). При взаємодії з собою орган сприяння транскордонному співробітництву забезпечує інформацією як себе (варіанти 1,8), так і партнера (варіанти 2,7).

Роль інформаційного забезпечення транскордонного співробітництва

Перш за все необхідно визначитися: що являє собою інформація? Інформація (в загальному розумінні, як природне явище) – це багаторівнева система динамічних процесів взаємодії потоків даних (текстів) та структур (контекстів)[21]. Ці потоки переважно спричинюються з певною метою – метою суб'єкта впливу певним чином вплинути на об'єкт впливу. Суб'єкт впливу визначає характер свого наступного впливу залежно від результату попереднього, котрий стає можливим за рахунок зворотного зв'язку при одночасній зміні суб'єкт-об'єктних ролей – об'єкт впливу, реагуючи на вплив, сам стає суб'єктом зворотного впливу, а суб'єкт – об'єктом.

[21] Лачинов В.М., Поляков А.О. Информодинамика или путь к миру открытых систем. Издание второе, переработанное и дополненное. – Санкт-Петербург: Издательство СПбГТУ, 1999.

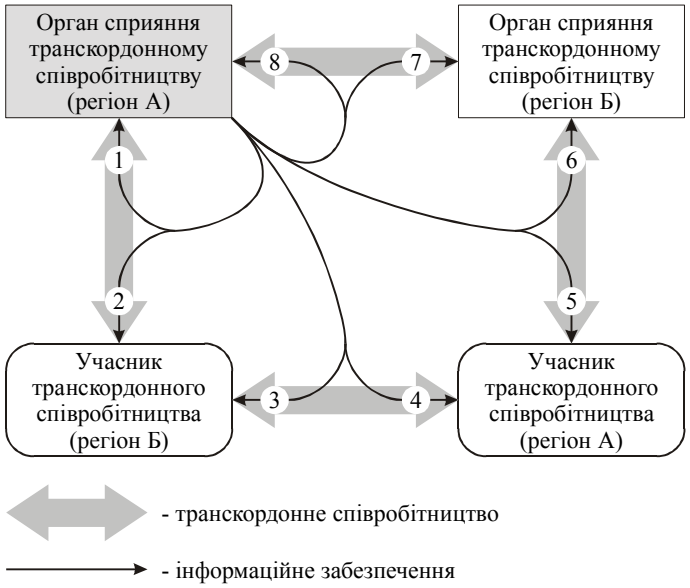

Види інформаційного забезпечення:

1 – інформаційне забезпечення органом сприяння транскордонному співробітництву самого себе щодо своєї взаємодії з учасником транскордонного співробітництва в сусідньому регіоні;

2 – інформаційне забезпечення органом сприяння транскордонному співробітництву учасника транскордонного співробітництва в сусідньому регіоні щодо їх взаємодії;

3 – інформаційне забезпечення учасника транскордонного співробітництва в сусідньому регіоні щодо взаємодії з учасником транскордонного співробітництва у тому ж регіоні;

4 – інформаційне забезпечення учасника транскордонного співробітництва в тому ж регіоні щодо взаємодії з учасником транскордонного співробітництва у сусідньому регіоні;

5 – інформаційне забезпечення учасника транскордонного співробітництва в тому ж регіоні щодо взаємодії з органом сприяння транскордонному співробітництву у сусідньому регіоні;

6 – інформаційне забезпечення органу сприяння транскордонному співробітництву у сусідньому регіоні щодо взаємодії з учасником транскордонного співробітництва в тому ж регіоні;

7 – інформаційне забезпечення органом сприяння транскордонному співробітництву органу сприяння транскордонному співробітництву у сусідньому регіоні щодо їх взаємодії;

8 – інформаційне забезпечення органом сприяння транскордонному співробітництву самого себе щодо своєї взаємодії з органом сприяння транскордонному співробітництву в сусідньому регіоні.

Рис. 1.9. Види інформаційного забезпечення за ознакою статусу суб'єктів транскордонної взаємодії

З огляду на те, що "транскордонне співробітництво означає будь-які спільні дії, спрямовані на посилення та поглиблення добросусідських відносин між територіальними общинами або властями" то роль інформаційного забезпечення транскордонного співробітництва полягає у стимулюванні інформаційного обміну між суб'єктами транскордонного співробітництва з метою посилення та поглиблення добросусідських відносин між територіальними общинами або властями.

Які ж основні учасники транскордонного співробітництва? Глобально можна виділити наступні: A (administrations) – державні установи, органи влади; B (business) – підприємства; C (citizens) – населення; інколи окремо виділяють S (students) – студентство.

Коли говорять про інформаційну взаємодію, то виділяють наступні її види:

– A2A (administration-to-administration) – між органами влади;

– A2B (administration-to-enterprise) – між органами влади та підприємцями;

– A2C (administration-to-citizen) – між органами влади та населенням;

– A2S (administration-to-students) – між державними установами та студентами;

– B2B (business-to-business) – між підприємствами;

– B2C (business-to-consumer) – між підприємствами та споживачами.

Розглянемо, що може бути предметом інформаційної взаємодії по кожному з вищезазначених пунктів? Поряд з цим будемо звертати увагу на особливості, котрі виникають при транскордонному обміні інформацією.

Коли мова йде про взаємодію державних служб між собою чи з населенням та бізнесовими колами, переважно згадують про електронний уряд (e-government). Електронний уряд не варто розуміти як колишній уряд плюс Інтернет. Використання широкої множини інформаційних та комунікаційних технологій (ІКТ, ICTs – information and communications technologies), серед котрих Інтернет є найбільш видимою, у поєднанні з організаційними змінами, покращенням інформаційного забезпечення та інтерактивними послугами – саме це є електронним урядом[22].

Систему електронного уряду можна розробляти у кожній країні незалежно, котра буде працювати у напрямку забезпечення потреб громадян та підприємств цієї країни. Ця система, розроблена з врахуванням унікальних національних традицій та бачення майбутнього, одночасно створюватиме незручності для громадян та підприємств у сусідніх країнах. Україна, рухаючись у напрямку євроінтеграції, повинна розуміти, що ЄС покриває

[22] The Swedish Presidency of the European Union and the European Commission IDA Conference "eGovernment in the Service of European Citizens and Enterprises – What is required at the European Level". The Subject of eGovernment and eGovernance at the IDA-Conference. [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: URL: http://europa.eu.int/ISPO/ida/export/files/en/600.doc.

величезну територію з культурним різноманіттям, на котрій кожна країна розвивала свою унікальну систему правил, традиції, практичні навики та методи роботи тощо, хоча на даний момент ці правила повинні діяти в межах єдиного ринку з повагою до прав вільного руху громадян, товарів, послуг та капіталу. Визначення того, що повинне бути зроблене для забезпечення населення та бізнесових кіл можливістю взаємодіяти електронно через кордони з державними службами сусідніх країн, має дозволити розвивати ці послуги хоча і з врахуванням національних перспектив, але також передбачаючи можливість скористатися ними із-за кордону. Крім того, необхідно враховувати, що інформація переважно несе в собі культурний контекст відповідно до національних особливостей, що може спричинювати виникнення потенційних бар'єрів при її використанні за кордоном. Таким чином, під час розробки таких систем, передбачаючи появу специфічних категорій суспільної інформації з неоднозначним чи незрозумілим трактуванням, необхідно подавати пояснюючу інформацію чи покажчики де можна знайти такі пояснення.

ЄС приділяє багато уваги розробці єдиного порталу з огляду на те, що: 1) європейці не можуть отримати бажану інформацію відносно складних але часто виникаючих ситуацій (беручи до уваги різні мовні та культурні передумови); 2) питання комфорту – люди не будуть користуватися послугами з-за кордону, коли вони є ускладнені; 3) угоди містять зобов'язання ЄС та урядів гарантувати фундаментальні свободи (в тому числі свободу пересування) європейців, а не підтримувати існування існуючих бар'єрів[23].

Серед основних вимог, котрі пред'являються до наповнення єдиного порталу ЄС, виділяють наступні[24]:

– достовірність;

– повнота;

– легкодоступність;

– висока якість: наявність транскордонної інформації, зрозумілість для європейців з точки зору мови та культури.

Необхідно звернути увагу на те, що наповнення порталу повинно відповідати реальним потребам користувачів, а не бути направлене одночасно для всіх і для нікого. Крім того, варто звертати увагу на масштаб проблеми та величину цільової аудиторії, для котрої може знадобитися

[23] The need for pan-European services for citizens (e.g. on-line information, interactive services and portals for citizens). [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: URL: http://europa.eu.int/ISPO/ida/export/files/en/693.doc; http://europa.eu.int/ISPO/ida/export/files/en/694.doc; http://europa.eu.int/ISPO/ida/export/files/en/696.doc; http://europa.eu.int/ISPO/ida/export/files/en/697.doc.

[24] Там же

інформація[25].

Не можна не згадати про те, що Європейський Союз на даний момент намагається розвивати так звані "пан-європейські послуги" (Pan-European services)[26]. Актуальність даного питання полягає у тому, що існують сфери, для котрих більш ефективно організовувати роботу, в тому числі й інформаційний обмін, на загальноєвропейському рівні.

Для прикладу, зайнятість та трудова мобільність: деякі частини Європи відчувають проблему у забезпеченні кваліфікованим персоналом у різних ключових секторах економіки в той час, коли інші стикаються з високим рівнем безробіття. Свобода жити та працювати за кордоном є основним правом громадян Європи. Наявність багатонаціональної робочої сили надає реальні переваги на конкурентному глобальному ринку. З огляду на те, що переїзд у іншу країну є значним кроком, історично склалося так, що брак готової доступної інформації щодо можливостей зайнятості на теренах всієї Європи був основною перепоною мобільності. Враховуючи існування цих проблем, з метою сприяння співробітництву між Європейською Комісією, службами зайнятості, профспілками, спілками підприємців і регіональними та національними владами була заснована мережа EURES (Європейська служба зайнятості, EURopean Employment Services), котра встановлює та надає централізовані джерела інформації, необхідної роботодавцям та працівникам для підвищення мобільності багатокультурних, багатомовних трудових ресурсів Європи. На даний момент це дозволяє країнам-членам ЄС співробітничати в напрямку полегшення переміщення робочої сили по всій Європі. Це забезпечується за рахунок баз даних, котрі містять: 1) перелік вакансій для кандидатів-іноземців; 2) деталі ринків праці та інформацію щодо умов проживання, освіти, оподаткування, системи охорони здоров'я та соціального страхування, можливостей перепідготовки тощо; 3) інформацію, котру вносять шукачі роботи (імена, рівень кваліфікації, деталі кар'єри тощо), яка допоможе роботодавцям шукати працівників відповідно до певних вимог. Ще одним питанням є транскордонні об'єднання, в котрих значна кількість людей проживає в одній країні, а працює за кордоном – у іншій. Ці транскордонні об'єднання сприяють поширенню вакансій та заявок, а також інформації щодо умов проживання та праці на цих територіях. Крім того, вони надають консультації щодо проблем, з якими стикаються "транскордонні робітники". Такі зв'язки вже існують між Німеччиною та Австрією, Німеччиною та Францією, Австрією та Італією; подібний обмін

[25] Там же

[26] The Swedish Presidency of the European Union and the European Commission IDA Conference "eGovernment in the Service of European Citizens and Enterprises – What is required at the European Level". The Subject of eGovernment and eGovernance at the IDA-Conference. [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: URL: http://europa.eu.int/ISPO/ida/export/files/en/600.doc.

встановлюється у прикордонних територіях Ірландії та Північної Ірландії, Португалії та Іспанії[27].

Іншим прикладом може бути підтримка зовнішньоекономічної діяльності, особливо малого бізнесу. Підприємство перед тим як вкладати кошти за кордоном з метою порівняння умов господарювання у різних країнах переважно цікавиться "інвестиційним кліматом" (інфраструктура, оподаткування, освітні установи відповідного профілю тощо), що дасть змогу прийняти правильне рішення щодо інвестування. Навіть для проведення зовнішньоторговельних операцій необхідно вивчити ринок іншої країни, а малий бізнес часто не має змоги самостійно проводити таке вивчення.

Можна наводити ще багато прикладів інформаційного забезпечення бізнесу та населення: правовий статус підприємства, система оподаткування, законодавство щодо охорони здоров'я тощо.

Важливим аспектом є підтримка правосуддя, особливо, коли в цей процес залучені представники різних країн: "транскордонні" розлучення, розірвання "транскордонних" договорів[28].

Протягом усього життя людина повинна контактувати (інформаційно взаємодіяти) з різноманітними державними установами (A2C). Це взаємодія з закладами охорони здоров'я, соціальними службами, закладами освіти, службами зайнятості, податковими службами. Виділяють такі пункти інформаційної взаємодії A2C[29]:

– отримання та подання загальної інформації для нових громадян;
– звітність по прибутковому податку з громадян;
– послуги служб зайнятості;
– послуги соціального страхування;
– страхування здоров'я.

Крім того, окремо виділяють інформаційну взаємодію між державними установами та студентством (A2S)[30]:

– отримання та подання загальної інформації для нових студентів;

[27] EURES network underpins labour mobility. [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: URL: http://europa.eu.int/ISPO/ida/jsps/index.jsp?fuseAction=showDocument&parent=whatsnew&documentID=343.
Preliminary Study for the Implementation of a Portal for the EU Administration. Part 1. Inventory of existing and/or planned information resources. [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: URL: http://europa.eu.int/ISPO/ida/export/files/en/733.doc.

[28] Preliminary Study for the Implementation of a Portal for the EU Administration. Part 1. Inventory of existing and/or planned information resources. [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: URL: http://europa.eu.int/ISPO/ida/export/files/en/733.doc.

[29] Benchmarking of electronic service delivery in the public sector. Executive Report. [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: URL: http://europa.eu.int/ISPO/ida/export/files/en/855.doc.
Benchmarking study assesses e-government best practices. [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: URL: http://europa.eu.int/ISPO/ida/jsps/index.jsp?fuseAction=showDocument&parent=whatsnew&documentID=464.

[30] Там же

– зарахування студентів;
– інформація щодо освітньо-кваліфікаційного рівня.

Підприємці постійно перебувають у стані інформаційного обміну з різноманітними державними установами (A2B). Ще до початку своєї підприємницької діяльності необхідно ознайомитися з правовими основами господарювання, особливо при відкритті підприємства за кордоном. Процедури реєстрації підприємств вимагають інформаційної взаємодії з декількома державними службами. Протягом діяльності підприємство повинне періодично подавати звітну інформацію в різноманітні контролюючі органи. Таким чином, виділяють такі пункти інформаційної взаємодії A2B[31]:

– реєстрація нового підприємства;
– податкова звітність;
– звітність з соціального страхування;
– статистична звітність.

Багато державних служб активно залучені у багатьох сферах суспільних справ, а інформація, котра є істотним ресурсом, можна сказати, навіть, однією з основних продуктивних сил для кожної з цих установ, необхідна для виконання цими органами їх суспільної функції. Крім того, різні державні служби часто оперують схожою інформацією, а результат обробки інформації однією службою є важливим ресурсом для іншої, що і обумовлює необхідність обміну даними між державними органами (A2A). Брак координації в сфері управління інформацією призводить до: адміністративного перевантаження громадян, підприємців, адміністрацій; втрат ефективності і часу в межах установ; неоптимальної підтримки політики; більш високих можливостей шахрайства тощо[32]. Важливо зауважити, що основна частка труднощів носить організаційний характер, а не технічний[33].

Говорячи про електронний уряд часто згадують про "внутрішньо-конторські системи" ("back-office systems"). Під цим терміном розуміють інформаційні системи різних державних установ, котрі взаємодіють між собою для задоволення потреб третіх осіб (у бізнесі під цим терміном розуміють інформаційні системи різних складових однієї комерційної структури, котрі взаємодіють між собою). При розробці таких систем, особливо з огляду на транскордонний обмін інформацією важливо враховувати так звану "основну проблему взаємодії" (the main

[31] Там же

[32] Frank Robben, Emmanuel Quintin. A model for electronic data exchange in the public sector. [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: http://europa.eu.int/ISPO/ida/export/files/en/704.ppt; http://europa.eu.int/ISPO/ida/export/files/en/705.doc.

[33] eGovernment in the service of European citizens and enterprises – what is required at the European level. Conclusions at the conference, 14 June 2001. [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: URL: http://europa.eu.int/ISPO/ida/ export/files/en/717.doc.

interoperability problem), котра може бути зменшена при розробці єдиних протоколів обміну даних та стандартів метаданих[34].

Розроблена чотирьохстадійна модель оцінки рівня завершеності електронного інформаційного обміну між державними службами та їх "клієнтами" (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Чотирьохстадійна модель оцінки рівня завершеності електронного інформаційного обміну[35]

Стадія	Критерій відповідності стадії
1 стадія	Просте діалогове забезпечення інформацією щодо державних служб
2 стадія	Обмежена взаємодія – зв'язок, котрий дає можливість завантажити форми документів
3 стадія	Інтенсивний зв'язок з двосторонньою взаємодією, включаючи обробку та автентифікацію форм
4 стадія	Можливість повної обробки трансакцій, в тому числі процесу прийняття рішень та механізму оплати

В табл. 1.4 зазначено мінімальні стадії, необхідні для забезпечення ефективної інформаційної взаємодії з державними службами з врахуванням транскордонного аспекту.

Інформаційне забезпечення ринкової взаємодії

Однією із важливих функцій інформаційного забезпечення транскордонного співробітництва є розвиток систем поширення інформації про підприємства та пропоновані ними товари та послуги.

Незважаючи на те, що на перший погляд дана функція є чисто технічною, успішність її реалізації залежить від повного і вірного розуміння ролі інформації в забезпеченні ефективної ринкової взаємодії.

Окрім наукової інформації, яка, безумовно, відіграє надзвичайно важливу роль у організації діяльності суб'єктів господарювання, існує значний обсяг неорганізованої інформації, яку неможливо назвати науковою, – інформації, яку Ф.А. фон Хайек називає "знанням особливих умов місця і часу". Невірно вважається, що такого роду інформація є не лише даними (параметрами), але й даною – тією, якою володіє будь-який

[34] Theme paper – Norway. eGovernment at Community level: The technological potential and the means to establish interoperability and access to services. [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: URL: http://europa.eu.int/ISPO/ida/export/files/en/710.doc.

[35] Benchmarking study assesses e-government best practices. [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: URL: http://europa.eu.int/ISPO/ida/jsps/index.jsp?fuseAction=showDocument&parent=whatsnew&documentID=464.
Benchmarking of electronic service delivery in the public sector. Executive Report. [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: URL: http://europa.eu.int/ISPO/ida/export/files/en/855.doc.

суб'єкт ринкової взаємодії[36].

Таблиця 1.4

Взаємодія з адміністраціями з врахуванням транскордонного аспекту[37]

Види взаємодії з адміністраціями		Стадії завершеності електронного інформаційного обміну	
		Національний рівень	Транскордонний рівень
A2B	реєстрація нового підприємства	4	4
	податкова звітність	1	4
	звітність з соціального страхування	1	4
	статистична звітність	1	2
A2C	отримання та подання загальної інформації для нових громадян	3	3
	звітність по прибутковому податку з громадян	1	4
	послуги служб зайнятості	3	3
	послуги соціального страхування	2	4
	страхування здоров'я	2	4
A2S	отримання та подання загальної інформації для нових студентів	2	3
	зарахування студентів	4	4
	інформація щодо освітньо-кваліфікаційного рівня	2	3

Дану тезу Ф.А. фон Хайек повторює неодноразово: "Деякі помилкові звички закралися в математичний аналіз ринкового процесу і часом вводять в оману навіть досвідчених, добре підготовлених економістів. Поширена, наприклад, практика посилатися на "існуючий стан знання" і на інформацію, доступну учасникам ринкового процесу, як на щось "дане" чи "задане" (іноді навіть користуються плеоназмом "задані дані"), ніби припускаючи, начебто це знання існує не тільки в розсіяному виді, але що воно може цілком зосередитися в якому-небудь одному розумі. Це не

[36] Hayek F.A. The Use of Knowledge in Society / American Economic Review. – XXXV. – No. 4 (September, 1945). – P. 519-530.
Hayek F.A. Economics and Knowledge / Economica. – 1937. – IV. – P. 33-54.

[37] Benchmarking of electronic service delivery in the public sector. Executive Report. [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: URL: http://europa.eu.int/ISPO/ida/export/files/en/855.doc.

дозволяє прояснити характер конкуренції як процедури відкриття. У таких трактуваннях ринкового порядку підносять як "проблему", що підлягає вирішенню, то, що в дійсності ні для кого на ринку проблемою не є, оскільки вирішальні фактичні обставини, від яких при існуючому порядку речей залежить ринок, нікому не можуть бути відомі. І проблема не у використанні даного в повному обсязі знання, а в тому, щоб знанням, що не доступно – і не буває доступним – ніякому окремому розуму, знанням, що існує у фрагментарному і розсіяному виді, усе-таки зуміли скористатися численні взаємодіючі один з одним індивіди. Інше ж становить проблему не для учасників ринкового процесу, а для теоретиків, що намагаються пояснювати їхню поведінку"[38].

Немає змісту обговорювати, що зробить суб'єкт ринку, володіючи повною інформацією, в той час коли основним завданням є найкраще використання інформації, якою володіють реальні учасники ринку[39], а економічна проблема суспільства – "проблема використання знання, яке нікому не дано в усій його повноті"[40]. Тобто, спосіб зробити інформацію якомога доступною є основною проблемою інформаційного забезпечення ринкової взаємодії.

Перш за все необхідно зрозуміти, що ринок починається не з моменту торгів, а з часу усвідомлення суб'єктом господарювання (фізичною особою або керівництвом юридичної особи) можливості успішної діяльності-взаємодії на тому чи іншому ринку. При цьому з'являється потреба попередньої оцінки ринку, задовольнити яку можна за допомогою збору та аналізу фонової інформації.

Фонова інформація – інформація, яка допомагає орієнтуватися у певному середовищі, виробляти стратегію діяльності, визначати напрями, в яких варто прикладати зусилля. До фонової інформації відносимо інформацію про стан та перспективи розвитку економіки території (країни, регіону) чи галузі, зокрема, інформація про сучасний стан та імовірні зміни в інституціональній структурі економіки, інформація про програми підтримки розвитку галузей чи територій, інформація про наявність об'єктів інфраструктури тощо.

Після загальної оцінки умов господарювання економічний суб'єкт приймає стратегічне рішення виходу на ринок в ролі продавця чи покупця і розпочинає збір цільової інформації.

Цільова інформація – інформація, яка безпосередньо стосується

[38] Хайек Ф.А. Пагубная самонадеянность [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: URL: http://www.libertarium.ru/libertarium/l_lib_conceit_06

[39] Хайек Ф.А. Индивидуализм и экономический порядок. – М.: Изограф, 2000. – 254 с. [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: URL: http://www.libertarium.ru/libertarium/10063

[40] Hayek F.A. The Use of Knowledge in Society / American Economic Review. – XXXV. – No. 4 (September, 1945). – P. 519-530.
Hayek F.A. Economics and Knowledge / Economica. – 1937. – IV. – P. 33-54.

предмету ринкової взаємодії. Цільова інформація, на відміну від фонової, є конкретною. До цільової інформації необхідно відносити інформацію про конкретні ринки (умови діяльності на даному ринку, обсяг даного ринку, характеристики конкурентної боротьби на даному ринку, суб'єкти даного ринку, суб'єкти інфраструктури даного ринку), конкретних суб'єктів ринку (інформація щодо платоспроможності та надійності потенційного партнера), конкретний товар конкретного суб'єкту ринку (ціна та характеристики товару, умови зберігання та транспортування товарів, потреба в взаємодоповнюючих товарах, їх ціни та характеристики, для товарів тривалого використання умови гарантійного та післягарантійного обслуговування).

Кращі способи виготовлення товару, його особливості і способи його використання майже в однаковій мірі відомі всім учасникам ринку. Інформація про яку-небудь серйозну зміну поширюється так швидко, що обумовлює майже миттєве пристосування до неї, і звичайно просто не звертається увага на те, що відбувається в цей короткий перехідний період, а аналіз обмежується зіставленням двох положень майже-рівноваги, що існують до і після нього. Однак саме під час цих коротких і ігнорованих інтервалів діють і стають видимими сили конкуренції, а для пояснення настання того чи іншого стану рівноваги необхідно вивчати події саме в цьому проміжку[41].

Аналіз ринкового процесу свідчить, що його учасники не просто реагують на мінливу ринкову інформацію, а швидше всього виявляють пильність щодо можливих змін, що лежить в основі підприємливості – характеристики підприємця (суб'єкта, що приймає рішення), яка дозволяє отримувати прибутки за рахунок пильності до інформації, яка може свідчити про існування ніким раніше не зауважених можливостей[42]. У такий спосіб підприємець отримує конкурентну перевагу: за рахунок більш швидкого отримання інформації, кращого її розуміння (чи взагалі здатності її зрозуміти) і оперативнішого реагування на неї.

Поведінка суб'єктів ринкових відносин на ринку, спрямована на отримання конкурентної переваги, здатна забезпечити негайне використання знань про конкретні обставини часу і місця. Проте "люди на місцях" не можуть приймати рішення винятково на підставі обмеженого, нехай і глибокого, знання фактів зі свого найближчого оточення. Залишається ще проблема передачі їм такої додаткової інформації, яку вони потребують для того, щоб вписати свої рішення в загальну картину змін більш широкої економічної системи[43]. Мова йде про фонову інформацію,

[41] Хайек Ф.А. Индивидуализм и экономический порядок. – М.: Изограф, 2000. – 254 с.

[42] Кирцнер И.М. Конкуренция и предпринимательство / Пер. с англ. под ред. проф. А.Н. Романова. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 239 с.

[43] Hayek F.A. The Use of Knowledge in Society / American Economic Review. – XXXV. – No. 4 (September, 1945). – P. 519-530.

яка описує тенденції не лише на ринках та в галузі, учасником яких є певний суб'єкт господарювання, але й на суміжних ринках та галузях, що дасть можливість більш повної оцінки перспектив розвитку.

Велика невизначеність обумовлює більшу винагороду за інформацію. І незважаючи на те, що прийнято вважати, що економічний суб'єкт змінює свою поведінку внаслідок зміни ситуації на ринку, поведінка партнерів та конкурентів може залежати від сил, що знаходяться за межами окремого ринку, що й вимагає від економічного суб'єкта для передбачення майбутньої ситуації на своєму ринку намагатися отримати інформації і з суміжних ринків[44].

Таким чином пильність до змін на ринку та володіння фоновою інформацією про загальні тенденції розвитку суміжних ринків, галузей, територій створюють передумови для більш повного та ефективнішого використання наявних ресурсів як з точки зору господарюючого суб'єкта, конкуруючого на даному ринку, так і з точки зору суспільства взагалі.

Особливо важливою для підвищення ефективності господарювання є цінова інформація, яку називають також кон'юнктурною[45], – інформація, яка є найдоступнішою на ринку.

Система цін являє собою механізм передачі інформації. Особливо важливо звернути увагу на те, що інформативну функцію система цін виконує зі значною економією інформації, яка повинна бути засвоєна та застосована. В стислій символічній формі передається лише найсуттєвіша інформація і лише тим, кого вона стосується[46]. Тобто, для розуміння функцій ринків та цін, їх необхідно розглядати як інструмент, що постачає зацікавленим у певному товарі наявну інформацію у стислій, концентрованій формі[47]. Ефективність системи цін при такому підході залежить не від оптимальності розподілу ресурсів в точці рівноваги, а від успішності породження ринковими силами мимовільних рефлекторних корекцій в моделях розподілу ресурсів, притаманних періодам порушення рівноваги[48].

Hayek F.A. Economics and Knowledge / Economica. – 1937. – IV. – P. 33-54.
Хайек Ф.А. Контрреволюция науки. Этюды о злоупотреблениях разумом. – М.: Фонд "Либеральная миссия", 2003. – 288 с.

[44] Эрроу К.Дж. К теории ценового приспособления // Вехи экономической мысли / Под ред. В.М.Гальперина. – СПб.: Экономическая школа. 1999. – Т.2. Теория фирмы.

[45] Винарик Л.С., Щедрин А.Н., Васильева Н.Ф. Информационная экономика: становление, развитие, проблемы. / НАН Украины. Институт экономики промышленности. – Донецк, 2002. – С. 206

[46] Hayek F.A. The Use of Knowledge in Society / American Economic Review. – XXXV. – No. 4 (September, 1945). – P. 519-530.
Hayek F.A. Economics and Knowledge / Economica. – 1937. – IV. – P. 33-54.

[47] Хайек Ф.А. Контрреволюция науки. Этюды о злоупотреблениях разумом. – М.: Фонд "Либеральная миссия", 2003. – 288 с.

[48] Кирцнер И.М. Конкуренция и предпринимательство / Пер. с англ. под ред. проф. А.Н. Романова. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 239 с.

Будь-які події, які відбуваються у світі, можуть вплинути на прийняття рішення. Ціновий механізм дозволяє не турбуватися про всі ці події та всі можливі їх наслідки. Суб'єкт ринку, слідкуючи за коливаннями цін, може адекватно відреагувати на події, які йому невідомі і можливо ніколи не стануть відомі. Єдине, що повинно турбувати, – це зміни цін на ринках товарів, які впливають або можуть вплинути на ефективність його господарювання, і лише в тій мірі, в якій вони впливають[49]. Зрозуміло, що кожен суб'єкт господарювання залежно від своїх можливостей та ступеню впливу змін на окремих ринках на ефективність його господарювання визначає низку ринків, за якими ведеться спостереження. Якщо суб'єкт, який спостерігає за "далеким" ринком, з метою отримання додаткового прибутку за рахунок володіння цією інформацією реагує на зміни в ньому своєю поведінкою на ринку, учасником якого він є, то лише цим він інформує інших учасників ринку і вказує їм напрям для оптимізації їх поточної та майбутньої діяльності.

Підтвердженням даної тези є уривок з книги Едвіна Лефевра "Спогади біржового спекулянта": "Стояв ринок биків, і акції групи, у яку входило "Золото Гайани", належали до числа лідерів ринку. Компанія одержувала гарні прибутки і регулярно виплачувала дивіденди... Спочатку усе йшло чудово. Але потім компанія почала просідати. Акції упали на десять пунктів. І це було б нормально, якби пул продовжував успішне розміщення акцій. Але незабаром по Уолл-стріт поповзли слухи, що справи в компанії зовсім погані і золотодобування ніяк не виправдує колишніх розрахунків засновників. Отут, звичайно, усім стала зрозуміла причина, з якої ці акції пішли вниз. Але ще до того, як причини стали відомі, я уловив сигнали тривоги і вжив заходів для перевірки стійкості цих акцій. Вони поводилися зовсім так само, як акції "Честер моторс". І я їх продав. Ціна пішла вниз. Я продав ще. Ціна ще знизилася. Це була класична динаміка акцій компаній, що гинуть, з якими я неодноразово мав справу. Стрічка зрозумілою мовою говорила мені, що щось тут не так і що інсайдери не бажають купувати власні акції. Тільки уявіть – інсайдери, яким зрозумілі причини, що роблять небажаною покупку власних акцій на ринку биків. Тим часом інші, не знаючи деталей і нічого не розуміючи, продовжували купувати тому, що раз ці акції продавалися по 45 і вище, то 35 і нижче – це низька ціна. До того ж і дивіденди ще продовжували виплачувати. І нарешті, правда вийшла назовні. Я довідався про новини раніш, ніж публіка в цілому, як, власне, звичайно і буває з важливою ринковою інформацією. Звістка про те, що прохідники уперлися не в багату золоту жилу, а в порожню породу, було поясненням поведінки інсайдерів, що давно почали скидання власних

---

[49] Hayek F.A. The Use of Knowledge in Society / American Economic Review. – XXXV. – No. 4 (September, 1945). – P. 519-530.
Hayek F.A. Economics and Knowledge / Economica. – 1937. – IV. – P. 33-54.

акцій. Мене ця новина не спонукала до подальших продажів. Я продав усе, що хотів, набагато раніш, орієнтуючись тільки на поведінку акцій"[50].

Як видно з зазначеного уривку ціновий механізм фондового ринку передає від краще поінформованих учасників ринку (в даному випадку інсайдерів) інформацію, правильне використання якої дозволяє оптимізувати свою діяльність іншим учасникам ринку "орієнтуючись тільки на поведінку акцій", тобто не володіючи інформацією щодо істинних причин такої поведінки.

Таким чином, ринок, точніше ринковий процес конкурентних торгів, формує індекси цінності для осіб, що приймають рішення. Здатність ринку дешево продукувати високоякісну інформацію є однією з його важливих, хоча й найменш визнаних, заслуг. Посередники є важливими учасниками цього процесу: брокери та професійні торговці є спеціалістами в організації ринків, і, як наслідок, у створенні цінної інформації. Незалежно від їх мотивів вони своєю діяльністю надають інформаційні послуги, що сприяють підвищенню добробуту інших учасників ринку в значно більшій мірі, ніж останні схильні це усвідомлювати[51].

Тобто, поки досвідчені підприємці діють на ринку і поки вони пильні до мінливих, унаслідок їхньої ж діяльності, цін, ринковий процес буде йти в нормальному руслі. Ці підприємці будуть повідомляти іншим учасникам ринку ринкову інформацію, яку останні самі не здатні придбати. Конкуренція між підприємцями змусить їх робити продавцям з низькою ціною пропозиції про покупку за цінами більш високими, ніж ці продавці вважали за можливе запитувати. Підприємці, конкуруючи один з одним, також будуть продавати покупцям, що дають високу ціну, за цінами, більш низькими, ніж ці покупці вважали за можливе пропонувати. Поступово конкуренція і між підприємцями-покупцями, і між підприємцями-продавцями зуміє довести до учасників ринку правильну оцінку намірів інших учасників щодо купівлі-продажу[52].

Таким чином, конкурента поведінка суб'єктів ринку сприяє підвищенню координації діяльності господарюючих суб'єктів різних ринків, що дало можливість стверджувати, що "конкуренція є процесом формування думки: шляхом поширення інформації вона створює єдність та узгодженість економічної системи... Вона формує думки людей про те, що найкраще та найдешевше, і все, що вони знають про сприятливі можливості, відомо їх саме завдяки їй"[53]. До схожих результатів прийшов і Бруцкус, який стверджував, що "капіталістичне суспільство в ринкових цінах дає наказові

[50] Лефевр Э. Воспоминания биржевого спекулянта [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: URL: http://ek-lit.agava.ru/lef017.htm

[51] Хейне П. Экономический образ мышления. – М.: Издательство "Каталаксия", 1997. – 704 с.

[52] Кирцнер И.М. Конкуренция и предпринимательство / Пер. с англ. под ред. проф. А.Н. Романова. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 239 с.

[53] Хайек Ф.А. Индивидуализм и экономический порядок. – М.: Изограф, 2000. – 254 с.

директиви всім організаторам виробництва і наказує їм регулювати згідно цих цін свої витрати"[54].

Система цін – одне з утворень, що людина навчилася використовувати, не маючи про неї ні найменшого поняття. З її допомогою став можливим не тільки поділ праці, але і скоординоване вживання ресурсів, засноване на рівномірно розділеному знанні, тобто "у системі, де знання значимих фактів розпилено серед безлічі людей, ціни можуть координувати розрізнені дії різних осіб"[55], а діяльність підприємців, промоутерів, спекулянтів та інших ринкових посередників забезпечує цілісність ринку[56].

Локалізація ринку, точніше визначення меж, в яких даний ринок можна вважати цілісним, тобто єдиним, є важливим питанням просторової організації господарської діяльності.

Межі ринку певного товару визначаються тим, на яку відстань можна його возити і при цьому розраховувати на те, що ціни здатні покрити всі витрати, пов'язані з цим перевезенням. В даному судженні найбільш очевидними з усіх видів витрат є витрати перевезення, тобто транспортні витрати. Зрозуміло, що межі ринку залежать від товару, точніше його транспортабельності, та від просторового розташування суб'єкта ринку. Транспортабельність товару залежить від самого товару та від рівня розвитку транспортної інфраструктури.

Аналогічною є ситуація з витратами на пошук ринкової інформації, зокрема Дж. Стіглер стверджує, що "транспортні витрати є прототипом усіх торгових витрат: витрат придбання знання про продукти й інших продавців, перевірки якості... Інформаційні витрати є витратами транспортування від неуцтва до всевідання"[57].

Розвиток інфраструктури транспорту та зменшення матеріалоємності товарів обумовили як зменшення значимості транспортних витрат, так і, відповідно, розширення географічних чи просторових меж ринків. Зменшення важливості витрат на транспортування означає зростання важливості інших витрат, зокрема, витрат на пошук інформації та витрат, обумовлених інституційною структурою господарства.

Транскордонне співробітництво вимагає працювати в різних

[54] Бруцкус. Б.Д. Социалистическое хозяйство. Теоретические мысли по поводу русского опыта.

[55] Hayek F.A. The Use of Knowledge in Society / American Economic Review. – XXXV. – No. 4 (September, 1945). – P. 519-530.
Hayek F.A. Economics and Knowledge / Economica. – 1937. – IV. – P. 33-54.

[56] Мизес, Л. Человеческая деятельность. Трактат по экономической теории. / Перевод с 3-го, исправленного английского издания А.В. Куряева. – М.: ОАО НПО Экономика, 2000. – 878 с.

[57] Stigler G.J. Imperfections in the Capital Market // Journal of Political Economy 75 (June 1967), p. 291
Кирцнер И.М. Конкуренция и предпринимательство / Пер. с англ. под ред. проф. А.Н. Романова. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 239 с.

інституційних середовищах, видимою частиною котрих є правові середовища, зокрема митне регулювання. Тобто фонова інформація характеризується не лише ринково-галузевими ознаками, але й просторово-політичними, включаючи ще й мовну проблему. У такий спосіб інституційна структура господарства формує як формальні перешкоди для розширення ринку у вигляді мита та інших бар'єрів, так і неформальні у вигляді мови, традицій господарювання тощо.

Для зменшення негативних наслідків існування цих бар'єрів необхідне поширення інформації про них, певною мірою просвітництво.

Аналогічно як зменшення витрат на транспортування обумовлює розширення географічних меж ринків, зменшення витрат на пошук інформації сприятиме розширенню просторово-політичних чи просторово-інституційних меж ринків, що сприятиме формуванню єдиного ринку, який не є обмеженим територією однієї держави, і обумовить підвищення рівня координації діяльності господарюючих суб'єктів різних країн.

Тобто для формування єдиного ринку на певній території необхідна вільна циркуляція інформації[58], а "різноманітні шляхи передачі знання людям, що будують на його підставі свої плани, є центральна проблема для будь-якої теорії, що пояснює економічний процес"[59].

Функція фонової інформації

За одним з підходів регіональної економіки територію (країну чи регіон) можна розглядати як квазі-корпорацію[60]. Таким чином, все, що створюється на певній території можна умовно назвати товарами чи послугами даної території. Іншими словами, організації, які представляють регіон чи країну пропонують суб'єктам господарювання інших регіонів чи країн створювати ті чи інші господарські зв'язки – умовно можна сказати, що ці організації "продають" умови господарювання. Не торкаючись важливого питання "якості" умов господарювання, звернемо увагу на роль органів влади та інших організацій, які представляють регіон, у підвищенні поінформованості господарюючих суб'єктів щодо "якісних параметрів" умов господарювання, та на проблеми, які виникають при цьому. Під умовами господарювання розуміється наявність (чи відсутність) тих чи інших інститутів, які формують інституційну структуру, та інфраструктурних об'єктів.

Інститут – правила гри в суспільстві. Економічний інститут – інститут, який регулює взаємовідносини суб'єктів господарювання.

[58] 50 лекций по микроэкономике. Учебник для ВУЗов в 2-х томах. – 2000. – Т.1 – 624 с.

[59] Hayek F.A. The Use of Knowledge in Society / American Economic Review. – XXXV. – No. 4 (September, 1945). – P. 519-530.
Hayek F.A. Economics and Knowledge / Economica. – 1937. – IV. – P. 33-54.

[60] Гранберг А.Г. Основы региональной экономики. – М.: ГУ ВШЭ, 2000. – 495 с.

Основні риси інститутів[61]:

– інститути забезпечують передбачуваність результатів певної сукупності дій (як власних дій, так і подальшого ланцюжка реакцій на ці дії) і таким чином підвищують стійкість господарювання;

– інститути успадковуються завдяки притаманному їм процесу навчання. Навчання може проводиться спеціалізованою організацією або на рівні набуття досвіду під час практичної діяльності;

– інститутам притаманна система стимулів, без якої неможливе існування інститутів. Стимули можуть бути позитивні (винагорода за дотримання правил) або негативні (покарання за порушення правил);

– інститути забезпечують свободу та безпеку дій індивіда в певних межах;

– інститути зменшують трансакційні витрати.

Інституційна структура (інколи використовують термін "інституційне середовище") – певний впорядкований набір інститутів, що утворюють матрицю економічної поведінки та визначають обмеження для суб'єктів господарювання.

Інститути поділяють на формальні та неформальні. Неформальні інститути виникають з інформації, яка передається за рахунок соціальних механізмів, і є тією частиною спадку, яку називають культурою. Відповідно економічні інститути називають культурою господарювання. Формальні інститути виникають переважно на базі вже існуючих неформальних.

Правила, які визначають альтернативи для формулювання інших правил є глобальними. Дані правила становлять кістяк інституційної структури. Локальні правила – дво- або багатосторонні угоди, які укладаються між окремими економічними суб'єктами.

Інститути поділяють на зовнішні та внутрішні. Зовнішні встановлюють основні правила в економічній системі (наприклад інститут власності, інститут ринку, інститут фірми). Внутрішні створюють можливості взаємодії між суб'єктами, зменшуючи невизначеність та ризик і відповідно знижуючи трансакційні витрати (види підприємств, види договорів, платіжні та кредитні засоби, засоби накопичення тощо).

Інститути поділяють на системоутворюючі, які визначають вид економічного порядку, та інститути, які є складовими тієї чи іншої системи.

Інституційне середовище не є просто набором відповідних інститутів – його можна вважати інститутом вищого порядку. Воно окреслює основні напрями розвитку системи та визначає критерії, на основі яких проходить формування та відбір найбільш ефективних інститутів. Можна стверджувати, що інституційне середовище визначає напрям та швидкість інституційних перетворень.

[61] Кузьминов Я.И., Юдкевич М.М. Курс лекций по институциональной экономике [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: URL: http://www.hse.ru/rector_net/lectures.htm.

Інституційна структура економіки будь-якої держави – це, насамперед, результат минулих дій держави та спонтанного еволюційного відбору найефективніших інститутів. Західні країни володіють стійкою інституційною структурою з розвиненими механізмами саморегуляції, що забезпечується ефективними ринковими інститутами. В країнах з нерозвиненими ринковими відносинами та з перехідною економікою ринкові інститути знаходяться в стадії формування або відсутні взагалі. Інституційна структура цих країн складається з інститутів, притаманних не лише ринковому порядку, що обумовлює виникнення конфліктних ситуацій. Ефективність взаємодії в таких економіках значно менша, ніж в ринковій економіці та, навіть, централізованій економіці, що спонукає державні органи в країнах з перехідною економікою занадто регулювати економічні відносини, що негативно впливає на темпи та якість формування відповідних ринкових інститутів. Виникає парадоксальна ситуація: необхідність державного втручання обумовлюється відсутністю ринкових механізмів, які не можуть виникнути та функціонувати в умовах державного регулювання. Дане явище спричинює тривалу нестабільність інституційної структури, тобто така інституційна структура не виконує одну з основних функцій інститутів – забезпечення стабільності та передбачуваності поведінки економічних суб'єктів.

В умовах нестабільності інституційної структури попередньо набуті знання та досвід починають відігравати все меншу роль. Тому особливо нагальною стає потреба у інформації щодо змін інституційної структури.

Схожа ситуація існує і щодо поінформованості суб'єктів господарювання про наявність об'єктів інфраструктури. Структурна перебудова економіки України, спричинена потребами виправлення спотвореної економіки радянських часів та вимогами побудови інноваційної економіки, обумовлює зникнення існуючих та появу нових об'єктів інфраструктури, що вимагає нарощення обсягів поширюваної інформації про неї.

Підсумовуючи все вищезазначене, можна стверджувати, що функції інформаційного забезпечення транскордонного співробітництва полягають у:

– стимулюванні розвитку інформаційної інфраструктури, особливо прикордонних та транскордонних територій, яке передбачає створення правових, економічних, технічних умов для проведення ефективного інформаційного обміну між суб'єктами та учасниками транскордонного співробітництва;

– інформуванні бізнесових кіл та населення щодо питань транскордонного співробітництва та забезпеченні зворотного зв'язку.

Відповідно, функції інформаційного забезпечення транскордонного співробітництва в економічній сфері, тобто в сфері ринкової взаємодії,

полягають у:

– створенні умов для обміну цільовою ринковою інформацією;

– формуванні та поширенні фонової ринкової інформації.

Визначення проблем інформаційного забезпечення транскордонного співробітництва

Проблеми інформаційного забезпечення транскордонного співробітництва в економічній сфері полягають у неналежному виконанні зазначених вище функцій. Тобто необхідно з'ясувати, які негативні наслідки, є результатом неналежних умов обміну цільовою ринковою інформацією та неналежного рівня забезпечення фоновою ринковою інформацією.

Інформаційні проблеми полягають у:

– низькому рівні інформаційного забезпечення (невизначеність);

– нерівномірному інформаційному забезпеченні (інформаційна асиметрія).

Економічна теорія асиметричної інформації, як прикладна теорія, розвинена на сучасному етапі розвитку неокласичної мікроекономічної теорії, розвивалась для аналізу ринків з асиметричною інформацією. Таким чином, як підхід до економічного аналізу певної взаємодії необхідно дану взаємодію розглядати як ринкову.

В межах даного дослідження будь-які форми транскордонного співробітництва в економічній сфері будемо розглядати як ринкову взаємодію. Взаємодія між безпосередніми учасниками транскордонного співробітництва (імпорт, експорт, операції з давальницькою сировиною, прямі чи портфельні інвестиції, оренда та лізинг, франшизінг, інжиніринг тощо) однозначно трактується як ринкова взаємодія. Взаємодію між безпосереднім учасником транскордонного співробітництва та органом сприяння транскордонному співробітництву можна також трактувати як ринкову, якщо поглянемо на дану взаємодію як на процес надання послуги органом сприяння транскордонному співробітництву безпосередньому учаснику транскордонного співробітництва.

Основи теорії ринків з асиметричною інформацією викладені Нобелівським лауреатом Джорджем Акерлофом (George A. Akerlof). З огляду на те, що ціна попиту визначається як середня ціна, продавці високоякісних товарів забажають покинути ринок. Це пояснюється тим, що вони не бажають продавати цінні товари за середньою ціною. Першим негативним наслідком існування ринків з асиметричною інформацією є ефект "лимонів" – витіснення з ринку високоякісних товарів низькоякісними. При цьому, низькоякісний товар може бути настільки неякісним, що ціна пропозиції буде переважати ціну попиту, а, отже, товари

на даному ринку не будуть реалізовуватися зовсім[62].

Існують також і протилежні ситуації, коли покупець володіє більшою інформацією, ніж продавець. Зокрема, дане явище існує на ринку страхових послуг.

Ефекти інформаційної асиметрії поряд з трансакційними витратами являють собою "дефекти мікроструктури" ринкової взаємодії суб'єктів економічної діяльності (в т.ч. транскордонного співробітництва), що спричинюють неоптимальне розміщення ресурсів[63]. З метою зменшення зазначених негативних наслідків суб'єкти ринкової взаємодії намагаються різноманітними шляхами зменшити інформаційну асиметрію. Цьому сприяє:

– пошук інформації самостійно чи з допомогою третіх осіб;

– діяльність третіх організацій, які проводять сертифікацію товарів та послуг (при цьому особливо важливим є існування високого ступеня довіри до цих організацій);

– детальне зазначення в умовах контракту вимог до товарів з метою попередження постконтрактного опортунізму, що сприяє зменшенню ризику недобросовісності (практично неможливо застосовувати на ринках роздрібної торгівлі);

– інтерналізація інформаційних витрат;

– організація та персоніфікація ринку: на організованому та/чи персоніфікованому ринку суб'єкти взаємодії високо цінують свою репутацію і тому не будуть надавати недостовірної інформації (для підвищення ефективності дії даного чинника можливе надання гарантій на товари тривалого користування або використання різноманітних заходів попередження підробок за допомогою складних засобів пакування та маркування).

Далі нам необхідно з'ясувати, яким чином конкретні учасники транскордонного співробітництва намагаються зменшувати негативні наслідки інформаційної асиметрії, і визначити, яким чином регіональні органи влади та органи транскордонного співробітництву можуть сприяти даним процесам.

Також необхідно пам'ятати, що самі регіональні органи влади та органи транскордонного співробітництва, вступаючи у взаємодію з іншими учасниками транскордонного співробітництва, опиняються перед ризиком самим потрапити під негативний вплив інформаційної асиметрії.

Таким чином регіональні органи влади та органи транскордонного співробітництва повинні:

[62] Акерлоф Дж. Рынок "лимонов": неопределенность качества и рыночный механизм // THESIS. – 1994. – Вып. 6. – С. 91-104.
Akerlof GA. The market for "lemons": Quality uncertainty and the market mechanism // Quart. J. Econ. 1970. Vol. 84. P. 488-500.

[63] 50 лекций по микроэкономике. Учебник для ВУЗов в 2-х томах. – 2000. – Т.2 – 776 с.

– використовувати засоби зменшення інформаційної асиметрії при взаємодії з іншими учасниками транскордонного співробітництва;

– сприяти використанню учасниками транскордонного співробітництва засобів зменшення інформаційної асиметрії при взаємодії між собою.

Самостійний пошук інформації

На всіх ринках, крім, можливо чітко централізованого, ситуація змінюється. З'являються нові учасники ринку, нові товари, змінюються ціни та умови поставки, змінюються додаткові умови (комплектація, гарантійне та постгарантійне обслуговування тощо). Зміна ситуації на ринку вимагає адекватного поновлення інформації щодо стану на ринку, що обумовило твердження, що "економічні проблеми виникають завжди в зв'язку зі змінами і лише внаслідок їх"[64].

Як наслідок, для отримання конкурентних переваг на ринку особливої важливості набуває "не стільки змістовне знання ринку, скільки пильність, "знання" про те, де шукати ринкову інформацію"[65].

Економічну теорію пошуку інформації розробив Нобелівський лауреат Джордж Стіглер (George Stigler)[66].

Чим більшим обсягом інформації володіє суб'єкт ринкових відносин, тим менший ступінь невизначеності і тим більш виважене рішення буде прийняте, та, відповідно, більший економічний ефект буде отриманий.

Проте, пошук інформації вимагає також коштів. Згідно правила оптимізації, пошук необхідно продовжувати до того часу, поки граничні витрати на пошук не будуть перевищувати граничний ефект від використання отриманої інформації. Згідно закону спадної граничної корисності: граничний ефект від використання інформації, скоріш всього, буде зменшуватися. Зрозуміло, що в даному випадку порівнюються не реальні витрати на пошук та ефект, а віртуальні чи розрахункові: реальні витрати на пошук можуть дещо відрізнятися від розрахункових, а ефект може бути як досить значним, так і нульовим.

Можна вважати, що очікувана економія від пошуку буде більшою при більших відмінностях на ринку, наприклад, щодо варіації цін чи інших умов.

Очевидно також, що економія буде більшою, чим про більшу кількість товару йде мова. Як наслідок, обсяг пошуку у великих учасників ринку буде більшим, рішення буде прийняте виваженіше, тобто ефективність ринкової взаємодії великих учасників ринку буде більшою, ніж у дрібних учасників ринку, що сприяє формуванню горизонтальних інтегрованих

[64] Hayek F.A. The Use of Knowledge in Society / American Economic Review. – XXXV. – No. 4 (September, 1945). – P. 519-530.

[65] Кирцнер И.М. Конкуренция и предпринимательство / Пер. с англ. под ред. проф. А.Н. Романова. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 239 с.

[66] Стиглер Дж.Дж. Экономическая теория информации // Теория фирмы. / Под ред. В.М. Гальперина. – СПб.: Экономическая школа, 1995. – С. 507 529.

структур. Це дає підстави стверджувати, що другим негативним наслідком існування ринків з асиметричною інформацією є витіснення дрібних учасників з ринку.

Витрати на пошук інформації – це витрати часу та коштів. Зрозуміло, що час різні люди оцінюють по-різному: час заможних людей переважно дорожчий. Саме тому, заможніші люди для інформаційного забезпечення скоріш скористаються послугами третіх осіб, що буде розглянуто у пункті "Пошук інформації з допомогою третіх осіб. Інформаційна асиметрія взаємодії "принципал-агент". Крім того, за час пошуку попередньо отримана інформація може вже застаріти.

З огляду на те, що під час пошуку перш за все необхідно відфільтровувати суб'єктів економічних відносин за ознакою належності до множини реальних чи потенційних суб'єктів даного ринку, у випадку з унікальними товарами виникає сильний стимул локалізувати угоди з метою ідентифікації потенційних покупців та продавців. Тобто виникає потреба організовувати ринок: базари та торгівельні центри у випадку роздрібної торгівлі та біржі у випадку торгівлі великими обсягами. Плата за місце на ринку чи за право приймати участь у торгах на біржі (навіть в умовах відсутності обмеження заключати угоди за межами організованих ринків) яскраво демонструє цінність доступу до локалізованого ринку. Дані питання розглядаються у пункті "Організація та персоніфікація ринку".

На характер пошуку впливає фактор часу, точніше кореляція даних щодо стану на ринку в різний час. Якщо кореляція, скажімо щодо цін, в різні періоди часу рівна одиниці (та позивна), то необхідно провести лише початковий пошук. При цьому, очікувана економія буде рівна дисконтованим ефектам від поточної та усіх майбутніх угод. Тому, в даному випадку обсяг пошуку буде досить значний. Якщо міжчасова кореляція відсутня, тоді очікувана економія буде рівна поточному ефекту. Зрозуміло, що реальний стан знаходиться між щойно описаними крайніми: якщо існуюча кореляція між даними, що характеризують ринок в різні періоди часу, є позитивною, то пошук буде більш об'ємним у початкові періоди.

Наявність позитивної кореляції між даними про параметри ринку, зокрема цінами, за різні періоди часу підтверджує широко поширену думку, що недосвідчені покупці платять на ринку більш високі ціни. Це обумовлено тим, що недосвідчені покупці не володіють накопиченою інформацією, і тому, навіть при оптимальному обсязі пошуку, вони в середньому заплатять більше. До того ж, коли суб'єкт вперше виходить на ринок, він, не володіючи жодною інформацією, не в стані оцінити навіть обсяг необхідного пошуку. Аналогічно можна стверджувати і щодо продавців: чим досвідченіший продавець, тим виваженіше ціна, яку він пропонує, а це зменшує загальну варіацію цін.

З огляду на вищезазначене, можна стверджувати, що:

– чим більше витрат припадає на купівлю певного товару, тим більшу економію можна отримати від пошуку інформації і, відповідно, тим більшим буде обсяг пошуку;

– чим більша частка досвідчених продавців, тим більша кореляція між цінами в різні періоди;

– чим більша частка досвідчених постійних суб'єктів ринкових відносин, тим більшим є обсяг пошуку (при позитивній кореляції між даними щодо ринку в різні періоди);

– витрати на пошук тим більші, чим більшим є географічний обсяг ринку.

Тобто регіональні органи влади та органи транскордонного співробітництва сприяючи поширенню досвіду транскордонного співробітництва зменшують негативні наслідки інформаційної асиметрії.

Розглядаючи наявність розмаху значень цін та інших параметрів угоди, серед причин можна виділити той факт, що інформація має здатність застарівати. Умови попиту та пропозиції, а відповідно і ціни та інші умови, змінюються з часом. Крім того, необізнаність пояснюється мінливістю множини продавців та покупців. На кожному ринку спостерігається поява нових суб'єктів, які, щонайменш на початках, будучи неналежно проінформованими, самою своєю присутністю зроблять інформацію досвідчених суб'єктів ринку неадекватною. Зокрема, на початках перехідного періоду спостерігався великий розмах цін на багатьох ринках, який можна пояснити високою мінливістю учасників ринку та нерозвиненістю ринкових інститутів, внаслідок чого поширення інформаційних сигналів, в тому числі цінових, майже не відбувалося, що різко підвищувало витрати на пошук інформації та, відповідно, негативно впливало на ефективність ринкової взаємодії[67]. Більше того, даний процес загострювався інфляцією, яку Ф.А. фон Хайек називає "державною грошовою дезінформацією" тому, що "ігри з кредитно-грошовою політикою, яку проводили у XX столітті центральні банки майже всіх країн, стали постійними джерелом економічної дезінформації, що обумовлювали глобальну дискоординацію господарства, яка проявлялась зокрема в штучних коливаннях ділової активності"[68].

Співвідношення швидкості поширення або оновлення інформації та швидкості змін визначають "інформаційну проникливість економічного простору", яка залежить від розвиненості та поширення інформаційних та комунікаційних технологій[69].

[67] Белокрылова О.С., Вольчик В.В. Институциональные условия формирования сельскохозяйственных рынков [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: URL: http://ie.boom.ru/Volchik/Agro.htm.

[68] Хайек Ф.А. Частные деньги. – М.: Институт национальной модели экономики, 1996.

[69] Паринов С. Информационная концепция микроэкономического взаимодействия [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: URL: http://rvles.ieie.nsc.ru/parinov/class/concept.htm.

При рості ринку переважно відбувається збільшення і суб'єктів ринкових відносин. На такому ринку може поширитися практика об'єднання інформації, отриманої декількома суб'єктами, що може розглядатися як дешевша, хоча й менш надійна, форма пошуку.

В Україні одним з прикладів об'єднання інформації декількома суб'єктами є єдина інформаційна система обліку позичальників (боржників), які мають прострочену заборгованість за кредитами, наданими вітчизняними банками (ЄІС "Реєстр позичальників")[70].

Поряд з об'єднанням інформації може розвиватися інший процес – суб'єкти, які досягли найбільшого успіху у зборі інформації, можуть почати продавати цю інформацію іншим суб'єктам, тобто фактично надавати інформаційні послуги, що буде розглянуто далі.

Пошук інформації з допомогою третіх осіб.

Інформаційна асиметрія взаємодії "принципал-агент"

Сучасна різноманітність та багатогранність економічної діяльності не дає можливості бути фахівцем в усіх сферах. Потреба робити одноразові покупки примушує виходити на невідомий ринок. Відсутність досвіду роботи на новому ринку, що значно ускладнює не лише проведення трансакції, але і збір інформації про ринок, спонукає потенційного суб'єкта ринку звернутися до послуг ринкового посередника – агента. Таким чином встановлюється взаємодія "принципал-агент" (принципал – сторона, що дає доручення, агент – сторона, що виконує доручення). В ролі агента може виступити регіональний орган влади чи орган транскордонного співробітництва.

Навіть за умови високої деталізації умов договору, що детально буде розглянуто в пункті "Деталізація умов контракту", неможливо повністю визначити ступінь добросовісності виконання агентом своїх зобов'язань. Це можливо зробити лише шляхом порівняння наданої ним інформації з аналогічною інформацією, якою володіє принципал, проте в даному випадку в нього не було б потреби у послугах агента. Наймати декількох агентів також невигідно: для чого платити декілька раз за майже одну і ту ж інформацію.

Таким чином, можна стверджувати, що при взаємодії "принципал-агент" можлива постконтрактна опортуністична поведінка агента, що може зумовити виникнення "ризику несумлінності" (moral hazard) зі сторони

Паринов С. Информационные взаимодействия в экономическом пространстве [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: URL: http://rvles.ieie.nsc.ru/parinov/net-model.htm.

Паринов С. Компьютерные эксперименты на базе подхода "Agent-Based Simulation". [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: URL: http://rvles.ieie.nsc.ru/parinov/ag-based.htm.

Паринов С., Яковлева Т. Экономика 21-го века на базе Интернет-технологий [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: URL: http://rvles.ieie.nsc.ru/parinov/economy21.htm.

[70] ЄІС "Реєстр позичальників". [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: URL: http://www.bank.gov.ua/Bank_Supervision/CIS/01.04.2003.htm.

агента у відношенні до принципала через:

– розбіжність інтересів принципала й агента;

– наявність інформаційної асиметрії (на користь агента) щодо якості виконання умов контракту;

– недосконаліть ринку агентських послуг[71].

Діяльність третіх організацій. Сертифікація

Сертифікація є необхідним інструментом, що гарантує відповідність якісних характеристик продукції вимогам нормативно-технічної документації. Сертифікація являє собою процес встановлення відповідності. Національне законодавство окремих країн визначає: відповідність чому встановлюється та хто встановлює цю відповідність. Сертифікат – документ, що підтверджує відповідність продукції певним вимогам, конкретним стандартам чи технічним умовам[72].

Сертифікація товару на відповідність певній нормативно-технічній документації може бути замовлена як виробником чи постачальником, так і споживачем. Виробники та постачальники замовляють сертифікацію з огляду на те, що добровільна сертифікація сприяє підвищенню конкурентоспроможності продукції, що повинно сприяти просуванню продукції на ринку[73]. Проте, необхідно пам'ятати, що процедура сертифікації є високо витратною, що може зумовити зменшення прибутків або зростання ціни, що в свою чергу може зменшити конкурентоспроможність продукції на ринку[74]. Але, незважаючи на це, інколи витрати на сертифікацію за своїми обсягами близькі до витрат на досягнення якості. Такі факти підтверджують важливість сертифікації, і перш за все інформативної її функції, як ефективного засобу розвитку торгівельно-економічних зв'язків як в країні, так і за її межами, просування продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Окрім сертифікації в підтвердженні якості продукції важливу роль відіграють різноманітні спеціальні конкурси з присудженням почесних нагород. Призом за перемогу є диплом та право зображати символ якості на продукції чи на її упаковці[75].

Таким чином символ перемоги у конкурсі та символи відповідності обов'язковим та необов'язковим стандартам, виконуючи інформативну функцію (особливо ефективно за умови високого ступеня довіри до

[71] 50 лекций по микроэкономике. Учебник для ВУЗов в 2-х томах. – 2000. – Т.2 – 776 с.

[72] Управление качеством. Учебник / С. Д. Ильенкова, Н. Д. Ильенкова, С. Ю. Ягудин и др.; Под ред. доктора экономических наук, профессора Ильенковой С. Д. – М.: ЮНИТИ, 1998.

[73] Производственный менеджмент. Учебник для вузов. / Под ред. проф. Ильенковой С. Д. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2000.

[74] Управление качеством. Учебник / С. Д. Ильенкова, Н. Д. Ильенкова, С. Ю. Ягудин и др.; Под ред. доктора экономических наук, профессора Ильенковой С. Д. – М.: ЮНИТИ, 1998.

[75] Управление качеством. Учебник / С. Д. Ильенкова, Н. Д. Ильенкова, С. Ю. Ягудин и др.; Под ред. доктора экономических наук, профессора Ильенковой С. Д. – М.: ЮНИТИ, 1998.

організацій, які дають право використовувати ці символи), надають можливість підвищити ефективність реклами на роздрібному ринку та спростити переговори на ринку гуртової торгівлі чи ринку товарів промислового призначення.

З вищенаведеного слідує, що регіональні органи влади та органи транскордонного співробітництва, підтримуючи сертифікацію і спеціальні конкурси якості продукції та поширюючи результати сертифікації і цих конкурсів, через їх інформативну функцію сприяють розвитку транскордонного співробітництва в економічній сфері.

Деталізація умов контракту та пост-контрактний опортунізм

З метою недопущення появи ефекту лимонів суб'єкти ринкової взаємодії намагаються прописати вимоги до товару в договорах.

В теорії контрактів існує абстрактне поняття "повний контракт" ("complete contract", "досконалий контракт", "perfect contract"), для укладання якого необхідне існування світу досконалої інформації, який передбачає: абсолютну раціональність; повну інформацію; абсолютні обчислювальні можливості[76]. Проте в дійсності дані умови відсутні, тому контракти є недосконалими.

Точкові контракти – контракти, при яких сторони проводять оплату та поставку товару одразу після досягнення згоди. Вони характеризуються мінімальною деталізацією, використовуючи стандартну форму контрактних зобов'язань та опираючись на існуюче законодавство. Мінімізація трансакційних витрат при точкових контрактах проходить за рахунок існування: адекватної інформації; вільної конкуренції; жорсткого законодавства; атмосфери довіри. Вільна конкуренція на ринку тисне на господарюючих суб'єктів, вимагаючи бути чесними та виконувати умови контрактів. Існування адекватної інформації, що дає можливість чітко визначати цінність товару, та цінового механізму, що ефективно виконує інформативну функцію, дає можливість уникнути несприятливого вибору (ефекту лимонів).

Реляційні контракти – контракти, що передбачають довготривалі відносини між сторонами, які визначаються спільністю цілей, внаслідок чого обом сторонам вигідніше виконувати контрактні зобов'язання, ніж не виконувати. Існування реляційних контрактів переважно пов'язано з інвестиціями в специфічні активи, що буде розглянуто пізніше.

Можна стверджувати, що більшість проблем, з якими стикаються сторони контракту, є проблемами інформаційними. Неповнота інформації, обумовлена її дорожнечею, створює можливості для появи ризиків опортуністичної поведінки, моральної загрози та несприятливого вибору (ефект лимонів, описаний вище).

[76] Кузьминов Я.И., Юдкевич М.М. Курс лекций по институциональной экономике [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: URL: http://www.hse.ru/rector_net/lectures.htm.

Укладаючи контракт сторони несуть певні витрати, пов'язані з:

1. Необхідністю володіння фоновою інформацією (до укладання угоди) – загальною інформацією про стан справ та перспективи розвитку країни, галузі, території. Дана інформація потрібна для визначення стратегічних напрямів діяльності господарюючого суб'єкта.

2. Проведенням торгів. В процесі торгу сторони несуть витрати на:

– накопичення цільової інформації – збір інформації про предмет договору: ціни на різних ринках (можливо, в різні пори року), витрати на транспортування, страхування, митне оформлення, а також можливості виробництва даного товару самостійно;

– визначення позицій можливих контрагентів по торгу – становлення переліку альтернатив для себе та окреслення можливих альтернатив собі з точки зору можливих контрагентів (останнє дає можливість попередньо оцінити поступки, на які погодиться піти той чи інший потенційний партнер);

– безпосередньо процедуру торгів.

3. Проблемою вимірювань, яка виникає під час оформлення угоди і передбачає встановлення переліку параметрів, що будуть контролюватися.

4. Проблемою несприятливого відбору, яка породжується неповнотою інформації. Несприятливий відбір виникає при наявності розподілу за якісними характеристиками, прихованими від споживача. Якщо в результаті угоди визначається певний перелік вимірюваних параметрів, то за невимірюваними параметрами отримана вибірка буде гіршою серед тих можливих, які задовольняють вимірюваним параметрам.

5. Специфічністю товару та проблемою інвестицій в специфічні активи. Специфічність передбачає, що найкраще альтернативне використання товару є однозначно гірше того, для якого він був створений. Рівень специфічності визначається часткою цінності товару, яку він втрачає внаслідок його найкращого альтернативного використання. Переважно у даному випадку йдеться про зв'язані товари, специфічність яких визначається можливістю їх використання винятково один з одним.

Прикладом інвестицій у специфічні активи є будівництво шляхів сполучення та їх інфраструктури на території декількох держав. Економічно ефективними такі проекти можуть бути винятково за умови їх синхронного будівництва та одночасного введення у експлуатацію. Негативним з українського боку є досвід будівництва нафтопроводу Одеса-Броди-Гданськ, розбудова та відкриття митного переходу Смільниця-Кросценко тощо.

Незважаючи на те, що обом сторонам реляційних контрактів вигідніше виконувати контрактні зобов'язання, ніж не виконувати, в даному випадку існує загроза вимагання однією стороною поступитися чимось на користь іншої. Розмір вимагань залежить від специфічності активу. Можна сказати, що теоретично кожна зі сторін погодиться уступити частку, яка не

перевищує втрати від розірвання договору, які залежать від специфічності товару. Вирішити проблему вимагань можна за рахунок інтеграції, що буде розглянуто далі у пункті "Вертикальна інтеграція".

6. Обмеженістю прав контракту шляхом впровадження обмежень по ціні та кількості, що спричинює появу черг і відповідно вторинного ринку місць у черзі. В сфері міжнародної торгівлі це проявляється у вигляді квот. Навіть СОТ, взагалі засуджуючи використання квот через їх негативний вплив на розвиток міжнародної торгівлі, дозволяє використання окремих видів квотування імпорту, особливо щодо сільськогосподарської продукції.

Недостатня деталізація умов договору та недосконаліть інформації створює умови, точніше можливості, для опортуністичної поведінки договірних сторін, тобто пост-контрактного опортунізму, який полягає у моральній загрозі або у цілеспрямованому невиконанні своїх зобов'язань.

Проблеми опортунізму в організаціях пов'язані з поведінкою виконавців та менеджерів (для даного дослідження будемо розглядати лише поведінку менеджера).

У вітчизняних умовах інформаційна асиметрія у відносинах між власниками та керівниками підприємств створила можливість появи такого явища як захват підприємства, який в загальних рисах реалізується таким чином: керівництво підприємства утворює низку посередників, через яких ведеться уся господарська діяльність основного підприємства; дана господарська діяльність ведеться на таких умовах, щоб усі прибутки і доходи осідали у підприємствах-посередниках; згодом основне підприємство, значно втративши свою вартість внаслідок постійного вимивання фінансових ресурсів, скуповується за безцінь, можливо, навіть, і за вимиті з нього кошти.

Приймаючи це до уваги, власники намагаються поставити своїх людей у керівництво, що, зрозуміло, створює ризик для інших власників. Ця явище справляє подвійний негативний вплив на процес інвестування: з одного боку, інвестори бояться вкладати кошти, якщо вони при цьому не отримають контроль над підприємством; з іншого боку, поточні власники підприємства бояться віддавати контрольні пакети інвесторам. Тобто можна стверджувати, що інформаційна асиметрія на ринку управлінських послуг створює опір інвестиційним потокам з обох сторін: інвесторів та поточних власників підприємств.

Підсумовуючи можна прийти до висновку, що складність окреслення та вимірювання усіх характеристик предмету договору унеможливлює високу деталізацію контракту (створюючи ризик несприятливого відбору – появі ефекту лимонів в обмежених обсягах), а складність контролю за виконанням умов контракту створює поле для опортуністичної поведінки, що в загальному підвищує трансакційні витрати і, відповідно, негативно впливає на ефективність ринкової взаємодії.

Вертикальна інтеграція як засіб інтерналізації інформаційних витрат

Одним з засобів зменшення негативного впливу інформаційної асиметрії є вертикальна інтеграція. Неповнота інформації обумовлює існування трансакційних витрат, для зменшення яких суб'єкти господарювання переорієнтовуються з зовнішніх трансакцій на внутрішні[77]. Саме наявність витрат на використання цінового механізму координації господарської діяльності Р. Коуз вважає основною причиною виникнення фірм[78]. Проте слід визнати, що не стільки витрати на з'ясування цін, скільки витрати на з'ясування якісних параметрів обумовлюють вертикальну інтеграцію.

Варто зазначити, що інтерналізація не усуває проблеми неповноти інформації: вона полягає у відносній простоті її вирішення. Стороння організація не має доступу до внутрішнього механізму управління: запропоновані нею заходи не можуть бути повністю реалізовані без згоди підрядника, а тому і об'єктивно обмежені; необмежений доступ покупця до механізму внутрішнього управління та контролю підрядчика (включаючи найом та звільнення, переміщення робітників та перерозподіл ресурсів) практично нездійсненний. Відповідно, враховуючи усі витрати та труднощі контролю виробництва зі сторони, покупець може взяти на себе ризик виконання робіт самостійно. Споживач таким чином інтерналізує шляхом зворотної вертикальної інтеграції операцію, яка за умов відсутності невизначеності відбулася б через ринок[79].

Проте ті ж самі проблеми інформаційної асиметрії і обмежують зростання фірми. Фірма являє собою ніщо інше, як мережу контрактів, а відповідно, відношення "принципал-агент" існують і в середині економічної організації. Асиметрія інформації зменшує ефективність взаємодії всередині фірми, аналогічно як і ринкової взаємодії. Більш того, з точки зору контрактного підходу відмінність договорів всередині фірми від ринкових не на стільки істотна, і саму проблему розмірів фірми можна вважати досить умовною. Таким чином, якщо зовнішні трансакційні витрати обумовлюють вертикальну інтеграцію, то внутрішні трансакційні витрати її обмежують[80].

Регіональні органи влади та органи транскордонного співробітництва можуть сприяти інтерналізації інформаційних витрат через створення

---

[77] Авдашева С. Теория организации промышленности [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: URL: http://io.economicus.ru/index.php?file=7.

[78] Коуз Р.Г. Природа фирмы // Вехи экономической мысли. / Под ред. В.М. Гальперина. – СПб.: Экономическая школа. 1999. – Т.1.: Теория потребительского поведения и спроса.

[79] Уильямсон О. И. Вертикальная интеграция производства: воображения по поводу неудач рынка // Вехи экономической мысли / Под ред. В.М.Гальперина. – СПб.: Экономическая школа, 1999. – Т.1: Теория потребительского поведения и спроса.

[80] Авдашева С. Теория организации промышленности [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: URL: http://io.economicus.ru/index.php?file=7.

інтегрованих інформаційних систем учасників транскордонного співробітництва, тобто інтеграція може проходити винятково в інформаційній взаємодії.

Інформаційна асиметрія щодо інституційного середовища

При транскордонному співробітництві з'являється додаткові мовний та організаційні бар'єри доступу до інформації, що впливає на співвідношення резидентів та нерезидентів на ринку. Проблема загострюється ще й тим, що для нерезидентів інформація переважно є дорожчою через непрозорість ринку, яка утруднює для нерезидентів отримання інформації про умови господарювання, що обумовлює існування третього негативного наслідку існування ринків з асиметричною інформацією – ефекту витіснення нерезидентів з ринку.

Важливість володіння інформацією щодо умов господарювання на певній території підтверджується і емпірично: в результаті дослідження, проведеного в Лондонській школі економічних та політичних наук, було встановлено позитивний зв'язок між кількістю телефонних дзвінків між країнами та транскордонними потоками капіталів[81].

Дана теза підтверджується також і багатьма фактами в Україні, зокрема у травні 2001 року скандал навколо "Донбасенерго" та призупинення приватизації українських енергокомпаній спонукали інвесторів-нерезидентів до продажу акцій[82].

Таким чином регіональні органи влади та органи транскордонного співробітництва повинні зменшувати інформаційну асиметрію щодо інституційного середовища.

Організація та персоніфікація ринку

Як зазначалося раніше потреба відфільтровувати суб'єктів економічних відносин за ознакою належності до множини реальних чи потенційних суб'єктів певного ринку спонукає підвищувати організованість ринку. Зокрема, Ф.А. фон Хайек вважає, що "вся організація ринку спрямована перш за все на задоволення потреби поширення інформації, на основі якої повинен діяти покупець"[83].

Серед переваг організованого ринку перед неорганізованим виділяють такі[84]:

– на неорганізованому ринку угоди майже завжди є одноразовими, внаслідок чого підвищується ризик бути обманутим, відповідно, інформаційні витрати також будуть вищими; це переважно обумовлюється тим, що

– на неорганізованому ринку відсутні гарантії зі сторони держави та організатора ринку;

– на відміну від організованого ринку, де інформативна функція цінового механізму проявляється найкраще, для неорганізованого ринку характерна інформація з неправильними сигналами – шумами.

Тобто, з точки зору підвищення інформованості суб'єктів ринкової взаємодії, однією з основних функцій організованих ринків є підвищення інформаційної проникливості економічного простору. Зокрема, щодо фондових бірж та інших посередників фондового ринку, то їх ключовим призначенням визначають збір та поширення інформації про позичальників та фінансові активи[85].

Організовані ринки являють собою центри торгівлі, через які проходять основні обсяги продукції. Ці ринки визначають ціну, забезпечують учасників ринку необхідною інформацією, вирішують проблеми стандартизації та сертифікації, контролю якості продукції, знижуючи при цьому рівень трансакційних витрат. Одним з прикладів організованих ринків є біржі[86].

Біржова торгівля дає можливості концентрувати суб'єктів ринкової взаємодії, зменшуючи при цьому витрати на пошук. Контроль якості продукції на товарних біржах та інформація про позичальників та фінансові активи на фондових біржах дають змогу зменшити ризик несприятливого вибору. Відкритість торгів підвищує інформаційну проникливість на ринку, що свідчить про дієвість інформативної функції цінового механізму.

Це все дає підстави стверджувати, що ринки у вигляді бірж є добре організовані, бо цінові сигнали потенційних продавців та покупців з врахуванням всієї необхідної інформації взаємодіють між собою так, що виникає тенденція до встановлення єдиної ціни на однакові товари в усіх угодах, здійснюваних на значних територіях[87].

Поряд з процесами організації ринку відбуваються процеси персоніфікації, які полягають у підвищенні обізнаності суб'єктів ринку про інших суб'єктів ринку. Сукупність відомостей про суб'єкта ринкової взаємодії формує його репутацію, яка визначає схильність інших суб'єктів ринку до взаємодії з цим суб'єктом. Проте, економічні суб'єкти, ведучи свою господарську діяльність, повинні бути присутні на багатьох ринках, обробляючи при цьому значні обсяги інформації з метою зменшення

[81] Portes R., Rey H. The Determinants of Cross-Border Equity Flows. – London: London School of Economics and Political Science. Centre for Economic Performance, 2000. – 25 p.
Portes R., Rey H. The Determinants of Cross-Border Equity Flows: The Geography of Information. – London, 2000. – 51 p.

[82] Перша фондова торговельна система. Річний звіт 2001. – К., 2002. – 39 с.

[83] Хайек Ф.А. Индивидуализм и экономический порядок. – М.: Изограф, 2000. – 254 с.

[84] Кузьминов Я.И., Юдкевич М.М. Курс лекций по институциональной экономике [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: URL: http://www.hse.ru/rector_net/lectures.htm.

[85] Хереманс Д. Регулирование банковского и финансового рынков [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: URL: http://ie.boom.ru/Referat/Heremans.htm.

[86] Белокрылова О.С., Вольчик В.В. Институциональные условия формирования сельскохозяйственных рынков [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: URL: http://ie.boom.ru/Volchik/Agro.htm.

[87] Хейне П. Экономический образ мышления. – М.: Издательство "Каталаксия", 1997. – 704 с.

інформаційної асиметрії на цих ринках по відношенню до себе. Неможливість та неефективність збирання всієї інформації про всіх можливих постачальників всієї необхідної продукції спонукає споживачів звертатися до ринкових посередників, множина яких є меншою від множини виробників, і як наслідок в очах споживача ринковий посередник є більш персоніфікованим, ніж виробник.

Тобто роль торгівельних посередників у зменшенні інформаційної асиметрії полягає у тому, що у відносинах з постачальниками вони обробляють більше товарів і, таким чином, мають більше інформації для аналізу, а покупець, внаслідок свого територіального розташування чи галузевої спеціалізації, співпрацює з обмеженим колом торгівельних посередників, тобто в його очах посередник є досить персоніфікованим, а посередник, розуміючи це, намагатиметься не скласти негативного враження про себе. Проте, при цьому необхідно пам'ятати і про негативні сторони взаємодії принципала (споживача) та агента (посередника).

Зазначене твердження зобов'язує наголосити на існуванні проблеми низького рівня організації ринків, що ставить регіональні органи влади та органи транскордонного співробітництва перед необхідністю сприяти організації ринків та частково взяти на себе інформативну функцію ринкового посередника.

Підсумовуючи, викладене у підрозділі, усі проблеми інформаційного забезпечення транскордонного співробітництва в економічній сфері можна умовно розділити на три групи:

– безпосередньо проблеми інформаційного забезпечення (невизначеність та інформаційна асиметрія);

– проблеми, які є наслідком безпосередніх проблем інформаційного забезпечення (витіснення дрібних учасників з ринку, ефект витіснення нерезидентів з ринку, ефект "лимонів" або витіснення з ринку високоякісних товарів низькоякісними);

– проблеми, пов'язані з реалізацією заходів по зменшенню невизначеності та асиметрії (організація ринку, посередники, стандартизація, горизонтальна та вертикальна інтеграції).

РОЗДІЛ 2
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПРИКОРДОННОГО РЕГІОНУ НА ТРАНСКОРДОННИХ РИНКАХ

2.1. Конкурентні переваги транскордонного регіону

Прикордонні регіони, прагнучи постійного поліпшення життя мешканців, конкурують між собою на різних транскордонних ринках (праці, капіталу, товарному, послуг тощо). На жаль, через відсутність транскордонної статистики неможливо системно показати конкурентоспроможність кожного регіону. Тому, спробуємо показати розвиток підприємств малого бізнесу, інноваційну політику, культурно-освітні заклади та інші елементи, що впливають на конкурентоспроможність прикордонних регіонів.

Для початку наведемо коротку характеристику прикордонних областей України. Їх аналіз виявив наступне.

1. З огляду на те, що 76% території України охоплюють прикордонні області, не можна відзначити суттєву різницю у розвитку прикордонних та центральних областей. Значна відмінність у розвитку спостерігається лише між центром – столицею м. Києвом та периферією – усіма останніми областями (рис.2.1).

2. Лише шість областей, Волинська, Львівська, Закарпатська, Івано-Франківська, Чернівецька, Одеська були прикордонними до 1991 року. Із

Рис. 2.1. Прикордонні області України

цих областей лише Одеська та Львівська посідають 6-е та 10-е місця за рейтингом участі у ВДВ України, а Івано-Франківська – 19, Волинська – 24, Закарпатська – 25, Чернівецька – 26, тобто, всі останні місця[88] (табл.2.1). Останнім часом ситуація почала дещо змінюватися, що пов`язано зі значними інвестиціями у Закарпатську область та створенням нових робочих місць. Лише протягом 2004 року область отримала понад 60 млн. дол. США[89].

Таблиця 2.1

Частка регіонів у валовій доданій вартості України

Область	Частка регіону,% у середньому за 1996-2000	Рейтинг у середньому за 1996-2000	Частка регіону,% у 2003	Рейтинг у 2003
Україна	100		100	
Донецька	12,1	1	12,4	2
Дніпропетровська	9,2	2	8,7	3
м. Київ	9,0	3	18,0	1
Харківська	6,3	4	5,9	4
Запорізька	5,5	5	4,2	7
Одеська	5,1	6	5,2	5
Луганська	4,9	7	4,1	8
Київська	4,3	8-9	3,3	10
Полтавська	4,3	8-9	3,6	9
Львівська	4,2	10	4,3	6
АР Крим	3,1	11	3,0	11
Вінницька	3,0	12	2,5	12
Черкаська	2,8	13	1,9	16-17-18
Сумська	2,7	14	2,0	15
Хмельницька	2,6	15	1,9	16-17-18
Житомирська	2,4	16-17-18	1,7	19
Миколаївська	2,4	16-17-18	2,2	14
Чернігівська	2,4	16-17-18	1,9	16-17-18
Івано-Франківська	2,1	19	2,3	13
Херсонська	2,0	20	1,6	22
Рівненська	1,9	21	1,7	20
Кіровоградська	1,8	22	1,6	23
Тернопільська	1,5	23	1,3	25
Волинська	1,4	24	1,4	24
Закарпатська	1,3	25	1,6	21
Чернівецька	1,2	26	1,0	26
м. Севастополь	0,5	27	0,7	27

[88] Трансформація структури господарства України: регіональний аспект / за ред. Балабанова Г.В, Нагірної В.П., Нижник О.М. – К.: Міленіум, 2003. – 404с.

[89] Інформація Закарпатської обласної державної адміністрації / http:// www.kmu.gov.ua.

3. Наявність закритого кордону, прикордонної зони та прикордонної смуги до 1991 року зумовила появу всіх ознак периферійності, передусім, на районному та селищному рівнях: найнижчий рівень щільності населення поблизу кордону, паралельні дороги вздовж кордону, найнижчий рівень розвитку інфраструктури, соціального забезпечення і, в цілому, найнижчий життєвий рівень населення[90]. Розвиток території спостерігався лише вздовж основних магістралей, передусім, міжнародних, які прямували до пунктів перепуску через кордон – Шегині (Львівська область) та Ужгород-Чоп (Закарпатська область). Відкриття протягом останнього десятиріччя нових пунктів перепуску через кордон привело до значної активізації життєдіяльності населення у прикордонних територіях, підвищення його життєвого рівня. Це чітко простежується у всіх шести прикордонних областях. Відкриття п/п Ягодин привело до активізації розвитку всієї Волинської області, п/п Рава-Руська та Краковець – Жовківського та Яворівського районів, а Смільниці – Самбірського, Старосамбірського та Турківського районів Львівської області.

4. В той же час відсутність пунктів перепуску у Івано-Франківській області зумовлює подальшу деградацію її Верховинського району, подібна ситуація у Путивльському та Вижницькому районах Чернівецької області[91].

5. Останнім часом спостерігається випереджувальний розвиток прикордонних територій районного рівня на західному кордоні, порівняно з іншими кордонами: з Росією, Білоруссю, Молдовою. Дослідження виявили значний вплив рівня розвитку сусідніх країн на прискорення процесів підвищення життєвого рівня населення України (рис.2.2).

Це пояснюється тим, що поруч була країна з більш високим рівнем цивілізаційного розвитку, що було хорошим наочним прикладом, чого можна досягнути за досить незначний період. Розвиток сусідніх держав Польщі, Словаччини, Угорщини, Румунії відбувався на очах мешканців українського прикордоння. І цим можна пояснити різницю у розвитку західних та інших прикордонних теренів України. Східні прикордонні регіони спочатку розвивалися як внутрішні території Радянського Союзу, а зарубіжний досвід життєдіяльності почав надходити з Туреччини та арабських країн, а він дещо відрізняється від європейського. Цей висновок підтверджується також незалежними дослідженнями, проведеними Інститутом реформ[92] щодо рейтингової оцінки соціально-економічного розвитку районів та міст обласного підпорядкування. "Переважна більшість

[90] Бєленький П. Ю., Мікула Н.А. Підходи до формування концепції транскордонного співробітництва області // Проблеми транскордонного співробітництва. Львів: ІРД НАНУ, 1995. – С.4-13.

[91] Вербівська Л.В. Формування інвестиційної стратегії соціально-економічного розвитку прикордонного регіону / дис. на здоб. наук. зв. к.е.н. Чернівецький нац. ун-тет, 2004. – С. 87.

[92] Рейтинг соціально-економічного розвитку районів України / Інститут реформ // www.ipa.net.ua

районів, які сьогодні межують із дійсними чи потенційними країнами-членами Європейського Союзу, мають вищий від середнього по усіх територіях України рейтинговий бал. Натомість, для основного масиву районів, що розміщені на кордонах з колишніми радянськими республіками, зареєстровано нижчий рівень соціального та економічного розвитку. Щоправда, тут мова йде не стільки про важливість членства в ЄС країни-"сусіда" району, скільки про певний рівень та динаміку його економічного розвитку. Високими є рейтингові позиції й інших районів, що мають спільний кордон з теперішніми членами ЄС – Польщею, Словаччиною та Угорщиною. Навіть без урахування показників Ужгородського району, більшість (9 з 15) територій з переліку "сусідів" ЄС представляють першу сотню рейтингу (рис.2.2.). Помітно високими є рейтингові бали багатьох районів, що межують з територією Румунії. У ТОП-100 рейтингу територій перебувають відразу п'ять із них. Натомість менш сприятливою є ситуація з північно-східними районами України, що прилягають до території країн СНД – Росії, Білорусі, Молдови. За винятком кількох, усі райони даної категорії перебувають у нижній частині рейтингової таблиці"[93].

Навівши дані щодо соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів серед інших регіонів України, розглянемо ситуацію у транскордонних регіонах. На угорсько-українському прикордонні (табл. 2.2) з обох сторін кордону досить низький рівень життя, про що свідчить високий рівень безробіття, від`ємне сальдо міграції (за винятком

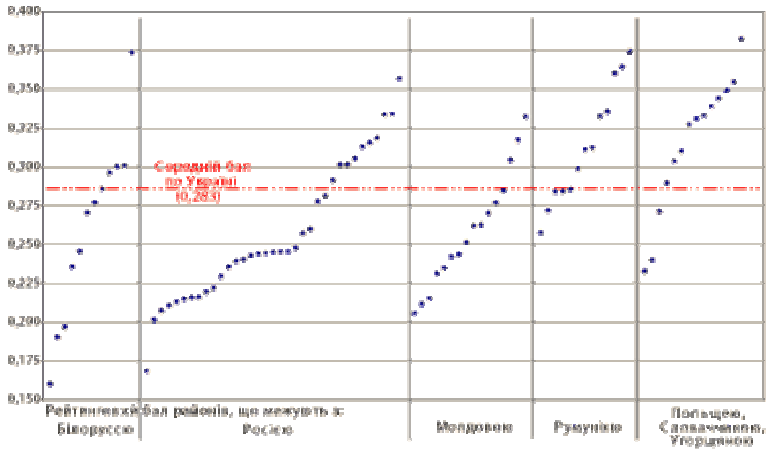

Рис. 2.2. Залежність рейтингу прикордонних районів України (без Ужгородського) від держави-"сусіда".

[93] Там само. Ч.7.

Ужгородського району), та низька народжуваність. Українці мають нижчу забезпеченість телефонами та автомобілями, проте є досить високою забезпеченість лікарями, школами, бібліотеками. Для дослідження нами вибрані райони, що безпосередньо знаходяться коло кордону і які найбільше відчувають вплив транскордонних ринків.

Особливу увагу слід звернути на діючі, передусім малі, підприємства, кількість яких на угорській території на порядок вища від української. Подібна картина спостерігається на українсько-словацькому та польському кордонах (табл. 2.3.). Такий стан зумовлений сприятливою державною політикою сусідніх країн щодо підтримки розвитку малих підприємств. Дещо змінюється ситуація, коли до групи малих підприємств включаються фізичні особи – підприємці. Але й при такому підході їх кількість з української сторони значно нижча від сусідів.

Малі підприємства займають значне місце в економіці регіонів. Це передусім, сфера послуг, де потрібно багато невеликих фірм розміщених по всій території. Конкуренційно вигідним є також поєднання великих підприємств з малими підприємствами. Відбувається поєднання переваг децентралізації (більша варіабільність, близькість ринків, більша мотивація і відповідальність) з перевагами централізації (зменшення витрат, усування повторюваності, використання ноу-хау великої фірми).

Кількість МСП – юридичних осіб на тисячу жителів найбільша у Підкарпатті (15,4), а найменші – у Закарпатті (2,68) та Львівщині (5,82). Прешовський край (8,09) за цим показником відстає від Кошицького краю (10,8).

При включенні фізичних осіб – підприємців за показником кількості МСП на тисячу жителів картина з української сторони дещо покращується (порядок чисел однаковий), хоча найменша кількість підприємств – 33,28 на 1000 жителів – знаходиться все одно у Закарпатті, а найбільша – в Підкарпатті 65,19. Для порівняння, середні дані у Карпатському єврорегіоні становлять 53,4 підприємства на 1000 жителів, а в ЄС у 1999 р. – 54,98.

Таким чином, найкращу економічну базу щодо кількості підприємств має Підкарпатське воєводство.

З огляду на конкуренцію, як невигоди вступу до ЄС Словаччини для малого бізнесу респонденти вважають зростання конкуренції на внутрішньому ринку (47) та підвищення вимог до якості продукції (34)[94]. Проте, на наш погляд, це ті чинники, які будуть стимулювати подальший розвиток малих підприємств, перехід їх на нові, сучасні технології, виробництво та надання більш якісних товарів та послуг.

[94] Кузьмішин П., Кузьмішина В. Малі і середні підприємства як фактор регіонального розвитку та регіонального співробітництва (на прикладі "Карпатського єврорегіону")/ Виступ на міжнародній конференції "Регіональна політика в Україні: сучасні форми та методи реалізації" 27-28 жовтня 2005 р. у Львові

Таблиця 2.2

Характеристика стану соціально-економічного розвитку угорсько-українського прикордоння (на 2004 р.)

Регіон	Територія, км^2	Населення, осіб	Щільність населення, ос./км^2	Природний приріст, ос./1000 ос.	Міграція, ос./1000 ос.	Забезпеченість телефоном, шт./1000 ос.	Забезпеченість автомобілем, шт./1000 ос.	Діючі підприємства, шт./1000 ос.	Рівень безробіття, %	Кількість дошкільних закладів, шт.	Кількість бібліотек, шт.	Кількість загальноосвітніх шкіл, шт.	Забезпеченість лікарями, ос./1000 ос.
Угорщина													
Саболч-Сатмар-Берег область	5936	583564	98,3	-1,7	-3,5	195	226	65	9,8	322	200	137	5,7
Кішвардої район	590	75583	128,2	1,0	-5,2	172	202	62	9,8	46	29	19	5,2
Вашарошнаменьський район	568	32166	56,7	-3,1	-3,6	186	216	49	14,9	25	22	8	6,2
Феердярматський район	703	39924	56,8	-3,6	-6,7	191	209	48	15,9	36	40	8	5,8
Україна													
Закарпатська область	12800	1251100	97,7	-0,1	-2,0	118	96	4	4,5	501	557	722	41,8
Берегівський район	700	79500	113,6	-4,1	-1,9	120	125	3	3,5	54	45	55	31,9
Виноградівський район	700	117800	168,3	0,4	-4,0	62	93	2	4,3	35	40	60	19,9
Ужгородський район	900	191800	213,1	-2,7	6,2	231	142	9	1,9	73	63	90	24,0

Джерело: На східному кордоні ЄС. Інформація про мікрорегіони Закарпаття та Саболч-Сатмар-Берег області / Саболч-Сатмар-Беретзьке обласне агентство регіонального розвитку: - Ніредьгаза -Ужгород, 2005, -33 с.

Таблиця 2.3

Кількість МСП у Карпатському Єврорегіоні на 1000 жителів у 2002 р.

Регіон	Територія, тис. км^2	Населення, тис. осіб	Кількість МСП – Юо, од.	Кількість МСП/1000. ос.	Кількість МСП (Юо+ Фо), од.	Кількість МСП (Юо+Фо) /1000 ос.
Україна						
Закарпатська область	12,8	1 289,3	5 363	2,86	42 907	33,28
Львівська область	21,8	2 611,0	14 759	5,82	119 159	46,0
Польща						
Підкарпаття	17,9	2 127,8	33 645	15,4	138 716	65,19
Словаччина						
Прешовський край	8,9	773,1	6 258	8,09	43 543	56,32
Кошицький край	6,8	758,4	7 645	10,08	44 471	58,64

Джерело:

1. Кузьмішин П., Кузьмішина В. Малі і середні підприємства як фактор регіонального розвитку та регіонального співробітництва (на прикладі "Карпатського єврорегіону")/ Виступ на міжнародній конференції "Регіональна політика в Україні: сучасні форми та методи реалізації" 27-28 жовтня 2005 р. у Львові.

2. Статистичний щорічник Львівської області за 2002 рік. – Львів: Львівське облстатуправління. 2003, 364 с.

Для використання конкурентних переваг транскордонного регіону, розглянемо можливості об`єднання ресурсних потенціалів на прикладі Львівської області та Підкарпатського воєводства. Перш за все це буде стосуватися трудових, рекреаційних ресурсів та соціальної інфраструктури. Для виявлення можливостей об`єднання зусиль у економічній сфері необхідні поглиблені дослідження, хоча окремі чинники можливо зазначити. За результатами розвитку транскордонного співробітництва у Львівській області спостерігається стала тенденція до збільшення загального торгівельного обороту області з країнами-членами Карпатського єврорегіону. Найбільш активно зовнішня торгівля ведеться з Польщею та Словаччиною.

За 2002 рік зовнішньо-торгівельний оборот підприємств Львівської області з Польщею склав 148,8 млн. дол. США, що становить 7,4% від загального обсягу обороту, у тому числі експорт – 44,9 млн. дол. США, імпорт – 103,4 млн. дол. США.

Із Словаччиною за 2002 рік зовнішньоторговельний оборот підприємств області склав 35,4 млн. дол. США (2,5% від загального обсягу обороту), в

тому числі експорт – 28,7 млн. дол. США, імпорт – 6,7 млн. дол. США.

У 2003 році торгівля з Польщею збільшилася на 28% (частка Польщі у зовнішньому товарообігу області становить 5,5%), з Румунією – на 42% та з Угорщиною – на 46%, але частка останніх двох країн у загальному товарообігу області є не значною і становить лише відповідно 0,1 та 0,9 відсотків. У 1 півріччі 2004 року зовнішній товарообіг з Польщею зріс на 5,0% у порівнянні з відповідним періодом минулого року і склав 4,4 млн. дол. США. У 2,3 рази за відповідний період збільшився обсяг товарообігу з Угорщиною.

На території області зареєстровано 343 підприємств, утворених спільно з польськими партнерами, від яких надійшло за 2003 рік майже 33% капіталовкладень від загального обсягу інвестицій в економіку області. У 1 півріччі цього року залучено 4,5 млн. дол. США польських інвестицій, що складає 15,1% від загального обсягу іноземного капіталу.

За участю угорського капіталу в області зареєстровано 25 спільних підприємств з інвестиціями на суму 37,6 млн. дол. США. У 2003 році угорськими компаніями розпочато реалізацію одного з найбільших інвестиційних проектів області – ЗАТ "Львівський автомобільний завод"(обсяг інвестицій складає 30,6 млн. дол. США).

Повернемося до питання використання конкурентних переваг, які можна отримати за рахунок об`єднання зусиль Львівської області та Підкарпатського воєводства. У табл. 2.4-2.14 подаються дані щодо ресурсного потенціалу цього транскордонного регіону[95].

За даними наведених таблиць можна побачити, що основний виграш від транскордонного співробітництва може бути від спільного використання туристично-рекреаційних ресурсів, освітніх закладів. Основною конкурентною перевагою може стати інноваційний потенціал транскордонного регіону. Львівська область за кількістю докторів та кандидатів наук область посідає третє місце в Україні, кількістю наукових організацій – четверте. За даними офіційної статистики у Львівській області у 2004 р. наукові та науково-технічні роботи виконувало 90 організацій, що складає 6,3% від загальної кількості в Україні, з них 40 організацій виконували роботи у технічній галузі наук. Значний науковий потенціал у галузях регіональної спеціалізації дозволяє багатьом львівським підприємствам створювати науково-технологічні новинки, тому регіон може брати участь у міжрегіональному і міжнародному співробітництві, пропонуючи конкретні продукти інтелектуальної праці. Однак для ефективного використання інновацій необхідно мати мережу інноваційно-інвестиційної інфраструктури, розвинутий сектор малого та середнього бізнесу, сприяння з боку територіальних органів влади. Тому об`єднання зусиль у сфері інноваційного розвитку створить передумови підвищення конкурентоспроможності прикордонних регіонів.

[95] Таблиці окрім 2.4.-2.13. розраховані за:
1. Статистичний щорічник Львівської області за 2002 рік. – Львів: Львівське облстатуправління. 2003, 364 с.
2. Щорічний статистичний довідник Підкарпатського воєводства 2002, статистичне управління в Жешові.

Таблиця 2.4

Загальні дані

	Львівська область	Підкарпатське воєводство	Транскордонний регіон
Протяжність, км			
З півдня на північ	240	201	
З заходу на схід	210	172	
Найбільші ріки, км	Дністер,1362 Стир,483 Західний Буг,815	Віслок,207 Віслюка,164 Сян,443	
Найбільші озера	Янівське Дроздовицьке Любінське	Устжикі-Долні	
Найвищі вершини, висота над рівнем моря, м	Пікуй,1406 Магура,1365 Парашка,1271 Тростян,1235	Карпати-Бещади,1346 Тарніца,1335 Кжемєнь,1333 Галіч,1320	
Протяжність кордонів		366	
У тому числі: зі Словаччиною		131	
з Польщею / Україною	250	235	180
Територія, тис. км^2	21,8	17,9	39,7
Населення, млн. осіб	2,6	2,1	4,7
Кількість міст	43	45	88

Таблиця 2.5

Структура земельного фонду

	Львівська область		Підкарпатське воєводство		Транскордонний регіон	
	тис.га	%	тис.га	%	тис.га	%
Територія, всього, у тому числі	2183,2	100	1784,4	100	3967.6	
Сільськогосподарські угіддя	1274,7	58,39	985,3	55,22	2260	56.96
Ліси і інші лісовкриті площі	680,1	31,15	686,0	38,44	1366,1	34,43
Селитебні землі	75,4	3,45	23,7	1,33		
Рекреація і відпочинок	24,38		3,05		27,43	
Землі для транспорту та зв’язку	19,9	0,91	48,7	2,73	68,6	1,73
Землі під відкритими розробками, кар’єрами	13,4	0,61	2,6	0,15	16,0	0,4
води	42,5	1,98	21,6	1,21	64,1	1,62
Інші землі	77,2	3,54	16,5	0,92	93,7	2,36

Таблиця 2.6

Площі, які підлягають збереженню

	Львівська область		Підкарпатське воєводство		Транскордонний регіон	
	тис.га	%	тис.га	%	тис.га	%
Територія, яка підлягає збереженню, всього, у тому числі	115,83	100	856,76	100	972,59	100
Національні парки	42,76	36,9	46,64	5,44	89,4	9,19
Природні заповідники	44,79	38,7	9,75	1,14	54,54	5,61
Ландшафтні парки	28,28	24,4	273,61	31,94	301,89	31,04
Природоохоронні ландшафти	-		521,33	60,85	521,33	
Екологічні	-		5,4	0,63	5,4	
Документальні	-		0,01		0,01	

Таблиця 2.7

Населення та розселення

	Львівська область		Підкарпатське воєводство		Транскордонний регіон	
		%		%		%
Чисельність наявного населення, тис. осіб	2611,0	100	2105,1	100	4716,1	100
міське	1553,5		851,6		2405,1	
сільське	1057,5		1253,4		2310,9	
Щільність	120,0		117,0		237,0	
Чисельність жінок на 100 чоловіків	110,9		104,4		215,3	
Показник урбанізації	59,5		40,5		100,0	
Концентрація населення у містах, тис. осіб	36,1		19,4		55,5	
Концентрація населення у селах, тис. осіб	0,56		0,58		1,14	
Розподіл постійного населення за віком						
Молодше від працездатного	525,9		539,4		1065,3	
Працездатне	1509,4		1259,8		2769,2	
Старше від працездатного	569,6		305,8		875,4	
Населення віком: молодше від працездатного на 1000 мешканців	201,4	20,19	256,3	25,63	457,7	22,9
Працездатні /1000	578,1	57,95	598,5	59,84	1176,6	58,89
Старші від працездатного / 1000	218,2	21,86	145,3	14,53	363,5	18,19
Демографічне навантаження	73,0		67,1		69,7	

Таблиця 2.8

Соціально-економічне облаштування життєдіяльності громадян

	Львівська область	Підкарпатське воєводство	Транскордонний регіон
Весь житловий фонд, на 1 мешканця, $м^2$	19,5	18,0	37,5
Кількість квартир на 1000 населення, од.	329,6	264,6	594,2
Загальна площа однієї квартири у сер., $м^2$	59,2	66,8	126,0
Обладнання житлового фонду,%			
водоводом	94,3	91,1	
каналізацією	94,0	77,5	
центральним опалення	83,4	65,7	
ваннами	87,5	80,7	
газом	87,9	67,2	
гарячим водопостачанням	75,8		
підігрів підлоги	7,5		

Таблиця 2.9

Заклади культури, туризму, історичні пам’ятки

	Львівська область	Підкарпатське воєводство	Транскордонний регіон
Бібліотеки	1413	709	2122
Книг, журналів, млн. Прим.	14,4	8,8	23,2
Музеї	17	31	48
Театри	10	3	13
Кінотеатри	113	46	159
Клуби	1412	350	1762
Ботанічні та зоосади	1		1
Історико-архітектурні ансамблі			
Резиденцій магнатів	12		12
Церкви за конфесіями			
українська греко-католицька	1406		1406
Римо-католицька	114	609	723
Українська автокефальна православна	223	-	223
Українська православна церква Київського патріархату	261	-	261
Українська православна церква Московського патріархату	21		21

Таблиця 2.10

Інфраструктура туризму

	Львівська область	Підкарпатське воєводство	Транскордонний регіон
Готелі	78	45	123
Санаторно-курортні заклади	125	89	214
Кількість готелів на 1000 мешканців	0,08	0,15	
Кількість номерів на 1000 мешканців	1,1	11,0	
Кількість ліжок у санаторно-курортних закладах	22844	385	23229
Кількість ліжок у санаторно-курортних закладах на 1000 мешканців	8,8	0,18	

Таблиця 2.11

Забезпеченість закладами охорони здоров'я

	Львівська область	Підкарпатське воєводство	Транскордонний регіон
Чисельність лікарів, тис. осіб	14,0	3,82	17,82
на 10000 мешканців, осіб	53,9	18,0	
Чисельність середнього медичного персоналу, тис. осіб	30,4	10,11	40,51
на 10000 мешканців, осіб	117,4	47,5	
Кількість лікарняних ліжок, тис. шт.	25,7	8,72	34,42
на 10000 мешканців, одиниць	99,1	40,9	
Кількість амбулаторних закладів	144	227	371
на 10000 мешканців, одиниць	0,6	1,06	
Кількість приватних закладів охорони здоров'я, одиниць	23	28	51

Таблиця 2.12

Забезпеченість освітньої та наукової діяльності

	Львівська область	Підкарпатське воєводство	Транскордонний регіон
Кількість навчальних закладів, од.	2079	2610	4689
- дошкільні заклади (дитячі садки, ясла)	477	-	477
- загальноосвітні навчальні заклади	1486	1239	2725
- професійно-технічні заклади	57	464	521
- вищі заклади освіти I-II рівня акредитації	39	664	703
- вищі заклади освіти III-IV рівня акредитації	20	16	36
Кількість навчальних закладів на 1000 мешканців, од.	0,8	1,2	2
Учні і студенти (тис. осіб)	540	506	1046
- загальноосвітніх навчальних закладів	375,5	194,1	569,6
- професійно-технічних навчальних закладів	33,5	107,7	141,2
- вищих закладів освіти I-II рівня акредитації	33,1	115,5	148,6
- вищих закладів освіти III-IV рівня акредитації	99,4	67,5	166,9
Учні і студенти на 1000 мешканців, тис. осіб	207,4	237,4	
Чисельність викладачів у загальноосвітніх закладах, тис. ос.	37,8	15,9	53,7
Чисельність студентів, тис. осіб	218,7	70,8	289,5
Чисельність докторів наук, тис. осіб	652	153	805
Чисельність кандидатів наук, тис. осіб	4235	435	4670
Зайнятих у дослідницькій діяльності, осіб	13154	3045	16199

Таблиця 2.13

Рух населення

	Львівська область	Підкарпатське воєводство
Міжрегіональна міграція,		
Число прибулих на 1000 жителів	3,2	9,5
Число вибулих на 1000 жителів	4,0	10,7
Сальдо міграції на 1000 жителів	-0,8	1,2
Міждержавна міграція,		
Число прибулих на 1000 жителів	0,3	0,2
Число вибулих на 1000 жителів	0,7	0,5
Сальдо міграції на 1000 жителів	-0,4	-0,3

Таблиця 2.14

Порівняльна характеристика інноваційного потенціалу Львівської області і Підкарпатського воєводства у 2003

Регіон	Показники				
	Частка витрат на НДіДКР у ВВП,%	Чисельність працюючих у науково-дослідній сфері, осіб	Чисельність працюючих у науково-дослідній сфері на 1000 зайнятих	Витрати на інноваційну діяльність у промисловості, млн. дол. США	Частка інноваційної продукції, відправленої на експорт у заг. обсязі реалізованої інноваційної продукції,%
Львівська область	0,47	5017	4,4	13,14	41,1
Підкарпатське воєводство	0,39	3291	1,0	252,4	49,4

Джерело: Мокій А.І., Бабець І.Г., Куревіна І.О. Інноваційна модель транскордонного співробітництва: передумови та перспективи реалізації / Виступ на міжнародній конференції "Регіональна політика в Україні: сучасні форми та методи реалізації" 27-28 жовтня 2005 р. у Львові

Порівняльний аналіз інноваційної інфраструктури прикордонних територій показує, що Підкарпатське воєводство, хоча й належить до депресивних регіонів Польщі, має значні переваги у забезпеченні інституціями, які підтримують розвиток науково-технічної сфери та процеси обміну інноваціями. Розвинену інфраструктуру Підкарпатського воєводства та наявність наукового потенціалу у Львівській області, а також необхідність ринково-інноваційної орієнтації господарств можна вважати основними позитивними передумовами запровадження інноваційної моделі транскордонного співробітництва. Ця модель передбачає: (1) обмін

науково-технічними розробками між відповідними галузями з найвищою та середньою інноваційною активністю; (2) надходження новинок від галузей з найвищою інноваційною активністю до відповідних галузей з низькою інноваційною активністю; (3) співпраця відповідних галузей з низькою інноваційною активністю обох регіонів з метою підвищення рівня інтегральної конкурентоспроможності[96].

Шляхи створення *конкурентоспроможної економічної системи* у транскордонному регіоні доцільно розглядати з позицій можливостей спільного використання існуючих та створення нових потужностей, а також розвитку виробничо-технічної кооперації (сільськогосподарських, промислових, підприємств, обслуговуючих (сервісних) організацій, зокрема, інноваційна та інвестиційна діяльність). У цій сфері з'являються нові ефективні рішення. Так, наприклад на чесько-австрійському кордоні створена перша транскордонна промислова зона Ческе-Веленіце – Гмюнд, метою якої є забезпечення умов для розвитку підприємництва у обраному регіоні. Така зона вперше дозволяє комбінувати специфічні переваги регіонів з різним рівнем розвитку їх економік та підвищувати ефективність їх потенціалів. Вона також має оригінальну організаційну структуру та спільну систему управління і забезпечує доступ до ринків двох країн – Австрії та Чехії (ринків сировини, можливостей працевлаштування та ринків збуту). Це нові підходи до створення сприятливих умов для розвитку підприємництва і підвищення конкурентноздатності економіки транскордонного регіону та використання можливостей транскордонного співробітництва[97].

2.2. Дослідження транскордонних ринків

Для дослідження конкурентоспроможності країни існує декілька методик, використання яких веде до ранжирування країн. За деяких незначних відмінностей у методології суть підходу у тому, аби виміряти та проранжирувати безліч показників за окремими країнами та вивести синтетичний показник. Так, Лозаннський інститут розвитку менеджменту агрегує й аналізує понад 320 показників та експертних оцінок, зокрема: 83 економічні показники (макроекономічна оцінка національної економіки, зовнішня торгівля, іноземні інвестиції, зайнятість і ціни), 77 показників ефективності уряду і управління (ступінь сприяння урядової політики конкурентоспроможності компаній – державні фінанси, фіскальна політика, інституціальна зрілість, корпоративне законодавство, соціальне середовище), 69 показників ефективності бізнесу (ступінь його

[96] Мокій А.І., Бабець І.Г., Куревіна І.О. Інноваційна модель транскордонного співробітництва: передумови та перспективи реалізації / Виступ на міжнародній конференції "Регіональна політика в Україні: сучасні форми та методи реалізації" 27-28 жовтня 2005 р. у Львові

[97] Чешская торговля и предпринимательство. – 2004 – № 05-06. – С.21.

відповідності принципам інноваційності, рентабельності ій соціальної відповідальності – продуктивність праці, розвиток ринку праці, практика та якість менеджменту, цінності та ставлення до роботи), 94 показники інфраструктури (ступінь відповідності інфраструктури потребам бізнесу – розвиненість базової, технологічної, наукової та соціальної інфраструктури, стан освіти, охорони здоров`я й довкілля). Конкурентоспроможність країни визначається взаємодією всіх перелічених вище критеріїв та чинників[98]. В основі аналогічний підхід застосовується й для регіону. Так, Інститут реформ визначає інвестиційний рейтинг регіонів України, визначивши п`ять укрупнених груп даних: 1. Економічний розвиток. 2. Ринкова інфраструктура. 3. Фінансовий сектор. 4.Людські ресурси. 5. Підприємництво та місцева влада[99].

З метою дослідження конкурентоспроможності регіонів на транскордонних ринках для початку необхідно визначитися з методологією дослідження транскордонних регіонів, яка має свої специфічні особливості.

На сучасному етапі розвитку регіоналістики та регіональної економіки найбільше розповсюдження отримали чотири парадигми дослідження регіону: регіон як квазідержава, регіон як квазікорпорація, підхід до регіону як до ринку, підхід до регіону як до соціуму[100].

Регіон як квазідержава – відносно відокремлена підсистема держави і національної економіки (процеси децентралізації і централізації взаємодія центр-регіон тощо).

Регіон як квазікорпорація – є великий суб'єкт власності (регіональний та муніципальний) і економічної діяльності. У цьому випадку регіони стають учасниками конкурентної боротьби на ринках товарів, послуг, капіталу (захист торгової марки місцевих продуктів, інвестиційний рейтинг). Регіон як економічний суб'єкт взаємодіє з національними та транснаціональними корпораціями. Регіони володіють значними ресурсами для саморозвитку. (Розширення економічної самостійності регіонів).

Підхід до регіону як до ринку, що має визначені межі (ареал), акцентує увагу на загальних умовах економічної діяльності (регіональне ринковедення), особливості регіональних ринків.

Вказані парадигми включають проблему співвідношення ринкового саморегулювання, державного регулювання і соціального контролю.

Підхід до регіону як до соціуму (сукупності людей, що проживають на спільній території) – у цьому випадку на перший план висуваються вимоги відтворення соціального життя (населення і трудових ресурсів, освіти, охорони здоров'я, культура, довкілля) і розвиток системи розселення.

[98] Полунєєв Ю. Конкурентоспроможність як національна ідея / Дзеркало тижня – 2005 – № 10 – 19 березня. – С.13

[99] Інвестиційна політика в Україні на регіональному рівні. Економічні есе. Вип..16. – Київ, Інститут реформ., 2003. – 88 с.

[100] Гранберг А. Основы региональной экономики. – М.: ГУ ВШЕ, 2001. – 495с. С.45.

Інші спеціалізовані підходи включають дослідження: регіон як підсистема інформаційного суспільства; регіон як безпосередній учасник глобалізації і інтеграції економіки тощо.

Фактично, всі ці підходи можна використати для дослідження транскордонного регіону як бази транскордонного співробітництва і транскордонних ринків.

Розглянемо концепцію транскордонного регіону як багатофункціонального та багатоаспектного специфічного виду територіального утворення. Ця концепція базується на методологічній схемі дослідження транскордонного регіону, розробленій нами на основі узагальненої схеми дослідження територіальної суспільної системи (територіального/адміністративного регіону)[101].

Запропонована методологічна схема дослідження транскордонного регіону базується на закономірностях його формування та розвитку, а також враховує специфічні аспекти функціонування суб'єктів господарювання, розміщених по обидва боки кордону, і яка може бути використана для вибору пріоритетних напрямів розвитку транскордонного співробітництва та при створенні єврорегіону.

Основні характеристики транскордонного регіону включають: I. Основні системотворчі чинники регіону; II. Підсистеми регіону; III. Процеси та стадії формування і розвитку регіону (рис. 2.3.).

I. **Основні системотворчі чинники регіону** щонайменше характеризуються складом; оточенням, структурою відносин (зв'язків).

1.1. Основними складовими транскордонного регіону є його населення та територія, які складаються з національних частин та спільних. Ця особливість оцінки транскордонного регіону обумовлена приналежністю його частин до різних країн, проте, для виявлення та вирішення спільних проблем, крім порівняльної статистики, необхідно володіти узагальненими даними. Такий підхід стосується всіх характеристик, наведених нижче, якщо не обумовлюється інше.

Населення виступає у трьох вимірах (рис.2.4): 1) демографічному, 2) екологічному, 3) соціальному.

1) демографічний вимір. Оцінка: демографічна структура, природній приріст та міграція, зокрема прикордонна; етнічна структура. Істотними характеристиками населення є робоча сила, її кількість та кваліфікація.

[101] Chojnicki Z. Region jako terytorialny system spoleczny //Problematyka przestrzeni europejskiej. /red. A.Kuklinski. – Warszawa, 1997. c. 417. – С.267-285.

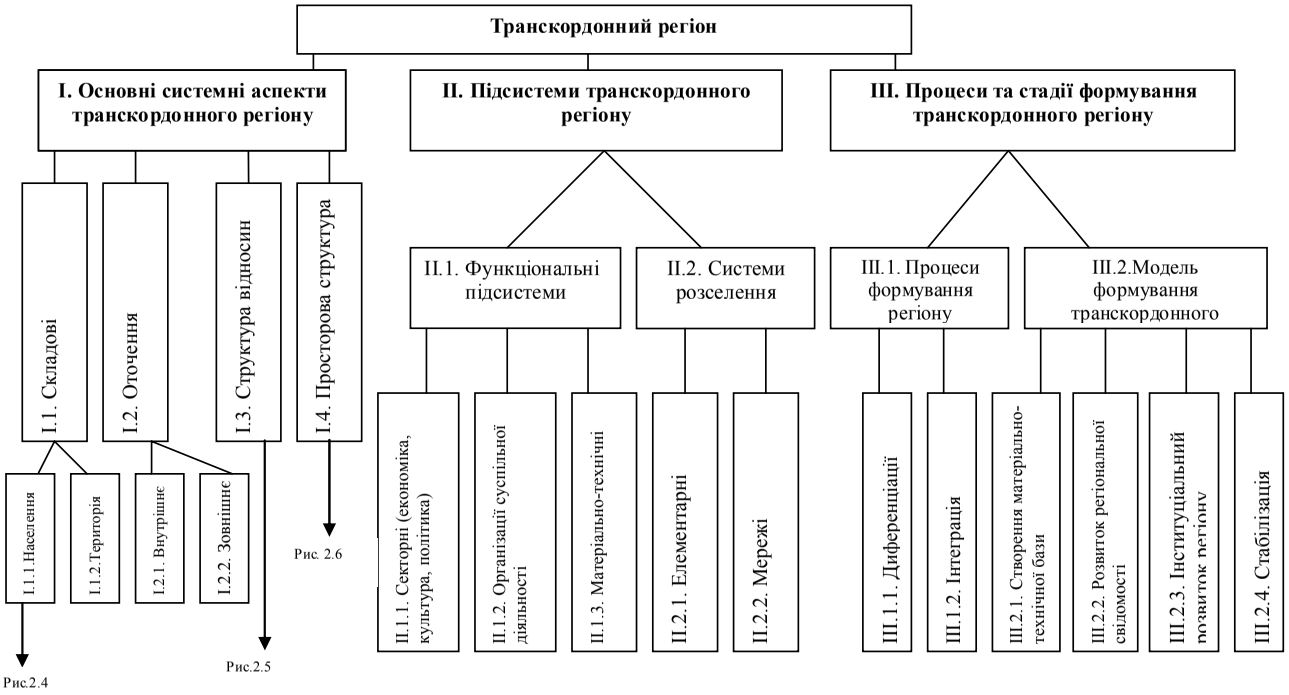

Рис. 2.3. Методологічна схема дослідження транскордонного регіону (1-III рівні)

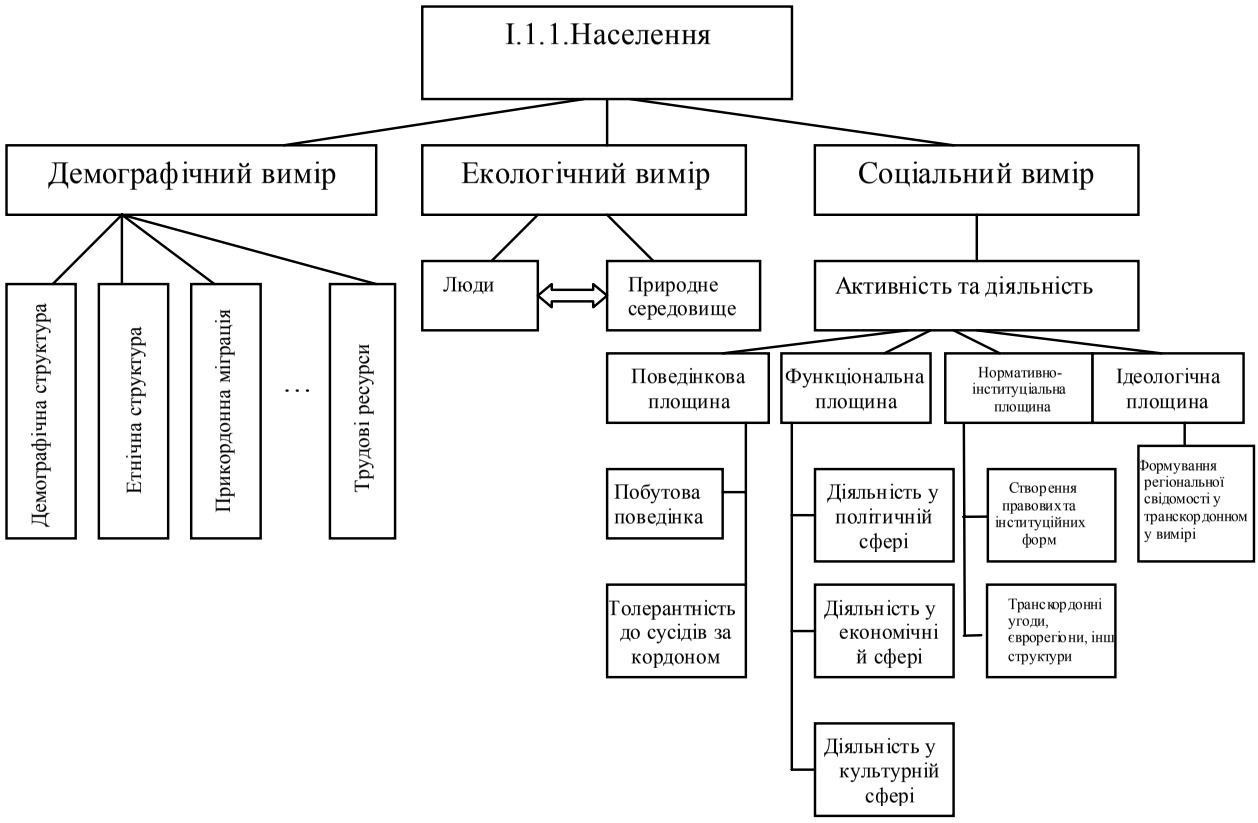

Рис. 2.4. Методологічна схема дослідження транскордонного регіону (блок I.1.1)

2) екологічний. Населення є елементом екологічної системи. Населення і природне середовище (довкілля), тобто територіально виділений пласт матеріальної основи, природної та штучної, який є предметом впливу населення і сам впливає на населення.

Цей вимір особливо важливий у транскордонному регіоні, бо пов'язаний з взаємними впливами природного середовища через кордон, що часто здійснюються не залежно від волі людини, та спільними природними ресурсами, передусім, водними.

3) у соціальному вимірі населення оцінюється з позицій його активності та діяльності. Активність проявляється у чотирьох площинах: поведінковій, функціональній, нормативно-інституціальній та ідеологічній.

У поведінковій площині активність людей проявляється у тому, як вони себе поводять в житті, особливо у взаємовідносинах з іншими особами та співпраці з ними, їх толерантність по відношенню до сусідів тощо.

У функціональній площині – через їх суспільну роль у економічній, політичній та культурній сферах, тобто створення структурної мережі регіону. При цьому також слід звернути увагу на спільні сфери діяльності населення обох частин транскордонного регіону та спільні структурні елементи.

У нормативно-інституціональній – через створення законодавчих та інституціальних форм діяльності, у тому числі, спільних підприємств, міжнародних об'єднань та єврорегіонів.

У ідеологічній площині активність виражається через формування засад регіональної свідомості, національної та інтернаціональної ідентифікації.

Територія транскордонного регіону охоплює виділений простір поверхні землі з її ресурсами у матеріальному, природному та штучному вигляді, що включає національні частини та лінію кордону, та підлягає можливості вибору, участі та контролю зі сторони його населенні через регіональні інституції, що формувалися історично та через спільні інституції, створені в останні десятиліття в результаті розвитку співробітництва.

У територіальному аспекті особливо важливо визначитися з системою управління територією і рівнем компетенції регіональних структур на національних частинах, а також рівнем координованості і узгодженості рішень із позицій транскордонного регіону у цілому.

1.2. Оточення.

Для транскордонного регіону необхідно розрізняти внутрішнє і зовнішнє оточення (рис.2.3). Внутрішнє оточення – це середовище проживання населення регіону, яке складається з двох національних частин.

Внутрішнє оточення або природне середовище проживання складає та частина епігеосфери, між якою і населенням відбувається реальна або потенційна діяльність, тобто довкілля створюється як органічними так і неорганічними об'єктами, а також різного роду еко- та біо-системами.

Поруч з природним існують штучно створені об'єкти в результаті людської діяльності з різною метою – інакше кажучи – штучне середовище. Для транскордонного регіону – це, передусім, кордон і прикордонна інфраструктура.

Природне середовище є матеріальною основою проживання людей, і є багатством або природними ресурсами, а також джерелом енергії (вітру та сонця) для фізичних та хімічних процесів.

Штучне середовище складається з об'єктів, створених людиною і є технічними системами, що довготривало пов'язані з землею, або в неї закладені, які в певній степені забезпечують незалежність розвитку людини та її діяльності від природних ресурсів.

Штучне та природне довкілля є складовою формування регіону, проте є середовищем проживання людей, а не регіону і має відносну вартість, що залежить від діяльності людини на території.

Зовнішнє оточення транскордонного регіону – це або регіони того самого рівня, або вищого порядку.

Оточення транскордонного регіону того самого рівня є регіони, з якими даний регіон пов'язаний взаємними впливами. Такі взаємовпливи можуть створювати дві системи: 1. Суміжні з транскордонним регіони країн, території яких його складають. 2. Всі регіони суміжних держав, або держави в цілому.

Оточення регіону вищого порядку – це держави, території яких формують транскордонний регіон.

Звичайно, радіус та склад оточення визначається рівнем відкритості регіону. Високий рівень замкненості регіону звужує сферу його діяльності та знижує вплив оточення. Це стосується природних та штучних кордонів регіону, рівня їх проникності та пропускної здатності.

1.3 Структура відносин регіону.

Основні відносини транскордонного регіону створюють: суспільні відносини; трансформаційна діяльність; природно-екологічні впливи (рис.2.3 та 2.5).

Суспільні відносини охоплюють: а) відносини, що базуються на біологічному походженні або правові відносини; б) комунікаційні відносини за допомогою визначених мов або кодів; в) відносини в отримуваних благах та послугах; г) відносини участі у суспільній діяльності (економічній, політичній, культурній). Ці стосунки та діяльність реалізуються за допомогою різних матеріальних ресурсів, а конкретніше – технічного устаткування, продуктивність і ефективність яких може змінювати їх потужність та характер.

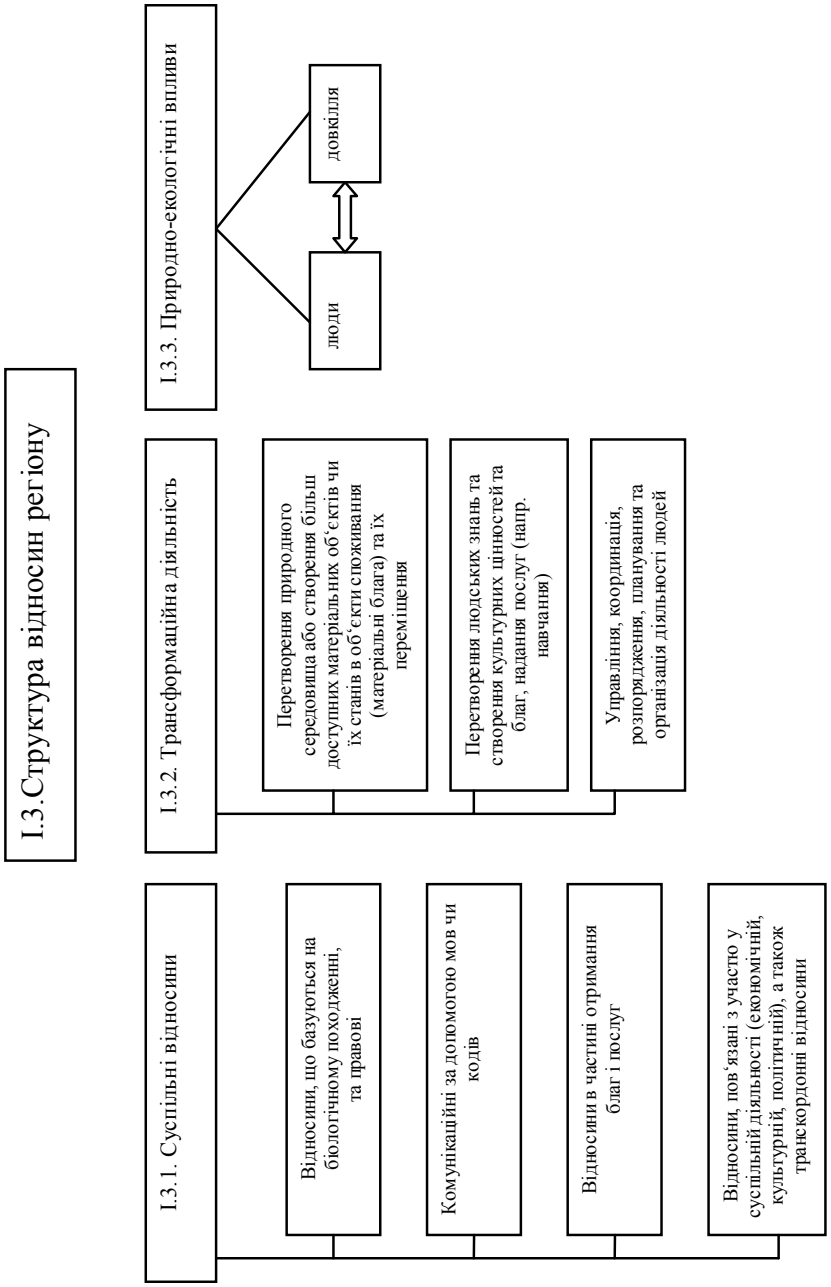

Рис. 2.5. Методологічна схема дослідження транскордонного регіону (блок 1.3.)

Трансформаційна діяльність охоплює: а) перетворення природного середовища або створення більш доступних чи перетворених матеріальних об'єктів чи їх станів, в об'єкти споживання (матеріальні блага) та їх переміщення; б) перетворення людських знань та створення культурних цінностей і благ, надання послуг (навчання); в) управління, розпорядження, планування, організація діяльності людей. Виробничо-матеріальна, культурна та управлінсько-організаційна діяльність є базою формування основних функціональних підсистем регіону.

Природно-екологічні впливи – це вплив природного середовища на людей, на їх етнос та існування. На сучасному етапі цивілізаційного розвитку зміни довкілля під впливом людської діяльності формують зворотній вплив на умови існування людини.

Фактична реалізація суспільних стосунків, трансформаційної діяльності відбувається в межах нормативно-правової системи. Для транскордонного регіону трансформаційна діяльність відбувається у межах двох нормативно-правових підсистем, що сформовані у різних державах, проте які не є зовсім незалежними, а мають спільну частину і взаємно впливають одна на одну.

1.4. Просторова структура регіону.

Просторова структура регіону визначається відносинами в просторі, які виникають між територіальними об'єктами та їх оточенням (рис.2.6).

За Гранбергом економічний простір – це насичена територія, що охоплює безліч об'єктів і зв'язків між ними: населені пункти, промислові підприємства, економічно освоєні та рекреаційні площі, транспортні та інженерні мережі. Кожен регіон має свій внутрішній простір та зв'язки з зовнішнім простором. Близькі поняття: просторова (територіальна) структура економіки, просторова організація господарства систем[102].

Просторову структуру регіону можна розглядати у двох вимірах: 1) з огляду на розміщення об'єктів на території і зв'язки між ними у просторовому контексті; 2) з огляду на облаштування, упорядкування, тобто правила та норми розміщення об'єктів на транскордонній території. Крім національної системи правил та норм розміщення об'єктів на території є загальні принципи просторового облаштування європейського простору, про що детально йшлося у підрозділі 1.3.

Просторова організація транскордонного регіону, окрім іншого, включає розміщення кордону (у фізичному вигляді) та прикордонної інфраструктури.

Якість економічного простору визначається багатьма характеристиками, основні з них наступні:

– щільність (чисельність населення, обсяг регіонального валового продукту,

[102] Гранберг А. Основы региональной экономики. – М.: ГУ ВШЕ, 2001. – 495с. – С. 24.

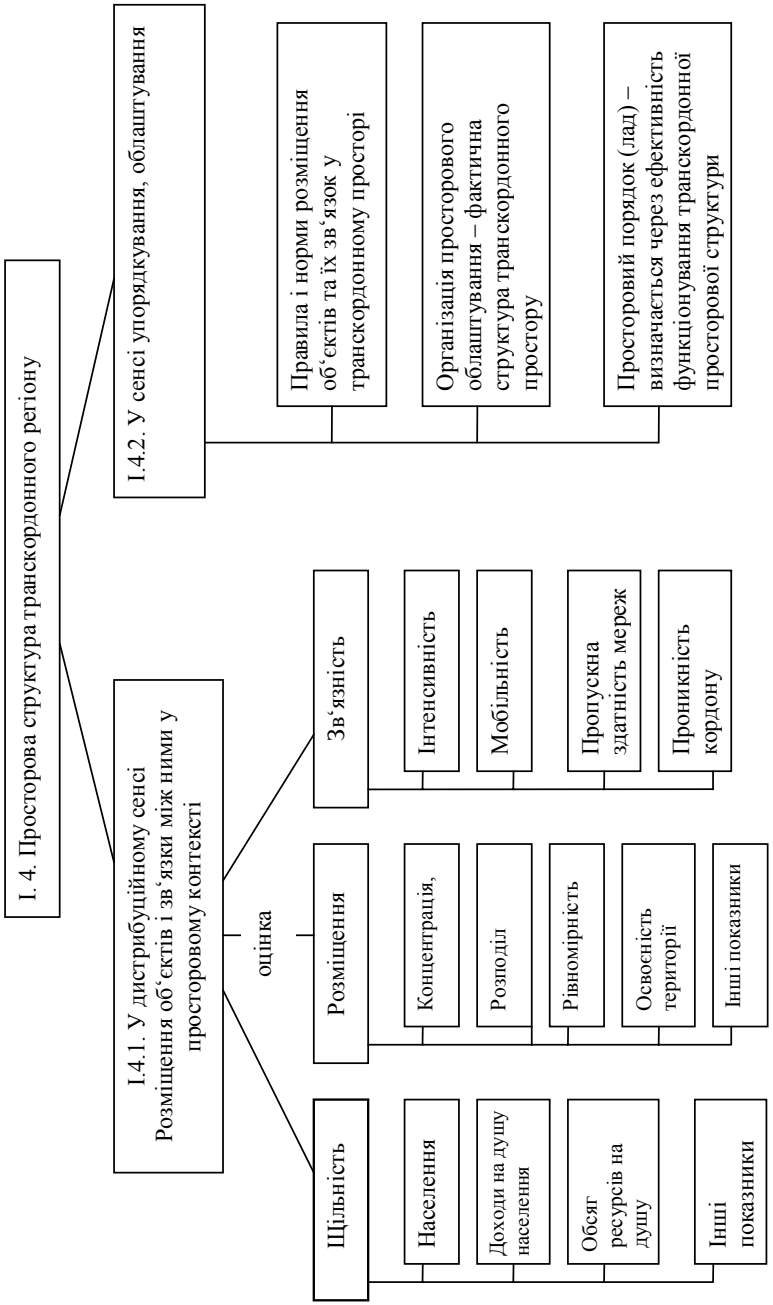

Рис. 2.6. Методологічна схема дослідження транскордонного регіону (Блок 1.4)

– природні ресурси, доходи тощо на одиницю площі простору)

– розміщення (показники рівномірності, диференціації, концентрації, розподіл населення і економічної діяльності, освоєні і не освоєні території тощо)

– зв’язність (інтенсивність економічних зв’язків між частинами та елементами простору, умови мобільності товарів, послуг, капіталу та людей, розвиток транспортних та комунікаційних мереж, проникність кордону, пропускна здатність кордону та прикордонної інфраструктури).

Характеристика зв’язності дуже важлива для транскордонного регіону і її підвищення – основне завдання політики транскордонного співробітництва.

Для функціонування економічного простору важливе значення має віддаль між його елементами. "Економічна віддаль" характеризується транспортними та трансакційними затратами на подолання фізичної віддалі, які включають плату за митні послуги, митні збори та платежі за перетин кордону.

ІІ. Підсистеми транскордонного регіону.

Транскордонний регіон має внутрішню структуру, яка складається з функціональних систем та з системи розселення. При цьому, функціональні системи та системи розселення спочатку презентують себе як національні з кожної із сторін транскордонного регіону, і лише потім представляються як цілісність.

2.1. Функціональні системи є проявом суспільного поділу праці у процесі суспільного розвитку і проявляються у трьох типах систем: а) секторні системи (економка, культура, політика); б) системи організації суспільної діяльності; в) матеріально-технічні системи.

Секторні системи – економіка, культура, політика – є базовими складовими функціонального поділу суспільства та його інтеграції. Їх елементарними складниками є активні мешканці регіону, які входять в склад одної або всіх трьох підсистем. Кожний з трьох секторів регіональної системи утворений через домінуючу активність осіб, виконуючих один з трьох видів діяльності: виробництво матеріальних благ та послуг; культурна діяльність; організаційна та контролююча діяльність. Їх складовими є складні системи організації суспільної діяльності (економічної, культурної, політичної), в склад яких також входять відповідні матеріально-технічні системи.

Всі секторні системи мають одне і теж внутрішнє середовище: довкілля та матеріально-технічну базу. Жодна з підсистем не може функціонувати відокремлено від матеріального середовища.

Для транскордонного регіону всі ці секторні системи присутні як складові, а їхня цілісність залежить від степені інтегрованості транскордонного простору.

Системи організації суспільної діяльності є складниками секторних

систем: економічної, культурної та політичної. Складаються вони з осіб або колективів, що виконують визначену, цілеспрямовану діяльність і вступають у суспільні відносини.

Ці відносини виступають у визначених законодавчо-інституціальних межах, сформованих через регулятивні механізми (законодавство, традиції та звичаї), які створюють нормативну підсистему господарювання (напр., ринкову економіку) і політичну (напр., демократичний уклад).

В залежності від типу системи (економічної, культурної та політичної) створюються різні організаційні та нормативні інституції: підприємства, органи влади, навчальні заклади.

Для транскордонного регіону системи організації суспільної діяльності є незалежні і формуються, в значній мірі, системами вищого порядку і, власне, – регіональними системами. Слід однак зауважити, що кордон розділяє політичні системи, формальне законодавство і нормативні системи господарювання на просторах транскордонного регіону. Проте, дуже часто можна бачити подібні традиції, звичаї та культуру мешканців по обидві сторони кордону. І чим вищий рівень інтегрованості транскордонного регіону, тим менше обмежень накладає організація суспільних відносин з кожної із сторін.

Матеріально-технічні системи складаються з штучних об'єктів, що створюються для виробництва предметів споживання, товарів та послуг і використовуються людьми. Структура відносин включає виробництво, споживання та утримання штучних об'єктів, а в аспекті простору – включає різноманітні матеріальні зв'язки, зокрема, фізичні переміщення (вантажні перевезення, доїзди до місця праці тощо), та інформаційні зв'язки.

Матеріально-технічні системи інтегровані у просторі і мають окреслене місце розташування і створюють матеріальну і інфраструктурну базу для існування та діяльності людей. Водночас, вони є базовими складовими матеріально-функціональних територіальних, суспільних систем:

1) систем проживання, тобто будинки з оточенням та проживаючими у них людьми;
2) виробничі структури (промислові та сільськогосподарські) та структури з надання послуг, що складаються з довготермінових засобів (будинки, обладнання, машини, апаратура), а також землі сільськогосподарського призначення та утримуваної худоби у особистих господарствах;
3) комунікаційні мережі та послуги, що включають транспортні мережі з шляховим господарством, станціями обслуговування і транспортними засобами, комунальні господарства (водо-, каналізаційна, енергетична мережі), інформаційна (телефон, радіо, телевізійна, комп'ютерна мережі), що також обслуговують людей.

Ці складові формують три матеріальні уклади: проживання, виробничо – обслуговуючий та транспортно-комунікаційний.

На цій основі можна представити три основні функціональні підсистеми

регіону: економічну, культурну та політичну.

Розглядаючи ці підсистеми, зупинимось на двох аспектах: у чому проявляється їх регіональний вимір? та яку роль виконують вони у формуванні регіону?

Економічна підсистема: її формують люди, що займаються економічною діяльністю, тобто цілеспрямованою діяльністю на виробництво матеріальних благ та послуг. Внутрішнє середовище – це природне середовище, матеріально-технічні ресурси та інфраструктура, а також специфічне технічне обладнання для цієї діяльності. Зовнішнє оточення включає, з однієї сторони, систему господарювання вищого порядку в межах якої діє регіональна система, тобто в цілому, національна та міжнародна господарські системи, а з іншої сторони – секторні системи – політичні та культурні. Внутрішня структура відносин охоплює види діяльності, що виражають виробничі та споживчі відносини, формують регіональні ринки продукції, збуту, праці та фінансів. Зовнішня структура, з однієї сторони, включає господарські стосунки з іншими регіонами країни у вигляді переміщень товарів, робочої сили коштів та інформації, а з іншої – стосунки з підсистемами культури (проявляються через інновації та науково-технічний прогрес) та політичною (проявляються через законодавче регулювання економічних відносин). Основними складовими економічної системи є підприємства і їх різні види, що становлять систему господарювання, функціонування на засадах управління та спрямована на досягнення економічної користі.

Транскордонний регіон формується з національних економічних підсистем, проте, має значну спільну частину в природних ресурсах, матеріально-технічній базі та інфраструктурі і може використовувати, змінювати та розвивати їх об'єднаними зусиллями, тобто співпрацюючими сторонами. Необхідність дослідження транскордонного регіону значною мірою обумовлена наявністю спільної або взаємозалежної частини економічних підсистем, що входять у регіон, і транскордонними ринками.

Підсистема культури регіону: її формують люди, які займаються розумовою діяльністю, що змінює рівень інтелекту. та створюють культурні блага (надбання). Подібно до економічної підсистеми, внутрішнє оточення створюють спеціальне технічне обладнання і у широкому розумінні природне середовище та споживачі культурних благ. Зовнішнє оточення формують культурне середовище вищого порядку, у якому розвиваються регіональна система культури та інші – економічна та політична системи. Структура підсистеми культури охоплює різні види діяльності, передусім – створення і збереження культурних цінностей. Така діяльність здійснюється як окремими особами, так і організаціями, що здійснюють культурну діяльність: школами, видавництвами, університетами, театрами, музеями, телебаченням тощо, що мають специфічне матеріально-технічне забезпечення. У сфері створення масових культурних благ і її

комерціалізації підсистема культури наближається до економічної.

Регіональний вимір культури є істотним елементом формування регіону, в основному через культурні зв'язки і окремі специфічні види діяльності, життєвих засад і поведінки, що окреслюють регіональну свідомість. Це повністю відноситься до культурної підсистеми транскордонного регіону. Культурні підсистеми завжди були найбільш інтегрованими у транскордонному регіоні, часто мали спільне минуле і в транскордонній співпраці відіграють основну роль з огляду на життя особи.

Політична підсистема формується мешканцями, які організовують і здійснюють політичну діяльність в рамках політичної системи краю чи держави. Вони, здебільшого, повністю незалежні у всіх частинах транскордонного регіону.

2.2. Система розселення виступає у двох формах: елементарній, тобто поселення, якими є міста та села, та складній, тобто мережа поселень: місцева, регіональна та країна. Роль системи розселення у формуванні та функціонуванні регіону має критичний характер, що означає, що основні зміни і розвиток регіону відбувається шляхом її зміни та умов її існування. Ця роль полягає у інтеграції діяльності різних підсистем регіону; визначенні розміщення виробництва; адаптації до умов природного середовища, створення матеріальних умов життєдіяльності людей.

Система розселення транскордонного регіону завжди має поліцентричний характер, тобто має як мінімум два центри. Для прикордонних регіонів такі центри не завжди є високорозвиненими, що можуть відігравати одночасно роль культурних, наукових, високотехнологічних та інших центрів щодо різних потреб населення. Розвиток транскордонної співпраці сприяє появі ефекту компліментарності (доповнюваності) з огляду на розширення можливостей щодо задоволення різноманітних запитів населення всіх частин транскордонного регіону. Для прикладу, майже всі прикордонні міста Польщі на кордоні з Львівською областю послуговуються можливостями, які надає місто Львів; водночас, жителі Волинської області користуються можливостями, які пропонує польське місто Люблін.

III. Процеси та стадії формування і розвитку транскордонного регіону (див. рис.2.1.А). Напевне, для транскордонного регіону це одне з найважливіших питань з точки зору розуміння його суті. Транскордонний регіон як будь-яка суспільна система, змінюється: виникає, перетворюється і може зникнути. Складаючись з окремих суспільно-політичних систем, транскордонний регіон своєю появою як категорія наукових досліджень, зобов'язаний водночас значною взаємозалежністю цих систем. Навіть при наявності "замкненого" кордону є спільні ресурси, екологічні проблеми, інформація тощо, на які не впливає фізична наявність кордону і які вимагають об'єднання зусиль для вирішення проблем, що при цьому виникають.

3.1 Процеси та чинники формування транскордонного регіону.

Регіони не є чимось готовим, вони формуються і розвиваються в умовах дії різних чинників і процесів. Основним чинником є суспільна діяльність людей, як спонтанна, так і цілеспрямована. Проявляється вона у створенні матеріально-технічної бази (продукції, послуг, транспорту та комунікацій) і мережі поселень, що формують суспільно-матеріальну канву регіону, а також економічні, культурні та політичні структури, фактичні та інституціальні. Ці процеси формування відбуваються у визначених природних та цивілізаційних умовах.

Вся діяльність здійснюється в межах двох глобальних процесів розвитку суспільства: диференціації та інтеграції. Обидва ці процеси впливають на формування та розвиток транскордонного регіону (в результаті повної інтеграції транскордонний регіон як категорія може зникнути).

Диференціація полягає у специфікації та функціалізації діяльності, підвищення рівня яких приводить до поділу та формування нових систем діяльності суспільства. Приймається, що: 1) підвищення диференціації є один з головних напрямків змін регіону; 2) диференціація має характер функціональний, з чого випливає, що базові системи суспільної діяльності спеціалізуються функціонально; 3) в результаті диференціації збільшується кількість видів ресурсів та способів діяльності, що споріднює її з інтеграцією; 4) створюються нові системи цінностей та інституцій, що сприяють інтеграції.

Самі процеси диференціації також підлягають змінам, проте їх напрямок важко визначити. Відповідно теорії постекономічного суспільства передбачається поява гіпердиференціації, яка проявлятиметься у відсутності зв'язків між функціями та структурами, що такі самі або подібні функції можуть виконувати різні суспільні елементи чи суспільні системи[103].

Процеси диференціації суспільства найбільше проявляються у просторовій організації економічної, культурної та політичної діяльності та в розвитку системи розселення на всіх рівнях адміністративно-територіального поділу: країни, області, району, села.

Процеси диференціації є за своєю суттю головним чинником формування регіональних структур. Під впливом і в умовах процесів диференціації відбуваються зміни, які формують регіональний рівень суспільства. До них належать: зменшення ролі центральних організацій діяльності; підвищення значення і активізація суспільних систем на субдержавному рівні; підвищення рівня спеціалізації та функціалізації цих систем.

[103] Chojnicki Z. Postmodernistyczne zmiany globalnego porzadku spoleczno-gospodarczego. / Polonia quo vadis? Red. A.Kuklinski. Studia Regionalne ta Lokalne 12 (45). Warszawa, Uniwersytet Warszawski, – C. 167-204.

Інтеграційні процеси полягають у підвищенні рівня взаємозалежності, зв'язності елементів в суспільній системі і в системі вищого порядку. Інтеграційні процеси відбуваються паралельно з процесами диференціації, де підвищення спеціалізації призводить до збільшення взаємозалежності – тобто інтеграції.

Конкретним видом інтеграційних процесів є процеси кооперації, тобто співпраці для досягнення визначених цілей шляхом сприйняття визначених цінностей або створення спільних регулятивних механізмів.

Інтеграційні процеси у сфері формування транскордонного регіону відбуваються у всіх видах діяльності – економічній, культурній, політичній та у мережі розселення.

Процеси економічної інтеграції охоплюють інтенсивний доповнюючий обмін благ та циркуляцію чинників виробництва (праці, капіталу та послуг) і створення спільних економічних ринків (праці, фінансового тощо). Ці процеси є суттєвим чинником формування як територіального, так і транскордонного регіону, а саме 1) субдержавне виділення секторних систем економічної діяльності, що характеризуються певною замкненістю, в межах якої балансуються фактори виробництва, що визначають доходи і рівень життя населення, а також темпи розвитку економіки; 2) формують самоорганізацію цієї підсистеми через відповідні "імпульси" та створення умов, що діють в межах підсистеми; 3) визначають економічні інтереси людей, що отримують економічну користь з цієї замкненості; 4) зміцнюють співпрацю та кооперативну діяльність.

Інтеграція у сфері культури охоплює ту діяльність, яку здійснює окрема культурна формація, яка опирається на пізнання та реалізацію певних суспільних цінностей. Поява таких формацій на субдержавному рівні визначає певні життєві принципи і філософські зв'язки, а також регіональну свідомість. Це може бути суттєвим чинником регіональної інтеграції.

Процеси політичної інтеграції включають діяльність, яку можна охарактеризувати як мобілізацію суспільних ресурсів і їх використання для досягнення колективних цілей, до вироблення і впровадження публічних рішень. На регіональному рівні ця діяльність здійснюється через державну адміністрацію та органи місцевого самоуправління, мережу громадських організацій, агенцій та недержавних структур, до яких і можна віднести єврорегіони. Така діяльність є інтеграційним чинником при умові: що вона прийнята суспільством, консолідує суспільство навколо інтеррегіональних цілей; є проявом політичної приналежності осіб: забезпечує співпрацю різних господарських підсистем, у тому числі локальних; послаблює внутрішні конфлікти, напр., національні або етнічні.

Процеси інтеграції транскордонного регіону відбуваються через взаємодію мереж поселень, які створюють поліцентричний з огляду на транскордонний характер регіону, проте – вузлово-просторовий уклад національних осередків поселень, що концентрує діяльність людей у всіх

сферах життя. Цей уклад є ієрархічний з огляду на функції влади та адміністрації і скоординований з огляду на транскордонність. Це створює каркас структурно-функціональної інтеграції різнорідної діяльності, а впливи, що там з'являються зв'язують його у єдину систему, що відділяє його від інших регіонів. Радіус дії цих впливів визначає межі регіону в просторовому аспекті.

3.2. Модель формування транскордонного регіону

Дослідження моделі формування соціально-економічного регіону як цілісного і інтегрованого поняття є слабо опрацьоване. Більше уваги приділено дослідженням історичному та економічному аспектам розвитку регіону. Методологічно розглянемо процес формування транскордонного регіону, який має два етапи. На першому етапі проходить процес формування територіальних прикордонних регіонів, що, в свою чергу, складається з чотирьох наступних стадій: 1) просторово-матеріальна структуризація регіону; 2) розвиток регіональної свідомості; 3) інституціальний розвиток регіону 4) стабілізація регіону (див. рис. 2.1.А). На другому етапі проходить формування за цією ж схемою вже транскордонного регіону.

3.2.1. Просторово-матеріальна структуризація регіону

І етап. Просторово-матеріальна структуризація регіону є базовою і необхідною умовою його визначення. Здійснюється вона в результаті процесів диференціації та інтеграції різних систем, які входять у склад головних суспільно-матеріальних укладів та колективної діяльності і полягає у пов'язанні підсистем у одне ціле, водночас відділяючись функціонально та просторово. Матеріальним каркасом цієї цілісності є вузловий уклад системи розселення, який складається з міських осередків з субдержавними функціями (обласний рівень) та нижчого рівня, на якому територіально виступаючи, частково замикається економічна, політична та культурна діяльність. Розповсюдження цих діяльностей визначає просторовий обрис регіону, тобто його межі.

Регіон визначається економічною структурою. Рушійною силою змін регіону є зміни його економічної структури. Динаміка розвитку територіального регіону визначається зміною його основних характеристик – його самодостатності та спеціалізації.

Основним елементом структуризації регіону є визначення його меж. Це є основна умова ідентифікації регіону. Межі регіону в основі мають фізичний характер. В плані регіону це означає включення чи не включення елементів нижчого рангу.

Регіон також підлягає історичним змінам. Регіон є в більшості, витвором просторово-фазовим (як місто чи держава) і його форма (вид) не є сталим.

ІІ етап. Просторово-матеріальна структуризація транскордонного регіону включає структуризацію транскордонного простору шляхом диференціації та інтеграції у єдиному транскордонному просторі, створення

спільних об'єктів економічної структури, визначенням загальних меж єврорегіону.

3.2.2. Розвиток регіональної (транскордонної) свідомості

І етап. Паралельно з процесом структуризації регіону відбувається процес формування регіональної свідомості. Регіональна свідомість – набір поглядів, переконань і принципів людей в регіоні як місця їх проживання і діяльності. Регіональна свідомість є виразом суспільної свідомості, що ідентифікує регіон. Просторова структуризація регіону і розвиток регіональної свідомості взаємно обумовлюють одне одного і формують особливості регіону.

Головними складовими регіональної свідомості є погляди та переконання щодо: 1) характеру та типу регіону; 2) цінностей регіону; 3) символіки регіону.

Погляди та переконання щодо характеру та типу регіону виражаються через ідею або бачення розвитку регіону, наприклад, як природничого, ландшафтного, культурного, етнічного тощо як і погляди щодо суспільної ролі регіону. Ідея не мусить відноситись до основних складових регіону, а може бути сформована в процесі історичного розвитку або сформована колись легендарними образами щодо регіону і його історії. Не визначає вона повністю окресленого простору регіону і не визначає його звичний територіальний характер.

Формування поглядів та переконань, що створюють ідею та образ регіону здійснюється на ґрунті спільного досвіду та інтерпретації світу. Окреслюється структура очікувань, під якою розуміється спосіб, у який люди організовують свої знання про світ і використовують їх для інтерпретації і вироблення свого відношення з огляду на нові інформацію, завдання та досвід. Така структура формується на основі досвіду людей в межах певної культури.

Виникнення ідеї регіону в суспільній свідомості базується на переконаннях щодо цінності та значення регіону. Наступає це через пізнання: 1) специфічних властивостей в сфері економічної, політичної та культурної діяльності; 2) що ці властивості позитивно оцінюються мешканцями регіону і намагаються їх зберегти, зміцнити або розвинути; 3) що з'являється потреба відповідно цілеспрямованої діяльності у різних сферах суспільного життя реалізації цих цінностей.

Важливим елементом регіональної свідомості є символіка регіону, яка, передусім, проявляється у його назві. Назва виконує наступну роль: надає регіону індивідуальний характер; 2) окреслює його історичну вагу незалежно від змін, які відбуваються у його просторовому розвитку; 3)виокремлює територію регіону.

ІІ етап. Для визнання транскордонного регіону необхідно формування інтеррегіональної свідомості, яка базується на принципах добросусідства та партнерства, а одночасно містить ще й інші ідентифікатори. Наприклад,

приналежність до Галичини, яка охоплює територію українсько-польського транскордонного регіону, може стати системотворчим чинником для створення єврорегіону. До сих пір в основі системотворчих чинників у більшості випадків лежать спільні природні ресурси: ріки, гори тощо. В процесі співпраці особливо важливо формувати ідею та образ транскордонного регіону через його позицію у європейському просторі.

3.2.3. Інституціальний розвиток регіону

І етап. Інституціальний розвиток здійснюється у двох аспектах: нормативно-правове забезпечення функціонування регіону; інституційне забезпечення функціонування регіону. Обидва ці аспекти інституціального розвитку регіону забезпечуються державою та його громадськістю.

На ІІ етапі забезпечується інституціальний розвиток транскордонного регіону, який відбувається шляхом формування організаційно-правового середовища для транскордонної співпраці, яке, у багатьох випадках, має вигляд єврорегіону. Більш детально ці питання розглянуті у наступному розділі.

3.2.4. Стабілізація регіону (стосується обох етапів)

Стабілізація регіону є кінцевою фазою формування регіону і проявляється у сталій внутрішній ситуації в регіоні і позиції його у державі.

Стабілізація транскордонного регіону (єврорегіону) проявляється у активному утриманні або зміцненні позиції регіону в регіональному укладі держави (або міжнародному) через збалансований і самопідтримуючий розвиток регіону. Єврорегіони вже виступають як суб'єкти права у чітко вираженому регіональному аспекті, а через кілька років вони та прикордонні регіони матимуть правоздатність, що може полегшити реалізацію транскордонних проектів. Такий хід подій передбачає проект розпорядження, над яким зокрема працює Європейський Парламент. "Якщо розпорядження буде втілене в життя (а це планується на 2007-й рік), то партнери з різних країн – локальні, регіональні і на рівні урядів матимуть змогу з метою реалізації завдань щодо міжрегіональної та транскордонної співпраці, підписувати один з одним угоди. На основі цього могли б створюватися суб'єкти, що мали б юридичну правоздатність" – пояснює співавтор проекту розпорядження, польський посланець до Європейського парламенту Ян Ольбрихт[104].

Доцільно також зауважити, що транскордонна інформація може збиратися і опрацьовуватися для досліджуваного транскордонного регіону, межі якого визначаються цілями дослідження, наприклад Львівська область/Підкарпатське воєводство, та у межах функціонуючих єврорегіонів, території яких можуть не повність охоплювати адміністративно-територіальні одиниці другого рівня після держави. Наприклад, у

[104] ЗМІ та європейська інтеграція України. Посібник "Європейська інтеграція: крок за кроком" 15.06.2004 / http://borders.cpcfpu.org.ua/ua/analytics/polls /document2.doc

єврорегіоні "Буг" після проведеної адміністративної реформи учасниками є окремі повіти, а не воєводства у цілому. Тобто, транскордонний регіон, територія якого включена у єврорегіон, не обов'язково включає повні адміністративно-територіальні одиниці II-го порядку. Це також ускладнює збір та опрацювання транскордонної статистики. В силу того, що єврорегіональна співпраця вже є досить розповсюдженим явищем і транскордонна статистика, в основному, формується для дослідження та оцінки діяльності єврорегіонів, нами запропоновано збір і обробку транскордонної статистичної інформації проводити за наступними групами.

Загальні статистичні дані. Як було зазначено, основною є базова інформація транскордонного співробітництва, така як площа, населення та зайнятість, разом з іншими специфічними даними щодо демографічних процесів, транспорту, прикордонної комунікаційної інфраструктури, довкілля, туризму та сільського господарства тощо Такі загальні статистичні дані подаються в розрізі учасників єврорегіону та в порівнянні території-учасника по кожній країні і між собою.

Другу групу показників оцінки діяльності єврорегіонів можна отримати на базі статистичної інформації, яка стосується соціально-економічного та екологічного розвитку транскордонного регіону: рівень доходу на душу населення (у євро), по території, середній по країні; рівень безробіття (%), по території, середній по країні; номінальна заробітна плата (у євро), по території, середня у країні; кількість суб'єктів підприємництва (за галузями); інвестиції на територію в т.ч. від учасників єврорегіону, динаміка їх до утворення єврорегіону та після утворення, а також інвестиції з території за кордон, в т.ч. на території учасників єврорегіону; зовнішньоторговельний оборот території з суміжними країнами (товарами та послугами) та динаміка його до утворення єврорегіону і після; прикордонна торгівля, витрати іноземців в країні, і витрати населення за кордоном, в т.ч. у суміжних державах; рівень забруднення території; природоохоронні заходи тощо.

Наприклад, за даними табл. 2.15 видно, що у межах Карпатського єврорегіону Львівська область найбільше співпрацює з Польщею (343 СП), своїм найближчим сусідом і найменше – з Румунією – своїм найдальшим партнером (1 СП). Хоча Словаччина досить близько, особливо через територію Польщі, проте більша активність проявляється у співпраці з Угорщиною, де при глибшому аналізі виявиться чинник інноваційної та освітньої складових[105].

Подібна картина спостерігається і у зовнішній торгівлі Львівської області (табл.2.16. та 2.17). Обсяги торгівлі з Польщею (189 млн. дол. США) значно переважають обсяги торгівлі з Румунією (2.7 млн. дол. США). Картина повністю змінюється для інших учасників єврорегіону,

[105] Інформація Львівської обласної державної адміністрації

Таблиця 2.15

Прямі іноземні інвестиції в економіку Львівської області у 2002-2004 рр.

Країни	Станом на 1.07.2004р.		На початок 2004 року		На початок 2003 року		На початок 2002 року		Кількість СП
	млн. $	%	млн. $	%	млн. $	%	млн. $	%	Од.
Польща	60,1	17,9	55,6	20,5	50,0	22,7	26,4	16,5	343
Угорщина	37,6	11,2	37,7	12,4	7,1	3,2	7,3	4,5	25
Словаччина	0,7	0,2	0,7	0,2	0,6	0,3	0,6	0,4	33
Румунія	0,0006	-	0,0006	-	0,0006	-	0	-	1
Всього по КЄ	98,4	29,3	98,5	33,1	57,8	26,2	34,3	21,4	402
Всього по області	334,7	100	304,9	100	220,1	100	159,7	100	1068

Джерело: Інформація Львівської обласної державної адміністрації

Таблиця 2.16

Зовнішня торгівля Львівської області товарами з країнами, території яких входять до Карпатського Євро регіону

Країни	Експорт			Імпорт			ЗТО		
	I кв. 2004	2003	2002	I кв. 2004	2003	2002	I кв. 2004	2003	2002
	мільйонів доларів США								
Всього	138,9	492,6	343,2	438,6	2945,3	1052,0	577,4	3437,9	1395,2
Польща	13,8	59,1	44,9	24,3	130,8	103,4	38,1	189,9	148,3
Румунія	0,5	2,0	1,7	0,03	0,7	0,2	0,53	2,7	1,9
Словаччина	1,4	6,4	28,7	3,5	10,8	6,7	4,9	17,1	35,4
Угорщина	3,7	12,9	7,2	3,9	16,5	13,0	7,6	29,4	20,2
Всього по цих країнах	19,4	80,4	82,5	31,73	158,8	123,3	51,13	239,1	205,8

Джерело: Інформація Львівської обласної державної адміністрації

Закарпатської, Чернівецької та Івано-Франківської областей, де також найбільша активність співпраці проявляється з найближчими сусідами. Віддалі та мовні бар'єри відіграють значну гальмівну роль у поглибленні співробітництва. Це ще раз звертає увагу на недоцільність функціонування єврорегіону за умови участі чотирьох областей зі сторони України. Більш ефективною співпраця б виявлялася в межах малих єврорегіонів (хоча у зв'язках з європейськими структурами, де вже відомий Карпатський єврорегіон області могли б більше скористатися можливостями цієї структури).

Таблиця 2.17

Частка зовнішньої торгівлі Львівської області товарами з країнами, території яких входять до Карпатського єврорегіону, у загальному зовнішньому товарообміні

Країни	Експорт			Імпорт			ЗТО		
	І кв. 2004	2003	2002	І кв. 2004	2003	2002	І кв. 2004	2003	2002
	%								
Польща	9,9	2,6	13,1	5,5	4,4	9,8	6,6	5,5	10,6
Румунія	0,4	0,4	0,5	0,01	0,02	0,02	0,1	0,1	0,1
Словаччина	1,0	1,3	8,4	0,8	0,4	0,6	0,8	0,5	2,5
Угорщина	2,7	2,6	2,1	0,9	0,6	1,2	1,3	0,9	1,4
Всього по цих країнах	14,0	6,9	24,0	7,2	5,4	11,7	8,9	7,0	11,7

3. Група "прикордонна інфраструктура" охоплює наступні показники: довжина спільного кордону, кількість пунктів перепуску через кордон (існуючі та запроектовані): залізничні, автомобільні, пішохідні, водні, повітряні, туристичні стежки тощо та їх статус (міжнародний, міждержавний, місцевий, спрощений); потужність переходу (з обох сторін); рівень технічного забезпечення (високий, середній, низький) з обох сторін; рівень розвитку під'їзних шляхів.

Для оцінки діяльності пунктів перепуску через кордон потрібно знати інтенсивність руху через кордон пасажирів та транспорту (кількість автобусів: рейсових та туристичних), кількість вантажних та легкових автомобілів, кількість потягів (пасажирських та вантажних, електропоїздів тощо); прикордонний рух пасажирів та вантажів за визначений період часу через усі існуючі пункти перепуску. Наприклад, за даними табл. 2.18 видно, що найбільше легкових автомобілів пропускає п/п Краковець, а вантажних – п/п Рава-Руська. Проте до 1998 року (до відкриття п/п Краковець) ситуація була дещо інша: основний тягар перепуску через кордон мав п/п Шегині (30,2%), далі – Рава-Руська (24, 0%) та Ягодин, Волинська митниця (24,2%)[106]. Таким чином, відкриття нового пункту, з вищим рівнем технічного забезпечення призвело до перерозподілу потоків, а відтак до зміни ситуації на автомагістралях Львівської області.

4. **Група "Заходи (проекти) у різних сферах співробітництва"** в рамках єврорегіону включає інформацію щодо заходів у сфері політичній: взаємні консультації органів влади та органів державного самоуправління, співпраця з іншими єврорегіонами, європейськими міжнародними

[106] Andreasik J., Kawalko B., Kawecka-Wyrzykowska E., Szlachta J. Perspektywy przygranicznej wspolpracy polsko-ukrainskiej w swietle czlonkostwa polski w unii europejskiej./ Wyzsza Szkola Zarzadzania I Administracji w Zamosciu. – Zamosc. 2003. – 210 s.

Таблиця 2.18

Потік автотранспортних засобів через український кордон

Назва пункту перепуску	Рік обліку	Середньодобова кількість автотранспортних засобів			
		легкові	вантажні		автобуси
			всього	транзитом	
Рава-Руська митниця					
Міжнародний пункт пропуску Рава-Руська	1999	709	86	18	42
	2000	1122	79	18	49
	2001	930	10	19	53
	2002	1413	95	24	50
МАПП Краковець	1999	433	0	0	8
	2000	962	17	1	16
	2001 (2 міс.)	141	5	0	3
Галицька митниця					
Міжнародний пункт пропуску Шегіні	1999	963	61	28	59
	2000	746	57	31	45
	2001	600	57	33	40
	2002	666	55	28	38
МАПП Краковець	2001 (10 міс.)	887	58	4	26
	2002	1588	72	6	22
Всього по пунктах пропуску	1999	2105	147	46	109
	2000	2830	153	50	110
	2001	2558	130	56	122
	2002	3808	227	58	113

міжрегіональними організаціями тощо; в екологічній, економічній, туристичній, культурно-освітницькій сферах, в розбудові транспортної інфраструктури тощо. Ця інформація подається за кожний рік, і надаються також орієнтовні фінансові потреби та джерела їх фінансування. Для оцінки діяльності єврорегіону подається інформація щодо загальної кількості реалізованих заходів (проектів) за рік, за сферами співробітництва, співвідношеннями у різних сферах (за кількістю та за витратами); соціальні наслідки реалізації заходів; використання фінансової допомоги ЄС та інших міжнародних організацій.

При зборі транскордонної статистичної інформації виникали труднощі в отриманні ідентичної інформації за роками, за змістом, за методикою обрахунку тощо. Так, наприклад, відсутня інформація щодо взаємної торгівлі Львівської області з Підкарпатським воєводством. Є лише дані щодо товарообміну Львівської області з Польщею та Підкарпатського воєводства з Україною. Важко узагальнити інформацію щодо реалізації

конкретних заходів та проектів транскордонного співробітництва. Така інформація не подається статистичним органам і повинна опрацьовуватися у інформаційних центрах чи представництвах єврорегіонів, учасниками яких є транскордонні регіони, та у відповідних підрозділах державних органів влади і органів самоврядування. Проте і там часто подається інформація узагальнена як міжтериторіальна (або міжрегіональна).

Методологічною вимогою до транскордонної статистики є необхідність уніфікації інформації всіх учасників транскордонного співробітництва, чого можна досягти шляхом впровадження рекомендацій Євростату, яка почалася з впровадженя системи національних рахунків (СНР). Так, на даний час важко оцінити розвиток малого підприємництва, бо у різних країнах існують різні підходи до визначення малих підприємств; відрізняються вікові показники працездатного населення; особливо велика відмінність спостерігається в оцінці соціального забезпечення.

Іншою вимогою є забезпечення доступності цієї інформації для широкого кола користувачів. Доцільно публікувати транскордонну статистику окремими збірниками по периметру державного кордону: українсько-білоруське, російське, румунське, молдовське, угорське, словацьке та польське прикордоння.

Така спроба зроблена спільною польсько-українською групою вчених під керівництвом проф. Кавалка В. (м. Замость, РП), що реалізує проект підготовки статистичного збірника транскордонного регіону (Люблінське і Підкарпатське воєводства та Волинська, Львівська і Закарпатська області), який до кінця року має бути опублікований. Це перша спроба подати польсько-українську транскордонну статистику у повному обсязі. До цього часу виходили статистичні збірники лише щодо єврорегіонів "Буг" та "Карпатського", чи українсько-польського прикордоння без Закарпатської області[107].

На наш погляд, найбільшу увагу у розповсюдженні транскордонної статистики треба приділити е- мережам. На даний час майже немає інформації на сайтах територіальних органів влади про сусідні території, пункти перепуску, спільні проекти тощо. Щоб усунути цю прогалину доцільно розробити та впровадити низку держстандартів для формування і розповсюдження транскордонної статистики і починати цей процес з впровадження транскордонної статистики на сайтах територіальних органів влади.

[107] Andreasik J., Kawalko B., Kawecka-Wyrzykowska E., Szlachta J. Perspektywy przygranicznej wspolpracy polsko-ukrainskiej w swietle czlonkostwa polski w unii europejskiej./ Wyzsza Szkola Zarzadzania I Administracji w Zamosciu. – Zamosc. 2003. – 210 s.
Ludnosc w Euroregionie Karpatsckim w latah 1998-2000. – Rzeszow, 2002;
Ludnosc i warunki mieszkaniowe w Euroregionie Bug. – Lublin. 2004. – 134c.

2.3. Аналіз рівня інформаційного забезпечення транскордонних ринків

Стан інформаційної інфраструктури

Поняття інформаційної інфраструктури

Для проведення будь-яких видів інформаційної взаємодії необхідна розвинена інформаційна інфраструктура, основним призначенням якої є розширення можливостей повного і своєчасного забезпечення споживачів необхідною їм достовірною інформацією.

Для виконання основного призначення інформаційної інфраструктури необхідні засоби, які забезпечують можливості проведення усіх операцій з інформацією (збір, обробка, збереження, поширення, пошук та передача інформації), тобто інформаційні ресурси (банки та бази даних), інформаційні системи (системи доступу до даних), а також технічне забезпечення комп'ютерів та засоби зв'язку.

Опираючись на результати аналізу існуючих визначень інформаційної інфраструктури[108] можна дати таке визначення: інформаційна інфраструктура – це єдність систем розробки, створення, поширення та підтримки інформаційних продуктів (програмне забезпечення) та технічних засобів (технічне забезпечення), систем надання інформаційних послуг (збір, обробка, збереження, поширення, пошук та передача інформації), систем підготовки кадрів, а також різноманітних інститутів, що забезпечують ефективну взаємодію вищезазначених компонент і сприяють їх всебічному та комплексному розвитку. Варто також зазначити, що інколи інформаційну інфраструктуру розуміють ще ширше, включаючи до її складу ще й друковані засоби масової інформації, книговидання, кінематографію тощо[109]. Але в межах даного дослідження ми зупинимось на попередньо вказаному визначенні.

Розвиток сучасної інформаційної інфраструктури є частиною, а

[108] Государственная программа формирования и развития национальной информационной инфраструктуры Республики Казахстан. [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: URL: http://www.internews.kz/rus/law/decree/programme0020.htm.
Інформаційна безпека України: сутність та проблеми (матеріали "круглого столу"). [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: URL: http://www.niss.gov.ua/book/panorama/kr_stil.htm.
Концепция информатизации Новосибирской области. [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: URL: http://www.adm.nso.ru/postanovleniya/p54/ koncept.html.
Програма інформатизації міста Києва / Обоснование необходимости и наметки программы информатизации Киева. [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: URL: http://www.kyiv-inf.kiev.ua/text/dokl_stog.htm.
Филинов Е.Н., Бойченко А.В., Макаревич О.Б. Подход к разработке концепции развития информационной инфраструктуры региона России. [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: URL: http://www.tsure.ru:8101/University/Faculties/Fib/bit/rus/sem2806/2.htm.

[109] Додонов О.Г., Горбачик О.С., Кузнєцова М.Г. Державна інформаційна політика і становлення інформаційного суспільства в Україні. // Стратегічна панорама. – 2002. – № 1. – С. 166-170.

точніше – кінцевим завданням, всього процесу інформатизації. Інформатизація, як зазначається в Законі "Про Національну програму інформатизації"[110], – це "сукупність взаємопов'язаних організаційних, правових, політичних, соціально-економічних, науково-технічних, виробничих процесів, що спрямовані на створення умов для задоволення інформаційних потреб громадян та суспільства на основі створення, розвитку і використання інформаційних систем, мереж, ресурсів та інформаційних технологій, які побудовані на основі застосування сучасної обчислювальної та комунікаційної техніки".

Метою процесу інформатизації, в тому числі і розвитку всієї інформаційної інфраструктури, є створення систем надання інформаційних послуг. Дані системи складаються з:

– сукупності інформаційних ресурсів, котрі надаються їх власниками для використання зацікавленими організаціями чи населенням;

– сукупності засобів доступу до цих інформаційних ресурсів, тобто інформаційних систем, котрі використовують певні інформаційні ресурси.

Інформаційна послуга – дії суб'єктів щодо забезпечення споживачів інформаційними продуктами[111].

Інформаційна система – організаційно впорядкована сукупність документів (масивів документів) та інформаційних технологій, в тому числі засобів обчислювальної техніки і зв'язку, котрі реалізують інформаційні процеси.

Інформаційний ресурс, як зазначається в Законі "Про Національну програму інформатизації"[112], – це "сукупність документів у інформаційних системах" (бібліотеках, архівах, банках даних тощо). Проте необхідно звернути увагу на те, що, як вірно зауважують Рось А. А., Рубан В. Я., Замаруєва І. В. та Рось В. А.[113], існують значні розбіжності у трактуванні цього поняття, особливо в офіційних документах, де його семантичне значення істотно обмежується. Найбільш широке розуміння інформаційного ресурсу полягає у наступному: зараз зароджується нове інформаційне суспільство, в якому знання (наука) стають безпосередньою продуктивною силою; це досягається шляхом перетворення знань в інформаційний ресурс, а останнього в матеріальну силу; таким чином, інформаційний ресурс є необхідною і суттєвою проміжною ланкою між знанням (наукою) та дією (матеріальним результатом)[114].

Важливо зазначити, що не будь-які знання чи інформація є

[110] Закон України "Про Національну програму інформатизації" від 4 лютого 1998 року № 74/98-ВР.
[111] Там же.
[112] Там же.
[113] Рось А. А., Рубан В. Я., Замаруева И. В. та Рось В. А. К вопросу об информационных ресурсах. [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: URL: http://www.uintei.kiev.ua/db/3.shtml.
[114] Там же.

інформаційним ресурсом. Вони перетворюються в останній лише після встановлення можливостей їх використання, тобто після визначення їх потенційної чи реальної корисності. Зокрема, один з батьків теорії інформації – Клод Шеннон (Claude Shannon) – розумів інформацію як зменшення невизначеності у одержувача інформації[115]. Тобто, економічне розуміння інформаційного ресурсу повинно бути близьким до шеннонівського розуміння інформації.

Властивість інформаційного ресурсу не зменшуватись створює можливість багатократного використання, що впливає на його економічну оцінку. Єдиним обмеженням є час, протягом котрого інформація є актуальною. Таким чином, об'єм наявних інформаційних ресурсів суспільства залежить не лише від масштабів їх виробництва, але і від широти сфери їх використання[116].

Територіальна інформаційна інфраструктура

З огляду на те, що інформаційна інфраструктура трактується як єдність компонент, то відповідно територіальна інформаційна інфраструктура повинна трактуватись як єдність територіальних компонент. Технічне забезпечення територіальної інформаційної інфраструктури – технічне забезпечення, котре фізично розміщене на даній території. Програмне забезпечення територіальної інформаційної інфраструктури – програмне забезпечення, котре встановлено на технічному забезпеченні територіальної інформаційної інфраструктури. До територіальної інформаційної інфраструктури відносяться також розташовані на території суб'єкти господарювання, котрі залучені у процес виробництва технічного та програмного забезпечення. Кадрове забезпечення територіальної інформаційної інфраструктури – територіальні системи підготовки спеціалістів з інформаційних технологій та наявна робоча сила, котра працює та/або бажає працювати на даній території.

Як зазначалося раніше, системи надання інформаційних послуг складаються з інформаційних ресурсів та інформаційних систем. Територіальна релевантність інформаційних систем, котрі, переважно, є програмним забезпеченням третього рівня, визначається також відповідно до територіального розташування технічного забезпечення, на котрому вони реалізовані.

На відміну від інших економічних ресурсів щодо інформації, з огляду на її високу транспортабельність, не є принциповою єдність територіального розміщення матеріального носія та територіальної релевантності.

[115] Гейтс Б. Дорога в будущее. – М.: Русская редакция, 2000. – 312 с.
[116] Математика и кибернетика в экономике. Словарь-справочник. Изд. 2-е, перераб. и доп. – М.: Экономика, 1975. – С. 155

Відповідно, до територіальних інформаційних ресурсів науковці[117] відносять інформаційні ресурси, котрі містять інформацію про територію (навіть незалежно від територіального розташування матеріальних носіїв): про стан розвитку певних сфер та про різноманітні процеси, котрі відбуваються на даній території.

Але трактуючи інформаційний ресурс як інформацію, котра є носієм потенційної чи реальної користі, до складу територіальних інформаційних ресурсів бажано було б віднести також інформаційні ресурси, котрі навіть не несуть інформації про територію, але:

– продукуються територіальними суб'єктами з метою використання на даній території або для продажу;

– знаходять своє використання на даній території.

Територіальні відмінності у ступені розвитку інформаційної нфраструктури

Як зазначає Коломієць В. Ф., "в Україні національна інформаційна інфраструктура знаходиться ще в зародковому стані, але, як показує міжнародний досвід, буде розвиватися подібно акселерату"[118]. Явище швидкого розвитку інформаційної інфраструктури можна пояснити так званим ефектом позитивного зворотного зв'язку. Ефект позитивного зворотного зв'язку виникає тоді, коли розвиток у одній галузі чи сфері життєдіяльності стимулює розвиток у суміжних галузях, що в результаті дає новий поштовх до розвитку у першій[119]. Саме у такій єдності перебувають зараз всі компоненти інформаційної інфраструктури. Особливо це помітно, коли поглянути на розвиток програмного та технічного забезпечення. Досягнення у технічному оснащенні дають більше можливостей для програмних продуктів, а останні версії програмного забезпечення включають нові функції, які значно розширюють можливості кінцевих користувачів та спрощують їх роботу, але при цьому вимагають кращого технічного забезпечення.

Крім того ефект позитивного зворотного зв'язку виникає як наслідок ефекту економії на масштабі. Результатом розвитку інформаційних та комунікаційних технологій стало значне зниження цін на програмне та технічне забезпечення, а особливо на послуги зв'язку (мається на увазі перш за все доступ до мережі Інтернет). Це дало можливість багатьом

[117] Сенченко М. Концепція Науково-аналітичної служби (НАС) Міністерства інформації України. [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: URL: http://www.iconf.com.ua/p1-3-5.html.
Филинов Е.Н., Бойченко А.В., Макаревич О.Б. Подход к разработке концепции развития информационной инфраструктуры региона России. [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: URL: http://www.tsure.ru:8101/University/Faculties/Fib/bit/rus/sem2806/2.htm.
Щербан Р. Регіональний сервер: інформаційний портрет Рівненщини. [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: URL: http://www.ukrlibworld.kiev.ua/doc-40.htm.

[118] Коломієць В. Ф. Загальні основи міжнародних інформаційних систем. [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: URL: http://chychkan.kiev.ua/4MI/index.htm.

[119] Гейтс Б. Дорога в будущее. – М.: Русская редакция, 2000. – 312 с.

юридичним та фізичним особам стати користувачами Інтернет. У результаті витрати на одного користувача зменшились, і це дозволило ще знизити ціни, що привабило ще більше користувачів. Свідченням цього може бути порівняння плати за послуги доступу до мережі Інтернет у різних регіонах України (табл. 2.19).

Таблиця 2.19

Стан розвитку Інтернет у регіонах

Регіон	Середня плата за послуги Інтернет, тис грн. за місяць	Кількість провайдерів	Плата за годину роботи у бізнес-час, від..., грн.
м. Київ	8 804,72	112	1,07
Одеська	581,43	13	2,56
Дніпропетровська	519,17	24	1,60
Донецька	385,27	22	1,55
Львівська	279,01	13	2,60
Запорізька	196,64	13	4,27
Полтавська	114,60	5	3,20
Закарпатська	78,76	6	4,08
м. Севастополь	66,78	6	...
Вінницька	65,50	5	3,74
Хмельницька	53,89	2	5,38
Харківська	51,49	15	3,60
Чернігівська	43,92	5	1,34
Миколаївська	37,88	10	2,14
Черкаська	32,81	5	3,74
Кіровоградська	31,58	4	...
Луганська	23,08	12	2,94
Крим	20,00	7	5,34
Івано-Франківська	18,14	2	5,00
Тернопільська	17,56	4	5,34
Житомирська	12,16	4	3,20
Чернівецька	8,89	4	3,74
Херсонська	7,58	7	1,60
Київська	1,22	1	...
Волинська	...	3	5,34
Рівненська	...	2	4,80
Сумська	...	4	3,20

Джерела:

1) Концепція розвитку Інтернет в Україні. Державний комітет зв'язку та інформатизації України. [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: URL: http://www.stc.gov.ua/_info/concep_rozv.html

2) [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: URL: http://providers.avanport.com/

3) web-сторінки з цінами безпосередньо на сайтах провайдерів Інтернет.

Необхідно також дещо пояснити загальну ситуацію на ринку послуг Інтернет. В останній колонці подано вартість послуги по доступу до Інтернет через комутовані лінії (телефон). Відсутність даних для деяких областей пояснюється тим, що відповідні провайдери надають послуги не враховуючи час доступу, а лише за "пакети" або абонентську плату, які є досить дорогими. Важливо зазначити, що у регіонах з малою кількістю провайдерів, практично повністю відсутня система знижок. І навпаки – значна конкуренція на ринку послуг Інтернет змушує провайдерів використовувати різноманітні гнучкі системи оплати залежно від пори доби, днів тижня та, навіть, пори року. Крім того, на українському ринку комунікацій вже існують підприємства зв'язку, які надають у комплексі телефонні та Інтернет-послуги; і вони за умови доступу до Інтернет через їх телефонні лінії звільняють абонента від оплати послуг телефонного зв'язку у цей час, що значно знижує сумарну вартість доступу.

Як зазначено у Концепції розвитку Інтернет в Україні[120], кількість користувачів українського сегменту мережі Інтернет за останні роки різко зростає і на кінець 2000 р. складала за різними оцінками від 320 до 370 тис постійних користувачів (що складає менше 1% дорослого населення України) та близько 300 тис. користувачів, які користувались послугами мережі Інтернет не постійно. Значно збільшився і обсяг інформаційних ресурсів, доступних у мережі Інтернет. Якщо станом на початок 1999 р. такі ресурси розміщались на 1,4 тис. web-серверів, то на кінець 2000 року – на 9268 web-серверів. Зросло розмаїття наповнення web-серверів інформацією.

Порівняльні характеристики тенденцій проникнення Інтернет у національні інформаційні інфраструктури створюються на основі аналізу кількості хост-серверів (хост – пристрій (комп'ютер), який постійно підключений до мережі і має свою унікальну статичну IP-адресу).

Станом на січень 2005 року в зону ".ua" (Україна), за даними статистики, обслуговують 151 366 хостів у порівнянні з 26 713 хостами у січні 2000 року, тобто в 5,7 раз більше; приріст за 2004 рік становив 57%[121]. Наведені дані дещо вищі від країн ЄС-15, проте менше від нових членів ЄС та Росії.

Але вищенаведені дані не повинні заспокоювати. Попередньо зазначений приріст не може вирівняти ситуацію в Україні у порівнянні з більш розвинутими в даній сфері країнами. Зокрема в Україні налічується лише 151 366 хостів, тобто близько 3 тис. хостів на 1 млн. населення, при середньому показнику для країн ЄС-15 – 120 тис. (рис. 2.7).

[120] Концепція розвитку Інтернет в Україні / Державний комітет зв'язку та інформатизації України. [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: URL: http://www.stc.gov.ua/_info/concep_rozv.html.

[121] Internet Domain Survey. [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: URL: http://www.isc.org/ds/. – Загол. з екрану.

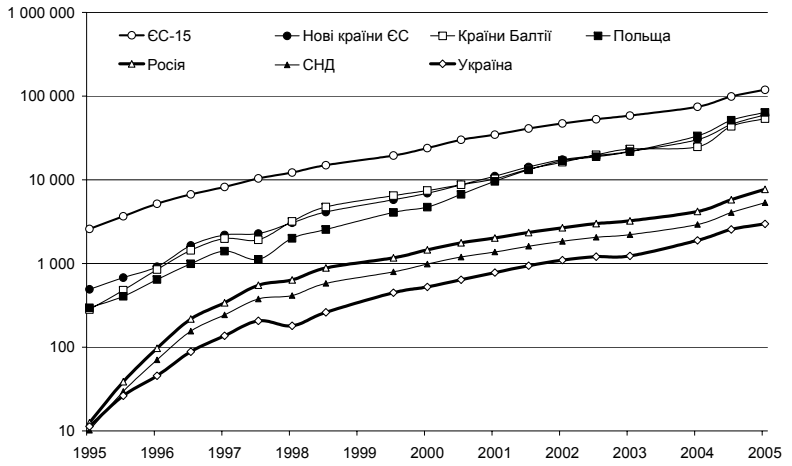

Рис. 2.7. Кількість реальних хостів на 1 млн. населення[122].

Графік показує, що при відносних величинах кількості населення, Україна дуже відстає у поширенні Інтернет як від розвинених країн світу, так і від найближчих сусідів – країн Центрально-Східної Європи та Балтії і, навіть, Росії.

Такий стан обумовлений тим, що, як зазначено у Концепції розвитку Інтернет в Україні[123], розвиток українського сегменту мережі Інтернет відбувається у складних умовах, причинами яких є:

– недостатній рівень розвитку ринкових відносин у більшості секторів економіки, що не стимулює впровадження прогресивних високоефективних інформаційних технологій;

– відсутність достатнього обсягу вільних фінансових засобів у вітчизняних підприємств та фінансових установ, що не дозволяє інтенсивно розвиватись ринку Інтернет-послуг;

– низька платіжна спроможність населення, що не сприяє збільшенню користувачів мережі;

– недостатній рівень розвитку телекомунікаційної інфраструктури, що не дозволяє надавати споживачеві сучасні види послуг;

– недостатня нормативно-правова база в питаннях розвитку Інтернет, інформаційних ресурсів та інтелектуальної власності, що не сприяє

[122] Internet Domain Survey. [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: URL: http://www.isc.org/ds/. – Загол. з екрану.

[123] Концепція розвитку Інтернет в Україні / Державний комітет зв'язку та інформатизації України. [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: URL: http://www.stc.gov.ua/_info/concep_rozv.html.

розвитку ринку Інтернет-послуг;

– низький рівень використання інформаційних технологій на підприємствах, в організаціях та органах державної влади, що не сприяє усвідомленню місця і ролі мережі Інтернет у сучасній економіці;

– значна різниця у рівні інформатизації великих міст та регіонів країни, що зменшує потенційну аудиторію користувачів мережі.

Таким чином, внаслідок дії ринкового механізму низький рівень розвитку сфери інформаційних послуг обумовлений аналогічним рівнем розвитку господарства в цілому. В той же час зусилля зі сторони влади переважно обмежуються лише деклараціями, тобто практично спостерігається відсутність зовнішніх стимулів розвитку даної сфери.

Аналіз впливу інформаційної інфраструктури на розвиток економіки регіонів України

Різниця рівнів та тенденцій розвитку інформаційної інфраструктури в різних регіонах України не лише обумовлена, але й обумовлює різницю рівнів та тенденцій розвитку економіки регіонів.

В Україні та в регіонах постійно зростає кількість підприємств, організацій та установ, які забезпечені обчислювальною технікою, та відповідно парк обчислювальної техніки (табл. 2.20, 2.21).

Аналізувати регіональні відмінності у тенденціях розвитку економіки та інформаційної інфраструктури у регіонах можна розраховуючи коефіцієнт кореляції між показниками розвитку економіки регіонів та комп'ютероозброєністю за формулою (2.1).

$$\rho_{ij} = \frac{\operatorname{cov}(A_i; B_j)}{\sigma_{A_i} \cdot \sigma_{B_j}} = \frac{\sum_k (a_{ik} - \overline{a_i}) \cdot (b_{jk} - \overline{b_j})}{\sqrt{\sum_k (a_{ik} - \overline{a_i})^2} \cdot \sqrt{\sum_k (b_{jk} - \overline{b_j})^2}} \qquad (2.1)$$

де ρ_{ij} – коефіцієнт кореляції між показниками розвитку економіки регіонів у *i*-му році та комп'ютероозброєністю у *j*-му році;

$a_{ik}; \overline{a_i}$ – показник розвитку економіки (валова додана вартість на душу населення; заробітна плата; прямі іноземні інвестиції на душу населення) *k*-го регіону у *i*-му році та його середнє значення у *i*-му році;

$b_{jk}; \overline{b_j}$ – показник комп'ютероозброєності (обсяг обчислювальної техніки на одиницю зайнятого населення) *k*-го регіону у *j*-му році та його середнє значення у *j*-му році.

Таблиця 2.20

Мережа підприємств, організацій та установ,
які забезпечені обчислювальною технікою, за регіонами

Регіон	Кількість на кінець року, одиниць				Темпи приросту		
	1996	1997	1998	1999	1997 / 1996	1998 / 1997	1999 / 1998
Україна	**17305**	**21340**	**26026**	**31832**	**23,3%**	**22,0%**	**22,3%**
АР Крим	808	1035	1096	1199	28,1%	5,9%	9,4%
Вінницька	750	844	974	1109	12,5%	15,4%	13,9%
Волинська	396	404	491	581	2,0%	21,5%	18,3%
Дніпропетровська	781	1170	1736	1843	49,8%	48,4%	6,2%
Донецька	1148	1477	1710	1963	28,7%	15,8%	14,8%
Житомирська	744	853	931	941	14,7%	9,1%	1,1%
Закарпатська	823	931	1047	1090	13,1%	12,5%	4,1%
Запорізька	304	326	1128	2576	7,2%	246,0%	128,4%
Івано-Франківська	496	807	879	878	62,7%	8,9%	-0,1%
Київська	688	814	952	1054	18,3%	17,0%	10,7%
Кіровоградська	343	411	452	520	19,8%	10,0%	15,0%
Луганська	518	662	723	1110	27,8%	9,2%	53,5%
Львівська	509	602	938	775	18,3%	55,8%	-17,4%
Миколаївська	1099	1153	1117	1482	4,9%	-3,1%	32,7%
Одеська	237	294	377	524	24,1%	28,2%	39,0%
Полтавська	615	766	830	931	24,6%	8,4%	12,2%
Рівненська	677	766	929	944	13,1%	21,3%	1,6%
Сумська	571	689	731	725	20,7%	6,1%	-0,8%
Тернопільська	547	659	705	760	20,5%	7,0%	7,8%
Харківська	1287	1495	1700	2072	16,2%	13,7%	21,9%
Херсонська	380	425	499	483	11,8%	17,4%	-3,2%
Хмельницька	520	690	796	849	32,7%	15,4%	6,7%
Черкаська	759	789	849	1022	4,0%	7,6%	20,4%
Чернівецька	541	654	735	770	20,9%	12,4%	4,8%
Чернігівська	577	634	719	794	9,9%	13,4%	10,4%
м. Київ	1105	1884	2843	4688	70,5%	50,9%	64,9%
м. Севастополь	82	106	139	149	29,3%	31,1%	7,2%

Джерело: Розвиток інформатизації в Україні: Статистичний збірник / Державний комітет статистики України. – К., 2000.– С. 42

Таблиця 2.21

Наявність парку обчислювальної техніки за регіонами

Регіон	Кількість на 1 січня, одиниць				Темпи приросту		
	1997	1998	1999	2000	1998 / 1997	1999 / 1998	2000 / 1999
Україна	**263470**	**331121**	**408712**	**476128**	**25,7%**	**23,4%**	**16,5%**
АР Крим	6902	10336	12953	14501	49,8%	25,3%	12,0%
Вінницька	6885	8077	10435	12358	17,3%	29,2%	18,4%
Волинська	5299	5730	6810	8241	8,1%	18,8%	21,0%
Дніпропетровська	15781	25313	32565	33476	60,4%	28,6%	2,8%
Донецька	27372	34991	44101	50427	27,8%	26,0%	14,3%
Житомирська	5351	6323	7230	8325	18,2%	14,3%	15,1%
Закарпатська	4535	5839	7274	8709	28,8%	24,6%	19,7%
Запорізька	12465	15782	25244	31553	26,6%	60,0%	25,0%
Івано-Франківська	4280	5888	6989	8050	37,6%	18,7%	15,2%
Київська	8357	9851	11201	12569	17,9%	13,7%	12,2%
Кіровоградська	5024	6069	6793	8410	20,8%	11,9%	23,8%
Луганська	8856	11510	14229	19964	30,0%	23,6%	40,3%
Львівська	6996	8679	12129	14346	24,1%	39,8%	18,3%
Миколаївська	9304	9868	11504	14333	6,1%	16,6%	24,6%
Одеська	7564	9943	11114	12240	31,5%	11,8%	10,1%
Полтавська	8738	10505	13225	14393	20,2%	25,9%	8,8%
Рівненська	6532	8256	9922	10722	26,4%	20,2%	8,1%
Сумська	8265	9498	11933	12705	14,9%	25,6%	6,5%
Тернопільська	5630	6407	7373	8442	13,8%	15,1%	14,5%
Харківська	30213	31889	34296	42328	5,5%	7,5%	23,4%
Херсонська	5712	7261	8273	9117	27,1%	13,9%	10,2%
Хмельницька	6172	8345	10139	11403	35,2%	21,5%	12,5%
Черкаська	6135	7255	10161	12083	18,3%	40,1%	18,9%
Чернівецька	4836	4994	6156	6867	3,3%	23,3%	11,5%
Чернігівська	5281	6578	8337	9709	24,6%	26,7%	16,5%
м. Київ	39705	54339	65499	76794	36,9%	20,5%	17,2%
м. Севастополь	1280	1595	2827	4063	24,6%	77,2%	43,7%

Джерело: Розвиток інформатизації в Україні: Статистичний збірник / Державний комітет статистики України. – К., 2000. –С. 50-53

Регіональні відмінності у тенденціях розвитку економіки регіонів (валова додана вартість на душу населення) та комп'ютеризації (комп'ютероозброєність – парк обчислювальної техніки на 1 тис. зайнятих) представлені на рис. Рис. 2.8.

Варто звернути увагу на зростаючу щільність зв'язку між валовою доданою вартістю на душу населення та комп'ютероозброєністю: 0,680 – у 1997 році; 0,771 – у 1998 році; 0,813 – у 1999 році; 0,781 – у 2000 році (рис. Рис. 2.9). Це свідчить про зростання ролі обчислювальної техніки для розвитку господарства.

Якщо розрахувати щільність зв'язку між валовою доданою вартістю на душу населення та комп'ютероозброєністю в різні роки, то отримаємо результати, представлені у табл. 2.22. Як видно з таблиці, щільність зв'язку між обсягом обчислювальної техніки у 1997 році та валовою доданою вартістю у подальші роки постійно зростає. Аналогічна ситуація спостерігається і в наступні роки, що свідчить про довготривалий всезростаючий позитивний вплив інформаційної інфраструктури на розвиток господарства.

Таблиця 2.22

Кореляційна матриця залежності між валовою доданою вартістю на душу населення та комп'ютероозброєністю в різні роки

		j			
		1997	1998	1999	2000
i	1997	**0,680**	0,769	0,794	0,755
	1998	0,682	**0,771**	0,796	0,756
	1999	0,687	0,789	**0,813**	0,777
	2000	0,695	0,798	0,820	**0,781**
	2001	0,774	0,889	0,889	0,855

Джерело: розрахунки власні за даними:
Розвиток інформатизації в Україні: Статистичний збірник / Державний комітет статистики України. – К., 2000. – С. 50-53;
Статистичний щорічник України за 2002 рік / За ред. О.Г.Осауленка – К.: Консультант, 2003. – С. 51, 409

Схожа картина спостерігається і при розгляді впливу комп'ютероозброєності на рівень оплати праці (рис. 2.10, 2.11; табл. 2.23) та рівень залучення прямих іноземних інвестицій (рис. 2.12, 2.13; табл. 2.24).

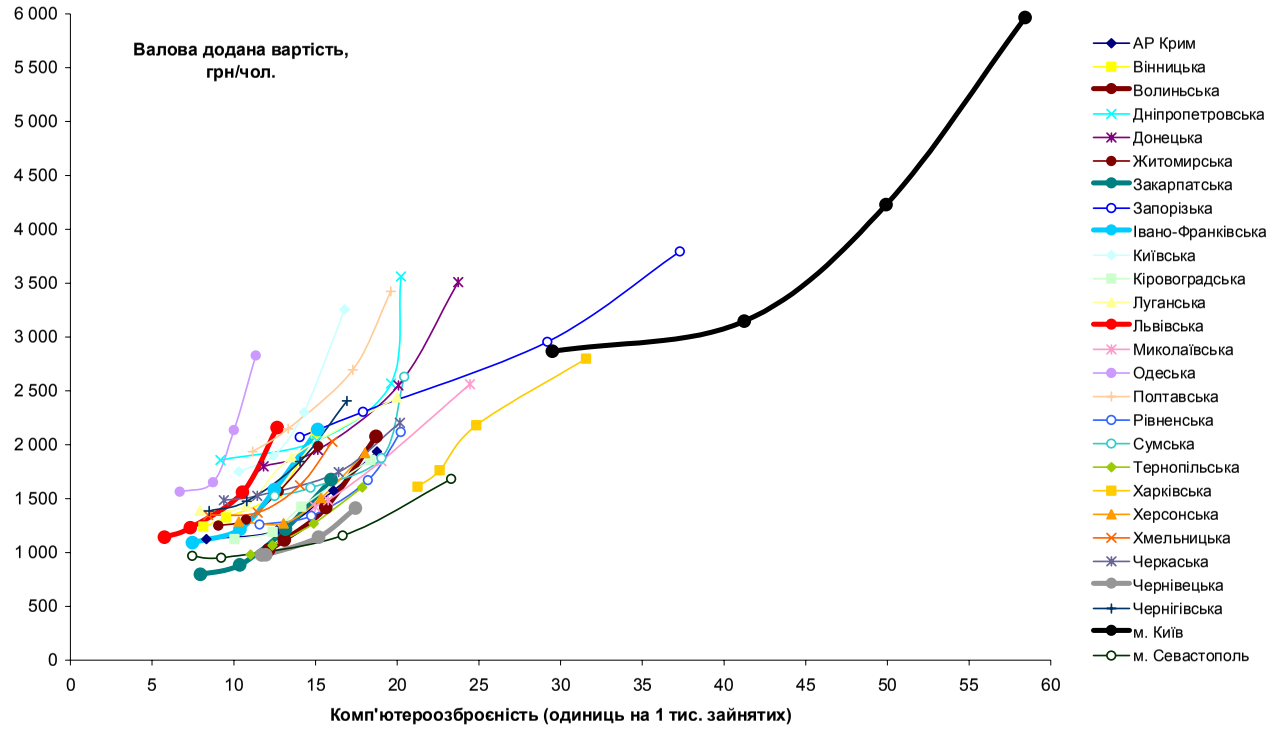

Рис. 2.8. Регіональні відмінності у тенденціях розвитку економіки регіонів та комп'ютеризації у 1997-2000 р.

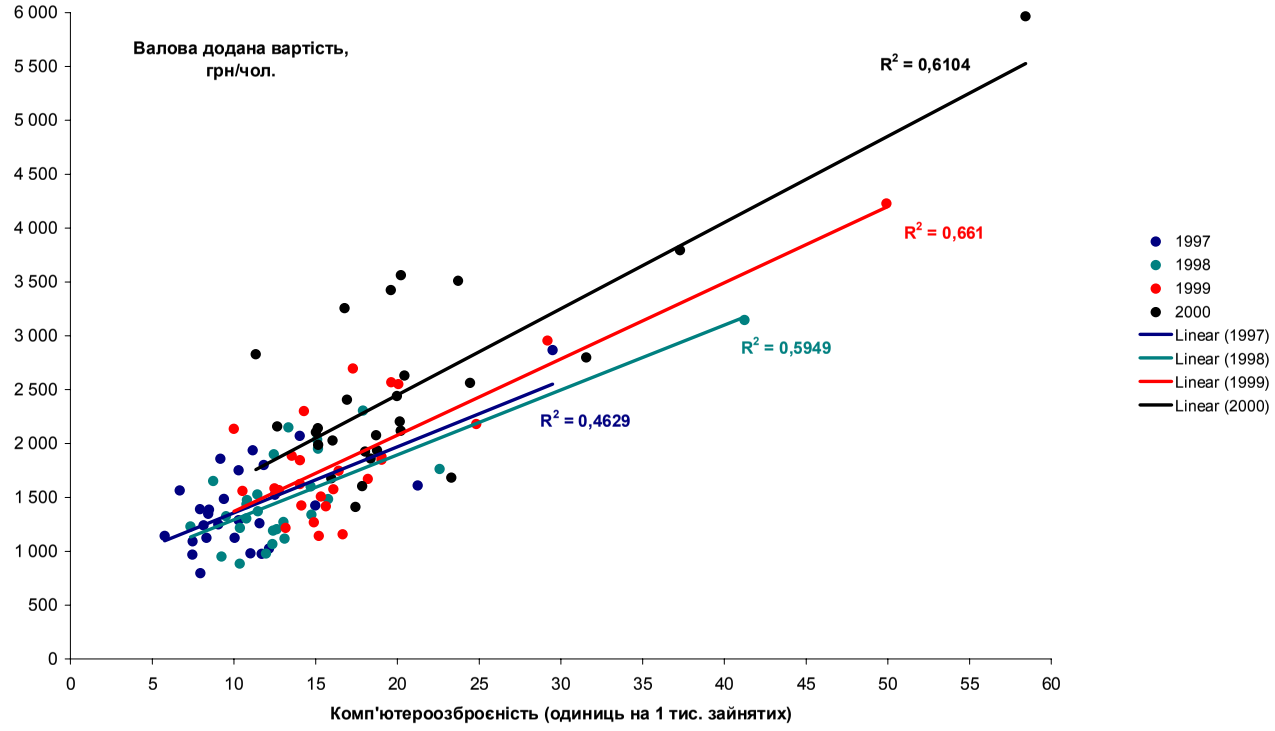

Рис. 2.9. Взаємозалежність розвитку економіки регіонів та комп'ютеризації у 1997-2000 р.

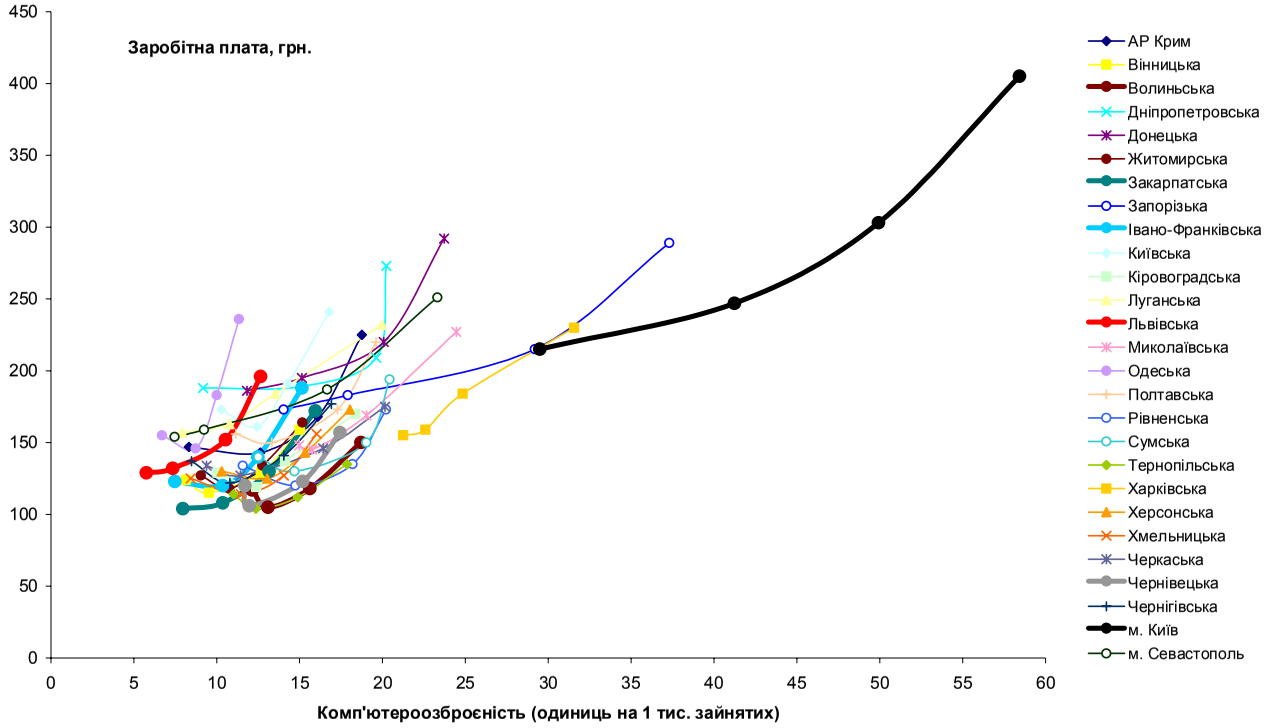

Рис. 2.10. Регіональні відмінності у рівні оплати праці та комп'ютеризації у 1997-2000 р.

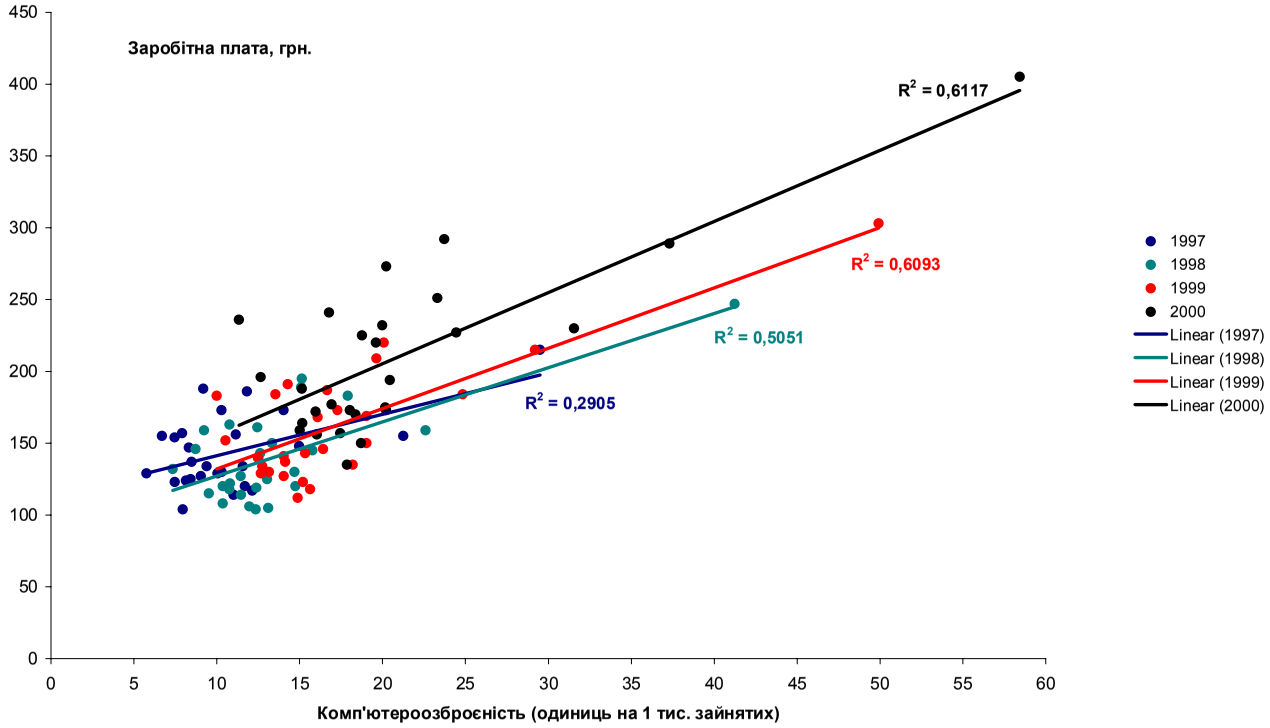

Рис. 2.11. Взаємозалежність рівнів оплати праці та комп'ютеризації у 1997-2000 р.

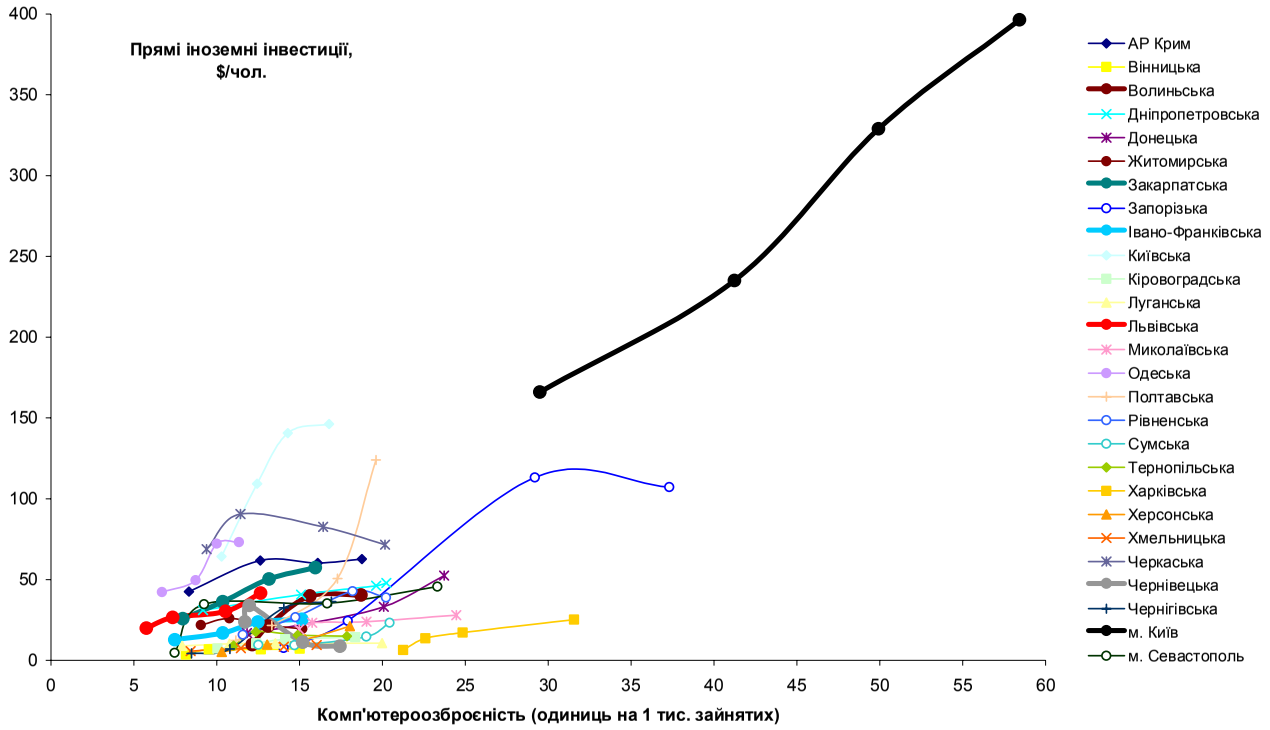

Рис. 2.12. Регіональні відмінності у рівні залучення іноземних інвестицій та комп'ютеризації у 1997-2000 р.

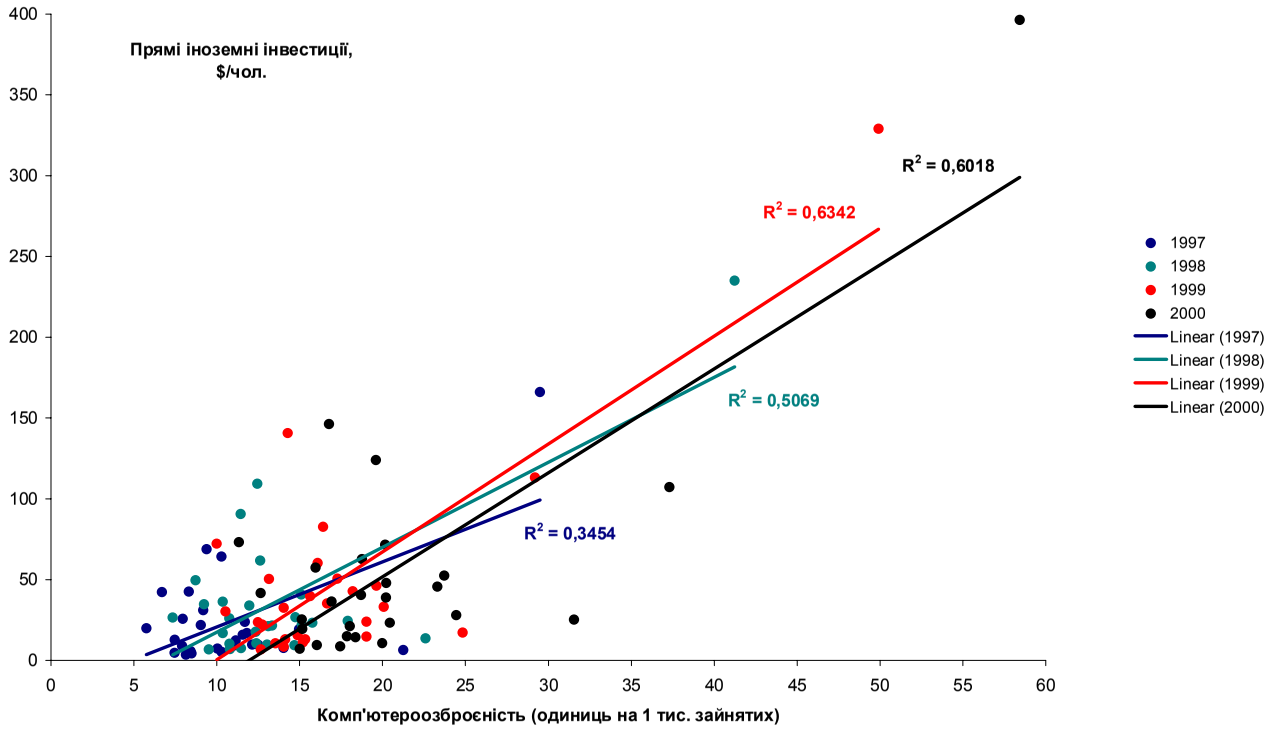

Рис. 2.13. Взаємозалежність рівнів залучення іноземних інвестицій та комп'ютеризації у 1997-2000 р.

Таблиця 2.23

Кореляційна матриця залежності між заробітною платою та комп'ютероозброєністю в різні роки

		j			
		1997	1998	1999	2000
i	1997	**0,539**	0,650	0,698	0,685
	1998	0,592	**0,711**	0,767	0,768
	1999	0,610	0,728	**0,781**	0,783
	2000	0,598	0,717	0,780	**0,782**
	2001	0,624	0,741	0,794	0,796
	2002	0,614	0,731	0,781	0,784

Джерело: розрахунки власні за даними:
Розвиток інформатизації в Україні: Статистичний збірник / Державний комітет статистики України. – К., 2000. – С. 50-53
Статистичний щорічник України за 2002 рік / За ред. О.Г.Осауленка – К.: Консультант, 2003. – С. 409, 458

Таблиця 2.24

Кореляційна матриця залежності між обсягами залучених прямих іноземних інвестицій та комп'ютероозброєністю в різні роки

		j			
		1997	1998	1999	2000
i	1997	**0,588**	0,706	0,674	0,627
	1998	0,599	**0,712**	0,699	0,662
	1999	0,658	0,776	**0,796**	0,768
	2000	0,683	0,797	0,809	**0,776**
	2001	0,705	0,816	0,817	0,783
	2002	0,728	0,839	0,838	0,800
	2003	0,726	0,844	0,843	0,805

Джерело: розрахунки власні за даними:
Інвестиції [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: URL: http://www.me.gov.ua/downloads/part4_5.zip.
Розвиток інформатизації в Україні: Статистичний збірник / Державний комітет статистики України. – К., 2000. – С. 50-53
Статистичний щорічник України за 1997 рік / За ред. О.Г.Осауленка – К.: Українська енциклопедія, 1999. – С.309-310
Статистичний щорічник України за 2002 рік / За ред. О.Г.Осауленка – К.: Консультант, 2003. – С. 294]

Таким чином можна стверджувати, що комп'ютероозброєність обумовлює конкурентоспроможність регіону не лише в поточний момент, але і у майбутньому.

Наведений аналіз додатково підтверджує вірність висновків Г. Колодка про те, що "чистий баланс додаткових вигод і витрат, що знаходить відображення в більш швидких чи більш повільних темпах росту, у вирішальній мірі буде визначатися характером політики і стратегії розвитку. Геополітична ситуація може принести переваги чи збитки, але ключ до успіху – адекватна політика росту. Одним з її елементів, безсумнівно, повинно бути прагнення використовувати додаткові можливості, надані економікою комп'ютерної ери. При розробці нових стратегій у відповідь на виклики XXI ст. необхідно за допомогою інструментів "нової економіки" намагатися вирішити принаймні деякі старі проблеми. Ті постсоціалістичні країни, яким вдасться досягти значних успіхів у цій сфері (завдяки наполегливим зусиллям по інвестуванню в інфраструктуру Інтернет, підвищенню комп'ютерної грамотності населення, фінансовому сприянню розвитку мереж тощо), досягнуть більш високих темпів росту, оскільки економічне середовище, що сформувалося, буде стимулювати конкурентноздатність підприємств"[124].

Забезпеченість діловою інформацією

З огляду на те, що ділову інформацію поділяють на цільову (про конкретні товари/послуги або про конкретні юридичні/фізичні особи) та фонову (статистична про стан та тенденції розвитку в країні/регіоні, в галузі, на окремому ринку; про наявність об'єктів інфраструктури; інформація про інституційну структуру, в т.ч. про правове забезпечення), інформаційне забезпечення повинно полягати у (1) формуванні та поширенні фонової інформації та (2) створенні умов для проведення ефективного обміну цільовою інформацією між суб'єктами транскордонного співробітництва та зовнішньоекономічної діяльності.

Як було зазначено вище одним з негативних наслідків неналежної поінформованості суб'єктів господарювання є витіснення дрібних учасників з ринку. Тому проблема інформаційного забезпечення найбільш гостро стоїть саме перед суб'єктами малого підприємництва.

У Концепції державної політики розвитку малого підприємництва[125], прийнятій у 1996 році, зазначено: "Розвиток малого підприємництва потребує створення розвинутої системи інформаційного забезпечення та інфраструктури, що підтримує її діяльність. Основним елементом зазначеної системи стане мережа регіональних інформаційно-аналітичних

[124] Колодко Г. "Новая экономика" и старые проблемы (перспективы быстрого роста в постсоциалистических странах) // Проблемы теории и практики управления. – 2002. – № 4.
[125] Постанова Кабінету Міністрів України "Про Концепцію державної політики розвитку малого підприємництва" від 3 квітня 1996 р. № 404.

центрів, які в подальшому інтегруються в єдину інформаційну систему. Головними завданнями регіональних інформаційно-аналітичних центрів мають бути: забезпечення доступу підприємців до інформації (правової, нормативно-довідкової, маркетингової, науково-технологічної, комерційної тощо) як у процесі створення, так і функціонування підприємств; надання консультаційних послуг з питань стану ринку, кон'юнктурного аналізу, управління підприємством, участі у виставках, підготовки кадрів; складання інформації для органів державної влади про стан справ у сфері малого підприємництва та тенденції його розвитку. Зазначена система передбачає диференційоване інформаційне обслуговування суб'єктів малого підприємництва залежно від його технічного забезпечення та платоспроможності." Крім того, було вказано, що "Становлення малого підприємництва – довготривалий процес і з огляду на економічний стан України повинен мати певну етапність. На першому етапі в умовах обмежених інвестиційних ресурсів, незацікавленості фінансової системи в довготерміновому кредитуванні та відсутності інституційних інвесторів найактуальнішою є реалізація заходів, спрямованих на удосконалення нормативно-правової бази, забезпечення інформаційних та консультаційних послуг, розвиток мережі бізнес-інкубаторів, технопарків, виробничо-технологічних центрів тощо."

У Концепції Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва[126] визнається що "основним бар'єром, що перешкоджає доступу суб'єктів малого підприємництва до інформації, у даний час залишаються фінансові труднощі при створенні сучасних інформаційних систем і інструментів оперативного доступу всіх категорій суб'єктів малого підприємництва до інформаційних систем через їхню велику вартість, а також недоступність нормативно-правової бази органів місцевого самоврядування". До основних напрямів інформаційного забезпечення було віднесено: забезпечення вільного доступу суб'єктів малого підприємництва до нормативно-правової та економічної інформації органів державної та місцевої влади; організацію механізмів "зворотного зв'язку" між потенційними учасниками малого підприємництва і органами державної та місцевої влади; створення телевізійних та радіопрограм з питань розвитку малого підприємництва; створення освітніх програм для установ середньої та спеціальної освіти; сприяння розвитку інформаційного зв'язку між суб'єктами малого підприємництва; інтеграцію у світовий інформаційний простір, зокрема забезпечення зв'язку з інформаційними базами даних Європейського Співтовариства. У даній Концепції наголошено, що "Міжнародна інтеграція в сфері інформаційного забезпечення повинна

[126] Концепція Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва / Державний комітет України з питань регуляторної політики та підприємництва [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: URL: http://www.dkrp.gov.ua/activity/infras4.php.

передбачати підтримку розвитку сучасних методів обробки інформації та сприяння ефективному взаємному обміну інформацією. Першочергова увага повинна приділятися ознайомленню широкої громадськості з основною інформацією про ЄС та Україну, включаючи взаємний доступ до баз даних... Особливо важливим є здійснення спільних проектів в сфері розвитку малого підприємництва і залучення українських фахівців до загальноєвропейських програм в цій сфері, а також використання передового досвіду ЄС".

Національна програма сприяння розвитку малого підприємництва в Україні[127] була затверджена у грудні 2000 року. В частині "Сприяння створенню інфраструктури розвитку малого підприємництва" для забезпечення "доступу суб'єктів малого підприємництва до ділової інформації, що стосується виробничої діяльності та послуг, розширення інформаційного поля" вона передбачає "Створення довідково-інформаційних мереж для підприємців про законодавство, потенційних клієнтів, податки, конкурентне середовище тощо". Дане завдання покладено на Державний комітет з питань регуляторної політики та підприємництва (див. С. 124) та Державну акціонерну компанію "Національна мережа аукціонних центрів" (див. С. 131). Крім того, з метою "забезпечення суб'єктів малого підприємництва інформаційними, навчальними, консалтинговими послугами" в регіонах передбачається "створення регіональних центрів підтримки розвитку малого підприємництва"; зазначене завдання покладено на Державний комітет з питань регуляторної політики та підприємництва (див. С. 124) та регіональні органи виконавчої влади (див. С. 125, 131): Раду міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київську та Севастопольську міські держадміністрації.

Варто зазначити, що, на відміну від Концепції Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва[128], у самій Національній програмі сприяння розвитку малого підприємництва в Україні[129] не передбачається "міжнародна інтеграція в сфері інформаційного забезпечення" та "залучення українських фахівців до загальноєвропейських програм в цій сфері".

Міжнародний аспект в питаннях інформаційного забезпечення з'являється у Розпорядженні Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2002 р. № 654-р "Про заходи щодо виконання Національної програми

[127] Закон України "Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні" від 21 грудня 2000 року № 2157-III.

[128] Концепція Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва / Державний комітет України з питань регуляторної політики та підприємництва [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: URL: http://www.dkrp.gov.ua/activity/infras4.php.

[129] Закон України "Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні" від 21 грудня 2000 року № 2157-III.

сприяння розвитку малого підприємництва в Україні на 2003 рік", де крім завдань, зазначених у Національній програмі сприяння розвитку малого підприємництва в Україні, з метою "розвитку співробітництва у сфері малого підприємництва в рамках Організації економічного співробітництва і розвитку, Організації Чорноморського Економічного співробітництва, Центральноєвропейської ініціативи та з державами-учасницями СНД" передбачається "створення позитивного іміджу представників українського малого підприємництва шляхом поширення повної та достовірної інформації"[130].

На жаль, лише в Концепції Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва[131] звертається увага на необхідність розвитку автоматизованих мереж ділової інформації. Важливість розвитку саме автоматизованих засобів обімну інформацією обумовлюється тим, що сучасні глобальні комп'ютерні мережі є найефективнішим каналом поширення інформації, ефективність використання яких особливо зростає при необхідності передачі ділової інформації за кордон.

Для окреслення сучасного стану інформаційної підтримки транскордонного співробітництва та зовнішньоекономічної діяльності встановимо інституції, залучені у формування та поширення ділової інформації, та проаналізуємо наявну ситуацію за параметрами: мова подання інформації; повнота; зручність; періодичність оновлення.

Забезпеченість фоновою інформацією

У формування та поширення фонової інформації залучені такі державні інституції як Кабінет Міністрів України, Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції, Державний комітет України з питань регуляторної політики та підприємництва та інші органи виконавчої влади. Сприяння поширенню цільової інформації на ринку товарів промислового є одним із завдань діяльності торгово-промислових палат, а на ринку праці – Державної служби зайнятості Міністерства праці та соціальної політики України. Частково до формування та поширення ділової інформації залучаються засоби масової інформації, насамперед ділова преса.

Варто звернути увагу на те, що Постановою Кабінету Міністрів України № 3 від 4 січня 2002 р. затверджено Порядок оприлюднення у мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади[132].

Проаналізуємо діяльність центральних органів влади та

[130] Розпорядження Кабінету Міністрів України "Про заходи щодо виконання Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва в Україні на 2003 рік" від 16 листопада 2002 р. № 654-р.

[131] Концепція Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва / Державний комітет України з питань регуляторної політики та підприємництва [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: URL: http://www.dkrp.gov.ua/activity/infras4.php.

[132] Постанова Кабінету Міністрів України "Про Порядок оприлюднення у мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади" № 3 від 4 січня 2002 р.

загальноукраїнських організацій у забезпеченні фоновою інформацією

Сайт Верховної Ради України (http://www.rada.gov.ua/ або http://www.rada.kiev.ua/) вже протягом декількох років надає можливість отримувати нормативно-правові акти загальнодержавного рівня. На цьому сайті інформація поновлюється оперативно, існує система пошуку документів за низкою ознак.

На сайті присутній термінологічний словник, в якому вказані визначення термінів та зазначені посилання на нормативно-правові акти, де були дані ці визначення.

Серед недоліків можна відзначити те, що сайт подає інформацію винятково українською мовою, що унеможливлює використання його з-за кордону людьми, котрі не володіють українською мовою, а також те, що відсутні нормативно-правові акти регіонального рівня, хоча, можливо, ця проблема є більш актуальною безпосередньо для регіонів. Тобто ми констатуємо відсутність організаційного механізму обміну нормативно-правовою інформацією між регіональними та центральними органами влади.

Сайт Кабінету Міністрів України (http://www.kmu.gov.ua/) містить оперативну інформацію про діяльність уряду України. Інформація подається трьома мовами: українська, російська, англійська. Існують посилання на сайти інших органів влади: Президента України, Верховної Ради України, Міністерств та Державних комітетів України, органів судової влади, Ради національної безпеки і оборони, обласних та міських держадміністрацій, Антимонопольного комітету, Рахункової палати, Національного банку, Центральної виборчої комісії, Державної податкової адміністрації тощо.

Сайт Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції (http://www.me.gov.ua/) містить загальні дані про міністерство та оперативну інформацію про його діяльність, статистику та аналітичні матеріали, усесторонню інформацію про економічну політику України. Серед матеріалів, представлених на сайті до фонової інформації можна віднести інформацію про інституційну структуру, деякі статистичні дані та прогнози розвитку економіки.

Існують посилання на сайти інших органів державної влади України, українські сайти, де можна отримати додаткову економічну інформацію, сайти державних органів (переважно економічного спрямування) інших країн світу.

Сайт реалізований переважно українською мовою. Незначний обсяг інформації, поданої англійською, німецькою та французькою мовами, є практично недоступний для іноземців з огляду на те, що засоби навігації (мапа сайту) подана винятково українською мовою.

Міністерство закордонних справ, як зазначено на офіційному сайті Міністерства (http://www.mfa.gov.ua), має посольства в 71 країні (плюс в 42

за сумісництвом) та 20 генеральних консульств в 15 країнах, у складі яких повинні діяти торговельно-економічні місії, організовує роботу яких Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції України.

У Положенні про торговельно-економічну місію у складі дипломатичного представництва України за кордоном[133] зазначено, що одним з основних завдань торговельно-економічної місії є "сприяння розвитку торговельно-економічних зв'язків України, залученню іноземних інвестицій у пріоритетні сфери економіки України..." відповідно до чого вона "інформує суб'єкти підприємницької діяльності держави перебування про правові, економічні, соціальні, екологічні та інші умови їх діяльності в Україні, а також надає допомогу в установленні контактів з заінтересованими українськими партнерами" та "надає суб'єктам підприємницької діяльності України інформацію щодо порядку відкриття і діяльності їх представництв у державі перебування, сприяє діяльності таких представництв".

Аналіз показав, що лише 32 посольства (серед країн-сусідів лише 2 – Польща та Словаччина) та 3 консульства мають офіційні сайти, а ділова інформація, подана на них, є неоднорідною, а інколи і застарілою, що свідчить про розпорошення та дублювання зусиль.

Вказана обставина свідчить по відсутність механізму поширення інформації про Україну через мережу дипломатичних представництв України за кордоном, а також своєчасного її поновлення.

Сайт Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва (http://www.dkrp.gov.ua/) реалізований винятково українською мовою. На сайті подаються проекти нормативно-правових актів з питань регуляторної політики та підприємництва, а також інформаційно-аналітичні матеріали.

Державний комітет зв'язку та інформатизації України, як головний орган, котрий забезпечує проведення державної політики у сфері інформатизації на своєму сайті (http://www.stc.gov.ua/) подає інформацію про стан інформатизації в України, зокрема органів влади. Звертається увага на гармонізацію процесів інформатизації в Україні та ЄС. Сайт представлений українською мовою, незначна частина знаходиться у стадії розробки; англомовна версія сайту на даний момент повністю не розроблена.

Позитивним є намагання подати на сайті зведену інформацію про суб'єкти господарювання, які надають інформаційні послуги. Дана інформація подається у розрізі регіонів та категорій. На жаль, на даний момент ця частина сайту перебуває у стадії розробки.

На сайті розміщена інформація про українські пошукові системи,

[133] Указ Президента України "Про торговельно-економічну місію у складі дипломатичного представництва України за кордоном" від 30 квітня 1994 року № 200/94.

рейтинги та каталоги (http://www.stc.gov.ua/_info/com_ua.html), використання яких дає можливість спростити та пришвидшити пошук інформації в українській зоні Інтернет.

Статистична інформація, представлена на сайті Державного комітету статистики (http://www.ukrstat.gov.ua/), подається в занадто агрегованому вигляді та без деталізації по регіонах, що робить її майже непридатною для використання.

Щодо діяльності регіональних органів влади та організацій у забезпеченні фоновою інформацією слід зазначити, що на виконання Постанови Кабінету Міністрів України "Про Порядок оприлюднення у мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади" № 3 від 4 січня 2002 р.[134] всі регіональні органи виконавчої влади створили свої веб-сайти (табл. 2.25).

Проте варто звернути увагу на те, що протягом лише 2003 р. адреси своїх веб-сайтів змінили три облдержадміністрації: Одеська, Рівненська та Тернопільська (табл. 2.25).

Щодо зручності користування, то карта сайту присутня на 23 сайтах, а засоби пошуку – лише на 12 сайтах (табл. 2.25).

Пункт 17 зазначеної Постанови[135], який обумовлює обов'язковість подання інформації державною та англійською мовами, виконується не повністю: серед 25 діючих сайтів інформація подається українською на 24, а англійською – лише на 15 (табл. 2.25).

Формальні вимоги[136] до повноти інформації, розміщеної на сайтах, також не задовольняються. Не на всіх сайтах присутня інформація про "основні функції структурних підрозділів, а також прізвища, імена, по батькові, номери телефонів, адреси електронної пошти їх керівників".

Хоча на сайтах розміщені "нормативно-правові акти з питань, що належать до компетенції органу", проте інформація про "цільові програми" переважно або відсутня взагалі, або подається лише їх перелік без текстів самих програм.

Оцінюючи загально повноту поданої фонової інформації, складається враження, що дана інформація готувалась за схемою "що є – то й покладемо", а не за схемою "що потрібно – то й підготуємо та покладемо". Як наслідок, інформація як за формою подачі, так і за змістом більше схожа на звіт про діяльність, ніж на справжній інформаційний ресурс, який повинен інформувати зацікавлених перш за все про процеси, які відбуваються у області, а не про здобутки органів влади.

[134] Постанова Кабінету Міністрів України "Про Порядок оприлюднення у мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади" № 3 від 4 січня 2002 р.
[135] Там же.
[136] Там же.

Таблиця 2.25

Веб-сайти регіональних органів виконавчої влади

Регіон	Адреса веб-сайту	Мова подання інформації	Навігація (карта/пошук)
АР Крим	www.crimea-portal.gov.ua	українська, російська, англійська та французька	+/+
Вінницька область	www.vin.gov.ua	українська та англійська	+/-
Волинська область	www.voladm.gov.ua	українська	+/+
Дніпропетровська область	www.adm.dp.ua	українська	+/+
Донецька область	www.oda.dc.dn.ua	українська	+/-
Житомирська область	www.zhitomiroda.ic.zt.ua	сайт знаходиться у стані реконструкції	
Закарпатська область	www.carpathia.gov.ua	українська та англійська	+/-
Запорізька область	www.oda.zp.ua	російська	+/+
Івано-Франківська область	www.if.gov.ua	українська та англійська	+/-
Київська область	www.kyiv-obl.gov.ua	українська та розробляється англійська	+/+
Кіровоградська область	www.kr-admin.gov.ua	українська, розробляється російська та англійська	+/-
Луганська область	www.oda.lg.ua	українська та розробляється англійська	+/+
Львівська область	www.loda.gov.ua	українська та англійська	+/-
Миколаївська область	www.oga.mk.ua	українська та розробляється англійська	+/-
Одеська область	oda.odessa.gov.ua www2.ogn.odessa.net (2002)	українська та англійська	+/-
Полтавська область	www.obladmin.poltava.ua	українська, російська та розробляється англійська	+/+
Рівненська область	www.obladmin.rv.ua www.rvadmin.net (2002)	українська, російська та англійська	+/-
Сумська область	www.state-gov.sumy.ua	українська	+/+
Тернопільська область	www.oda.te.gov.ua www.adm.gov.te.ua (2002)	українська	+/-
Харківська область	www.kharkivoda.gov.ua	українська та розробляється англійська	+/+
Херсонська область	www.oda.kherson.ua	українська, російська та розробляється англійська	-/+
Хмельницька область	adm.km.ua	українська	-/-
Черкаська область	www.oda.ck.ua	українська	+/-
Чернівецька область	www.bucoda.cv.ua	українська	+/-
Чернігівська область	www.regadm.cn.ua	українська	+/+
м. Київ	kmv.gov.ua	українська, розробляється російська та англійська	+/+
м. Севастополь	www.sevastopol-adm.gov.ua	сайт знаходиться у стані реконструкції	
Всього	українська(24), російська(7), англійська(15), французька(1) кількість мов: 1(10), 2(9), 3(5), 4(1)		23/12

Говорячи про зручність користування сайтами, можна зазначити, що всі вони зараз стикаються з основною проблемою нових сайтів: перевантаження технологіями та бідність змістовної інформації. Аналогічна ситуація спостерігається з усіма сайтами. Наприклад, зауваження Білла Гейтса до першого варіанту сайту Microsoft стосувались переважно складного компонування сторінок, нестиковок між ними та надмірного захоплення громіздкою яскравою графікою, завантаження якої сповільнювала доступ до необхідної інформації, "ніби вважаючи, що веб-сторінки призначені не для отримання інформації, а для того, щоб милуватися ними після завантаження"[137].

Іншим параметром, що визначає зручність користування сайтом, є наявність засобів навігації: карти сайту та реалізація функції пошуку по сайту. Зокрема серед 25 діючих сайтів на 23 була присутня карта сайту, а функція пошуку була реалізована лише на 12 сайтах, тобто менше половини.

Аналізувати періодичність поновлення є взагалі неможливо. Обумовлено це тим, що на сайтах спостерігається брак змістовної інформації, відповідно поновлювати практично нічого. Єдине, що справді періодично поновлюється, – це новини, які, проте, змістовної інформації містять у собі мало.

Тобто, можна стверджувати, що нечітка та мінлива структура сайтів регіональних органів влади сильно ускладнює розробку організаційних механізмів обміну інформацією як між цими сайтами, так і зовнішніми.

Серед єврорегіонів, в яких приймають участь території України, лише Карпатський єврорегіон має свій офіційний сайт (http://www.carpathian.euroregion.org/). Незважаючи на те, сайт планувалося оформляти англійською мовою та всіма мовами країн-учасниць єврорегіону (Словаччина, Угорщина, Польща, Україна та Румунія), насправді інформація на ньому подається винятково англійською та польською мовами.

Сайт є добре структурований та подає інформацію за розділами:

– основна інформація – члени єврорегіону, структура, керівництво та статут;

– контактна інформація – поштові адреси, телефони та адреси електронної пошти керівництв них органів єврорегіону та національних представництв;

– новини;

– економіка (лише про польську частину) – загальна інформація, ключові показники, основні галузі промисловості, спеціальні економічні зони, іноземні інвестори, основні товарні позиції в експорті та імпорті,

[137] Гейтс Б. Бизнес со скоростью мысли. – М.: ЭКСМО-Пресс, 2001. – С. 184.

перелік ярмарок та виставок;

– культура (лише про польську частину) – перелік фестивалів, театрів та музеїв;

– екологія (лише про польську частину) – основна інформація про природоохоронні території;

– освіта (лише про польську частину) – перелік вищих учбових закладів;

– туризм – загальна інформація про можливості туризму (з незначною кількістю фотоматеріалів) та посилання на інші ресурси Інтернет про туризм в даному регіоні.

Свій сайт має також Карпатський фонд (http://www.carpathianfoundation.org/). Інформація подається угорською, польською, румунською, словацькою, українською та англійською мовами. На сайті присутня інформація про Карпатський єврорегіон, фонд та програми, які він фінансує, новини та посилання на інші ресурси Інтернет (партнери та організації, де можна отримати додаткову інформацію).

Попередньо вже згадувалася важливість геоінформаційних систем для врахування територіального фактора.

Згідно до реєстру сайтів, поданому на пошуковій системі Мета (http://meta.ua/) в Інтернет знаходяться карти наступних територій України:

– України, областей, АР Крим та Києва (http://travel.kyiv.org/map/);

– України та Києва (http://www.isgeo.kiev.ua/);

– АР Крим (http://crimea.webservis.ru/);

– Дніпропетровська (http://www.citymap.dp.ua/);

– Донецька (http://map.uah.info/);

– Карпат (http://www.lib.berkeley.edu/EART/x-ussr/ukraine.html; http://webua.net/3dterrain/index.htm);

– Львова (http://www6.city-adm.lviv.ua/map/);

– Сум (http://www.karta.sumy.ua/; http://www.city.sumy.ua/; http://www.sumymap.h1.ru/Sumy_map.htm; http://www.pix.com.ua/sumy/);

– Ужгорода (http://www.uzh.boom.ru/);

– Харкова (http://www.karta.kharkov.ua/);

– Чернівців (http://www.map.cv.ua/; http://chernmap.narod.ru/).

Окрім органів влади до забезпечення юридичних та фізичних осіб фоновою інформацією залучаються засоби масової інформації. Щодо радіо та телебачення, то ділова інформація поширюється переважно через інформаційні випуски, інколи через тематичні програми. Основний обсяг ділової інформації отримується через ділову пресу.

Необхідність подати максимум інформації за одиницю часу на радіо та телебаченні чи на одиниці площі друкованого видання обумовлюють форму подачі та повноту. Переважно це є короткі репортажі чи замітки, недоліком котрих є низька деталізація (увага звертається лише на особливо гострі моменти). Проте така інформація виконує важливу функцію – вона звертає увагу глядача / слухача / читача, тобто здатна його зацікавити і спонукати

до подальших дій. Очікувати, що засоби масової інформації будуть детально все подавати, неможливо, бо значні обсяги інформації мають дуже обмежене коло потенційних споживачів, а засоби масової інформації для забезпечення ефективності своєї діяльності повинні подавати інформацію, яка здатна зацікавити багатьох, а не одиниць.

Варто звернути увагу також і на те, що засоби масової інформації продукують значні обсяги саме вербальної інформації, для використання якої необхідне знання мови. Тобто іноземцям практично неможливо скористатися інформацією з українських видань.

Крім того, для задоволення споживача засоби масової інформації схильні поширювати сенсаційні матеріали, які переважно негативно змальовують своїх героїв, що й обумовлює той факт, що засоби масової інформації формують переважно негативний імідж країни, регіону, організації тощо.

Саме тому органи влади повинні намагатися поширювати інформацію про країну чи регіон якомога ширше та детальніше, щоб протидіяти формуванню через засоби масової інформації негативного відношення до країни чи регіону.

Забезпеченість цільовою інформацією

Спочатку проаналізуємо діяльність центральних органів влади та недержавних організацій у забезпеченні цільовою інформацією

До цільової інформації, представленої на сайті Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції (http://www.me.gov.ua/), можна віднести інформацію про інвестиційні пропозиції. Дана інформація подається українською та англійською мовами. Проте можна стверджувати, що інформація, подана англійською мовою, є практично недоступною для іноземців з огляду на те, що єдиний на сайті засіб навігації (мапа сайту) поданий винятково українською мовою.

Серед загальнодержавних організацій в питаннях забезпечення цільовою інформацією Торгово-промислова палата України відіграє особливу роль. Ця роль забезпечується пунктом другим статті п'ятої Закону України "Про торгово-промислові палати в Україні", який обумовлює те, що "Торгово-промислові палати створюються на території Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя (регіональні торгово-промислові палати). У межах кожної з цих адміністративно-територіальних одиниць може бути створена лише одна торгово-промислова палата", а на території всієї України діє лише одна торгово-промислова палата – Торгово-промислова палата України, а також статтею 13: "Члени регіональних торгово-промислових палат одночасно є членами Торгово-промислової палати України"[138].

[138] Закон України "Про торгово-промислові палати в Україні" від 2 грудня 1997 року № 671/97-ВР.

У статті третій Закону[139] зазначено, що "Торгово-промислові палати створюються з метою сприяння розвиткові народного господарства та національної економіки, її інтеграції у світову господарську систему, формуванню сучасних промислової, фінансової і торговельної інфраструктур, створенню сприятливих умов для підприємницької діяльності, всебічному розвиткові усіх видів підприємництва, не заборонених законодавством України, науково-технічних і торговельних зв'язків між українськими підприємцями та підприємцями зарубіжних країн"

Серед завдань торгово-промислових палат, покликаних сприяти досягненню даної мети, є, зокрема, такі (пункт два статті три Закону[140]):

– організація взаємодії між суб'єктами підприємницької діяльності, координація їх взаємовідносин з державою в особі її органів;

– надання довідково-інформаційних послуг, основних відомостей, що не є комерційною таємницею, про діяльність українських підприємців і підприємців зарубіжних країн згідно з національним законодавством, сприяння поширенню, зокрема через засоби масової інформації, знань про економіку і науково-технічні досягнення, законодавство, звичаї та правила торгівлі в Україні і зарубіжних країнах, можливості зовнішньоекономічного співробітництва українських підприємців;

– сприяння в організації інфраструктури інформаційного обслуговування підприємництва.

Торгово-промислова палата України інформаційне забезпечення суб'єктів господарювання здійснює в тому числі і через свій сайт (http://www.ucci.org.ua/), який оформлений російською та англійською мовами. Крім того на сайті знаходиться електронна версія журналу "Діловий вісник" (http://www.ucci.org.ua/synopsis/dv/), який видається українською мовою. Журнал "Діловий вісник" отримують усі члени ТПП України (понад 4 тис. підприємств різних форм власності), а також посольства, торгові місії України за кордоном і всі іноземні представництва в Україні, торгово-промислові палати в регіонах України і більш як у 50 країнах.

Окрім статей, в кожному номері журналу у рубриці "Довідкова" подаються комерційні пропозиції іноземних фірм із зазначенням назви фірми, змісту пропозиції та контактної інформації. Нажаль дана інформація подається лише у текстовій формі, що унеможливлює автоматизований пошук, а відповідно і ускладнює використання.

На підставі цього можна стверджувати про відсутність у Торгово-промисловій палаті України механізмів відкритого поширення ділової інформації.

[139] Там же
[140] Там же

Також варто згадати про державну акціонерну компанію "Національна мережа аукціонних центрів".

У 1995 році для проведення сертифікатної приватизації було створено Національну мережу центрів сертифікатних аукціонів. У 1999 році Мережа центрів була реорганізована в Державну акціонерну компанію "Національна мережа аукціонних центрів". Головною метою Компанії є продаж державного майна, розвиток інформаційно-консалтингового та інформаційно-технологічного ринків. Стратегічними напрямками Компанії є робота з Фондом державного майна України по Програмі приватизації на 2003-2008 роки, з Міністерством Оборони, з Міністерством Юстиції, а також з Державним комітетом України з питань регуляторної політики та підприємництва[141].

ДАК "Національна мережа аукціонних центрів" та Державний комітет з питань регуляторної політики та підприємництва, як вже зазначалося вище, є відповідальними за "Створення інформаційної бази даних з питань законодавства, наявності потенційних клієнтів, конкурентного середовища, науково-технологічних розробок, фірм-франчайзерів тощо"[142].

В листопаді 2000 року ДАК "Національна мережа аукціонних центрів" розробила та впровадила базу даних "ДатаБанк" (http://www.databank.com.ua/), в якій розміщена інформація про купівлю-продаж майна. Проте, першочерговість роботи Компанії саме з Фондом державного майна України обумовила те, що серед 3,5 тис. пропозицій продаж понад 2 тис. – це пропозиції нерухомого майна.

Крім того, серед недоліків можна відмітити те, що сайт бази даних "ДатаБанк" (http://www.databank.com.ua/) реалізований винятково російською мовою.

Крім центральних органів влади, цільову інформацію поширюють і регіональні органи влади.

Сайт Управління зовнішніх зносин та зовнішньоекономічної діяльності Закарпатської ОДА (http://www.uzez.uz.ua/) містить інформацію про інвестиційні, комерційні та тендерні пропозиції.

На сайті Івано-Франківської облдержадміністрації (http://www.if.gov.ua/cgi-bin/sh.cgi?r=invest) представлені інвестиційні проекти, згруповані у категорії: хімічна і нафтохімічна промисловість, енергетика, машинобудування та приладобудування, деревообробна промисловість, комунальне господарство, легка промисловість, харчова і переробна промисловість, туризм і готельний бізнес, наука і новітні

[141] Державна акціонерна компанія "Національна мережа аукціонних центрів". Про компанію. [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: URL: http://www.nnac.com.ua/extensions/about/index.shtml.
[142] Розпорядження Кабінету Міністрів України "Про заходи щодо виконання Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва в Україні на 2003 рік" від 16 листопада 2002 р. № 654-р.

технології, сільське господарство, біотехнології, екологія, виробництво будматеріалів, поліграфія, транспорт і зв'язок, землеустрій, будівництво.

На сайті Київської облдержадміністрації (http://www.kyiv-obl.gov.ua/viewpage.php3?t=3&p=170&sp=342) поданий перелік інвестиційних пропозицій Київської області, згруповані за територіальною ознакою.

На сайті Кіровоградської облдержадміністрації (http://www.kr-admin.gov.ua/) подано пропозиції підприємств області щодо потреб в іноземних інвестиціях, згруповані у категорії: машинобудування і металообробка, кольорова металургія, промисловість будівельних матеріалів, переробна промисловість, сільське господарство, легка промисловість, деревообробна промисловість, муніципальні інвестиційні проекти.

На сайті Миколаївської облдержадміністрації (www.oga.mk.ua/foreign.htm) планується розміщати експортно-імпортні пропозиції.

На сайті Рівненської обласної державної адміністрації (http://www.obladmin.rv.ua/invest/invest.htm) подано анкети інвестиційних проектів.

На сайті Чернівецької обласної державної адміністрації (http://www.bucoda.cv.ua/) в розділі "Співробітництво" подаються українською та англійською мовою пропозиції по співпраці та інвестиційні пропозиції. Крім того на сайті присутні український та англійський варіант анкети для інвесторів та українською мовою анкета для кредиторів.

На сайті міської влади Києва (http://kmv.gov.ua/) в розділі "Київ бізнесовий" подається інформація про продаж квартир, а також в стадії наповнення знаходяться наступні підрозділи: Новини бізнесу; База підприємств; Законодавство; Як розпочати бізнес?; Інвестиції; Промисловість та наука; Міські тендери; Бізнес-оголошення.

Львівське обласне управління статистики підтримує інформаційно-рекламний сайт "Ділова Львівщина" (http://www.business-invest.lviv.ua/). Складовою частиною сайту є розділ "Ділове перехрестя" (http://www.business-invest.lviv.ua/business.html), де розташовані каталог підприємств, прайс-листи та дошка оголошень. Внесення даних про підприємство в каталог підприємств та використання дошки оголошень безкоштовне. Розміщення прайс-листів проводиться на платній основі.

Як вже зазначалося раніше, в Україні діють регіональні торгово-промислові палати; 23 з 27 палат мають свої веб-сайти (крім того, Артемівське та Краматорське відділення Донецької торгово-промислової плати також мають свої веб-сайти), основна інформація про які подана у табл. 2.26.

Таблиця 2.26

Веб-сайти регіональних торгово-промислових палат

Регіон	Адреса веб-сайту	Мова подання інформації	Наявність цільової інформації та форма подання
АР Крим	http://www.cci.crimea.ua/	російська	–
Вінницька область	http://www.cci.vinnica.ua/	російська	–
Волинська область	–		
Дніпропетровська область	http://www.dcci.dp.ua/	російська	текстова (члени палати та комерційні пропозиції)
Донецька область	http://www.cci.donbass.com/	російська, розробляється українська та англійська	1) база даних членів палати з можливістю пошуку за назвою підприємства, прізвищем керівника та сферою діяльності 2) база даних комерційних пропозицій з можливістю пошуку за ключовим словом, сферою діяльності та країною реєстрації
Артемівське відділення	http://acci.inca.dn.ua/	сайт знаходиться у стані реконструкції	
Краматорське відділення	http://www.kcci.donetsk.ua/	українська, російська, англійська	текстова (члени палати)
Житомирська область	http://www.cci.zhitomir.ua/	українська, російська, англійська	текстова (члени палати та комерційні пропозиції)
Закарпатська область	http://www.tpp.uzhgorod.ua/	українська, англійська, німецька, угорська	текстова (члени палати)
Запорізька область	http://www.cci.zp.ua/	російська, англійська	1) база даних членів палати з можливістю пошуку за назвою підприємства, та ключовим словом 2) база даних комерційних пропозицій з можливістю пошуку за ключовим словом
Івано-Франківська область	–		
Київська область	http://www.bila.kiev.ua/	Не працює	
Кіровоградська область	http://www.chamber.kr.ua/	російська, англійська	текстова (члени палати)
Луганська область	http://www.lugcci.is.com.ua/	російська	текстова (комерційні пропозиції)
Львівська область	http://www.tpp.lviv.net/	українська	текстова (члени палати (лише перелік назв без реквізитів) та комерційні пропозиції)
Миколаївська область	http://www.cci.mk.ua/	російська, англійська	текстова (члени палати та комерційні пропозиції)
Одеська область	http://www.orcci.odessa.ua/	російська	текстова (члени палати (тимчасово недоступна) та комерційні пропозиції)
Полтавська область	http://web.poltava.ua/firms/cci/	російська, англійська	текстова (члени палати)
Рівненська область	http://www.rcci.rivne.com/	українська, російська	текстова (члени палати та комерційні пропозиції)
Сумська область	–		
Тернопільська область	http://www.tcci.cjb.net/ або http://www.tcci.ukrbiz.net/	українська	текстова (члени палати)
Харківська область	http://www.kcci.kharkov.ua/	російська, англійська	1) база даних членів палати з можливістю пошуку за назвою підприємства та сферою діяльності 2) база даних комерційних пропозицій у стані реконструкції
Херсонська область	http://www.chamber.kherson.ua/	російська, англійська	Не працює
Хмельницька область	http://www.khmelcci.km.ua/	українська, розробляється російська та англійська	текстова (члени палати)
Черкаська область	http://pages.hotbot.com/finance/chrkcci/index.html	Не працює	
Чернівецька область	http://www.chcci.org.ua/	українська	текстова (члени палати та комерційні пропозиції)
Чернігівська область	http://www.cinet.cn.ua/~palata/	українська, англійська	текстова (члени палати)
м. Київ	http://www.kiev-chamber.org.ua/	українська, російська та англійська	текстова (члени палати та комерційні пропозиції)
м. Севастополь	–		
Всього	українська (10+1), російська (16+1), англійська (12+1), німецька (1), угорська (1) кількість мов: 1 (8), 2 (8), 3 (4+1), 4 (1)		Бази даних: членів палати (3), комерційних пропозицій (3) Текстова: членів палати (14+1), комерційних пропозицій (9)

Аналізуючи доступність інформації для іноземних суб'єктів господарювання, з огляду на мовний аспект, варто зазначити, що переважає англійська мова (12 регіональних ТПП), німецькою та угорською (мова країни з якою межує) мовами подає лише Закарпатська ТПП. Той факт, що 16 регіональних ТПП подають інформацію російською мовою, можна пояснити в тому числі і тим, що російською мовою володіють громадяни країн колишнього Радянського Союзу, а також значна кількість громадян країн Центрально-Східної Європи. Тобто, теоретично інформація, подана російською мовою, є доступною для підприємців країн-сусідів.

Цільова інформація переважно подається у текстовій формі. Бази даних з можливістю пошуку реалізовані лише на сайтах трьох регіональних ТПП (Донецької, Запорізької та Харківської). Проте варто відмітити відсутність механізмів автоматизованого обміну вже накопиченою у базах даних інформацією між зазначеними ТПП.

Аналізуючи роль транскордонних організацій у забезпеченні цільовою інформацією варто згадати про створений при Харківській облдержадміністрації "Інформаційний офіс Ради керівників прикордонних областей Республіки Бєларусь, Російської Федерації й України".

Враховуючи те, що багато функцій створюваного органа деякою мірою перетинаються чи дублюють статутні функціональні обов'язки торгово-промислової палат, під час створення інформаційного офісу був використаний досвід Харківської торгово-промислової палати.

Перед Інформаційним офісом поставлені завдання:

– аналізу діючого промислового й інвестиційного потенціалу регіонів

– формування і супроводу системи баз даних у розрізі національного законодавства, регіонального нормативно-правового забезпечення, а також промислового, фінансового, сировинного, торгового, інвестиційного потенціалу прикордонних територій

– формування міжрегіональної маркетингової системи "Попит-пропозиція"

– забезпечення прямого інформаційного доступу регіонів-членів Ради до центральних масивів даних та регіональних один до одного

– створення міжнародної інтерактивної юридичної консультації

– організації роботи з друкованими й електронними засобам масової інформації[143].

Проте, створення таких інформаційних систем в Україні є рідкістю.

Розглядаючи закордонний досвід організації інформаційних систем, спрямованих на підтримку транскордонного співробітництва, звертається увага на значні зусилля, спрямовані на підтримку транскордонної трудової

[143] Сергиенко И.А. Информационный офис приграничного сотрудничества // Вестник Харьковской Торгово-промышленной палаты – 2001. – №8.

мобільності. Гострим є дане питання і для країн ЄС: деякі частини Європи відчувають проблему у забезпеченні кваліфікованим персоналом у різних ключових секторах економіки в той час, коли інші стикаються з високим рівнем безробіття. Свобода жити та працювати за кордоном є основним правом громадян Європи. Наявність багатонаціональної робочої сили надає реальні переваги на конкурентному глобальному ринку. З огляду на те, що переїзд у іншу країну є значним кроком, історично склалося так, що брак готової доступної інформації щодо можливостей зайнятості на теренах всієї Європи був основною перепоною мобільності. Враховуючи існування цих проблем, з метою сприяння співробітництву між Європейською Комісією, службами зайнятості, профспілками, спілками підприємців і регіональними та національними владами була заснована мережа EURES (Європейська служба зайнятості, EURopean Employment Services), котра встановлює та надає централізовані джерела інформації, необхідної роботодавцям та працівникам для підвищення мобільності багатокультурних, багатомовних трудових ресурсів Європи. На даний момент це дозволяє 15 країнам-членам ЄС, а також Норвегії та Ісландії, співробітничати в напрямку полегшення переміщення робочої сили по всій Європі. Це забезпечується за рахунок баз даних, котрі містять: 1) перелік вакансій для кандидатів-іноземців; 2) деталі ринків праці та інформацію щодо умов проживання, освіти, оподаткування, системи охорони здоров'я та соціального страхування, можливостей перепідготовки тощо; 3) інформацію, котру вносять шукачі роботи (імена, рівень кваліфікації, деталі кар'єри тощо), яка допоможе роботодавцям шукати працівників відповідно до певних вимог.

Значну роль у вирішенні проблеми трудової мобільності відіграють транскордонні об'єднання, в котрих значна кількість людей проживає в одній країні, а працює за кордоном – у іншій. Ці транскордонні об'єднання сприяють поширенню вакансій та заявок, а також інформації щодо умов проживання та праці на цих територіях. Крім того, вони надають консультації щодо проблем, з якими стикаються "транскордонні робітники". Такі зв'язки вже існують між Німеччиною та Австрією, Німеччиною та Францією, Австрією та Італією; подібний обмін встановлюється у прикордонних територіях Ірландії та Північної Ірландії, Португалії та Іспанії[144].

Серед приватних ініціатив слід згадати про Проект "Украина промышленная". Основною метою проекту "Украина промышленная" (http://ukrindustrial.com/) є подання інформації про промислові підприємства

[144] EURES network underpins labour mobility. [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: URL: http://europa.eu.int/ISPO/ida/jsps/index.jsp?fuseAction=showDocument&parent=whatsnew&documentID=343.
Preliminary Study for the Implementation of a Portal for the EU Administration. Part 1. Inventory of existing and/or planned information resources. [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: URL: http://europa.eu.int/ISPO/ida/export/files/en/733.doc.

України в розрізі галузей та регіонів з наданням переліку продукції, її характеристик, таблично-цифрових даних та цінових параметрів. В каталозі "Украина промышленная" зареєстровано понад 7 тис. підприємств сфери виробництва, понад 48 тис. підприємств сфери торгівлі та понад 16 тис. підприємств сфери послуг[145]. Проект "Украина промышленная" має молдавського "близнюка" "Молдова промышленная" (http://md.all-biz.info/), в каталозі якого зареєстровано понад 400 підприємств сфери виробництва, понад 1000 підприємств сфери торгівлі та понад 2 тис. підприємств сфери послуг[146]. На сайтах можна підписатися на розсилку прайс-листів по електронній пошті. Пошукова система на сайті дозволяє робити пошук лише за назвою товару чи послуги. Територіальне розташування можна визначити лише з інформації про підприємство, яке пропонує даний товар чи послугу. Сайти реалізовані винятково російською мовою.

З 2002 року на функціонує Інформаційно-довідкова система "Автоперевезення", яка зараз на сайті, доступ до якого можна отримати через одну з адрес: http://transport.su чи http://www.transport.su; http://transport-ua.com чи http://www.transport-ua.com; http://transportua.com чи http://www.transportua.com; http://transport.com.ua чи http://www.transport.com.ua; http://transport.uanet.biz чи http://www.transport.uanet.biz. Сайт реалізований винятково російською мовою. Через сайт можна отримати низку платних та безплатних послуг. До безплатних послуг належать: доступ до сайту http://www.transport-ua.com без оплати за Інтернет; реєстрація на сайті з внесенням персональної контактної інформації; занесення інформації про себе (фірму) у тематичні каталоги; створення особистої web-сторінки на сайті; редагування персональної контактної інформації, що відображається в каталогах, на персональній web-сторінці й у зворотних координатах при внесенні вами вантажів і машин; внесення інформації про вільні вантажі і машини; редагування внесеної інформації про вантажі і машини; розміщення інформації на дошці оголошень; пошук інформації на дошці оголошень по ключових словах; перегляд архіву дошки оголошень; перегляд, сортування і пошук інформації в каталогах сайту; перегляд, сортування і пошук інформації в розділах по вільних вантажах і машинам без відображення зворотних координат; відправлення SMS на мобільний телефон.

До платних послуг (табл. 2.27) належать: перегляд, сортування і пошук інформації в розділах по вільних вантажах і машинам з відображенням зворотних координат; одержання поточної свіжої інформації про вільні вантажі і машини по електронній пошті, відповідно до фільтрів і установок,

[145] О сервере: Украина Промышленная. [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: URL: http://www.ukrindustrial.com/about/.

[146] О сервере: Молдова Промышленная. [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: URL: http://md.all-biz.info/about/.

Таблиця 2.27

Платні послуги
Інформаційно-довідкової системи "Автоперевезення"

Назва послуги	Термін	Ціна
одержання поточної свіжої інформації про вільні вантажі і машини по електронній пошті або SMS на мобільний телефон	1 місяць	50 грн.
	3 місяці	75 грн. (25 грн./міс.)
	6 місяців	130 грн. (21,67 грн./міс.)
	12 місяців	250 грн. (20,83 грн./міс.)
відображення особисто внесеної персональної інформації про вантажі і машини на персональній web-сторінці, створеної на сайті www.transport-ua.com	1 рік	25 грн.
відображення особисто внесеної персональної інформації про вантажі і машини на персональній web-сторінці, створеної на особистому сайті, розташованому на іншому сервері.	3 місяці	30 грн. (10 грн./міс.)
	6 місяців	50 грн. (8,33 грн./міс.)
	12 місяців	80 грн. (6,66 грн./міс.)

що налаштовуються користувачем; одержання поточної свіжої інформації про вільні вантажі і машини у виді SMS на мобільний телефон, відповідно до фільтрів і установок, що налаштовуються користувачем; страхування вантажів і машин (за тарифами страхової компанії); відображення особисто внесеної персональної інформації про вантажі і машини на персональній web-сторінці, створеної на сайті http://www.transport-ua.com чи на особистому сайті, розташованому на іншому сервері.

В 2001 році в Україні за підтримкою Центру Економічних Ініціатив (США) розроблений електронний Інвестиційно-інноваційний ярмарок (http://arwsd.com/fair/ та http://www.e-fair.biz/). Завдання проекту – організувати прямі контакти інвесторів, інноваційних компаній, власників інвестиційних проектів і об'єктів інвестування, розроблювачів нових технологій і матеріалів, власників вільних виробничих потужностей з метою укладання контрактів по трансферу технологій і залученню іноземного капіталу. На сайтах організовані павільйон інвесторів; павільйон інвестиційних проектів; павільйон технічних проектів; павільйон вільних активів підприємств; павільйон додаткових послуг (експертиза, консалтинг, аудит, тренінги, інжиніринг); конференц-зал. Інвестори й автори проектів безкоштовно розміщають свою інформацію в картотеках

Ярмарку. Інформація на сайтах подається російською та англійською мовами.

Щодо інформаційної підтримки туристичної діяльності функціонує Український туристичний портал UATourist.com (http://www.uatourist.com/) входить в систему серверів туристичної інформації Travel Internet Service. На порталі реалізований пошук турів (за критеріями: місяць; вид туру; вартість за 1 особу не більше; місто туристичного агентства) та готелів (за критеріями: регіон; країна; місто; клас готелю), подано перелік туристичних агентств з контактною інформацією про них. На сайті можна отримати інформацію про конкретний тур, готель чи туристичне агентство та замовити туристичну послугу.

Підсумовуючи, варто звернути увагу на ту обставину, що ринковий механізм саморегулювання сприяє більш динамічному розвитку систем інформаційного забезпечення цільовою інформацією, ніж адміністративні організаційні механізми.

РОЗДІЛ 3
ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТЕРИТОРІЙ З ОГЛЯДУ НА НАЯВНІСТЬ ТРАНСКОРДОННИХ РИНКІВ

3.1. Формування політики підвищення конкурентності та конкурентоспроможності територій

Щоб перейти до розгляду механізмів формування політики підвищення конкурентоспроможності територій, зокрема прикордонних, нагадаємо наступне.

Конкурентоспроможні підприємства є основою конкурентоспроможності країни. Проте окремі компанії формують ланцюжки зв`язків, які тягнуться від постачальників та суміжників до транспортників, сфери послуг, споживачів, мас-медіа й навіть громадянського суспільства. Успіх компанії у конкуренції багато в чому визначається різноманітними векторами в корпоративному й соціальному середовищі. Країни конкурують в умінні ефективно створювати таке середовище. Конкуренцію країн також зумовлюють глобальні ринки, які сьогодні відкриті й мобільні, а нові технології та глобалізація роблять їх не лише відкритими, а й "негайними"[147]. Все це в повній мірі актуальне для прикордонних територій, конкурентність яких проявляється також в межах транскордонних ринків й "негайність" перетворюється у "миттєвість". Саме тому для органів влади з метою забезпечення конкурентоспроможності регіону доцільно створювати конкурентне середовище не лише на своїй території, а в межах транскордонного регіону. Досягнути цього можна лише шляхом розвитку транскордонного співробітництва. З цієї позиції ми будемо підходити до формування регіональної політики розвитку транскордонного співробітництва.

Між регіонами існують помітні відмінності в рівні економічного розвитку, територіальному освоєнні, екологічній ситуації тощо. Географічні, історичні та соціально-економічні чинники зумовили різний рівень розвиненості регіонів, стан довкілля та спосіб життя населення. Прикордонні регіони як периферійні у кожній державі, найчастіше відставали у розвитку від центральних. При цьому спостерігалося, що суміжні прикордонні регіони сусідніх країн переважно були більш розвинені і існування транскордонних ринків, за принципом сполучених ємностей, сприяло досягненню вирівнювання якості життя по обидва боки кордону. Останнє стало основною метою регіональної політики ЄС у прикордонних регіонах, яка з початку 90-х років базується на парадигмі

[147] Полунєєв Ю. Конкурентоспроможність як національна ідея / Дзеркало тижня. – 2005. – 19 березня. – С.13.

регіонального саморозвитку. Ця парадигма орієнтована на більш повне врахування інтересів територіальних співтовариств, покладення відповідальності за розвиток регіонів на місцеві органи влади, взаємну координацію діяльності центральних та місцевих влад, а для прикордонних регіонів – також координацію місцевих влад суміжних територій. Тобто, сучасна регіональна політика здебільшого орієнтується не на міжрегіональний розподіл, а на мобілізацію місцевого потенціалу та ресурсів, підвищення конкурентоспроможності регіонів.

З огляду на теорію конкурентних переваг однією з головних причин нерівномірності регіонального розвитку є відмінності у продуктивності і конкурентоспроможності економік регіонів. В умовах інформатизації та глобалізації, конкуренція змінює свої ознаки. Конкурентна спроможність суб`єктів господарювання все більше залежить не лише від підприємливості власників і продуктивності працівників, але також від ефективності функціонування територіальних суспільно-господарських систем і їх здатності до формування сучасних дієвих структур, які результативно використовують наявну в регіоні сукупність факторів виробництва[148].

Якщо виходити з того, що регіональна політика є інтегральною частиною суспільно-економічної політики, засобом свідомого впливу влади на розвиток регіонів, а влада є центральна та регіональна, то політика регіонального розвитку повинна передбачати два виміри – регіональну політику держави, що є фрагментом макроекономічної політики, та регіональну політику, яку проводять органи місцевого самоврядування[149].

В сучасній економічній науці відбувається становлення нового напряму – територіального маркетингу, застосування якого спрямоване на підвищення конкурентоспроможності держави та її окремих регіонів, а також ефективності діяльності інституційних одиниць всіх секторів економіки на різних рівнях управління та державного регулювання. У процесі появи та становлення територіального маркетингу можна виділити п`ять етапів взаємовідносин між владою та головними партнерами і зацікавленими особами: 1) адміністративно-бюрократичний; 2) обслуговуючий; 3) промоцій ний; 4) маркетинговий; 5) стратегічний[150].

Перший етап означає, що умови праці та обслуговування клієнтів створюються згідно з вимогами самих працівників органів місцевої влади. За таких умов не враховуються потреби людини та її сподівання, беруться

[148] Ярош А. Конкурентоспроможність регіонів та еволюція регіональної політики Європейського Союзу / Регіональна економіка. – 2004. – № 1. – С.188-193.

[149] Proniewski M. Polityka rozwoju regionalnego-doświadczenia i perspektywy. // Strategia rozwoju pogranicza wschodniego Polski. Pod. red. R Horodeńskiego. Studia Regionalne. Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomicznej. – Białystok. – 2000 – № 2. – S.112-123.

[150] Шромнік А. Територіальний маркетинг. Проблеми формування маркетингової стратегії міст і регіонів. – Тернопіль: TICIT, 2005. – 52 с.

до уваги лише правила, кодекси та параграфи. Влада цілковито відірвана від території, прагне задовольняти власні потреби та амбіції[151]. Другий етап – обслуговуючий – є якісно іншим етапом розвитку стосунків між владою та її клієнтами, а саме прагненням покращення процедури обслуговування клієнта. Однак оцінка якості послуг надається самими працівниками органів влади.

На третьому етапі влада оцінила значення інформації у процесі прийняття рішень різними суб`єктами і висуває на перший план промоцію своєї території. Готуються спеціальні видання, каталоги, листівки тощо. Влада вдається до послуг фахівців з реклами та паблік рілейшн[152].

Про маркетингову орієнтацію території можна говорити лише на четвертому етапі, де домінуючим елементом є прийняття та використання усіма працівниками "філософії служби на користь клієнтів".

Останній, п`ятий етап змін ставлення влади та інших публічних інституцій до своїх клієнтів, названий стратегічна орієнтація, виражає зміни концептуально-методологічного характеру у функціонуванні територіальних одиниць. На практиці це означає:

– напрям на досягнення довготривалої мети;
– аналіз впливу оточення на ситуацію у територіальній одиниці;
– використання спеціально розроблених стратегічних планів;
– розгляд конкурентного впливу на реалізацію власної мети;
– формулювання цілей діяльності у їх взаємному ієрархічному зв`язку;
– використання найкращих зразкових рішень у кожній сфері діяльності;
– постійний контроль кожного рівня реалізації поставлених цілей;
– свідоме і доцільне формування бюджету для маркетингової діяльності;
– спостереження та дослідження змін потреб і сподівань клієнтів у рамках кількості та якості публічних послуг, які їм пропонуються;
– систематичне спілкування з клієнтами.

Маркетингова переорієнтація органів місцевої влади, яка проявляється у нових процедурах, пріоритетах та умовах задоволення потреб і сподівань усіх цільових груп (внутрішніх і зовнішніх), у нових формах спілкування і співпраці та нових способах сприйняття місця та ролі клієнтів, ще не завершена. Це довготривалий процес, який вимагає відповідних змін існуючих традицій, вкорінених схем поведінки, а також способів бачення власного місця і позиції у формуванні стосунків довіри, підтримки та дружби у відносинах між владою і її клієнтами[153].

Хоча у даний час ще спостерігаються характерні ознаки всіх етапів

[151] Marak J. Marketingowa strategia rozwoju gminy – koncepcja metodologiczna. Mat. Seminarium "Zachowania podmiotów sfery konsumpcji", AE Katowice. – Katowice, 1993.

[152] Junghardt R. ABC promocji gmin. Miast i regionów. Fundacja im. F. Eberta, Biuro na Śląsku, Gliwice, 1996.

[153] Шромнік А. Територіальний маркетинг. Проблеми формування маркетингової стратегії міст і регіонів. – Тернопіль: TICIT, 2005. – 52 с.

процесу змін взаємовідносин між владою та її клієнтами, можна побачити, що поступово відбувається впровадження останнього етапу – стратегічної орієнтації шляхом формування регіональної політики, зокрема, розвитку транскордонного співробітництва.

Повноцінна участь регіонів у транскордонному співробітництві має ґрунтуватися на правових та інституційних засадах, спроможних забезпечити регіональним та місцевим органам влади відповідний перелік компетенцій щодо налагодження безпосередніх відносин. Це в свою чергу, передбачає наявність формалізованих стратегій регіонального розвитку кожної із сторін, що базуються на принципах узгодження інтересів між державою та її регіонами, та встановлюють правові рамки, які дозволяють регіональним та місцевим органам влади ефективно вирішувати питання забезпечення стійкого розвитку регіонів, а значить, держави. Окрім того, повинна існувати концепція спільного розвитку транскордонного регіону, котра ще повинна враховувати загальноєвропейські інтереси.

В основі розвитку транскордонного співробітництва є теорія регіонального розвитку, яка є базою формування національних політик регіонального розвитку країн та загальної регіональної політики ЄС[154].

Принципово важливе значення має та обставина, що західна модель регіональної економічної політики пройшла через три економічні парадигми і реалізується четверта[155].

Сутність першої з них – парадигми невідкладної допомоги кризовим регіонам, полягає у орієнтації на пріоритетну державну підтримку кризових (проблемних) регіонів.

Друга – парадигма міжрегіонального перерозподілу економічного зростання – орієнтована на вирівнювання диспропорцій розвитку регіонів шляхом перерозподілу доходів.

Третя – парадигма реструктуризації регіонів, яка передбачала перенесення акцентів з прямого державного регулювання регіонального розвитку на стимулювання розвитку в проблемних районах.

Сучасна парадигма регіонального розвитку з'явилася на початку 90-х років і визначена як парадигма регіонального саморозвитку. Вона орієнтована на більш повне врахування інтересів територіальних співтовариств, покладення відповідальності за розвиток регіонів на місцеві

[154] Гранберг А. Основы региональной экономики. – М.: ГУ ВШЕ, 2001. – 495с.
Писаренко С.М. Організаційно-економічний механізм реалізації регіональної політики Європейського Союзу. – Львів: ІРД НАН України. – 2002. – 84с.
Региональное развитие: опыт России и Европейского Союза / под ред. Гранберга А.Г. – М.: Экономика, 2000. – 435с.
Pietrzyk I. Regionalna polityka UE. – Wydawnictwo Naukowe PWN SA, Warszawa 2000. – 311 с

[155] Бандур С.І., Заяц Т.А., Терон І.В. Сучасна регіональна соціально-економічна політика держави: теорія, методологія, практика. – К.: РВПС України НАН України – ТОВ "Принт-Експрес", 2002. – 250 с. С. 57-73.

органи влади, взаємну координацію діяльності центральних та місцевих влад, а для прикордонних регіонів – також координацію місцевих влад суміжних територій. Тобто, сучасна регіональна політика "здебільшого має орієнтуватися не на міжрегіональний розподіл, а на мобілізацію місцевого потенціалу та ресурсів"[156]. Сучасна парадигма дуже актуальна для транскордонних регіонів.

Для України, особливо для її регіонів, процеси міжнародної співпраці нові і необхідно певний час, щоб і на державному і на регіональному рівнях усвідомили їх важливість і забезпечили організаційно-правові, фінансові та кадрові можливості для активізації участі регіонів у міжрегіональному та транскордонному співробітництві з метою стимулювання економічної співпраці, більш ефективного використання природно-ресурсного потенціалу територій і підвищення доходів населення. Перші кроки у цьому напрямку зроблені. У прийнятій Концепції державної регіональної політики зазначено, що "стимулювання розвитку транскордонних і міжрегіональних економічних зв'язків на основі виробничої кооперації та інтеграції, створення відповідних промислово-фінансових груп, інших сучасних форм господарювання є одним з стратегічних напрямків регіональної політики держави і "передбачається розроблення пропозицій щодо законодавчого розширення можливостей місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування для розвитку транскордонного та міжрегіонального економічного співробітництва та щодо впорядкування такого співробітництва".

Необхідність вирішення спільних проблем, що виникають у транскордонному регіоні (територіальне та просторове облаштування, розбудова транскордонної інфраструктури, спільне використання водних та інших ресурсів тощо), розширює сфери державної регіональної політики на міжнародний рівень і приводить до необхідності врахування стратегій соціально-економічного розвитку суміжних прикордонних територій сусідніх держав.

В основі формування державної регіональної політики у сфері транскордонного співробітництва має бути підхід направлений на посилення ролі регіонів у активізації інтеграційних процесів України та розвитку транскордонного співробітництва, підвищення конкурентноздатності окремих регіонів країни, що в кінцевому підсумку, зміцнює економічний потенціал держави.

Таким чином, регіональна політика розвитку транскордонного співробітництва визначає стратегію розвитку транскордонних регіонів та транскордонного співробітництва по всьому периметру кордону держави. Вона включає розробку програми використання можливостей

[156] Klojcnik J. The Role of Cross-border Regional Co-operation for Slovenia asv a Small Economy in Transition // Regional Contact. – 1995. – # 10. – p. 143-148.

транскордонного співробітництва для підвищення якості життя населення прикордоння та прискорення інтеграційних процесів України.

Як згадувалося вище, сучасна парадигма регіонального розвитку орієнтована на більш повне врахування інтересів територіальних співтовариств, покладення відповідальності за розвиток регіонів на місцеві органи влади, взаємну координацію діяльності центральних та місцевих влад, а для прикордонних регіонів – також координацію місцевих влад суміжних територій. Тобто, сучасна регіональна політика, здебільшого, має орієнтуватися не на міжрегіональний розподіл, а на мобілізацію місцевого потенціалу та ресурсів. Європейський досвід 80-90-х років свідчить, що найефективнішим механізмом регіонального розвитку є створення державою правових основ для підвищення ефективності використання внутрішнього потенціалу самими територіями з метою посилення їх конкурентоспроможності, а значить, ліквідації відсталості.

Необхідними складовими регіональної політики є чітко сформульовані цілі, об'єкти, суб'єкти і засоби реалізації (здійснення).

Загальною метою транскордонного співробітництва є забезпечення якісних умов проживання населення з обох сторін кордону, нівелювання наявності останнього. Ця ціль повинна бути конкретизована на кожному етапі розвитку, з врахуванням тієї ролі, яку відіграє транскордонне співробітництво у житті народів.

Щоб розглянути об'єкти політики ТКС, зупинимося на його специфічних особливостях.

Першою особливістю є те, що мова йде про співпрацю, співробітництво (а не діяльність), а значить основні акценти повинні бути звернені на спільну роботу, координацію та узгодження. Враховуючи "філософію" транскордонного співробітництва – спільна робота повинна починатися етапом виявлення спільних проблем, розробки планів та вибору пріоритетів розвитку і продовжуватися етапом координації реалізації вироблених планів. На сучасному етапі для України процес співпраці виглядає так: окрема робота кожної сторони в процесі виявлення спільних проблем і вибору пріоритетів, а потім узгодження планів розвитку за окремими заходами.

Друга особливість полягає у тому, що транскордонна співпраця стосується всіх сфер життєдіяльності населення і політика повинна формуватися так, щоб у діалогу в усіх сферах життя були задіяні всі соціальні групи населення та адміністративні органи. Сьогодні в Україні співпраця здійснюється, переважно, між обласними державними органами влади.

Третя особливість стосується того, що одним із основних об'єктів політики повинен бути кордон і по відношенню до нього повинна вирішуватися двояка задача: забезпечення необхідного рівня захисту держави та намагання досягнення вільного переміщення через кордон. Для

України тут є ще й інша специфіка, яка полягає в різниці кордонів на Заході і Сході країни і менталітеті населення старих і нових прикордонних територій.

Четверта особливість стосується транзитності території а саме, пропускної здатності прикордонної інфраструктури у широкому сенсі, комунікацій, можливості обслуговування значно більших потоків людей, товарів, вантажів. Відтак, формування сектору послуг у прикордонних регіонах повинно бути пріоритетом соціально-економічного розвитку і тут дуже важлива узгоджена діяльність сторін транскордонного регіону. В Україні такі тенденції вже з'явилися, проте для Сходу держави їх доцільно значно посилювати. Таким чином, об'єктом регіональної політики ТКС є транскордонний регіон, його просторове облаштування і просторова економіка.

П'ята особливість стосується спільних природних ресурсів, передусім, водних, використання яких повинно бути раціональним з обох сторін та екологічно безпечним. При цьому жодна із сторін не може діяти на зниження рівня екологічної безпеки іншої сторони і займатися господарством без врахування інтересів сусідів. Спільні природні ресурси повинні бути першочерговим об'єктом регіональної політики транскордонного співробітництва.

Об'єктом політики ТКС повинна бути прикордонна торгівля. Це явище присутнє у всіх без винятку транскордонних регіонах незалежно від рівня розвитку країн. Ігнорувати її як явище соціально-економічного життя населення прикордонних територій, не досліджувати її і, відповідно, не розробляти політику, яка б відповідала інтересам населення і держави, не є вірним.

Всі перераховані проблеми та специфіка знайшли відображення у діяльності єврорегіонів. Тому наступним об'єктом політики транскордонного співробітництва є єврорегіони. Розвиток транскордонної співпраці у формі єврорегіонів у багатьох країнах Європи призвів до того, що периметри кордонів країн повністю охоплені єврорегіонами. Так, формування єврорегіонів на німецьких кордонах від першого у 1958 року до останніх у 1999 році повністю охопило німецькі прикордонні території. Вони успішно розвиваються у напрямі формування повністю інтегрованого простору у всіх транскордонних регіонах Німеччини. Чехія і Польща на своїх кордонах створили відповідно 13 та 15 єврорегіонів, які повністю охоплюють всі прикордонні території. В Україні на даний час 6 єврорегіонів, в яких беруть участь 8 областей, тобто менше половини. Розвиток єврорегіонів – одне з найважливіших питань політики транскордонного співробітництва.

Програмування діяльності органів регіональної влади на транскордонних ринках. Крім держави, регіональну політику розвитку транскордонного співробітництва повинні формувати обласні органи влади.

Передумовою розробки стратегії міжнародної діяльності області є обґрунтоване визначення основних проблем регіону з подальшим виділенням проблем, які можна вирішити самостійно; які потрібно вирішувати за допомогою держави і які доцільно вирішувати в рамках транскордонних і міжрегіональних угод. В останньому випадку при вірній організації можна розраховувати на допомогу європейських міжнародних структур як у методичному, інформаційному, так і у фінансовому планах.

Свідомо підкреслюючи факт "обґрунтованого" визначення проблем регіону, акцентуємо увагу на тому, що цьому визначенню мають передувати ґрунтовні науково-дослідні роботи з аналізу стану і прогнозування перспектив розвитку території, а для прикордонних територій слід брати до уваги стан і перспективи розвитку суміжних територій.

Ще один момент, на якому хотілося б зупинитися. Як вже зазначено вище, для України міжнародна діяльність регіонів – новий напрямок господарювання, який, на жаль, зовсім не забезпечений професійними кадрами. Розпочати ліквідацію цієї прогалини доцільно з системи підготовки та перепідготовки кадрів за програмою, яка, передусім, повинна передбачати введення курсів "Регіональна політика" та "Міжрегіональне та транскордонне співробітництво" на усіх економічних кафедрах[157].

Всі обласні державні адміністрації повинні розробити Стратегію соціально-економічного розвитку області враховуючи: 1.Наказ Міністерства економіки з питань економічної інтеграції України № 224 від 29.07.2002 "Про затвердження Методичних рекомендацій щодо формування регіональних стратегій розвитку". 2.Постанову Кабінету Міністрів України від 28 квітня 2003 р. № 621 "Про розроблення прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку та складання державного бюджету".

Як було зазначено, обласна політика транскордонного співробітництва повинна бути складовою частиною регіональної стратегії. Тому, запропоновані методичні рекомендації, щоб не повторювати загальні методичні рекомендації з розробки Стратегії, для політики міжнародного співробітництва регіону будуть стосуватися лише специфічних моментів. Таким чином, необхідно розробити документ – стратегію транскордонного співробітництва області.

Міжнародне співробітництво регіону слід розглядати як таке, що формується з міжтериторіального та транскордонного. Це випливає зі специфіки завдань, які необхідно буде вирішувати. Розглянемо основну схему розробки стратегії на прикладі Львівської області (рис. 3.1)[158].

[157] Долішній М. Європейський досвід – у практику діяльності регіонів України // Зовнішньоекономічний кур'єр – 2002, – №5-6. – С. 3-4.

[158] Мікула Н. Міжтериторіальне та транскордонне співробітництво. Монографія.- Львів: ІРД НАН України, 2004. – 395 с.

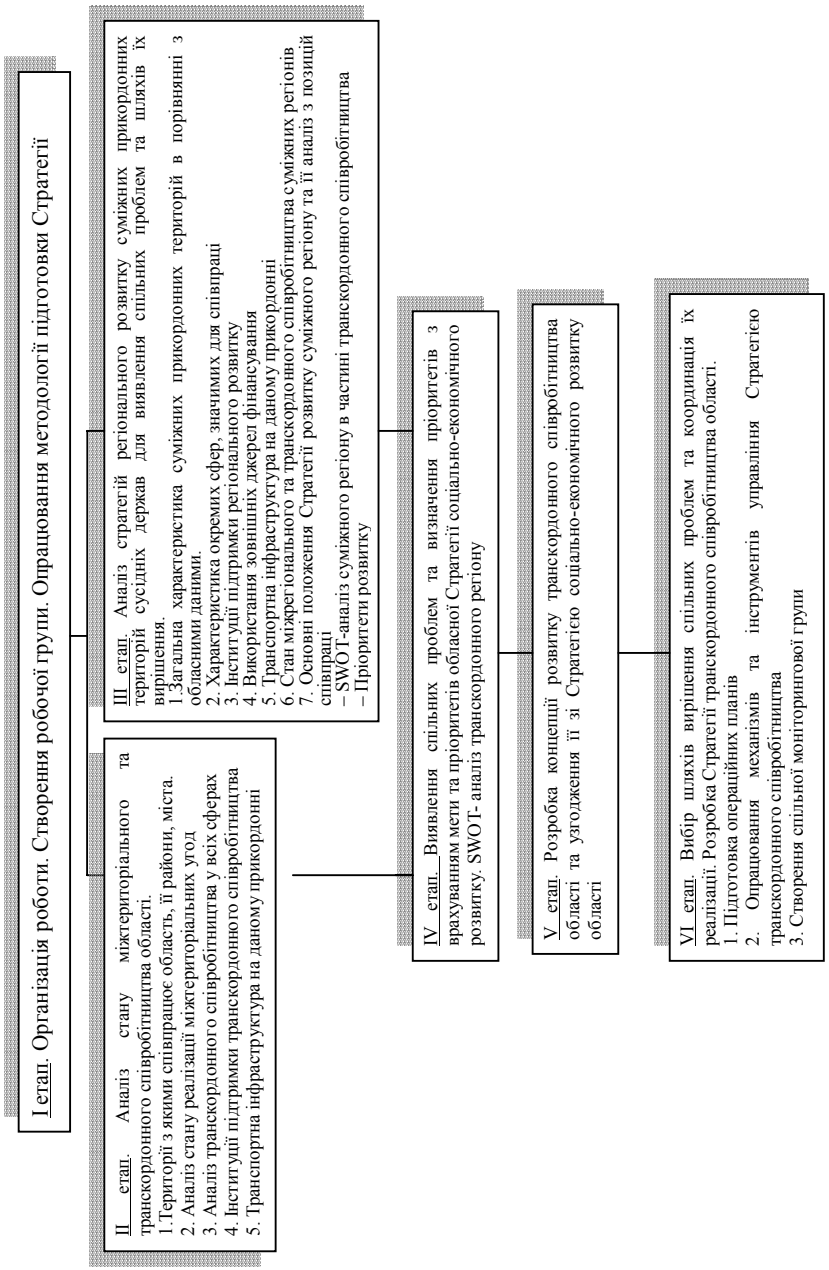

Рис. 3.1. Основна схема розробки стратегії міжрегіонального та транскордонного співробітництва для області

І етап. Організація роботи. Створення робочої групи. Опрацювання методології підготовки Стратегії.

ІІ етап. Аналіз стану міжтериторіального та транскордонного співробітництва області. 1.Території з якими співпрацює область, її райони, міста. 2. Аналіз стану реалізації міжтериторіальних угод. 3. Аналіз транскордонного співробітництва у всіх сферах. 4. Інституції підтримки транскордонного співробітництва. 5. Транспортна інфраструктура на досліджуваному прикордонні.

ІІІ етап. Аналіз стратегій регіонального розвитку суміжних прикордонних територій сусідніх держав для виявлення спільних проблем та шляхів їх вирішення.

1. Загальна характеристика суміжних прикордонних територій в порівнянні з обласними даними. 2. Характеристика окремих сфер, наприклад: туризм, наука, освіта, культура; 3. Інституції підтримки регіонального розвитку; агенції регіонального розвитку; спеціальні економічні зони; фінансові інституції; господарські палати та товариства; осередки підтримки підприємництва; центри інновації та трансферу технологій; навчально-консультативні осередки; торгові, виставкові центри, товарні ярмарки; 4. Використання зовнішніх джерел фінансування: державні/регіональні програми підтримки ТКС; фінансова підтримка за програмами ЄС; фінансова підтримка інших донорських організацій (Міністерство міжнародного розвитку DFID, Фонди "Євразія", "Відродження", "Бертельсмана" тощо); 5. Транспортна інфраструктура на досліджуваному прикордонні; 6. Стан міжрегіонального та транскордонного співробітництва суміжних регіонів; 7. Основні положення Стратегії розвитку суміжного регіону та її аналіз з позицій співпраці: SWOT-аналіз суміжного регіону в частині транскордонного співробітництва, пріоритети розвитку.

ІV етап. Виявлення спільних проблем та визначення пріоритетів з врахуванням мети та пріоритетів регіональної стратегії

V етап. Розробка основних концептуальних засад стратегії розвитку транскордонного співробітництва

VI етап. Вибір шляхів вирішення спільних проблем та координація їх реалізації. 1. Підготовка операційних планів; 2.Опрацювання механізмів та інструментів управління Стратегією транскордонного співробітництва; 3. Створення спільної моніторингової групи.

Аналітична робота має бути проведена за схемою чотирьох стадій: Опис минулої і сьогоднішньої ситуації; Пояснення процесів що спостерігаються; Запланований розвиток даного явища або процесу; Оцінка – яким чином цей розвиток корелюється із баченням стратегії транскордонного співробітництва і баченням регіональної стратегії в цілому.

Проблемам розвитку транскордонного та міжрегіонального співробітництва приділено особливу увагу при формуванні Стратегії

економічного та соціального розвитку області, яка у відповідності з розпорядженням голови Львівської обласної державної адміністрації розробляється на період до 2011 року. На даний час розроблено концептуальні основи даної Стратегії, в яких транскордонне співробітництво визначене як один з пріоритетних напрямів стратегічного розвитку області.

Статус України як сусідньої з ЄС держави відкриває для західних прикордонних областей нові можливості щодо участі у відповідних програмах транскордонного співробітництва і при правильній організації справи можна очікувати на фінансову допомогу з ЄС. Але тут є два основних моменти:

1) для отримання фінансової допомоги необхідно мати погоджену концепцію соціально-економічного розвитку транскордонного регіону (сформовану на основі стратегій розвитку суміжних регіонів сусідніх держав);

2) потрібно забезпечити 25-30% фінансування з боку України, для цього необхідно мати законодавчу можливість співфінансування бюджетними коштами державного та місцевого рівня. Лише в цьому випадку можна заручитись довір'ям зарубіжних інвесторів і отримати відповідні кошти.

Концепція соціально-економічного розвитку транскордонного регіону повинна враховувати сильні та слабкі сторони транскордонного регіону та стратегії розвитку суміжних регіонів сусідніх держав.

Польща успішно використала інституційно-правовий доробок ЄС, провівши реформу адміністративно-територіального устрою та утворивши 16 воєводств шляхом укрупнення регіонів. Результатом цієї реформи стало підвищення ролі місцевого самоврядування, які повинні стати сильними самостійними суб'єктами регіональної політики. Органами самоврядування воєводств були сформовані стратегії регіонального розвитку, визначено фінансові та організаційні способи реалізації цілей.

Основні засади реалізації стратегій розвитку Підкарпатського та Люблінського воєводств, які доцільно врахувати у Стратегії розвитку транскордонного співробітництва Львівської області, наступні:

1. Ефективне використання чинників, пов'язаних з створенням платформи між країнами Західної та Східної Європи.

2. Використання специфічних особливостей розміщення у напрямках проходження міжнародних транспортних коридорів між Західною та Східною Європою, між прибалтійськими та балканськими країнами та між портами Балтійського та Чорного морів.

3. Підвищення конкурентноздатності продукції сільського господарства і орієнтація його на ринки Східної Європи.

4. Реалізація природоохоронних програм, більшість з яких повинна бути узгоджена, або реалізовуватися спільними зусиллями.

5. Інституційний розвиток, передусім, у сфері оточення бізнесу,

формування матеріально-технічної бази для розвитку гуртової торгівлі – все це створює конкуренцію для Львівщини.

6. Розвиток прикордонної інфраструктури, зменшення негативних чинників ведення візового режиму та зміни торгових стандартів.

Основні концептуальні засади стратегії розвитку транскордонного співробітництва

Розробка стратегічних напрямків розвитку транскордонного регіону вимагає вирішення декількох питань:

– ідентифікувати провідні чинники, що інтегрують регіон у транскордонних стосунках;

– обґрунтувати стратегічні цілі та завдання розвитку транскордонного регіону;

– з'ясувати які типи конкурентних переваг можуть бути досягнуті розвитком транскордонного співробітництва, а також потенційні загрози для економіки області;

– визначити сфери та стратегічні напрями співробітництва і забезпечити підготовку умов для сталого регіонального розвитку.

З аналізу стратегій регіонального розвитку суміжних прикордонних територій випливають загальна мета, спільні цілі та завдання розвитку транскордонного регіону, а саме:

Загальна мета: Зростання життєвого рівня населення та підвищення конкурентоспроможності та економічної потужності прикордонних регіонів через створення транскордонного інтегрованого економічного регіону (т.зв."дифузної зони").

Основні цілі: розвиток добросусідських відносин між регіонами; зміцнення економічного потенціалу, зниження рівня бідності та безробіття в регіонах.

Завдання: розвиток економічної кооперації; розбудова інфраструктури; охорона довкілля; комунальний та регіональний розвиток; розвиток туризму; впровадження євроінтеграційних ідей.

Базовою для співпраці в транскордонному регіоні є господарська діяльність. Це покладено в основу вибору мети стратегії, яка полягає у створенні сприятливих умов господарського розвитку. Це означає, що транскордонне співробітництво повинно стати ефективним чинником господарського та суспільного розвитку регіону.

Важливим є максимізація синергетичних ефектів діяльності, а також мінімізація непорозумінь і конфліктів, що виникають через недостатню скоординованість дій, а також конфлікт інтересів.

До сфер стратегічної діяльності в транскордонному регіоні відносяться:

– природне середовище: діяльність спрямована на ліквідацію проблем, які шкодять іншим сферам діяльності, а також сприяють покращенню екологічного стану території регіону;

– просторовий устрій, тобто мережа міських та сільських поселень, на

яку спирається розвиток інших сфер співробітництва;

– комунікаційна мережа, зумовлена вигідним транскордонним положенням регіону;

– інфраструктура, яка визначає інтенсивність обороту капіталу, функціонування ринку і розвиток підприємств;

– туризм – найважливіша сфера співробітництва, що має великі можливості створення спільної бази співробітництва;

– наука та інноваційна діяльність – сфера, в якій можливе активне співробітництво, проведення спільних досліджень, можливість співробітництва в сфері збору, обробки й обміну інформації;

– сфера суспільних контактів.

Запропонований перелік сфер діяльності вказує на головні напрями діяльності щодо розвитку співпраці.

1. У природному середовищі діяльність у рамках співробітництва спрямована на охорону довкілля, обмеження всіх форм антропогенного впливу та раціональне використання природних ресурсів.

2. У просторовому розвитку найважливішою діяльністю є підготовка території і узгодження планів розселення та розміщення об'єктів господарювання з врахуванням вимог і тенденцій облаштування території, прийнятих у ЄС.

3. Транспортно-комунікаційна стратегія спирається на створення сприятливого внутрішньо- і зовнішньорегіонального комунікаційного доступу, забезпечення транзитних функцій та відповідного обслуговування подорожуючих.

4. Особливо виділяється сфера сприяння та підтримки розвитку місцевого бізнесу, інфраструктури оточення бізнесу, сприяння розвитку транскордонної співпраці тощо.

5. У сільському господарстві та інших галузях агробізнесу допомога розвитку транскордонної співпраці охоплює такі ж галузі, як і в несільськогосподарському підприємництві з особливим наголосом на розвиток інфраструктури та інституційних форм обслуговування співпраці. Тут можна визначити такі цілі: сприяння росту кон'юнктури на сільськогосподарські продукти власного виробництва; трансформація сільського господарства та підвищення якості продукції, сприяння взаємному максимальному використанню потужностей переробної та харчової галузей.

6. Широкі можливості транскордонного співробітництва існують в туризмі та рекреації. Можливим є розширення зовнішнього ринку через використання рекреаційного ресурсу цього регіону.

7. У сфері науки та інноваційної діяльності існують широки можливості розвитку транскордонного співробітництва, яку можна виразити в двох групах цілей: зростання спільних досліджень і наукових обмінів та їх інституціоналізація; створення системи досліджень українсько-польського

прикордоння як потенціалів майбутньої співпраці.

8. У суспільній сфері, пріоритетне значення має активізація транскордонних контактів, як культурних та освітніх, так і приватних.

При реалізації стратегій регіонального розвитку транскордонне співробітництво можна використати для вирішення таких завдань: раціонального використання резервів робочої сили, технічних ресурсів і транспортних засобів; узгодження завантаженості потужностей для переробки сільськогосподарської та інших видів продукції й сировини; створення в прикордонних регіонах спеціалізованих господарств із насінництва і тваринництва тощо; спільне вирішення меліоративних і водогосподарських завдань; узгоджений компенсуючий обмін товарами (торгівля); взаємне економічне і технічне сприяння, створення спільних підприємств, кластерів, банків, торгових палат, вільних економічних зон, технопарків, інноваційних центрів; створення транскордонних наукових центрів, лабораторій, бюро, науково-виробничих об'єднань; розробка спільних наукових тем, що викликають взаємну зацікавленість; розширення освітніх і культурних зв'язків; розвиток рекреаційних і туристичних систем; підготовка кадрів тощо.

Базуючись на вищесказаному, виокремимо стратегічні напрями транскордонного співробітництва.

1. Розвиток прикордонної інфраструктури, зменшення негативних наслідків введення візового режиму та зміни митних регулювань.

До найістотніших проблем регіону, які вимагають практичного розв'язання, належить покращення ситуації, пов'язаної із транспортною інфраструктурою, а передусім, її розбудовою та включенням до європейської транспортної мережі.

Через польсько-український кордон проходять два важливих для усієї Європи трансконтинентальні комунікаційні коридори. № 3 та Via Intermare. Крім шосейних доріг до цих коридорів входять залізниці та трубопроводи. Згадані коридори мають стратегічне значення, адже Польща та Україна разом контролюють увесь геополітичний простір між Балтійським і Чорним морями. Відновлення та функціонування трансєвропейських транспортних коридорів можливе лише за умови створення сучасної транспортної (дорожньої) інфрастуртури, передусім на українському боці транскордонної території.

В першу чергу, це стосується міжнародного транспортного коридору №3. Він простягається більше ніж на 1500 км від Берліну-Бранденбургу/Саксонії в ФРН через польські міста Вроцлав, Катовіце та Краків до України через Львів до Києва. Коридор поєднує низку традиційних економічних просторів та охоплює більше 800 км спільного прикордонного простору двох інших держав: Чехії та Словаччини. Прямі інвестиції в транспортну інфраструктуру цього коридору до 2006 року складуть 2,63 млрд. євро, а загальний обсяг коштів до 2015р. оцінюється в 5

млрд. євро. Коридор пов'язаний із 5-ма іншими трансєвропейськими коридорами. Це підкреслює майбутнє значення цього коридору як основи та джерела імпульсу розвитку для навколишніх регіонів.

Вплив такого коридору на господарський комплекс території, через яку він проходить, зокрема, через розвиток вторинної транспортної мережі та її зв'язку із головними магістралями, розвитку відповідної сервісної інфраструктури, розповсюджується в зоні 200 км. Покращення транспортної доступності регіонів вздовж коридору дасть новий імпульс для розвитку периферійних регіонів, ініціювання мережі зв'язків та спільних проектів [98, 274].

Для області дуже важливим є якісна і швидка побудова ділянки автостради Краківець – Львів – Броди. Від успішного розв'язання цього завдання, як і від розбудови вторинної мережі доріг, великою мірою залежить швидкість залучення регіону до європейського економічного простору.

Тут також можна говорити про необхідність спільних досліджень та реалізацію спільних проектів (зокрема, мало дослідженими є проблеми впливу транспортних коридорів на екологію; проблеми розселення та зайнятості населення, що проживає в зоні впливу таких коридорів тощо).

У майбутньому важливу роль у інтеграції прикордоння відіграватиме траса у південному напрямку Бялисток–Люблін–Жешув–Барвінек (перехід кордону з Словаччиною). Ця дорога повинна з'єднати південь Польщі з розвинутим комунікаційним коридором Via Baltica, який тягнеться від Таллінна у Естонії через Ригу в Латвії, Вільнюса в Литві до польського кордону, а далі через Бялисток до Варшави. Траса Бялисток–Люблін–Жешув-Барвінек, автоматично включається у функціонування міжнародних транспортних коридорів Via Baltica, Via Intermare та коридору №3, зумовлюючи економічну активізацію у прикордонних регіонах.

Мережа доріг з міжнародним статусом буде створювати передумови для розвитку доріг державного та регіонального значення. Модернізація доріг у регіоні покликана покращити доступ до важливих міжнародних коридорів для транзитного руху, підвищити проникливість кордонів, а також налагодити комунікаційні зв'язки між державами.

2. Розвиток економічної кооперації та інфраструктури оточення бізнесу.

Існують особливо добрі умови для економічної кооперації внаслідок просторової близькості регіонів. Цей специфічний потенціал повинен працювати в інтересах розвитку економічної потужності регіонів, на збереження та створення робочих місць. Кооперaційні можливості є передусім в таких галузях, як переробна та харчова промисловість, сфера послуг, сільське господарство, банківська сфера, індустрія будівельних матеріалів, комунальне господарство тощо.

Важливим фактором кооперації є транскордонна співпраця між торговими палатами, іншими економічними об'єднаннями та виставковими

організаціями.

Перспективним є створення привабливих пропозицій та спільне використання промислових площ (т.зв. кореспондентські виробничі території), митних та безмитних складів, супермаркетів, гіпермаркетів (на прикладі німецько-польського прикордоння), формування матеріально-технічної бази для розвитку гуртової торгівлі.

Важливим елементом співробітництва має стати розвиток логістичної мережі для забезпечення транскордонного руху товарів та послуг для реалізації переваг свого географічного положення, як європейського транскордонного вузла транспортних коридорів.

Перспективними для українсько-польського прикордоння інноваційними організаційними формами можуть бути інноваційні центри, кластери та технопарки.

Організаційна складова політики розвитку українсько-польського прикордоння має передбачати формування технопарків (приклад – Львівтехнополіс), територіальних інноваційних центрів (приклад – "Броди"), кластерного підходу до розвитку міжрегіональних транскордонних зв'язків. Важливе значення має подальше розширення метрополійних функцій Львова, розміщення тут представництв іноземних фірм, банків, інших організацій, широкої виставкової діяльності та туризму. Необхідно також розширювати практику організації українсько-польських виставок, семінарів, презентацій фірм на місцевому рівні.

З огляду на необхідність формування в регіонах України інноваційних моделей розвитку великого значення набуває наука, як та галузь діяльності, в якій ці моделі формуються. Львівська область, і зокрема Львів має потужний науковий потенціал, який повинен використовуватися набагато ефективніше. Тут зосереджено багато академічних і галузевих НДІ, є велика кількість вільних виробничих площ, що більш ніж достатньо для створення потужного технопарку, який би сприяв як забезпеченню інноваційного розвитку економіки і випуску наукомісткої, конкурентноздатної продукції.

3. Підвищення конкурентноздатності продукції сільського господарства.

Співробітництво у цій сфері повинно бути пов'язано із спільною виробничою діяльністю у розвитку сільськогосподарського виробництва і переробки сільськогосподарської продукції. а не з одностороннім інтервенціонізмом. Слід зазначити, що одним із головних стратегічних пріоритетів сусідніх воєводств є реструктуризація сільського господарства, направлена на підвищення конкурентноздатності його продукції, яку необхідно експортувати у Східну Європу, враховуючи сприятливі умови співпраці з цими країнами. В цьому плані виникає реальна загроза для власних сільгоспвиробників.

Напрямами діяльності у цій сфері повиині стати:

– здійснення підготовки кадрів, створення і забезпечення

функціонування нових організацій державного інтервенціонізму в агропромисловому виробництві, діючих в ринкових умовах (регулювання аграрного ринку, приватизація державних сільськогосподарських підприємств, модернізація і реструктуризація сільського господарства, кредитування).

– розвиток інфраструктури інституцій агробізнесу, організація прямого збуту товарів

Співробітництво в агропромисловому виробництві можна розвивати у наступних напрямках:

– створення спільних підприємств по вирощуванню сільськогосподарської продукції (наприклад цукрового буряка, ріпака тощо) з використанням новітніх, в т.ч. польських технологій;

– поставки польською стороною не товарів а технологій, наприклад хлібопекарень, млинів для виробництва круп, технологій ведення садівництва та ягідівництва;

– організація спільного виробництва машин і обладнання для механізації технологічних процесів.

4. Реалізація природоохоронних програм, більшість з яких повинна бути узгоджена, або реалізовуватися спільними зусиллями.

Геополітичне положення українсько-польського прикордоння вимагає скоординованих дій у сфері охорони навколишнього середовища. Робота в цьому напрямі повинна розширюватись і передбачати:

– моніторинг транскордонного переносу забруднень повітря, води, розробка спільних програм щодо їх зменшення;

– охорону природного середовища, узгодження утримання заповідників, національних парків, створення нових спільних таких територій;

– охорону і раціональне використання надр;

– контроль за транзитом промислових відходів через прикордонні регіони.

5. Туризм та рекреація. Важливим напрямком розвитку ТКС є сфера туризму, розвиток якої пов'язаний із добре збереженим природним середовищем та культурною спадщиною, що характерно для Карпатського регіону.

6. Просторовий розвиток. Важливого значення набуває розробка спільної стратегії просторового розвитку, яка передбачає:

– розробку просторових стратегій щодо збалансованого економічного і соціального розвитку прикордонних територій;

– передачу технологій, спільних досліджень, обмін досвідом з питань просторового планування;

– вдосконалення інфраструктурного забезпечення прикордонних територій.

– сприяння міському, сільському розвитку;

– розвиток транспорту, комунікацій, енергетичних систем;

– захист навколишнього середовища, розвиток енергетики і відновлювальних джерел енергії;

Частиною процесу просторового планування повинна стати розробка та впровадження маркетингових планів розвитку прикордонних регіонів. Особлива увага повинна бути приділена соціально-економічному розвитку сільських територій і малих міст.

6. Комунальний та регіональний розвиток. Він має вплив на економічний розвиток та ринок праці. За рахунок ТКС можна забезпечити зростання економічного потенціалу через обмін інформацією та спільну розробку проектів в областях:

– покращення туристичної інфраструктури, розробка та впровадження спільних проектів;

– розвиток сільського простору: розвиток сільського та лісового господарства, охорона довкілля, відновлення сіл, розвиток ремесел, послуг, туризму, збут товарів.

– розвиток професійного регіонального маркетингу;

– розвиток транскордонного регіонального планування як основи для вирішення завдань розбудови транскордонної інфраструктури та оптимального застосування громадських коштів;

– зміцнення підприємництва, розвиток малого і середнього бізнесу, підтримка місцевих ініціатив зайнятості;

– адаптація ринку праці;

– залучення ресурсів у сферу освіти, культури, охорони здоров'я;

7. Важливим є питання розвитку інституційних форм, у яких може мати місце партнерство місцевих і регіональних органів влади з обох сторін кордону. До них можна віднести спільні агентства регіонального розвитку, які можуть бути мобільними і здатними на інновації. Принцип їх формування та функціонування повинен відповідати європейським принципам транскордонного співробітництва. Такі агентства можуть бути залучені до процесу спільного просторового планування, розробки спільних проектів регіонального розвитку прикордоння.

8. Розвиток співробітництва у сфері науки, освіти та культури. Подальше сприяння розвитку співробітництва у сфері науки, освіти та культури: розширення творчих зв'язків між музеями, культурно-просвітницькими та мистецькими організаціями, науковцями, вищими навчальними закладами. Створення спільних науково-дослідних і вищих навчальних закладів.

Особливе місце у транскордонному співробітництві повинна займати співпраця в освітній та науковій сфері, нові форми якої повинні бути органічно вписані у регіональні стратегії розвитку Львівської області та Підкарпатського воєводства.

9. Охорона здоров'я. Розвиток ТКС у цій сфері повинен, передусім, вирішити проблеми медичного страхування на території транскордонного

регіону і можливості отримання медичної допомоги незалежно від місця проживання та громадянства.

10. Впровадження євроінтеграційної ідеї. Найкраще бар'єри знищуються через участь в спільних заходах та налагодження нових зв'язків та контактів. Співпраця служить не тільки для взаєморозуміння, а і підготовці до євроінтеграції. В цьому плані важливим є поглиблення та розвиток контактів в сфері освіти, культури та спорті. Повинні поширюватися знання про європейську політику, історію та інституції ЄС. Це дасть можливості для більш активної участі в процесах європейської інтеграції, співпраці з іншими європейськими регіонами, використання європейських коштів підтримки.

11. Покращення інформаційного забезпечення розвитку українсько-польської транскордонної співпраці. Воно повинне охопити: збір та обмін інформацією про економічний, науковий і культурний потенціал українських та польських прикордонних земель; випуск інформаційних довідників; обмін торговою та бізнесовою інформацією про підприємства, товариства фірми й комерційні центри, що розміщенні на транскордонній території; розробку автоматизованих інформаційних систем, програмного забезпечення для підтримки та оновлення баз даних про сучасний стан прикордонних територій на основі спільних форматів даних і форматів обміну цими даними між українською та польською сторонами; всесторонній обмін інформаційним матеріалом, методичною літературою передача досвіду та навчання персоналу для роботи у структурах, які задіяні в міждержавних зв'язках.

Концепція стратегічного розвитку системи транскордонного співробітництва повинна реалізуватися відповідно розробленої програми. Така програма повинна розроблятися спільною українсько-польською робочою групою як модуль програм соціально-економічного розвитку Львівської області, Підкарпатського та Люблінського воєводств.

За нашими даними концепція спільного розвитку транскордонного регіону розроблена для чотирьох областей українсько-польського прикордоння та українсько-угорського прикордоння, а також для територій – учасників "Карпатського єврорегіону".

3.2. Інфраструктурне забезпечення транскордонних ринків

Конкурентоспроможність регіону серед іншого визначається його інфраструктурним забезпеченням: розвитком базової, технологічної, наукової та соціальної інфраструктури. Для транскордонних ринків, передусім, важливий розвиток **комунікаційної прикордонної інфраструктури,** під якою розуміють сукупність інституцій, що забезпечують інтегруючу функцію кордону, а саме: пункти перепуску через

кордон, що включають митну, прикордонну, спеціальні контрольні служби (ветеринарну, фіто, санепідеміологічну, радіаційну тощо); сервісну інфраструктуру, що призначена для обслуговування людей, машин та вантажів; мережу страхових, банківських, інформаційно-рекламних організацій; об'єкти і споруди всіх видів транспорту (залізничні шляхи і станції, автодороги, водні шляхи, порти і пристані, газо – і нафтопродуктопроводи, аеродроми, лінії передач тепло- та електроенергії); водогосподарські системи (гідротехнічні споруди, об'єкти водопостачання); лінії зв'язку, що обслуговують виробництво і населення; автоматизовані системи управління, придорожня інфраструктура. Рівень її розвитку і технічного оснащення забезпечує нормальні умови руху через кордон. Слід зазначити, що специфіку комунікаційної прикордонної інфраструктури визначають:

– наявність і необхідність облаштування кордону;

– значно вище навантаження на всю інфраструктуру регіону за рахунок транзиту;

– необхідність спільного використання природних ресурсів суміжними територіями;

– більш різнобічне взаємне спілкування населення сусідніх держав, у тому числі прикордонна торгівля;

– необхідність спільного вирішення проблем екологічної безпеки;

– необхідність узгодження планів просторового облаштування суміжних територій сусідніх держав.

Доступність та легкість перетинання кордону є визначальним у конкурентності транскордонних ринків. Так, Україна втрачає свій транзитний потенціал через "важкий" перетин кордону. Транзитні вантажопотоки намагаються оминути Україну через Білорусію та по Дунаю через Румунію. Про українські пункти перепуску серед водіїв та громадян також існує незалежна інформація щодо можливостей швидкого перетину кордону.

Складність перетину кордону обумовлена:

– Введенням візового режиму з країнами ЄС і майбутніми його членами.

– Документи, що регулюють торгівлю та митні процедури не відповідають сучасним вимогам.

– Процедура перетину кордону є надмірно складною.

– Оточення та митне середовище не є прозорим, що призводить до корупції.[159]

Слід однак зазначити, що євроінтегаційні процеси України та прикордонна торгівля мали значний вплив на розвиток прикордонної

[159] Оцінка стану українсько-польської прикордонної торгівлі. Виконавчий звіт на замовлення Агенції США з міжнародного розвитку (USAID) згідно контракту GS00K97AFD2185. Вересень 2005. / www.iclogistics.com

інфраструктури. На початку 90-х між Україною та Республікою Польща було лише два пункти перепуску через кордон – залізничний Мостиська – Медика та автомобільний – Шегині-Медика. На даний час цей кордон обслуговують 12 залізничних і автомобільних, а також повітряні пункти перепуску через кордон і найближчим часом планується введення, принаймні, ще двох. В додатку 3 представлені дані щодо існуючих пунктів перепуску державного кордону України по всьому його периметру. На даний час існує 240 пунктів перепуску через кордон (табл.3.1), із них 48 – залізничні: із Польщею – 6, із Словаччиною – 2, із Угорщиною – 3, із Румунією – 6, із Білоруссю – 6, із Росією – 15, із Молдовою – 10; 128 – автомобільні: із Польщею – 6, із Словаччиною – 4, із Угорщиною – 4, із Румунією – 7, із Білоруссю – 30, із Росією – 34, із Молдовою – 43; 46 – морських та річкових портів; 18 – міжнародних аеропортів; у т.ч. 26 окремих пунктів місцевого перепуску.

Таблиця 3.1

Транскордонна інфраструктура України за станом на 2004 р.

Кордон з:	Протяжність кордону, км	Кількість автошляхів, що утворюють перетин кордону	Кількість автомобільних пунктів перетину кордону	Ділянка кордону на один пункт перетину кордону, км	Кількість залізничних шляхів, що перетинають кордон	Кількість залізничних пунктів перепуску	Ділянка кордону на один залізничний пункт, км
Білорусією	1084	24	30	36,1	7	6	154,9
Росією	2295	64	34	67,5	21	15	122,2
Молдовою	1222	58	43	28,4	10	10	120,2
Румунією	613.8	21	7	87,7	6	6	101,3
Угорщиною	136.7	9	4	34,2	3	3	45,0
Словаччиною	98	4	4	24,5	2	2	49,0
Польщею	542.4	16	6	90,4	7	6	90,3
Разом	5638.6	195	128	44,1	56	48	117,1

Джерела:

1. Карпатський єврорегіон. Туристична карта. Варшава, 2002.

2. Атлас автомобильных дорог. Восточная Европа и Кавказ: – Минск, Тривиум, 1999. – 200 с.

3. Дністрянський М.С. Україна в політико-географічному вимірі. – Львів, 2000. – 310 с.

За своїм статусом пункти перепуску через кордон поділяються на міжнародні (136), міждержавні (78) та місцеві (26)[160]. Вантажо- та пасажиропотоки через кордон обслуговуються 51 митницею і 136 митними постами[161].

Процес розбудови прикордонної інфраструктури продовжується. За даними табл. 2.2, кількість автошляхів, що утворюють перетин кордону набагато більша, ніж кількість пунктів перепуску, тобто є можливість розвитку. Слабо розбудована ділянка кордону з Польщею та Румунією (90,4 та 87,7 км між пунктами перепуску), недостатньо з Росією (67,5 км), більш-менш розбудований українсько-молдавський кордон (28,4 км). На кордоні з Словаччиною ситуація поліпшилась після відкриття ще двох автомобільних пунктів перепуску (24.5 км). Відкриття п/п Смільниця на кордоні з Польщею восени 2002 року не змінило ситуацію.

Окрім недостатньої кількості пунктів перепуску через кордон сама процедура обслуговування потоків є рудиментом на думку експертів, що оцінювали рівень застосування інформаційно комунікаційних технологій при перетині кордону України. Найбільше чим були вражені експерти, що всі процедури виконуються на папері. Єдиним елементом інформаційно комунікаційних технологій (ІКТ) на Рава-Руській митниці були камери, що фіксували номерні знаки вантажівок з комерційним вантажем. Проте й цей елемент ІКТ не був інтегрований ані у загальну систему збору даних, ні у процес управління митницею. Замість створення та збереження цифрових знімків та поєднання їх із відповідними даними про перетин кордону певним транспортним засобом, ці знімки роздруковуються та прикріпляються до паперових форм митних документів[162].

Основні виявлені недоліки:

Відсутність практичного застосування **електронних підписів**. Основним інструментом завірення документу є печатка.

Паперотворчий спосіб мислення. Майже всі процедури потребують оформлення на папері. Велика кількість різноманітних форм та копій є нормою для усіх процесів за участю урядових установ.

Невеликі можливості впровадження ІТК у роботу державних установ через менталітет бюрократії на місцях, який залишається незмінним навіть при зміні керівництва.

Нестача професійної підготовки. Немає достатньої кількості кадрів, які б могли використовувати ІТК та працювати у сучасному ІТК оточенні.

[160] Інформація облдержадміністрацій. / www.kmu.gov.ua.
Новікова А.М. Пащенко Ю.С. Вдосконалення транспортного сполучення через державний кордон України, К. 2001, 210 с.
Атлас автомобильных дорог. Восточная Европа и Кавказ: – Минск, Тривиум, 1999. – 200 с.

[161] За даними Державної митної служби України. / www.kmu.gov.ua.

[162] Оцінка стану українсько-польської прикордонної торгівлі. Виконавчий звіт на замовлення Агенції США з міжнародного розвитку (USAID) згідно контракту GS00K97AFD2185. Вересень 2005. / www.iclogistics.com

Недостатня стандартизованість процесів. На кордоні бракує стандартизованості, особливо щодо форм документів, що постійно змінюються.

В епоху економіки знань, підвищення конкурентоспроможності прикордонної інфраструктури, ефективності прикордонної торгівлі значною мірою визначається використанням інформаційно комунікаційних технологій.

Як показують останні п`ятдесят років історії, ріст торгівлі є найбільш певним способом досягнути зростання добробуту та підвищення рівня стандарту життя цілої нації. Прикордонна торгівля дозволила вижити населенню у складний трансформаційний період економіки всіх постсоціалістичних країн. Завдяки їй виникли тисячі підприємств малого та середнього бізнесу, які забезпечили робочими місцями мешканців прикордоння, а значить доходи сімей, дали значний імпульс відродження господарської діяльності країни. Україна, на жаль, відстає у цих процесах. За твердженням зарубіжних експертів, найбільше проблем для пожвавлення прикордонної торгівлі становлять: застаріла фізична інфраструктура, відсутність інституційної мережі та інформаційно комунікаційних технологій[163].

Як зазначає Фонд Блейзера, труднощі при веденні бізнесу в країні мають три форми – корупція, бюрократія та приховані інтереси. Щоб вступити до ЄС Польщі довелося здійснити докорінні зміни, що призвело до оновлення процедур зовнішньої торгівлі та збільшення їх прозорості. Стратегічний курс України на вступ до ЄС, виконання Копенгагенських критеріїв, вступ до СОТ сприятимуть прискореному подоланню цих негативних тенденцій, поряд із використанням інформаційно комунікаційних технологій. Оформлення трансакцій в електронному виді при меншому людському втручанні, зменшує можливості отримання хабарів, підвищує шанси на удосконалення інституційної мережі урядових установ та робить більш привабливим і конкурентоспроможним українського партнера для співпраці.

3.3. Удосконалення організації інформаційного забезпечення транскордонних ринків

Методичні підходи до удосконалення регіональних систем інформаційного забезпечення транскордонного співробітництва

Для підвищення ефективності інформаційного забезпечення транскордонного співробітництва необхідні системна інтеграція

[163] Там само. С.40.

інформаційних технологій, створення єдиного інформаційного простору ділового співробітництва, що представляє собою сукупність баз і банків даних ділової інформації, технологій їхнього ведення і використання, телекомунікаційних систем і мереж, що функціонують на основі єдиних принципів і загальних правил, які сприяють розвитку підприємництва і соціально-економічних систем.

Попередньо встановлено, що функції інформаційного забезпечення транскордонного співробітництва полягають у:

– формуванні та поширенні фонової інформації;

– створенні умов для проведення ефективного обміну цільовою інформацією.

Формування системи забезпечення фоновою інформацією

Раніше зазначалося, що за одним з підходів регіональної економіки територію можна розглядати як квазі-корпорацію[164], що дає можливість розглядати регіон як об'єкт мікроекономічного аналізу, і відповідно рекомендувати структурам, які представляють регіон, використовувати методи та інструменти, притаманні для ведення конкурентної боротьби між суб'єктами господарювання на різноманітних ринках.

В даний підхід добре вписується ідея використання "маркетингу територій" як одного з інструментів регіонального управління. Маркетинг території приваблюватиме іноземних туристів, сприятиме заохоченню закордонних бізнесменів та інвесторів до співпраці з суб'єктами господарювання даної території[165].

Територіальний маркетинг – це маркетинг в інтересах території, її внутрішніх суб'єктів, а також зовнішніх суб'єктів, в увазі яких зацікавлена територія.

Напрями та характерні особливості маркетингу окремого регіону формуються з огляду на проблеми, притаманні регіону в даний момент чи очікувані в відносно недалекому майбутньому. Майже усім регіонам України тривалий період часу, а деяким і до сих пір, було притаманне зниження привабливості регіону для туристів, інвесторів, інших осіб, здатних додати регіону нові сили, влити в нього "свіжу кров". Регіон може стикнутися з проблемою відтоку фінансових, трудових і інших ресурсів з регіону. Часто зустрічається проблема одночасного забезпечення привабливості регіональних товарів усередині території та нарощення переваг їх експорту за межі регіону.

Деякі регіони цілеспрямовано формують у свідомості певні регіональні бренди продуктів, їх асоціації з назвами регіонів. Найчастіше назви регіонів асоціюються з продуктами харчування: пиво "Львівське" та "Оболонь",

[164] Гранберг А.Г. Основы региональной экономики. – М.: ГУ ВШЭ, 2000. – 495 с.

[165] Панкрухин А.П. Муниципальное управление: маркетинг территорий. – М.: Логос, 2002. – 64 с.

шампанські вина "Київ" та "Одеса", вина "Коблево" та "Шабо", горілка "Немирів", Київський торт, котлета по-київськи; проте існують і інші приклади: автобуси ЛАЗ (Львівський автобусний завод), вантажні автомобілі та автобуси КрАЗ (Кременчуцький автомобільний завод).

Цільові групи (ринки), тобто "споживачі територій", можуть бути класифіковані за низкою ознак та критеріїв. Найбільш значні з них утворюють пари "резиденти – нерезиденти" (критерій територіальної приналежності, постійного проживання, розташування) і "фізичні особи – юридичні особи" (критерій юридичного статусу).

Для ефективного просування території необхідно знати:

– які люди, організації залучені в процес прийняття рішення про вибір території і які їх ролі?

– які критерії використовуються ними?

– які типові схеми, стереотипи, прийоми ініціювання, впливу й ухвалення рішення про вибір території?

Суб'єктами, що активно здійснюють просування і, умовно говорячи, "продаж територій", виступають територіальні органи влади й управління, регіональні агентства економічного розвитку, туристичні оператори й агентства, торгові доми, спортивні комітети і федерації, будь-які інші структури, які локалізовані на території і проявляють активність з метою привернення до неї уваги потенційних споживачів (замовників продукції) і утримання вже існуючих. В цій ролі можуть виступати і органи транскордонного співробітництва.

Основною метою цих суб'єктів маркетингу території є створення, підтримка чи зміна думок, намірів і/чи поведінки суб'єктів-споживачів. Більш конкретними завданнями є:

– привабливість, престиж території (місця) у цілому;

– привабливість зосереджених на території природних, матеріально-технічних, фінансових, трудових, організаційних, соціальних і інших ресурсів, а також можливостей реалізації і відтворення таких ресурсів.

Для реалізації своєї цільової орієнтації маркетинг територій виробляє комплекси заходів, що забезпечують:

– формування і поліпшення іміджу території, її престижу, ділової і соціальної конкурентноздатності;

– розширення участі території і її суб'єктів у реалізації міжнародних, загальнодержавних, регіональних програм;

– залучення державних і інших зовнішніх стосовно території замовлень;

– підвищення привабливості вкладення та реалізації на території ресурсів, зовнішніх стосовно неї;

– стимулювання придбання і використання власних ресурсів території за її межами для її вигоди й у її інтересах.

Традиційно виділяються чотири великих групи стратегій маркетингу територій, націлених на залучення нерезидентів і резидентів, розвиток

промисловості чи експорту регіональних продуктів. Це стратегії умовно можуть бути названі: маркетинг іміджу, маркетинг привабливості, маркетинг інфраструктури і маркетинг населення, персоналу.

Основна мета маркетингу іміджу – створення, розвиток і поширення, забезпечення суспільного визнання позитивного образу території.

Імідж регіону обумовлюється якістю функціонування розташованих в ньому суб'єктів господарювання, комунікацій, системи обслуговування тощо.

В Україні значну роль у формуванні іміджу регіонів відіграють географічні, кліматичні, національні й інші відмінності, притаманні великим країнам. З іншого боку, імідж регіону принципово залежить від його економіки і тієї ролі, яку відіграє регіон в народному господарстві країни (донора чи реципієнта), від характеру взаємин з центральною владою й іншими установами й організаціями, від сформованої динаміки макроекономічних регіональних пропорцій.

Маркетинг привабливості чи маркетинг визначних пам'яток і розваг доповнює маркетинг іміджу. В основному це заходи, спрямовані на підвищення привабливості даної території для людини. Більшість територій не відмовилися б від розвитку особливих рис, що гарантують конкурентні переваги в суперництві територій. Територія використовує при цьому або природні визначні пам'ятки (ріки, озера, моря, гори), або історичну спадщину (музеї, пам'ятники архітектури, храми), або відомі особистості, або об'єкти культури і відпочинку (стадіони, культурні і торгові центри, парки).

Стратегії визначних пам'яток, далі, відрізняються в залежності від їх кількості і звичайної тривалості їх огляду. Але будь-яка визначна пам'ятка території не може бути єдиним об'єктом уваги в регіональному маркетингу. Комплексне оформлення території як єдиного цілого підвищує її привабливість і унікальність, естетичні достоїнства.

Необхідність маркетингу інфраструктури обумовлена тим, що ні масштабна діяльність по формуванню іміджу території, ні навіть насичення її особливими привабливими об'єктами, включаючи екзотичні, не замінить планомірної роботи з забезпечення ефективного функціонування і розвитку території у цілому. Для маркетингу головне те, що забезпечує успіх території – ступінь цивілізованості ринкових відносин на цій території. На території повинне бути зручно жити, працювати і розвиватися, а для цього потрібно насамперед розвивати інфраструктуру житлових районів, промислових зон, іншими словами – ринкову інфраструктуру.

Аргументи, що дозволяють управляти довгостроковим інтересом до території з боку її споживачів, поділяються на дві великі групи: аргументи функціонування й аргументи розвитку.

До основних аргументів функціонування території відносяться: забезпечення особистої безпеки й охорона громадського порядку; стан і

експлуатація житлового (у тому числі готельного) фонду; стан доріг, транспортне обслуговування; водо-, газо-, тепло-, електропостачання; збирання сміття; наявність парків, благоустрій; наявність і розвиток шкіл, дитячих дошкільних установ (особливо – для резидентів). Для бізнесу це – податкові стимули, можливості придбання або оренди землі і компонентів інфраструктури тощо.

Серед аргументів перспективності, розвитку території в першу чергу можуть бути названі: виникнення нових і розвиток старих виробництв; динаміка виробничої і ринкової інфраструктури, комунікацій; рівень зайнятості і її структура; рівень добробуту; динаміка інвестицій; розвиток вищої і після вузівської освіти.

Маркетинг інфраструктури є найважливішою і в довгостроковому плані найбільш стабілізуючою складовою маркетингу регіону, оскільки сама інфраструктура – його несучий каркас і фундамент одночасно. Надійне енергопостачання, належна освіта, чиста питна вода, розвинені комунікації, безпека на вулицях – ознаки розвиненої інфраструктури. Її наявність ще не гарантує регіонального розвитку, але її відсутність або поганий стан робить розвиток неможливим.

Говорячи про маркетинг населення та персоналу, необхідно звернути увагу на те, що території з різним станом справ, проблемами і потребами в сфері зайнятості, вибирають різні стратегії. Так, території з низьким рівнем зайнятості і дешевою робочою силою можуть висувати аргумент для залучення промисловців, підприємців сфери послуг тощо з метою створення нових робочих місць. Якщо робочих рук не вистачає, а робочих місць у надлишку, то території, прагнучи залучити нові кадри, можуть підкреслювати, рекламувати позитивні можливості для проживання і перспективи професійного зростання, високу заробітну плату, можливість вибору професії тощо. Можливий і адресний маркетинг, націлений на залучення людей конкретних професій, певних рівнів кваліфікації[166].

Детальніше розглядаючи заходи щодо формування іміджу території через поширення фонової інформації слід згадати, що, як зазначалося раніше, до фонової інформації відноситься інформація про інституційну структуру, формальну частину якої формують закони та підзаконні нормативно-правові акти.

В попередньому розділі відмічалася наявність ефективної системи забезпечення нормативно-правовою інформацією загальнодержавного масштабу через сайт Верховної Ради України (http://www.rada.gov.ua/ або http://www.rada.kiev.ua/). Проте недоступність нормативно-правової бази регіональних органів влади залишається одним з основних бар'єрів для

[166] Там же.

розвитку підприємництва[167].

Питання забезпечення нормативно-правовою інформацією регіонального рівня можна вирішувати двома шляхами:

– включення нормативно-правових актів регіональних органів влади у базу нормативно-правових актів Верховної Ради України;

– формування регіональних баз нормативно-правових актів.

На даний момент у базі нормативно-правових актів Верховної Ради України знаходяться не лише нормативно-правові акти органів влади (законодавчої, виконавчої та судової), але й деякі рішення керівництва великих підприємств та публікації у пресі на юридичну тематику. Зокрема станом на 12 травня 2005 р. в базі нормативно-правових актів Верховної Ради України "Законодавство України" знаходилось 82715 документів 244 видавників. Нажаль, в даній базі знаходиться лише 5 (п'ять) документів 3 (трьох) регіональних органів влади: Верховна Рада Автономної Республіки Крим – 2, Київська міська рада – 1, Рада Міністрів Автономної Республіки Крим – 2.

Таким чином, дані прецеденти дають можливість стверджувати про відсутність технічних перешкод на включення нормативно-правових актів регіональних органів влади до бази нормативно-правових актів Верховної Ради України "Законодавство України". А отже проблема, скоріш усього, полягає в організаційній площині. Вирішувати дану проблему легше саме на регіональному рівні, бо вже тривалий час документи в регіональних органах влади готуються спочатку у електронній формі, а лише потім роздруковуються. Тобто з організаційної точки зору спочатку необхідно формувати регіональні бази нормативно-правових актів.

Формування регіональних баз нормативно-правових актів повинно передбачати розробку структури бази, наповнення її та розробку інтерфейсу доступу до матеріалів, розміщених у базі. Замість розробки власної структури бази доречно буде скористатися вже розробленою та апробованою структурою бази нормативно-правових актів Верховної Ради України "Законодавство України". Це дозволить з одного боку зекономити час та кошти на розробці структури бази, а з іншого – зекономити час та кошти під час використання цих баз, бо у будь-якому випадку рано чи пізно постане питання їх інтеграції.

Інтеграція баз нормативно-правових актів, як і будь-яких інших баз, може проходити двома шляхами:

– розробка єдиного спільного інтерфейсу доступу до цілого ряду баз нормативно-правових актів;

– синхронізація баз нормативно-правових актів, тобто обмін

[167] Концепція Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва / Державний комітет України з питань регуляторної політики та підприємництва [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: URL: http://www.dkrp.gov.ua/activity/infras4.php.

документами між базами.

У будь-якому випадку наявність єдиної структури бази, а відповідно і єдиного формату даних, значно спростить організацію доступу до даних та/або обміну даними, а відповідно і зекономить час та кошти.

Окрім проблеми відсутності нормативно-правової інформації регіонального рівня існує ще проблема поширення цієї інформації за кордон, яка полягає у тому, що нормативно-правова інформація є текстовою інформацією, тобто однією з найменш формалізованих видів інформації (менш формалізованими є лише візуальна, аудіо та відео інформації). Ця обставина майже унеможливлює передачу інформації між інформаційними середовищами, що використовують різні знакові системи. В повній мірі це відноситься і до передачі текстової інформації за кордон, тобто в середовище, яке використовує іншу мову.

Вирішувати дану проблему можна двома шляхами:

– попередня підготовка (переклад) документу на всі можливі мови;

– використання засобів автоматичного перекладу.

Кожен з цих шляхів має як переваги, так і недоліки. Перевагою використання попереднього перекладу є однозначність та відповідно високий рівень вірного розуміння у читача. Недоліком є його висока вартість.

Використання засобів автоматичного перекладу є прогресивнішим напрямом. Враховуючи зростаючі обсяги обміну інформацією, можна стверджувати, що такі засоби в майбутньому будуть економічно ефективними. Проте, необхідно визнати, що якість перекладу, здійсненого автоматизованими засобами, на даний момент є незадовільною. Крім того, слід відмітити, що такі системи існують лише для незначної кількості напрямків перекладу.

Тобто на даний час для вирішення питання перекладу нормативно-правових актів на інші мови правильним буде підхід, відповідно до якого спочатку будуть відібрані ті нормативно-правові акти, які викликають найбільший інтерес за кордоном, тобто ті, які регулюють зовнішньоекономічну діяльність, та перекладені на мови тих країн, у інтенсифікації зв'язків з якими є найбільша зацікавленість.

Окрім нормативно-правових актів, органи влади продукують значні обсяги ділової інформації різного характеру: аналітичного, регулятивного, рекламного тощо. Як показано у попередньому розділі, до цього процесу залучені практично усі органи влади.

Найважливішу роль у формуванні та поширенні фонової ділової інформації загальнодержавного масштабу на даний час відіграє Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції України. З огляду на цей факт, доцільно на сайті Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції (http://www.me.gov.ua/) інформацію подавати не лише українською мовою, але і з огляду на глобалізацію мовами провідних

країн світу (англійська, німецька, французька) та з огляду на регіоналізацію мовами найближчих країн-сусідів (російська, білоруська, польська, словацька, угорська, румунська, молдавська).

Враховуючи необхідність підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності, необхідно створити дієвий механізм забезпечення суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності діловою інформацією. Таким чином постає питання поширення ділової інформації за кордон. У даний процес залучені Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції України, Міністерство закордонних справ України та торговельно-економічним місії у складі дипломатичних представництв України за кордоном.

З метою підвищення поінформованості іноземців про Україну офіційні сайти повинні мати всі дипломатичні представництва України за кордоном.

З огляду на те, що діяльність торговельно-економічних місій у складі дипломатичних представництв України за кордоном організовує Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції України, з метою формування та поширення інформації за кордоном про умови господарювання в Україні доцільно:

– завдання підготовки та формування даної інформації покласти на Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції України;

– завдання поширення даної інформації покласти на торговельно-економічні місії у складі дипломатичних представництв України за кордоном шляхом оформлення даної інформації мовами країн, де розташовані дані представництва, та подання цієї інформації на офіційних сайтах даних представництв з посиланнями на сайт Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції (http://www.me.gov.ua/).

На регіональному рівні у поширення фонової ділової інформації залучені перш за все регіональні державні адміністрації. Як показано у попередньому розділі прогалини у організації сайту існують як і з змістовною частиною, так і з мовним оформленням.

Таким чином, регіональним органам влади для підвищення поінформованості про відповідний регіон необхідно збагатити змістовну частину сайту шляхом включення матеріалів аналітичного, регулятивного, рекламного характерів.

Враховуючи те, що 19 областей України є прикордонним, постає питання підвищення ефективності транскордонного співробітництва. Тому важливо інформацію подавати не лише українською та англійською мовами, як це вимагає Постанови Кабінету Міністрів України "Про Порядок оприлюднення у мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади" № 3 від 4 січня 2002 р., але й мовами країн, з якими межує даний регіон. Особливою гострою дана проблема є для західних областей України (з огляду на те, що для східних та північних областей достатньо буде подавати інформацію російською мовою, що

переважно й робиться).

Як вже зазначалося раніше, окремі одиниці адміністративно-територіального устрою України приймають участь у діяльності чотирьох єврорегіонів.

В статутах усіх цих єврорегіонів зазначається, що до функцій єврорегіону входить посередництво та сприяння співробітництву як в межах єврорегіону, так і з різними зовнішніми організаціями. Таким чином, єврорегіон виступає свого роду посередником, тобто йому певною мірою "делегуються" представницькі функції – функції представляти регіони, які входять до даного єврорегіону. Зокрема в статуті Міжрегіональної Асоціації "Карпатський єврорегіон" стверджується, що перед Асоціацією стоять завдання "сприяти розвитку контактів серед населення територій, які входять в Асоціацію, зокрема серед спеціалістів в різних галузях" та "виступати посередником та забезпечувати співробітництво членів Асоціації з міжнародними організаціями та установами". В статуті Транскордонного Об'єднання "Єврорегіон Буг" вказано, що одним з завдань його діяльності є "розвиток контактів між мешканцями прикордонних територій, співпраця суб'єктів господарювання". У статуті Єврорегіону "Нижній Дунай" серед напрямків співпраці в межах єврорегіону зазначені "просування і сприяння прямим контактам між економічними агентами, інститутами, неурядовими організаціями та експертами, які діють у різноманітних областях" і "посередництво та сприяння співробітництву своїх членів з міжнародними організаціями, інститутами і агентствами". У статуті Єврорегіону "Верхній Прут" передбачено створення робочої комісії єврорегіону "з питань розвитку міжрегіональних і міжнаціональних зв'язків, місцевого самоврядування та засобів масової інформації".

Тобто, орган транскордонного співробітництва може виступати посередником у відносинах між фізичними/юридичними особами. Представництво органу транскордонного співробітництва у певній адміністративно-територіальній одиниці, яка входить до складу єврорегіону, є певною мірою представництвом інших адміністративно-територіальних одиниць цього ж єврорегіону.

Таким чином, орган транскордонного співробітництва та його представництва з точки зору поширення інформації будуть виконувати на рівні регіону ту функцію, яку на рівні держави виконують дипломатичні представництва та торговельно-економічні місії у складі цих представництв. Відповідно організація виконання функції поширення інформації через органи транскордонного співробітництва повинна бути схожою до організації поширення інформації через дипломатичні представництва.

Тобто, з метою підвищення поінформованості громадян про єврорегіони офіційні сайти повинні мати всі єврорегіони.

З огляду на те, що "орган транскордонного співробітництва виконує завдання, покладені на нього територіальними общинами або властями"[168], з метою формування та поширення інформації за кордоном про умови господарювання на території єврорегіону доцільно:

– завдання підготовки та формування даної інформації покласти на регіональні органи влади територій, які входять до складу єврорегіону;

– завдання поширення даної інформації можна покласти як на регіональні органи влади, так і на орган транскордонного співробітництва та його представництва шляхом оформлення даної інформації мовами країн, адміністративно-територіальні одиниці яких входять до складу єврорегіону, та подання цієї інформації на офіційних сайтах єврорегіону з посиланнями на сайти відповідних регіональних органів влади.

Однією з передумов успішного ведення бізнесу є високий рівень розвитку суміжних галузей та певний рівень рівня життя. Для оцінки поточної та прогнозу майбутньої ситуації підприємцям необхідно володіти статистичною інформацією про соціально-економічне становище. Тобто, статистичні показники соціально-економічного становища є свого роду індикаторами можливостей ведення бізнесу.

Статистичну інформацію продукують, перш за все, регіональні управління статистики. Статистична інформація повинна бути легкодоступною для зовнішніх користувачів. Зокрема, Львівське обласне управління статистики підтримує інформаційно-рекламний сайт "Ділова Львівщина" (http://www.business-invest.lviv.ua/), де й подається статистична інформація по регіону.

Статистичну інформацію можна знайти і на сайтах обласних адміністрацій, проте серед аналітичних чи довідкових матеріалів. Відповідно, ця інформація носить фрагментарний характер.

Тобто, такі поодинокі випадки подання інформації не дають можливості оцінити ситуацію в цілому. Проблема полягає у тому, що інформація подається переважно лише по одному регіону, що унеможливлює проведення порівнянь. Ситуація ускладнюється ще й тим, що структура подання інформації (перелік показників та методики їх обчислення) в різних джерелах суттєво відрізняється.

Відповідно постає нагальна проблема підготовки порівнюваної статистичної інформації про соціально-економічне становище в регіонах. Особливо проблематично дане питання буде вирішуватися в частині розробки єдиних методик збору та аналізу первинних даних у регіонах, які є адміністративно-територіальними одиницями різних країн, що, перш за все, й обумовлює відмінності у цих методиках.

[168] Додатковий протокол до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями (Страсбург, 9 листопада 1995 року)

Крім того, постає питання транскордонної міжрегіональної статистики. Хоча, варто зазначити, що питання міжрегіональної статистики не отримує належної оцінки і в межах України.

Важливо також звернути увагу на необхідність подання статистичної інформації багатьма мовами. Дане завдання досить просто вирішується сучасними системами управління базами даних шляхом розробки багатомовного інтерфейсу введення та виведення даних.

Варто згадати про Географічні інформаційні системи. Тематичні географічні карти й атласи відіграють важливе значення у знайомстві з країною, усвідомленні проблеми, з якими стикається країна, і, тому є своєрідними візитними картками країни у процесі міжнародного співробітництва. Розвиток інформаційних технологій і, зокрема, технологій Інтернет надає зручну можливість розширити коло користувачів картографічних творів шляхом використання можливостей геоінформаційних систем (ГІС)[169].

Зокрема у Концепції Національної програми інформатизації у межах міжнародного співробітництва передбачається організація та постійне вдосконалення взаємозв'язку національних телекомунікаційних систем із комп'ютерними мережами інших країн та глобальною мережею INTERNET, забезпечення доступу до міжнародних інформаційних масивів та баз даних і геоінформаційних систем[170]. Серед завдань Національної програми інформатизації на 2000 рік у напрямку формування національної інфраструктури інформатизації планувалося "розробити та впровадити картографічну інформаційну систему та банк географічних назв для забезпечення потреб державного і регіонального управління", в результаті чого повинно було бути розроблено та створено програмне і технологічне забезпечення моделювання управління на основі просторово визначеної картографічної інформації, web-сервер картографічних даних, картографічна база даних, банк географічних назв[171].

Зростаюча динаміка економічного розвитку та особливості структурного реформування господарства обумовлюють необхідність створення та використання економічних карт нового покоління, які відрізняться

[169] Ляшенко Д.О. Роль атласного і тематичного картографування території України в процесі європейської інтеграції // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Проблеми європейської інтеграції і транскордонної співпраці. Вип. XXIX. В 2-х т. / НАН України. Ін-т регіональних досліджень. Редкол.: відповідальний редактор М.І. Долішній. – Львів – Луцьк: Ред.-вид. відд. "Вежа" Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2001. – Т.1. – С. 113-115.

[170] Концепція Національної програми інформатизації. Схвалено Законом України "Про Концепцію Національної програми інформатизації" від 4 лютого 1998 року № 75/98-ВР.

[171] Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження переліку державних замовників завдань (проектів) Національної програми інформатизації на 2000 рік" від 3 серпня 2000 р. № 1213

достовірністю та тематичною повнотою змісту[172].

Основний принцип картографування структури господарства ґрунтується на використанні методу поступового поглиблення аналізу, суть якого полягає у послідовному переході від загальної характеристики економіки на макрорівні до відображення окремих ланок (галузей, ринків, сфер діяльності)[173].

Особливо ефективним є використання ГІС для просторового аналізу стану розвитку інфраструктури бізнесу. Мова йде про територіальний розвиток таких інфраструктурних ланок як фінансово-кредитна система, газо-, водо- та енергозабезпечення, транспортні мережі, телекомунікаційна інфраструктура (телевізійне та радіомовлення, стаціонарні телефонні мережі та зони покриття мобільного зв'язку, комп'ютерні мережі та послуги Інтернет) тощо.

Зокрема у Методичному положенні по розробці регіональних програм інформатизації, розробленому Державним комітетом зв'язку та інформатизації України[174] передбачається використання ГІС для вирішення низки прикладних задач, перелік яких подано у табл. 3.2.

Формування систем забезпечення цільовою інформацією

Як зазначає Дуглас Норт, одним з засобів підвищення ефективності господарювання за рахунок зменшення трансакційних витрат були зміни, що знижували інформаційні витрати, включаючи друк цін на різні товари, публікації довідників, що надавали відомості про вагу, вимірювальні пристрої, звичаї, комісійні відсотки, поштові системи, і, особливо, про обмінні курси валют. Очевидно, ці зміни були в першу чергу викликані ростом економії від масштабу в результаті зростання обсягів міжнародної торгівлі, тобто виникнення ринків значних масштабів дозволило зменшити інформаційні витрати[175]. Враховуючи те, що зменшення витрат на пошук інформації сприятиме розширенню меж ринків, можна стверджувати, що процеси зростання ринків та скорочення інформаційних витрат знаходяться між собою у позитивному зворотному зв'язку.

[172] Козаченко Т.І. Теоретико-методичні основи атласного картографування економіки України в період її трансформації // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Проблеми європейської інтеграції і транскордонної співпраці. Вип. XXIX. В 2 х т. / НАН України. Ін-т регіональних досліджень. Редкол.: відповідальний редактор М.І. Долішній. – Львів – Луцьк: Ред.-вид. відд. "Вежа" Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2001. – Т.1. – С. 247-252.

[173] Там же

[174] Методичне положення по розробці регіональних програм інформатизації / Державний комітет зв'язку та інформатизації України. – Київ, 2000. – 127 с.

[175] Норт Д. Эволюция эффективных рынков в истории [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: URL: http://www.ie.boom.ru/Referat/North5.htm.

Таблиця 3.2

Перелік інформаційних систем та задач, що повинні використовувати геоінформаційні системи відповідно до Методичного положення по розробці регіональних програм інформатизації, розробленого Державним комітетом зв'язку та інформатизації України

Інформаційна система	Задачі інформаційної системи, що використовують ГІС
Інформаційно-аналітична система "Сільське господарство, сільськогосподарське виробництво, продовольство"	Облік земель сільськогосподарського призначення з розподілом по зонам, землекористувачам, грошова їх оцінка, розрахунок земельних податків; Облік потреб та контроль виконаних робіт з меліорації, іригації, рекультивації ґрунтів
Інформаційно-аналітична система "Будівництво, містобудування та архітектура"	Містобудівний кадастр населених пунктів та області в цілому; Облік і вибір територій для вилучення та відводу земель для містобудівних потреб; Облік меж населених пунктів та об'єктів територіального поділу, аналіз оптимального їх розміщення та підготовка пропозицій з питань адміністративно-територіального устрою; Створення та ведення регіонального сектору Державного реєстру пам'ятників архітектури та містобудування, аналіз їхнього стану, підготовка пропозицій по їх утриманню та реставрації
Інформаційно-аналітична система "Житло, житлово-комунальне господарство, благоустрій та комунальні послуги"	Облік та аналіз стану шляхових комунікацій; Облік та аналіз стану комунікацій теплопостачання, водопостачання, енергетики, зв'язку та інших підземних та наземних комунікацій; Облік зелених насаджень, планування їх заміни та розвитку; Автоматизацію діяльності Бюро технічної інвентаризації
Інформаційно-аналітична система "Територія, адміністративно-територіальний поділ, землеустрій, землекористування"	Облік населених пунктів та об'єктів територіального поділу; Створення та ведення зведеної системи кадастрів; Облік земель регіону (земельний кадастр) та економічна та грошова оцінка земель; Облік водних ресурсів, водозабірних споруд і зон санітарної охорони джерел (водний кадастр); Облік лісів, угідь, аналіз їх використання та підготовку пропозицій щодо віднесення їх до категорій захищеності і використання (лісовий кадастр); Облік (кадастр) природних ресурсів регіону; Облік об'єктів внутрішньогосподарського землекористування та їх контроль; Аналіз використання земельних ділянок, інформаційну підтримку виділення земель під забудову, передачу в оренду, у власність та на інші потреби регіону
Інформаційно-аналітична система "Охорона навколишнього середовища"	Облік токсичних виробництв та відходів; Облік та контроль стану могильників, аномалій, вогнищ радіоактивного забруднення
Інформаційно-аналітична система "Надзвичайні ситуації, цивільна оборона, захист населення від наслідків аварії на ЧАЕС"	Планування, аналіз та облік заходів по евакуації населення; Прогнозування обстановки та втрат внаслідок ядерного вибуху; Прогнозування наслідків від великих виробничих аварій та стихійних катастроф; Планування заходів по ліквідації наслідків великих виробничих аварій та стихійних катастроф; Аналіз забрудненості сільгоспугідь та лісових масивів
Веб-сайт та системи інформаційних кіосків (інфоматів) про пасажирський транспорт	Інформування пасажирів про автомобільні, повітряні, залізничні та водні шляхи

Транспортні витрати є прототипом усіх торгових витрат, в т.ч. і витрат придбання знання про продукти й про інших продавців, перевірки якості тощо. Тобто, інформаційні витрати є витратами транспортування від неуцтва до всевідання[176]. Економічна теорія інформації, таким чином, пояснює, чому саме продавці, а не покупці беруть на себе постачання інформацією, що міститься в рекламних оголошеннях[177].

В той час коли реклама у засобах масової інформації є одним з найефективніших способів інформування фізичних осіб про зміну на ринках товарів народного споживання, на ринках товарів промислового призначення впроваджуються сучасні інформаційні системи, функціонування яких спрямоване на поширення інформації через комп'ютерні мережі.

Як вже зазначалося раніше, економія від пошуку інформації буде більшою, чим про більшу кількість товару йде мова. Враховуючи це, а також інші обставини, суб'єкти господарювання приймають рішення про створення інформаційних систем горизонтально інтегрованих господарських структур.

Прикладами таких структур є галузеві та територіальні об'єднання підприємств, зокрема регіональні торгово-промислові палати, спілки промисловців та підприємців, тощо.

Завданням об'єднання є створення інформаційного ресурсу, яке полягає у розробці та підтримці платформи (яка являє собою систему технічного та програмного забезпечення), на базі якої реалізовуються проекти окремих суб'єктів господарювання чи їх об'єднань. Сама по собі розробка платформи та проектів на її базі є малоприбутковою діяльністю, проте вдала інтеграція з ефективним господарським процесом може обумовити виникнення серйозного синергічного ефекту, який проявиться перш за все в підвищенні ефективності цього господарського процесу, з прибутків якого фінансуватиметься проект, частина витрат якого буде полягати у підтримці функціонування всієї платформи[178]. Прикладами таких систем може бути вже згадувані Інформаційно-довідкова система "Автоперевезення" та Український туристичний портал UATourist.com.

Одним з чинників, які сприяють вертикальній інтеграції, є намагання скоротити інформаційні потоки.

[176] Stigler G.J. Imperfections in the Capital Market // Journal of Political Economy. – № 75 (June 1967) – P. 291.

[177] Heflebower R.B. The Theory and Effects of Nonprice Competition // Monopolistic Competition Theory: Studies in Impact / Ed. R.N. Kuenne. – N. Y.: John Wiley, 1967. – P. 179-181.

[178] Лидеры российского виртуального шоппинга // Эксперт. – 2000. – №16 (227) от 24 апреля 2000.

Уільямсон[179] виділяє наступні складові інформаційного чинника, що сприяють вертикальній інтеграції:

– підвищення дієвості інформації: окремі господарюючі суб'єкти можуть володіти інформацією, яка підтверджує можливість ефективної взаємодії з певним потенційним партнером, але самому потенційному партнеру дана інформація, яка є комерційною таємницею, не розголошується, що й унеможливлює переконати потенційного партнера у ефективності співпраці – в межах вертикально інтегрованої структури дана проблема не виникає;

– економія на зборі інформації: отримання інформації вимагає певних витрат, розмір яких переважно не залежить від масштабів. Джерелом економії є одноразовий збір інформації на проміжних стадіях виробничого процесу. Враховуючи те, що передача даної функції одній зі сторін несе у собі загрози інформаційної асиметрії, економія на зборі інформації може бути досягнута саме у вертикально інтегрованих структурах;

– конвергенція очікувань: при високому рівні залежності виробничих процесів для ефективного господарювання необхідним є високий рівень координації спільної діяльності, що інколи важко досягти шляхом переговорів, особливо в умовах швидкої зміни навколишньої ситуації, що вимагає такої ж швидкої адаптації до цих змін, що й обумовлює необхідність вертикальної інтеграції.

Проте необхідно зауважити, що з погляду контрактного підходу відмінність внутріфірмових контрактів від ринкових не настільки істотна, і саму проблему розмірів фірми можна вважати дуже умовною. І якщо зовнішні трансакційні витрати призводять до горизонтального і вертикального росту фірми, то внутрішні трансакційні витрати обмежують цей ріст[180].

Крім того, слід зазначити, що більшість винаходів змінюють одночасно витрати організації і витрати використання механізму цін. Отже, збільшення чи зменшення розмірів фірми обумовлюється відносним впливом використання винаходу на ці два види витрат. Тобто, якщо використання інформаційних технологій скорочує витрати використання механізму цін більше, ніж він скорочує витрати організації, він підсилить тенденцію до скорочення розмірів фірми[181].

[179] Уильямсон О. И. Вертикальная интеграция производства: воображения по поводу неудач рынка // Вехи экономической мысли / Под ред. В.М.Гальперина. – СПб.: Экономическая школа, 1999. – Т.1: Теория потребительского поведения и спроса.

[180] Авдашева С. Теория организации промышленности [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: URL: http://io.economicus.ru/index.php?file=7.

[181] Коуз Р.Г. Природа фирмы // Вехи экономической мысли. / Под ред. В.М. Гальперина. – СПб.: Экономическая школа. 1999. – Т.1.: Теория потребительского поведения и спроса.

Методичні рекомендації щодо розробки інформаційної системи "Транскордонне співробітництво"

Призначення та функції

Інформаційна системи "Транскордонне співробітництво" призначена для:

– забезпечення інформацією регіональних органів влади та органів транскордонного співробітництва;

– забезпечення інформацією учасників транскордонного співробітництва (фізичних та юридичних осіб);

– підвищення прозорості в діяльності органів влади та органів транскордонного співробітництва.

Функціями інформаційної системи "Транскордонне співробітництво" для регіональних органів влади та органів транскордонного співробітництва є:

– автоматизований збір та збереження даних щодо соціально-економічного розвитку прикордонних та транскордонних регіонів та їх адміністративно-територіальних одиниць;

– оперативний моніторинг та поглиблений динамічний аналіз показників соціально-економічного розвитку, ступеню та характеру змін територіальної асиметрії;

– багатоваріантний прогноз показників соціально-економічного розвитку територій;

– забезпечення підтримки прийняття рішень через розробку структурованого набору аналітичних звітів для оперативного аналізу за наперед визначеними показниками;

– проведення маргінального аналізу для визначення територій, кризових за певними показниками;

– розрахунок рейтингів регіонів за різними напрямками (соціально-економічний розвиток, якість життя, інвестиційна привабливість тощо);

– багатосторонній інформаційний обмін (органи влади прикордонних територій як між собою, так і з органами транскордонного співробітництва).

Функціями інформаційної системи "Транскордонне співробітництво" для учасників транскордонного співробітництва (фізичних та юридичних осіб) є:

– забезпечення інформацією про соціально-економічне становище в регіонах;

– забезпечення інформацією про інституційне середовище (правове регулювання) в регіонах;

– забезпечення інформацією про розвиненість інфраструктури;

– спрощення пошуку ділових партнерів шляхом формування каталогів господарюючих суб'єктів та каталогів продукції.

Суб'єкти інформаційної взаємодії:
джерела інформації та користувачі

Суб'єктами транскордонної інформаційної взаємодії є:

– регіональні органи влади;

– органи транскордонного співробітництва;

– юридичні особи (перш за все підприємства у прикордонних територіях);

– фізичні особи (перш за все мешканці у прикордонних територіях).

Джерелами статистичної інформації (в т.ч. про соціально-економічне становище) повинні бути регіональні управління статистики, а також регіональні управління податкової та митної служб.

Джерелами інформації про правове регулювання повинні бути:

– регіональні адміністрації та органи самоврядування (щодо особливостей правового регулювання на конкретній території);

– центральні органи влади (щодо правового регулювання в державі і цілому).

Джерелами інформації про розвиненість інфраструктури повинні бути:

– регіональні управління статистики та регіональні адміністрації (щодо загального стану інфраструктури);

– регіональні адміністрації та безпосередньо суб'єкти господарювання, які надають послуги (щодо інформації про можливість отримати конкретні послуги).

Джерелами інформації про можливості ділової співпраці повинні бути:

– регіональні торгово-промислові палати;

– безпосередньо суб'єкти господарювання, які шукають ділових партнерів.

Користувачами можуть бути:

– регіональні адміністрації та органи самоврядування;

– органи транскордонного співробітництва;

– підприємці;

– мешканці.

Принципи формування інформаційної системи
"Транскордонне співробітництво" (методологічні зауваження)

Взаємний обмін даними між державними службами повинен бути організований таким чином, щоб кожна з них могла отримувати вільний доступ до інформації, котру вона потребує й яку інша організація вже має. Але в той же час повинна існувати гарантія того, що державна служба не зможе одержувати доступ до інформації, котра не доречна для виконання її безпосередніх завдань.

Враховуючи вищесказане варто використати принцип пропорційності, визначений відповідно до Директиви Європейського парламенту про захист

особистостей при обробці персональних даних та вільний рух цих даних[182], який зазначає, що персональні дані можуть бути оброблені тільки до ступеня, котрий є адекватним, доречним і не надмірним з огляду на цілі, для яких такі дані були зібрані чи оброблені. Та ж сама Директива також вимагає, щоб дані отримувалися для конкретних, відомих і законних цілей і далі не оброблялися в напрямку, що є несумісним з цими цілями (так званий принцип закінченості). Прагнення до централізованого збору інформації не повинне призвести до позбавлення цих принципів їх значення. Органи влади повинні запропонувати структурні гарантії врахування цих принципів при взаємному обміні електронними даними. У той же самий час ці принципи не повинні бути трактовані занадто строго, щоб не обмежувати ефективний обмін даними.

Для вирішення проблеми інформаційного обміну можливі два шляхи[183]:

1) централізоване управління даними: часто важко здійснене через проблеми з захистом персоніфікованих даних, технічними можливостями реалізації, небезпеку втрати адміністраціями автономії.
2) розподілене управління даними (сітьова концепція): децентралізований, але одноразовий збір даних; децентралізоване і розподілене збереження даних з розподілом функцій між державними службами; обмін даними через мережі.

Модель розподіленого управління даними складається з:

1) структури мережі;
2) єдиних й унікальних ідентифікаторів;
3) реєстру посилань;
4) основних принципів організації щодо збору, збереження та обміну даними;
5) методів електронного обміну даними.

Для оптимального управління мережею, необхідне існування так званого реєстру посилань, котрий не містить жодних змістовних даних, але володіє інформацією щодо кожної особи про дані, котрі зберігаються у державних службах і можуть бути доступні. Реєстр посилань повинен виконувати такі функції: контроль доступу; маршрутизація інформації; автоматична передача інформації. Його структура повинна складатися з наступних складових: а) реєстри фізичних та юридичних осіб: щодо яких осіб, в яких обсягах, в яких державних службах, за який період часу існує інформація; б) реєстр доступу: які дані та в яких державних службах є

[182] Directive 95/46/EC of the European Parliament and of the Council of 24 October 1995 on the protection of individuals with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data. [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: URL: http://europa.eu.int/eur-lex/en/lif/dat/1995/ en_395L0046.html.

[183] Frank Robben, Emmanuel Quintin. A model for electronic data exchange in the public sector. [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: http://europa.eu.int/ISPO/ida/export/files/en/704.ppt; http://europa.eu.int/ISPO/ida/export/files/en/705.doc.

доступні; в) реєстр авторизованого доступу: які дані можуть бути передані яким службам[184]. Тобто, реєстр посилань містить так звані метадані. Згідно найпростішого визначення метадані – дані про дані. Вони описують зміст, представлення, якість, стан, просторові та часові межі застосування, доступність та інші характеристики. Метадані допомагають знаходити, інтерпретувати, та використовувати дані. Таким чином метадані схожі на картки у бібліотечних каталогах[185].

При розробці інформаційних систем підтримки транскордонного співробітництва принципово важливою є необхідність використання композиційного підходу.

Поширена на даний момент практика використання декомпозиційного підходу не виправдовує себе. Обумовлено це тим, що "глобальні" завдання, які ставилися та ставляться в нормативно-правових актах "Про затвердження Завдань Національної програми інформатизації..."[186] через свою технологічну складність, обумовлену насамперед їх "глобальністю", не могли і не можуть бути виконані ні в зазначені терміни, ні за рахунок коштів, котрі планувалося і планується використати згідно цих нормативно-правових актів, проте не планувалося і не планується виділяти згідно Законів України "Про Державний бюджет України" на відповідні роки.

Така ситуація мала б бути прогнозованою, бо, як вже зазначалося раніше, складні системи не можна моделювати інакше, як повторивши всю історію їх виникнення[187]. Відповідно можна зробити висновок про необхідність використання саме композиційного підходу при розробці будь-яких великих інформаційних систем, в тому числі систем інформаційної підтримки транскордонного співробітництва.

Композиційний підхід при розробці будь-яких великих інформаційних систем повинен бути схожим на агрегатний підхід в моделюванні, який дає змогу звільнитися від проблеми масштабу за рахунок ідеї розробки моделі як сукупності певних блоків (агрегатів, блоків, модулів) за наперед визначеними інформаційними зв'язками між ними, коли невідома

[184] Там же

[185] Zsolt Sikolya. KIKERES: the Hungarian National Public Administration Metadata Service. [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: URL: http://europa.eu.int/ISPO/ida/export/files/en/649.ppt.

[186] Закон України "Про затвердження Завдань Національної програми інформатизації на 1998-2000 роки" від 4 лютого 1998 року № 76/98-ВР.
Постанова Верховної Ради України "Про затвердження Завдань Національної програми інформатизації на 1999-2001 роки" від 13 липня 1999 року № 914-XIV.
Постанова Верховної Ради України "Про затвердження Завдань Національної програми інформатизації на 2000-2002 роки" від 6 липня 2000 року N 1851-III.

[187] Концепція Національної програми інформатизації. Схвалено Законом України "Про Концепцію Національної програми інформатизації" від 4 лютого 1998 року № 75/98-ВР.

внутрішня структура цих блоків[188], що вже зазначалося раніше.

Це дасть змогу отримувати належні ефекти не лише по закінченні всіх робіт, але вже й на проміжних етапах розробки значних інформаційних систем, коли кожен окремий блок зможе виконувати свою функцію навіть при відсутності всієї системи.

Крім того це створить можливість підвищити рівень актуальності інформації, яка подається одночасно на декількох сайтах.

При розробці великих інформаційних систем необхідно враховувати, що при будь-якому комбінованому використанні обчислювальних засобів швидкодія всієї системи визначається самою повільною ланкою. Тому бажано по можливості виключити особисту участь людей із усякого складного ланцюжка обчислень, залишивши його лише там, де це є зовсім неминучим – на самому початку й у самому кінці[189].

Поступове скорочення ролі людини в управлінні інформаційною системою додатково підвищить рівень незалежності інформаційної системи від людини, що зменшить можливості до зловживання в управлінні та використанні інформаційної системи.

Отже, для забезпечення ефективної організації управління інформацією необхідно слідувати основним принципам, а саме[190]:

1) обов'язкова участь усіх державних служб;
2) кожен учасник мережі може бути постачальником і адресатом даних;
3) координацію та загальне управління мережею здійснює центральний орган: стандартизація, стимулювання, загальне управління проектом;
4) при зборі даних обов'язковим є попереднє узгодження з учасниками мережі (перш за все необхідно визначити повноваження служби щодо розпоряджання певною інформацією; за умови ствердної відповіді проводиться перевірка на наявність інформації у інших службах; при відсутності таких даних визначаються служби відповідальні за збір та збереження даних – дані процедури необхідні, з одного боку, для попередження несанкціонованого доступу до інформації, і, з другого боку, для створення лише одного банку даних з метою уникнення протиріч та забезпечення єдності даних);
5) збереження даних: децентралізоване, розподілене, з розподілом функцій між державними службами (переважно центральний орган не володіє конкретною інформацією, а після консультацій з різними державними службами розподіляє функціональні обов'язки щодо збереження даних; таким чином лише одна служба буде виконувати функцію первинного джерела певної інформації);
6) обмін даними:
   a) може бути ініційований: службою, котра потребує інформацію; службою, котра володіє новою інформацією; службою, котра керує мережею;
   b) здійснюється переважно за згодою центрального органу, хоча можливе утворення органів, котрі будуть керувати інформаційним обміном у певній сфері безпосередньо;
   c) супроводжується систематичною реєстрацією всіх передач та змін;
7) розробка несуперечливої і послідовної системи захисту повинна базуватись на ряді відправних точок, котрі повинні перетворитись у набір структурних, інституційних, правових, організаційних та технічних заходів, а сам захист даних, враховуючи факт відсутності централізованого збереження та наявності обміну даними через центральний орган для попередження несанкціонованого доступу, проводиться з огляду на ряд аспектів, а саме:
   a) гарантування доступності даних через попередження відсутності доступу або помилкового знищення даних;
   b) гарантування цілісності даних через попередження неправомірної зміни даних;
   c) гарантування конфіденційності даних через попередження обробки даних не вповноваженими особами або для не уповноважених цілей.

<u>Структурна схема</u>

Усі підсистеми інформаційної системи "Транскордонне співробітництво" умовно поділені на системи збереження інформації та системи управління інформацією (рис. 3.2). Серед системи управління інформацією окремо виділені системи підтримки прийняття рішення (системи аналізу, прогнозування та ГІС).

Як вже зазначалося раніше обмін даними може бути ініційований: службою, котра потребує інформацію; службою, котра володіє новою інформацією; службою, котра керує мережею. Даний аспект обумовлює час та періодичність передачі інформації (табл. 3.3).

З огляду на транскордонний аспект регіональні органи влади повинні збирати інформацію не лише про регіон, але й про транскордонне співробітництво (транскордонну інформацію) (рис. 3.3).

Під регіональною інформацією розуміється інформація про регіон. Під транскордонною інформацією розуміється інформація, яка має зміст винятково з точки зору транскордонного співробітництва. Тобто транскордонна інформація – інформація про суміжні прикордонні території за виключенням регіональної інформації.

[188] Сергієнко І., Михалевич М. Економічна кібернетика: проблеми розвитку та перспективи застосування // Вісник Національної академії наук України. – 2002. – № 2.

[189] Винер Н. Кибернетика или управление и связь в животном и машине. – 2-е издание. – М.: Наука; Главная редакция изданий для зарубежных стран, 1983. – С. 189.

[190] Михеев Ю.А., Бастанжиева Е.А. К вопросу о б организации и использовании информационных ресурсов для управления на региональном и муниципальном уровнях // Регион: экономика и социология. – 2000. – № 1. – 155-157.
Frank Robben, Emmanuel Quintin. A model for electronic data exchange in the public sector. [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: http://europa.eu.int/ISPO/ida/export/files/en/704.ppt; http://europa.eu.int/ISPO/ida/export/files/en/705.doc.

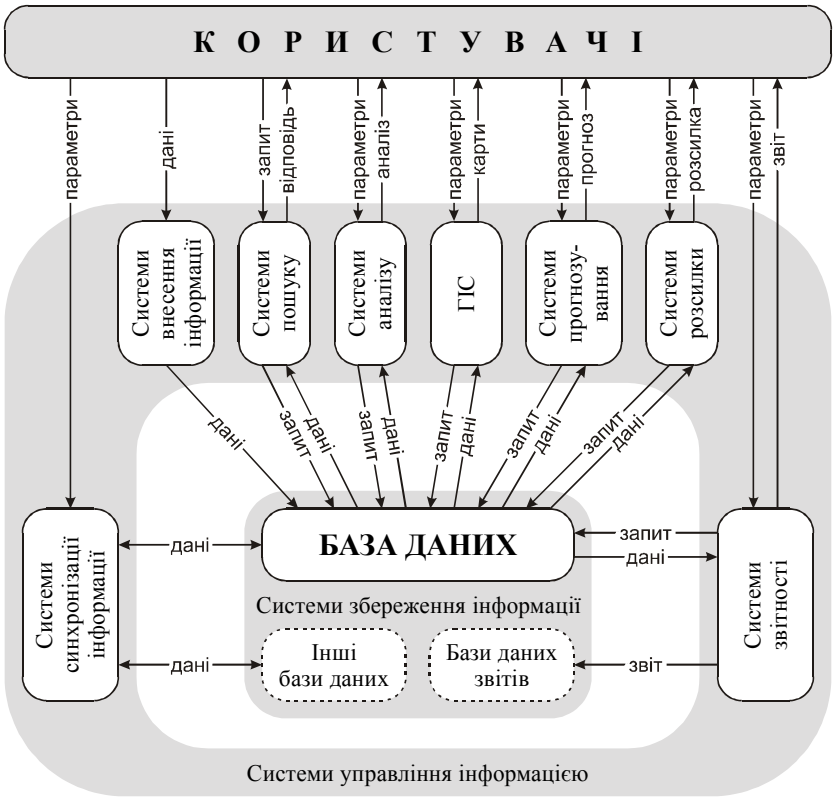

Рис. 3.2. Схема управління інформацією

Таблиця 3.3

Системи поширення інформації

Поширення інформації	**Час передачі**	**Системи поширення інформації**
при потребі в інформації	в режимі реального часу (в режимі діалогу)	пошукові системи системи аналізу системи прогнозування геоінформаційні системи
при появі інформації	одразу або через короткі періоди часу	системи розсилки
періодично	через короткі періоди часу	системи синхронізації інформації
	через тривалі періоди часу	автоматизовані системи звітності

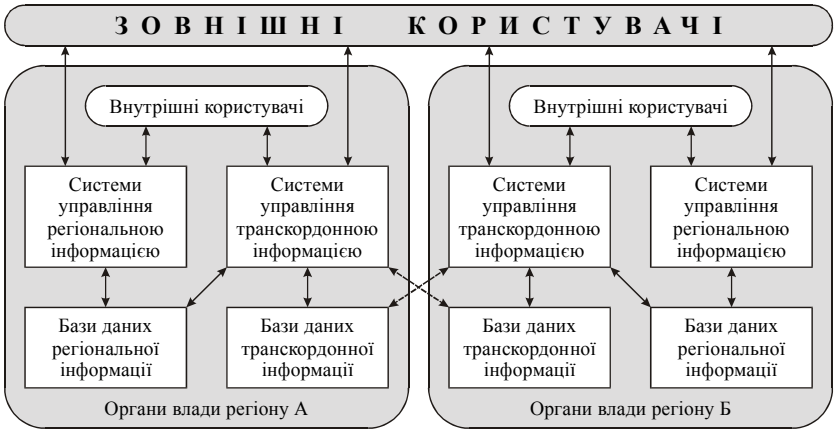

Рис. 3.3. Організаційно-технічна схема управління транскордонною інформацією при відсутності органу транскордонного співробітництва

Внутрішні користувачі – співробітники відповідних органів.

На початках кожен регіон збирає інформацію про транскордонне співробітництво окремо. З часом з метою економії коштів та часу повинно бути прийняте рішення про спільні збір та використання транскордонної інформації. Це може бути реалізовано у двох напрямках:

– взаємний обмін даними (пунктирні стрілки на рис. 3.3);

– передача повноважень управління транскордонною інформацією органу транскордонного співробітництва (рис. 3.4).

Відповідно можна визначити чотири організаційні етапи розвитку інформаційної системи "Транскордонне співробітництво":

Етап 0. Самостійне управління регіональною інформацією (транскордонна інформація відсутня).

Етап 1. Самостійне управління регіональною та транскордонною інформацією (рис. 3.3, не враховуючи пунктирні стрілки).

Етап 2. Організація обміну транскордонною інформацією (пунктирні стрілки на рис. 3.3).

Етап 3. Спільне управління транскордонною інформацією (рис. 3.4).

Участь бізнесу та недержавних організацій у інформаційному забезпеченні транскордонного співробітництва

Крім органів влади збирати та використовувати інформацію про транскордонне співробітництво можуть підприємницькі кола та недержавні організації.

Зацікавленість об’єднань громадян чи підприємств може полягати у забезпеченні інформацією своїх учасників.

Рис. 3.4. Організаційно-технічна схема управління транскордонною інформацією при наявності органу транскордонного співробітництва

Зацікавленість підприємств може полягати у наданні інформаційних послуг на платній основі. Джерелами відшкодування витрат можуть бути:

– суб'єкти, які отримують інформацію;

– суб'єкти, які бажають поширювати інформацію через такі підприємства;

– реклама (в т. ч. на сторінках веб-сайтів).

Ступінь участі підприємців та недержавних організацій повинен визначатися ними самостійно.

Функція регіональних органів влади та органу транскордонного співробітництва в даному випадку повинна полягати у поширенні інформації про наявність таких служб.

Крім того, залучення господарюючих суб'єктів може бути одним з засобів вирішення фінансових труднощів, пов'язаних з створенням інформаційної системи. Зокрема регіональні органи влади та орган транскордонного співробітництва може взяти на себе функцію координатора дій по створенню комерційних чи напівкомерційних елементів системи. Зацікавити приватні фірми вкладати кошти в реалізацію

проектів можна шляхом надання їм можливостей використання у своїх цілях певних функцій інформаційної системи, або частини комунальної власності при створенні своїх інформаційних систем, наприклад вже існуючі комунікації, і в далі віддавати частину своїх ресурсів у користування адміністрації в залік оренди за використання комунальної власності тощо.

Системи збереження інформації

Повнотекстові бази даних та бази нормативно-правових актів

При розробці систем текстової інформації особливу увагу варто приділити її структуризації. З огляду на те, що текстові документи структурувати досить важко, одним з засобів структуризації та класифікації документів є використання широкого набору реквізитів. Даний підхід дав можливість розробити зручну систему пошуку нормативно-правових актів на сервері Верховної Ради України (http://www.rada.gov.ua/ або http://www.rada.kiev.ua/).

Використання єдиної структури баз даних нормативно-правових документів дасть можливість з одного боку зекономити кошти на розробці баз даних для різних служб, а з іншого – спростить процедуру синхронізації інформації у цих базах.

Варто звернути увагу на важливість подання документів у базу даних багатьма мовами. Даний підхід реалізований на офіційному сайті ЄС (http://europa.eu.int/), де більшість текстових документів (законодавство повністю) подається мовами усіх країн-членів ЄС.

Класифікатори та стандарти

Складовою частиною аналізу будь-якого процесу чи явища є класифікація. Відповідно, збір та збереження первинної та вторинної інформації також повинен відбуватися з врахуванням різноманітних класифікацій. Зокрема, для галузевого аналізу господарської діяльності зручно використовувати Класифікацію видів економічної діяльності (КВЕД)[191], Українську класифікацію товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКТЗЕД)[192], Класифікацію послуг зовнішньоекономічної діяльності (КПЗЕД)[193], а для міжрегіонального аналізу – Класифікатор об'єктів адміністративно-територіального устрою України" (КОАТУУ)[194] та поштові індекси.

[191] Класифікація видів економічної діяльності (ГК 009-96) (Затверджено і введено в дію наказом Держстандарту України № 441 від 22.10.1996).

[192] Постанова Кабінету Міністрів України "Про Українську класифікацію товарів зовнішньоекономічної діяльності" № 1354 від 31 серпня 1998 р.

[193] Класифікація послуг зовнішньоекономічної діяльності (ДК 012-97) (Затверджено і введено в дію наказом Держстандарту України № 324 від 02.06.1997).

[194] Класифікатор об'єктів адміністративно-територіального устрою України (ДК 014-97) (Затверджено і введено в дію наказом Держстандарту України № 659 від 31.10.1997)

Ці класифікатори розроблені на основі міжнародної системи обліку та статистики. Тобто, аналогічні класифікатори впроваджені і у інших країнах, що дає можливість їх об'єднання. Таким чином є змога отримати багатомовні класифікатори, що значно спростить проведення транскордонного міжрегіонального галузевого аналізу.

У класифікаторі товарів бажано також вказувати посилання на державні стандарти, які визначають вимоги до товарів певної товарної групи. Безпосередньо тексти стандартів, які є нормативно-правовими документами, повинні зберігатися у базах нормативно-правових актів. Хоча варто звернути увагу на те, що рівень структуризації у стандартів є вищим, ніж у повнотекстових документах, що створює передумови для розробки окремих баз даних для зберігання стандартів.

Бази даних статистичної інформації

Фізичні та юридичні особи при оцінці доцільності відповідно мешкання та господарювання на певній території звертаються до статистичної інформації. Оцінити доцільність можна лише за допомогою порівнянь певних параметрів. Тобто основною вимогою до статистичної інформації є її порівнянність. Дану вимогу можна задовольнити лише шляхом використання єдиних методик збору первинної інформації та розрахунку статистичних показників (включаючи й питання єдиних розмірностей статистичних показників).

Для забезпечення зручності користування базами даних статистичної інформації кожен показник повинен:

– мати свій унікальний ідентифікатор, спільний для всіх баз даних всіх рівнів;

– мати унікальну назву (бажано багатьма мовами);

– мати опис методики збору первинної інформації та методики його розрахунку на основі даної первинної інформації (бажано багатьма мовами).

Довідники

Окрім фонової інформації статистичного та нормативно-правового характеру, для господарювання та життєдіяльності на певній території необхідно володіти довідковою інформацією.

Варто звернути увагу на такі довідники:

– перелік органів влади з довідковою інформацією (адреси, телефони, режим роботи);

– переліки закладів культури;

– переліки регіональних галузевих об'єднань;

– переліки об'єктів інфраструктури, в т.ч. комунальних служб;

– перелік пунктів перепустку через кордон;

– перелік митниць та митних ліцензійних складів;

– карта автомобільних доріг з можливістю пошуку населених пунктів та визначення оптимального маршруту;

– довідник поштових індексів;

– довідник міжміських телефонних кодів та телефонні довідники;

– маршрути та розклад руху поїздів, міжнародних та міжміських автобусів.

Даний список є відкритим і може постійно розширюватися.

Реєстри підприємств та товарів

Для забезпечення суб'єктів господарювання цільовою ринковою інформацією необхідне існування відкритих реєстрів підприємств та товарів. Дані реєстри повинні поповнюватися самими суб'єктами господарювання, які бажають за допомогою цих реєстрів поширювати про себе інформацію.

Реєстр підприємств повинен містити таку інформацію:

– унікальний ідентифікатор підприємства (можна використати код ЄДРПОУ);

– назва підприємства;

– повна адреса в текстовій формі,

– код КОАТУУ (Класифікатор об'єктів адміністративно-територіального устрою України) та поштовий індекс для забезпечення можливості пошуку за територіальною ознакою;

– перелік кодів КВЕД (Класифікація видів економічної діяльності) для забезпечення можливості пошуку за галузевою ознакою;

– контактні телефони;

– адреса електронної пошти;

– адреса офіційного сайту підприємства.

Реєстри товарів та послуг існують двох видів

– реєстр товарів та послуг, які пропонуються підприємством, для опису пропозиції підприємства (підприємство-продавець);

– реєстр товарів, в придбанні яких зацікавлено підприємство, для опису попиту підприємства (підприємство-покупець).

Реєстри товарів та послуг, які пропонуються підприємством, повинен містити:

– ідентифікатор пропозиції;

– ідентифікатор підприємства, яке пропонує даний товар чи послугу;

– назва товару чи послуги;

– код товару за УКТЗЕД чи послуги за КПЗЕД;

– місце розташування товару (можливе використання коду КОАТУУ або поштового індексу);

– відповідність стандартам (вказувати стандарт) та наявність документів, які підтверджують цю відповідність;

– ціна товару;

– з огляду на необхідність транспортування товару через кордон бажано одразу для даної мети використовувати правила по тлумаченню термінів "Інкотермс";

– для не поштучних товарів вказувати стандарт, згідно якого проведено маркування товару та обчислення кількості;

– умови оплати та можливі валюти розрахунків;

– посилання на сторінку сайту з технічним описом даного товару.

Зазначення умови поставки за Інкотермс та коду товару дає можливість оцінити додаткові витрати пов'язані з транспортуванням товару до місця призначення та його митним оформленням. Зокрема, можна передбачити автоматичний попередній розрахунок вартості товару в результаті його переміщення з місця розташування до бажаного місця призначення.

Реєстр товарів та послуг, в придбанні яких зацікавлено підприємство, повинен містити:

– ідентифікатор попиту;

– ідентифікатор підприємства, яке зацікавлено у даному товарі чи послузі;

– назва товару чи послуги;

– код товару за УКТЗЕД чи послуги за КПЗЕД;

– бажане місце призначення товару або місце надання послуги (можливе використання коду КОАТУУ або поштового індексу).

Варто звернути увагу на можливість використання вже ефективно діючих баз даних, представлених на сайтах "Украина Промышленная" (http://www.ukrindustrial.com/) та "Молдова промышленная" (http://md.all-biz.info/), "Сервер предприятий СНГ" (http://www.comincity.com/), "Справочник предприятий СНГ" (http://www.trifle.net/cis/) тощо.

Системи управління інформацією

Пошукові системи

Пошукові системи можна умовно поділити на:

– системи пошуку високоструктурованої інформації;

– системи пошуку неструктурованої інформації.

Системи пошуку високоструктурованої інформації є частиною систем управління високоструктурованою інформацією. Йдеться перш за все про системи управління реляційними базами даних, хоча й не те тільки. У будь-якому випадку під час розробки системи управління інформацією необхідно враховувати, що управління інформацією повинно включати не лише системи збору та збереження інформації, а перш за все зручну систему пошуку інформації. При цьому необхідно враховувати, що чим вищий рівень структуризації інформації, тим більші можливості розробити пошукову систему з високим рівнем гнучкості формування запитів, що відповідно відобразиться в ефективності функціонування як пошукової системи зокрема, так і системи управління інформацією взагалі.

Проте завжди буде залишатися частка неструктурованої інформації. В майбутньому будуть зростати інформаційні потреби, що й обумовить постійну появу нових класів інформації з раніше невідомою структурою. В даному випадку пошукові системи, розроблені до появи цього класу

інформації, не зможуть використовувати гнучкість, яку забезпечує ця структуризація. Крім того, існують значні обсяги текстової інформації, яка важко піддається структуризації.

Прикладами систем пошуку неструктурованої інформації є пошукові системи в Інтернет. Пошук проводиться по змістовній частині тексту. Для підвищення гнучкості пошуку в багатьох системах передбачена можливість пошуку усіх форм слова, що забезпечено наявністю у цих системах бази даних відмінювання слів.

Враховуючи те, що мова постійно розвивається, і перш за все за рахунок розширення тезаурусу, виникає потреба у розробці систем автоматичного морфологічного аналізу слів, що дасть можливість в автоматичному режимі передбачити всі форми нового слова та провести пошук з урахуванням відмінювання навіть тих слів, які відсутні базах даних відмінювання слів. Прикладом пошукових систем з автоматичним передбаченням форм нових слів є російська пошукова система "Яндекс" (http://www.yandex.ru/). Крім того система "Яндекс" проводить автоматичну перевірку коректності вводу строки запиту: для попередження описок всі слова зі строки запиту перевіряють на наявність у базі даних слів, а у випадку відсутності пропонуються можливі варіанти написання слова.

Для підвищення ефективності пошук можна проводити не лише за всіма формами слова, але й враховуючи синонімічні ряди. Передумови для цього вже існують: у 2001 р. Український мовно-інформаційний фонд Національної академії наук України підготував інформаційну систему "Словники України", в якій присутня база даних відмінювання та база даних синонімів.

Враховуючи те, що при транскордонному співробітництві є потреба передавати інформацію з одного мовного середовища в інше, постає проблема пошуку інформації на багатьох мовах. Дану проблему можна вирішити шляхом автоматичного перекладу строки запиту на інші мови. Незважаючи на те, що для цього необхідно мати досить значну базу даних перекладів слів, така система вже використовується пошуковою системою "Altavista" (http://www.altavista.com/), хоча варто зазначити, що української мовної бази в цій системі немає.

Системи розсилки інформації та системи звітності

Враховуючи те, що економічні проблеми виникають завжди в зв'язку зі змінами і тільки внаслідок них[195], постійно актуальним є питання організації систем оперативного поширення інформації про зміни, які відбуваються у ринковому середовищі взагалі та на окремих ринках зокрема, тобто систем автоматичної розсилки інформації.

Системи розсилки інформації (системи вибіркового поширення

[195] Hayek F.A. The Use of Knowledge in Society / American Economic Review. – XXXV. – No. 4 (September, 1945). – P. 519-530.

інформації) являють собою системи оперативної пересилки абонентам відповідно до їх індивідуальних запитів сигнальної реферативної інформації в результаті аналітично-синтетичної обробки документів з реалізацією зворотного зв'язку[196].

Схема роботи систем розсилки інформації полягає у наступному: користувач-абонент вносить параметри, згідно яких буде проводитись відбір інформації; як тільки інший користувач вносить у базу даних інформацію, вона аналізується і за умови відповідності внесеним параметрам пересилається користувачу-абоненту.

Параметри, які повинен вносити абонент, можна поділити на:

– критерії фільтрації інформації – сукупність ознак, яким повинне відповідати повідомлення;

– організаційні параметри: адреса електронної пошти (номер телефону для передачі SMS-повідомлення) абонента, мова подання повідомлення, періодичність тощо.

За критерії фільтрації інформації можна обирати:

– реквізити документів у повнотекстових базах даних та базах нормативно-правових актів;

– назви та класифікатори у реєстрах підприємств та товарів.

На відміну від систем розсилки інформації, системи звітності поширюють не відфільтровану первинну інформацію, а зведену та згруповану в певному галузевому чи територіальному розрізі інформацію. За іншими характеристиками системи звітності являють собою системи розсилки інформації.

Системи синхронізації інформації

З огляду на те, що інформаційна системи "Транскордонне співробітництво" складатиметься з сукупності баз даних, до поповнення яких буде залучатися значна кількість користувачів, постане необхідність в розробках систем синхронізації інформації, які являють собою модулі, завданням яких буде обмін інформацією між базами даних для забезпечення необхідної актуальності.

Особливо корисними дані системи будуть для:

– регіональних баз нормативно-правових актів;

– регіональних баз даних статистичної інформації;

– реєстрів підприємств та товарів.

Системи підтримки прийняття рішень

Системи підтримки прийняття рішень орієнтовані перш за все на внутрішнє використання в межах регіональних органів влади та органів транскордонного співробітництва.

Проте для підвищення впевненості підприємців у майбутньому

[196] Звежинский С.М. Научная организация информационной деятельности. – Львов: Каменяр, 1974. – С. 87

регіональні органи влади та органи транскордонного співробітництва повинні подавати сигнали суб'єктам господарювання щодо своїх очікувань та бачення майбутнього в усіх сферах регіонального розвитку та транскордонного співробітництва. Тому бажано, щоб аналітичні та прогнозні матеріали були доступні і для зовнішнього використання.

Системи підтримки прийняття рішень умовно поділені на:

– системи аналізу;

– системи прогнозування (розробки прогнозів);

– геоінформаційні системи.

Системи аналізу

При прийнятті рішення органи влади та органи транскордонного співробітництва повинні опиратися на аналітичні матеріали. Процес аналізу полягає у виборі інформації з баз даних та застосування певного методу чи методики з банку методів та методик аналізу. Банк методів та методик може бути частиною системи аналізу. Проте в даному випадку пропонується банк методів та методик вивести за межі системи аналізу (рис. 3.5). Це дасть можливість в майбутньому поповнювати та вдосконалювати банк методів та методик не торкаючись самої системи аналізу, яка повинна являти собою незначну програму, що забезпечує доступ до баз даних і банку методів та методик та передбачає можливості застосування обраних методів чи методик для аналізу вибраних даних з метою подальшої передачі цих аналітичних матеріалів користувачу.

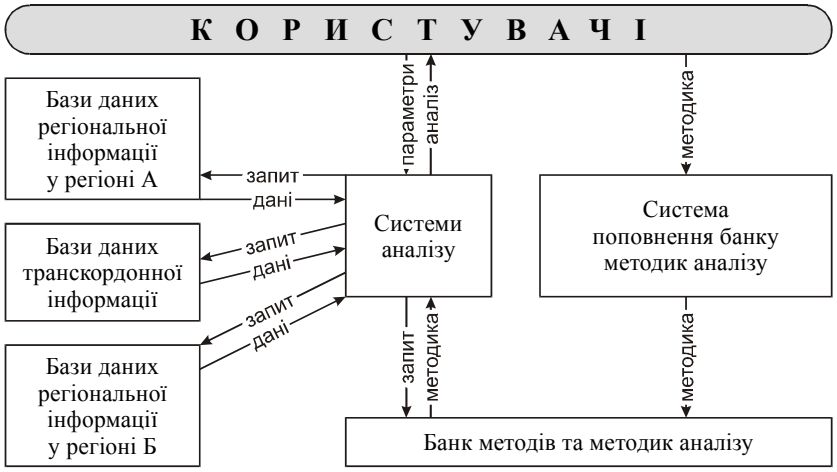

Рис. 3.5. Схема аналізу у сфері транскордонного співробітництва

Для проведення міжрегіонального аналізу пропонується застосовувати методи, подані у табл. 3.4.

Таблиця 3.4

Види та методи аналізу

Види аналізу	Дані для аналізу	Методи аналізу
Моніторинг соціально-економічного розвитку території	Первинні та розрахункові показники в абсолютних та відносних величинах, що відображають усі сторони соціально-економічного розвитку території	Порівняльний аналіз Динамічний аналіз
Маржинальний аналіз	Відносні показники, що дозволяють міжрегіональні порівняння	Визначення переліку територій з найкращими та найгіршими значеннями аналізованого показника. Визначення груп депресивних територій
Аналіз асиметрії міжрегіональної та внутрішньорегіональної	Первинні та розрахункові показники	Розрахунок показників розмаху, варіації і коефіцієнта асиметрії для аналізованого показника.

Джерело: Бастанжиева Е.А., Русских А.Н., Слынько Ю.Н., Суспицын С.А. Информационная система "Региональная политика": новые возможности в принятии решений. [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: URL: http://ieie.nsc.ru/~tacis/mnt9602.htm.

Системи прогнозування

Окрім аналітичних матеріалів органи влади та органи транскордонного співробітництва при прийнятті рішення відчувають потребу у прогнозних матеріалах. Аналогічно аналізу, процес прогнозування полягає у виборі інформації з баз даних та застосування певного методу чи методики з банку методів та методик прогнозування. Багато моделей міждержавної взаємодії вже існують: як приклад можна навести модель прогнозування польсько-українських зовнішньоторговельних відносин[197] та модель прогнозування показників на ринку з допомогою нейронних мереж[198].

Як і в попередньому випадку банк методів та методик пропонується вивести за межі системи прогнозування (рис. 3.6).

[197] Бакаєв О.О., Взьонтек-Куб'як А., Мірошниченко В.М., Кравченко Т.Г. Модель прогнозування економіки Польщі та польсько-українських зовнішньоторговельних відносин. // Економіка і прогнозування. – 2001. – № 1. – С. 85-91.

[198] Назимко В.В., Назимко И.В. Прогноз показателей рынка с помощью нейронной сети и генетического алгоритма. // Наукові праці Донецького державного технічного університету. Серія: економічна: Випуск 22. – Донецьк: ДонДТУ, 2000. – 182-190.

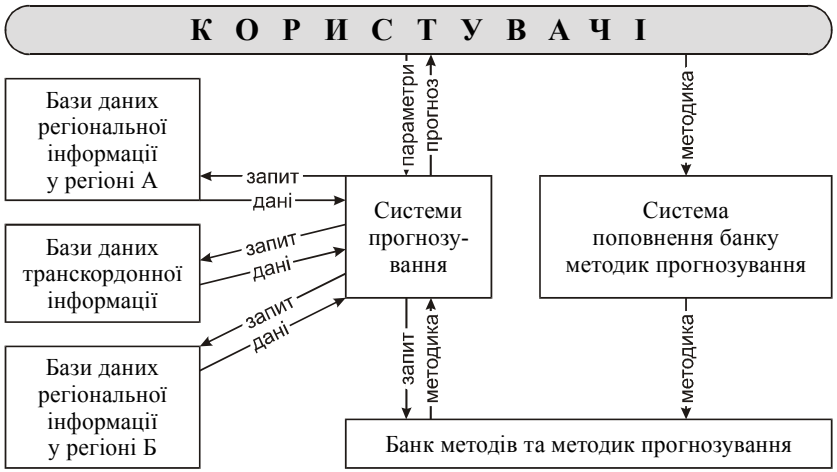

Рис. 3.6. Схема прогнозування у сфері транскордонного співробітництва

Можливості та обмеження моделювання

Економіка регіону являє собою відкриту систему, поведінку якої обумовлюють як власні тенденції розвитку, так і загальні закономірності становлення ринкової економіки. Тому зрозуміти, оцінити і дати прогнозні оцінки регіонального розвитку поза загальним контекстом (фоном) важко, а іноді і неможливо. Отже для складання повноцінного прогнозу необхідно володіти інформацією про загальні (загальнодержавні, галузеві) процеси.

Іншим істотним обмеженням для побудови прикладних регіональних моделей є нестійкість динаміки економічних процесів перехідного періоду, у зв'язку з чим, стандартні прийоми економетричного моделювання характеризуються вкрай обмеженою сферою застосування. Даний факт обумовлює необхідність прикладання значних зусиль у напрямку наповнення банку методів та методик прогнозування, що й додатково підтверджує необхідність виведення його за межі самої системи прогнозування.

Важливими настановами до розробки моделей є також вимоги оперативності, інформаційної наповнюваності, обліку кваліфікації потенційних користувачів.

Геоінформаційні системи

Враховуючи важливість територіального чинника, особливо ефективним буде використання геоінформаційних систем (ГІС), схема використання яких представлена на рис. 3.7.

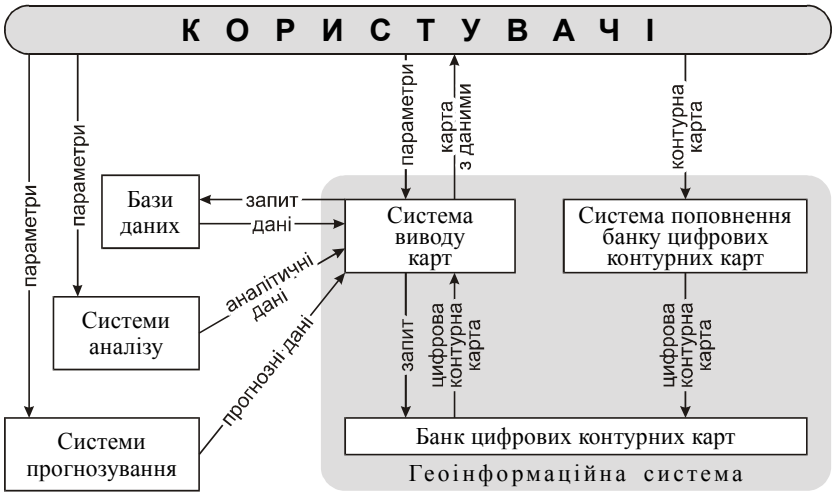

Рис. 3.7. Схема використання геоінформаційних систем з системами аналізу та прогнозування

Головна відмінність технологій ГІС від традиційних технологій баз даних полягає у встановленні зв'язку між картографічною інформацією та тематичними даними в формі реляційних баз даних, що дозволяє в інтерактивному режимі легко переходити від табличного подання даних до картографічного і навпаки, або суміщати їх[199].

У банку цифрових карт знаходиться інформація про місце розташування (географічні координати) об'єктів (полігон, полілінія, точка). Кожен об'єкт у банку цифрових контурних карт повинен мати свій ідентифікатор (унікальний номер). Цей ідентифікатор використовується у базах даних при записі інформації про цей об'єкт. Потім, при потребі, інформація, отримана з баз даних, за допомогою ідентифікатора пов'язується з об'єктами на карті, отриманій з банку карт, та передається у графічній формі користувачу. Таким чином проходить графічне представлення територіально релевантної інформації через зв'язок ГІС з базами даних.

Технологія ГІС передбачає інтерпретацію поданих даних у вигляді таблиць на електронних картах країни, області, району, міста, побудову на картах діаграм, відображення подій умовними позначеннями, створення площ, зафарбованих за певними градаціями кольорів для проведення аналізу, побудову ізоліній, побудову поверхонь розповсюдження явищ, можливість поєднання всіх цих зображувальних способів для більш

[199] Нестеренко О.В. Геоінформаційні технології забезпечення прийняття рішень [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: URL: http://www.stc.gov.ua/_news/Pub/N11_99.html.

якісного проведення просторового аналізу (наприклад: порівняння параметрів рівня розвитку інфраструктури чи наявності об'єктів інфраструктури та параметрів соціально-економічного розвитку території).

Існує також потреба просторового аналізу даних, отриманих аналітичним та прогнозним шляхом. Для цього повинен бути передбачений канал передачі даних з систем аналізу та прогнозування до ГІС.

Тобто технологія ГІС не лише забезпечує збирання, відображення, обробку, аналіз і розповсюдження інформації про просторово розподілені об'єкти і явища. Вона ще й дозволяє зв'язувати графічні об'єкти з інформацією в різноманітних базах даних, подавати дані у вигляді карт, діаграм, графіків, схем, тобто у найбільш сприятливому для людини вигляді. Цей комплекс можливостей не лише забезпечує аналіз просторових даних, але й створює основу для моделювання обстановки та підтримки прийняття стратегічних і оперативних управлінських рішень[200], що дозволяє стверджувати, що ГІС в поєднанні з базами даних стають потужним та гнучким інструментом аналізу територіально релевантної інформації

Враховуючи сказане вище впровадження технологій ГІС оптимально виконувати в 3 етапи:

1) використання найпростіших функцій ГІС на локальних робочих місцях:
2) застосування ГІС з використанням єдиної графічної і атрибутивної бази даних;
3) інтегрування ГІС зі спеціалізованими аналітичними системами[201].

Перспективи розвитку системи

Оцінка використання системи та визначення напрямків подальшого розвитку

Оцінка використання системи повинно проводитись через:

– облік та аналіз інтенсивності використання окремих складових системи шляхом використання лічильників відвідування сайтів користувачами;

Визначення напрямів подальшого розвитку системи повинно проводитись через:

– оцінку використання окремих складових системи;
– забезпечення зворотного зв'язку з користувачами системи;
– аналіз досвіду розвитку аналогічних систем.

[200] Нестеренко О.В. Геоінформаційні системи та інтеграція завдань і проектів Національної програми інформатизації України [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: URL: http://www.stc.gov.ua/_news/Pub/2_2000.html.
Нестеренко О.В. Геоінформаційні технології забезпечення прийняття рішень [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: URL: http://www.stc.gov.ua/_news/Pub/N11_99.html.

[201] Нестеренко О.В. Використання ГІС-технологій при організації даних в органах державної влади [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: URL: http://www.stc.gov.ua/_news/Pub/1_2000.html.

Бачення майбутнього системи:
позитивні та негативні очікування

Позитивні очікування

– впровадження та аналіз функціонування системи в окремих регіонах дасть можливість набути досвіду перед впровадженням схожих систем у інших регіонах;

– завдяки композиційному (модульному) підходу усунуто перешкоди та створено можливість інтеграції інформаційних систем декількох регіонів у інтегрований інформаційний ресурс про транскордонне співробітництво;

– встановлення прямого (on-line) зв'язку з інформаційними системами регіональних органів статистики як з основним джерелом інформації;

– розвиток аналітичної та прогнозної складових системи шляхом розширення кола задач та застосовуваних методів їх вирішення;

– поширення досвіду використання інформаційної системи на районний рівень.

Негативні очікування

Серед перешкод впровадження, використання та розвитку інформаційної системи "Транскордонне співробітництво" можна очікувати такі[202]:

– вертикальна структура органів влади та відомча роз'єднаність, що може обумовлювати небажання регіональних представництв окремих центральних органів влади та певних регіональних органів влади створювати єдиний інформаційний простір;

– труднощі взаємовідносин органів транскордонного співробітництва та регіональних управлінь статистики;

– відсутність технічних засобів та засобів зв'язку, необхідних для використання системи;

– фінансові проблеми, обумовлені небажанням центральних та регіональних органів влади, а також незалежних інвесторів вкладати фінансові засоби в даного виду розробки, оскільки вони не дають видимого, швидкого та прямо комерційного чи соціального ефекту;

– недостатнє розуміння зі сторони державних службовців;

– недостатній рівень грамотності у використанні обчислювальної техніки, що обумовлює необхідність інтенсивних освітніх заходів;

– нестача баз даних, розрахованих на відкритий доступ;

– несумісність баз даних в технічному аспекті, обумовленому використанням різних програмних засобів для обробки інформації;

– відмінності у змістовному наповненні баз даних органів влади різних країн та відмінності у методиках обчислення статистичних показників;

– незрозумілість з правовим статусом інформації та доступу до неї;

– політична роздробленість, пов'язана з незрозумілістю кінцевої мети адміністративних перетворень та відмінностями в критеріях оцінки різних господарських процесів.

[202] Бастанжиева Е.А., Русских А.Н., Слынько Ю.Н., Суспицын С.А. Информационная система "Региональная политика": новые возможности в принятии решений. [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: URL: http://ieie.nsc.ru/~tacis/mnt9602.htm.
Белокрылова О.С., Андреева Л.Ю., Вольчик В.В., Зеленщиков В.Г., Дехтяр Г.И. Муниципальные инвестиции: институциональная структура и информационные технологии. [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: URL: http://www.economics.com.ua/download/book/000016.zip.

Економічні результати удосконалення регіональних систем інформаційного забезпечення транскордонного співробітництва

Інформаційна інтеграція як приклад віртуальної інтеграції (квазіінтеграції)

Інформаційна інтеграція полягає у створенні інтегрованих інформаційних систем господарюючих суб'єктів, які супроводжують усі господарські процеси. Вагоме зменшення інформаційних витрат стає можливим при використанні інтегрованих інформаційних систем декількох господарюючих суб'єктів, що й обумовлює інтеграційні процеси. Тобто, як вже зазначалося раніше інтеграційні процеси сприяють зменшенню інформаційних витрат: горизонтальна інтеграція – шляхом економії на масштабі; вертикальна інтеграція – шляхом інтерналізації інформаційних витрат.

Існують три ступеня вертикальної інтегрованості, які значною мірою можна застосувати і до горизонтальної інтеграції:

– довгостроковий контракт, при якому зберігається повна самостійність сторін;

– довгострокові контракти з обмеженнями;

– довгостроковий контракт, що об'єднує фактори виробництва в єдину організаційну структуру, іншими словами, заснування фірми.

Але будь-який контракт є результатом двостороннього (або багатостороннього) спільного рішення, причому синхронного, тобто одночасного.

Проте господарська взаємодія може виникати і в асинхронному порядку: одна з сторін відкривається до взаємодії усім потенційним контрагентам певним чином формалізуючи майбутню взаємодію і чекає на реакцію інших учасників ринку. Будь-який контрагент може вступати у взаємодію необмежену кількість раз: кожен раз передбачає укладання точкового контракту, який одразу ж і виконується; тобто жодна з сторін не несе довгострокових зобов'язань відносно іншої, в результаті чого кожну окрему взаємодію неможливо трактувати як інтеграцію. Але висока періодичність взаємовідносин таких господарських одиниць дає можливість говорити про певний рівень інтегрованості господарських процесів даних суб'єктів, яку ми називаємо умовною інтеграцією (квазіінтеграцією) або віртуальною інтеграцією.

Тобто, віртуальна інтеграція (квазіінтеграція) – інтеграція господарських процесів при відсутності тривалої правової залежності інтегрованих суб'єктів господарювання.

Таким чином у господарюючого суб'єкта є два шляхи інформаційної інтеграції:

– створення корпоративних інформаційних систем;

– створення інформаційних систем некорпоративних або віртуальних організаційних структур[203].

Інтеграція, в т.ч. інформаційна, переважно передбачає наявність лише одного лідера[204], який візьме на себе функції координатора, зокрема, в даному випадку – розробку, впровадження та підтримку функціонування інформаційної системи.

Функції лідера-координатора може взяти певне об'єднання підприємств (рис. 3.8), наприклад галузеве об'єднання чи торгово-промислова палата.

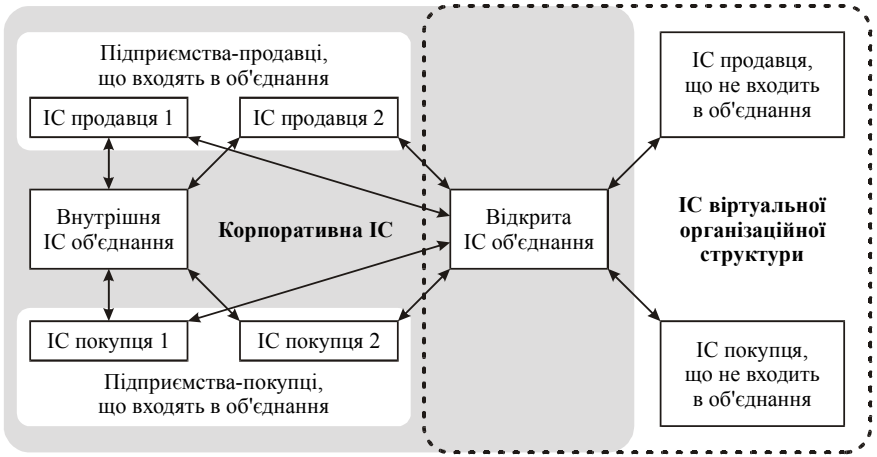

Рис. 3.8. Інформаційні системи (ІС) корпоративних та некорпоративних/віртуальних структур

Взаємодія в межах віртуальних організаційних структур не може бути визначена як внутрішня взаємодія; отже вона повинна бути визнана як зовнішня, тобто ринкова. Проте, з огляду на досить високий рівень організованості, відкриті інформаційні системи підприємництва можна трактувати як форму організованого ринку.

[203] Рублевская Ю.В., Рублевский Р.В., Попов Е.В. Стратегии развития отраслевых Интернет-ресурсов // Маркетинг в России и за рубежом – 2002. – № 2.

[204] Зибер П. Управление сетью как ключевая компетенция предприятия // Проблемы теории и практики управления. – 2000. – № 3.

Серед переваг організації ринку через використання відкритих ІС бізнесу можна виділити:

– незалежність суб'єктів господарювання як на ринку, що не обмежує конкуренцію (перевага ринку);

– економія на інформаційних витратах через ефект масштабу (перевага фірми).

Відкрита інформаційна система виконує функцію торгової площадки, тобто являє собою електронну торгову площадку. Електронні торгові площадку призначені для організації взаємодії підприємств-учасників.

За походженням електронні торгові площадки поділяють[205] на три групи:

– незалежні;

– приватні;

– галузеві.

Незалежні електронні торгові площадки створюються незалежними підприємствами (переважно з сектору інформаційних технологій) для обслуговування певних галузей чи ринків. Учасникам пропонуються засоби вирішення проблем пошуку партнерів, єдине місце ведення бізнесу, управління взаємовідносинами та можливість порівняння цін різних постачальників. В даному випадку існує лише віртуальна організаційна структура (рис. 3.8).

Приватні електронні торгові площадки створюють великі фірми для поглиблення інтеграції зі своїми партнерами. Приватні електронні торгові площадки об'єднують існуючі внутрішні інформаційні системи учасників з метою покращення роботи ланцюжків постачання та скорочення витрат на трансакціях з партнерами. В даному випадку існує сильно інтегрована корпоративна ІС, а відкрита ІС, яка є необхідною умовою існування віртуальної організаційної структури, може бути і відсутня (рис. 3.8). Прикладом приватної електронної торгової площадки може бути система автоматичної розсилки інформації, реалізована у компанії Compaq, яку Білл Гейтс називає технологією "публікації та підписки": при зміні інформації у певній базі даних компанії (про стан складських запасів або про значну партію замовлення комп'ютерів) дана система автоматично розсилає повідомлення про це всім зацікавленим у цій інформації особам всередині компанії та зовнішнім постачальникам певних комплектуючих[206].

Галузеві електронні торгові площадки створюються галузевими об'єднаннями для інформаційного обслуговування перш за все членів об'єднання. Можливе також виникнення галузевих електронних торгових площадок через спеціалізацію незалежних торгових площадок, розширення

[205] Кутуков В. B2B: Принципы построения и работы [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: URL: http://www.cfin.ru/itm/b2b_basic.shtml.

[206] Гейтс Б. Бизнес со скоростью мысли. – М.: ЭКСМО-Пресс, 2001. – С. 163.

діяльності приватних торгових площадок або диверсифікацію діяльності інших галузевих торгових площадок (1) з суміжних галузей або (2) з сусідніх територій. Окрім інформації про ціни, галузеві електронні торгові площадки пропонують різноманітну інформацію, але специфічну саме для даної конкретної галузі: новини, нормативно-правові акти, технічну документацію тощо. Прикладами галузевих електронних інформаційних джерел в Україні можуть бути сайти "ПРОМЕТАЛЛ" (http://www.prometal.com.ua/) та "УКРМЕТАЛЛ" (http://www.ukrmetal.com.ua/).

Різні господарюючі суб'єкти розвивають віртуальні мережі різними шляхами. Виділяють три шляхи розвитку віртуальності[207]:

1. Великі підприємства розширюються за допомогою створення зовнішніх філій і спільних компаній, передаючи їм частину своїх компетенцій, але утримуючи за собою деякі ключові. У результаті утворяться мережі підприємств з економічно залежних партнерів. При подібному шляху еволюції, який можна назвати квазіекстерналізацією, виникає і правова залежність партнерів: обумовлюються умови взаємної діяльності, укладаються рамкові договори про співробітництво тощо. Економічна ж залежність підвищується в зв'язку з тим, що підприємства-партнери повинні здійснювати специфічні коопераційні інвестиції: вирівнювати свої інформаційно-технологічні інфраструктури, виробляти спільні організаційні правила. Стратегічним лідером подібних мереж залишається одне чи декілька підприємств.
2. Трохи інший шлях розвитку притаманний малим і середнім підприємствам. Для них на противагу великим характерна сильна концентрація на нечисленних компетенціях, низька вертикальна інтеграція, а нові ринкові шанси створюються шляхом описаних вище змін. Вони можуть запропонувати великим корпораціям свої компетенції і тим самим стати частиною мережі підприємств. Мова йде не про відносини клієнта і постачальника в рамках ринкових угод, а про чисто партнерські зв'язки. Малий партнер використовує імідж великого підприємства, його ноу-хау, інформаційну інфраструктуру й ін. Очевидно, що і для даного шляху характерна наявність лідера мережі.
3. Варто наголосити, що малі і середні підприємства сприймають попередньо зазначений шлях як небезпечний для себе. Тому вони воліють формувати мережі з компанією своєї категорії. Ці мережі часто мають як вертикальні так і горизонтальні зв'язки. Малим і середнім підприємствам, що вступили на шлях квазіінтерналізації, часто бракує саме віртуальності, тобто компетенції, що у великих корпораціях будується на координації господарської діяльності підрозділів. Цю прогалину можна заповнити як підвищенням кваліфікації, так і організацією співробітництва з зовнішнім постачальником послуг (консультантом). Група малих підприємств може використовувати або внутрішнього, або зовнішнього "мережного координатора".

[207] Зибер П. Управление сетью как ключевая компетенция предприятия // Проблемы теории и практики управления. – 2000. – № 3.

Як зазначено вище, внаслідок інформаційної інтеграції підприємств зростає їх залежність один від одного та від функціонування інтегрованої інформаційної системи. У випадку з корпоративними інформаційними системами координатор зацікавлений у функціонуванні як усього об'єднання/холдингу, так і окремих господарюючих суб'єктів, які входять до його складу.

Зовсім інша ситуація характерна для віртуальних структур: координатор зацікавлений в успішному функціонуванні лише свого бізнесу та самої відкритої інформаційної системи. У випадку платних послуг, координатор несе відповідальність за рівень наданих послуг кожному клієнту. У випадку безплатних послуг, координатор немає жодних прямих зобов'язань перед клієнтами і може у будь-який момент змінювати як набір послуг, так і механізм функціонування усієї інформаційної системи, що може негативно впливати на клієнтів. Таким чином, варто зауважити, що квазіінтеграція на основі безплатних інформаційних систем є небезпечною для функціонування підприємств-клієнтів, особливо при відсутності або нерозвиненості інших систем постачання інформації.

Спеціалізація електронних торгових площадок. Переважно електронні торгові площадки спеціалізуються на певній галузі або продукції (вертикальна квазіінтеграція) або на певному бізнес-процесі (горизонтальна квазіінтеграція).

Вертикальні (галузеві) електронні торгові площадки обслуговують вертикальні ринки. Вони надають специфічну для даної галузі інформацію та враховують усталену специфіку взаємовідносин підприємств цієї галузі.

Горизонтальні (функціональні) електронні торгові площадки спрямовані на виконання певних функцій чи автоматизацію певного процесу (логістика, страхування, розрахунки, митні процедури тощо) для різноманітних галузей. Їх діяльність зосереджена навколо певного бізнес-процесу, який є горизонтальним, тобто може застосовуватись на будь-яких ринках[208].

Вертикальні організаційні структури найбільш адекватні стабільному формалізованому середовищу, горизонтальні – середовищу динамічному та погано формалізованому[209].

Функціонування електронних торгових площадок забезпечується різноманітними моделями організації взаємовідносин між продавцями та

[208] Кутуков В. B2B: Принципы построения и работы [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: URL: http://www.cfin.ru/itm/b2b_basic.shtml.

[209] Титюхин Н. Логистика в оргструктуре компании. Стадии развития // Логинфо. – 2001. – №4.

покупцями: моделі з фіксованими цінами, притаманні для торгівлі за каталогами; моделі динамічного ціноутворення, притаманні аукціонній чи біржовій торгівлі.

Каталожна модель зосереджує продавців і покупців в одному місці. Вона є найкращою для галузей, що характеризуються сильною фрагментацією продавців і покупців, що часто здійснюють операції з відносно недорогими товарами. При цьому не має сенсу узгоджувати ціни, і вони фіксуються продавцями. Каталожна модель також добре працює, якщо більшість продажів здійснюється відомими постачальниками і за визначеними правилами, а покупцю для вибору продавця необхідно ознайомитися з пропозиціями великого числа дрібних постачальників. І, нарешті, ця модель добре працює на ринках, де попит досить передбачуваний, а ціни міняються рідко.

Аукціонна модель забезпечує просторове зосередження продавців і покупців. Вона добре працює у випадках, коли нестандартні, єдині у своєму роді або швидкопсувні товари чи послуги продаються чи купуються компаніями, що мають різні підходи до ціноутворення. У цю групу потрапляють рідкі предмети, капітальне устаткування, товари, що були у ужитку, складські залишки і тому подібні продукти.

Біржова модель забезпечує поточне узгодження попиту та пропозиції. Така модель вимагає створення механізмів узгодження попиту/пропозиції в реальному часі, визначення ринкової ціни, а також процесу реєстрації і здійснення угод. Ця модель є найкращою для стандартизованої продукції, що має декілька легко стандартизованих характеристик.. Біржова модель приваблива для ринків, де попит і ціни нестабільні. Вона дозволяє учасникам ринку керувати надлишками пропозиції або піками попиту.

Переважно, електронні торгові площадки пропонують не один, а кілька методів торгівлі[210].

З огляду на те, що відкриті інформаційні системи є формою організованого ринку, вони можуть впроваджуватися іншими вже існуючими формами організованого ринку, зокрема реальні біржі, які мають свої внутрішні інформаційні системи, можуть приймати участь у розробці відкритих інформаційних систем біржової торгівлі.

Незважаючи на те, що багато вітчизняних компаній визнають можливості і переваги електронних торгових площадок, у середовищі нефінансових підприємств до ведення електронного бізнесу (мається на увазі перенесення бізнесу в мережу) готові лише 2-3% українських підприємств, ще 5-6% – у принципі готові, 90% – не готові зовсім[211].

[210] Кутуков В. B2B: Принципы построения и работы [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: URL: http://www.cfin.ru/itm/b2b_basic.shtml.

[211] Блащук Ю. Віртуальні банки та електронний банкінг: загрози чи нові можливості? Досвід України // Економічний часопис. – 2001. – №9.

Для повної реалізації переваг електронного бізнесу компаніям необхідно:

– створити хоча б базову внутрішню інформаційну систему;

– переглянути внутрішні процеси, системи, стандарти, підходи;

– перебороти опір змінам як усередині самої компанії, так і серед її партнерів і клієнтів.

Розробники площадок повинні також чітко розуміти, які потреби своїх потенційних клієнтів вони зможуть задовольнити, які переваги в порівнянні з традиційними методами торгівлі вони можуть надати користувачам, наскільки самі користувачі готові адаптуватися до нових технологій ведення бізнесу.

Кожна з моделей побудови торгової площадки дозволяє підвищити ефективність однієї чи декількох найважливіших функцій у процесі купівлі-продажу:

– пошук постачальника;

– прозорість цін;

– відстеження руху продукту по ланцюжку постачання;

– логістика;

– розробка продукту;

– закупівля і постачання;

– планування ланцюжка постачань;

– управління послугами.

Але жодна з моделей торгової площадки не може надати всі ці переваги одночасно. Тому компанія, що бажає найбільше повно використовувати переваги інформаційних технологій ведення бізнесу необхідно використовувати стратегічно і динамічно керований комплексний підхід, що найбільше ефективно використовує можливості тієї чи іншої моделі для найбільш повного задоволення її потреб. Уміле використання комбінації різних моделей стане в найближчому майбутньому важливим фактором забезпечення конкурентоспроможності бізнесу[212].

Кількісна оцінка ефективності заходів та встановлення меж застосування одержаних результатів

Для визначення потенційного платника за користування інформаційними ресурсами необхідно попередньо з’ясувати, хто з них отримає переваги від такого користування.

Переваги полягатимуть у зменшенні трансакційних (в даному випадку інформаційних) витрат, внаслідок чого в більшості випадків загальні витрати покупця на придбання товару зменшаться, а чиста виручка продавця від реалізації товару зросте, при цьому може відбутися зростання кількісного обсягу ринку (рис. 3.9).

[212] Кутуков В. B2B: Принципы построения и работы [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: URL: http://www.cfin.ru/itm/b2b_basic.shtml.

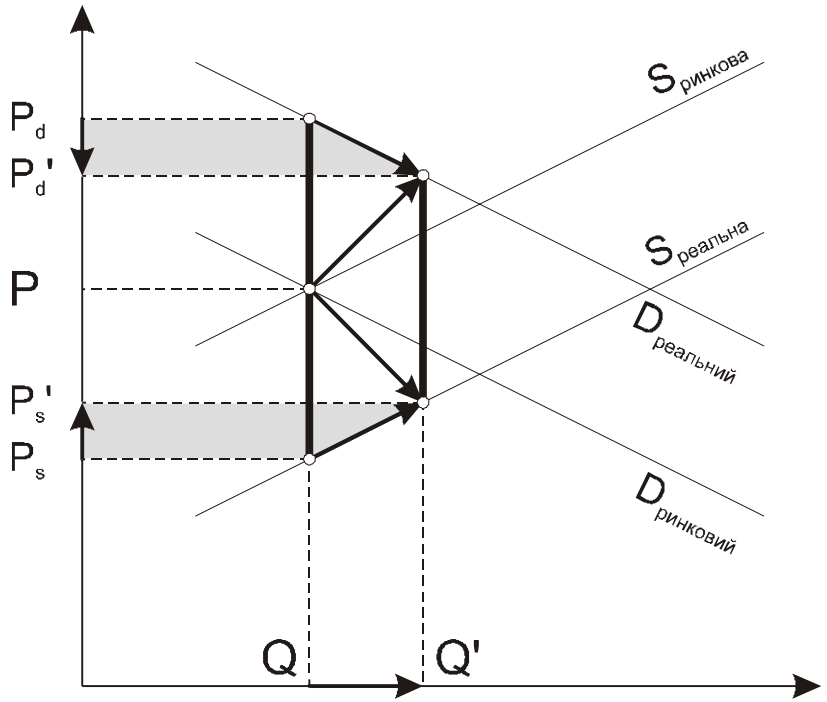

Рис. 3.9. Графічна модель зміни ситуації на ринку внаслідок зменшення інформаційних витрат

Важливо звернути увагу на те, що ринкова ціна знаходиться в межах між ціною продажу та ціною купівлі і залежить від розподілу трансакційних витрат між контрагентами (деякі трансакційні витрати є явними, є питання розподілу їх між контрагентами регулюються на договірному рівні, зокрема при оформленні зовнішньоекономічних договорів для врегулювання розподілу витрати на транспортування, митне оформлення та страхування прийнято використовувати правила ІНКОТЕРМС). Отже, нова ринкова ціна буде знаходитись між новою ціною продажу та новою ціною купівлі, тобто може бути як більшою, так і меншою від попередньої ринкової ціни.

Затемнені на рис. 3.9 області зображують ефекти, які отримають продавець та покупець внаслідок зменшення інформаційних витрат. Проте на даному рисунку зображено самий типовий випадок, коли переваги одержать обидва контрагенти, інші варіанти подано на рис. 3.10.

Попит / Пропозиція	Попит сталий Ефект продавця = 0	Попит типовий	Ціна попиту стала Ефект покупця = 0
Пропозиція стала Ефект покупця = 0	–	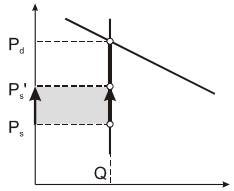 варіант 1	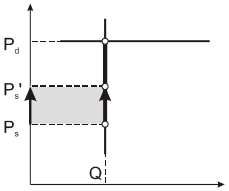 варіант 2
Пропозиція типова	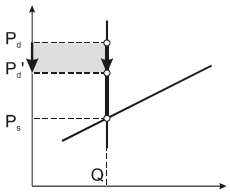 варіант 3	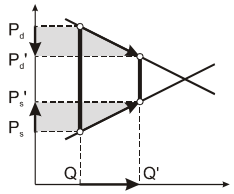 варіант 4	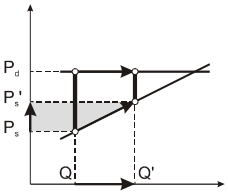 варіант 5
Ціна пропозиції стала Ефект продавця = 0	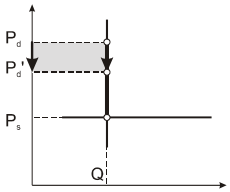 варіант 6	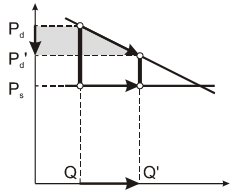 варіант 7	–

Рис. 3.10. Графічні моделі зміни ситуації на різних типах ринків внаслідок зменшення інформаційних витрат

Як видно з рис. 3.10 на деяких типах ринків ефект внаслідок зменшення інформаційних витрат буде отримувати лише один з контрагентів, що дає змогу стверджувати, що лише даний контрагент зацікавлений у зменшенні інформаційних витрат.

Таким чином можна пояснити низку явищ:

– на ринку нерухомості, який характеризується сталою пропозицією: (варіанти 1 та 2 рис. 3.10), саме продавці поширюють інформацію про товар;

– на ринках невичерпних (вода) та умовно невичерпних (нафта) природних ресурсів, яким притаманна стала ціна пропозиції (варіанти 6 та 7

рис. 3.10), саме споживачі шукають інформацію про продавців;

– на ринках товарів першої необхідності, яким притаманних стабільний попит (варіанти 3 та 6 рис. 3.10), саме споживачі шукають інформацію про продавців.

Це дає можливість очікувати, що

– продавці зацікавлені у зменшенні трансакційних витрат на ринках зі сталою пропозицією та ринках з сталою ціною попиту (вар. 1, 2, 5 рис. 3.10);

– покупці зацікавлені у зменшенні трансакційних витрат на ринках зі сталою ціною пропозицією та на ринках сталого попиту (вар. 3, 6, 7 рис. 3.10).

Тобто попередній аналіз галузевих ринків дозволить розробляти для окремих галузей окремі схеми оплати інформаційних послуг:

– плата за внесення інформації – варіанти 1, 2, 4, 5 рис. 3.10;

– плата за отримання інформації – варіанти 3, 4, 6, 7 рис. 3.10.

Математично розрахунок ефекту від пошуку інформації виглядає таким чином: якщо покупець шукає певний товар, але за нижчу ціну (ціновий параметр товару обраний для простоти опису), то очікуваний ефект буде рівний добутку кількості товару на математичне сподівання економії за рахунок знаходження продавця даного товару за нижчою ціною. Ціни на ринку розподілені за певним законом розподілу.

Нехай F(Price) та f(Price) – функції імовірності та густини розподілу ціни. Тоді імовірність, що ціна (price) є меншою певної ціни (Price), становить:

$$\mathrm{P}(price < Price) = \mathrm{F}(Price) \tag{3.1}$$

Імовірність, що ціна (price) є більшою певної ціни (Price), рівна:

$$\mathrm{P}(price > Price) = 1 - \mathrm{P}(price < Price) = 1 - \mathrm{F}(Price) \tag{3.2}$$

Якщо ціни в різних продавців незалежні, то імовірність, що мінімальна ціна ($\mathrm{price}_{\min}$) у n продавців є більшою певної ціни (Price), становить:

$$\mathrm{P}(price_{\min} > Price) = \prod_{i=1}^{n} \mathrm{P}(price_i > Price) = \mathrm{P}(price > Price)^n = (1 - \mathrm{F}(Price))^n \tag{3.3}$$

Відповідно, імовірність та густина розподілу мінімальної ціни:

$$\mathrm{F}_{\min}(Price) = \mathrm{P}(price_{\min} < Price) = 1 - \mathrm{P}(price_{\min} > Price) = 1 - (1 - \mathrm{F}(Price))^n \tag{3.4}$$

$$\mathrm{f}_{\min}(price) = \frac{d\,\mathrm{F}_{\min}(price)}{dprice} = \frac{d(1 - (1 - \mathrm{F}(price))^n)}{dprice} = n \cdot (1 - \mathrm{F}(price))^{n-1} \cdot \mathrm{f}(price) \tag{3.5}$$

Математичне сподівання мінімальної ціни ($\mathrm{price}_{\min}$) у n продавців рівне:

$$\mathrm{M}_{\min}(n) = n \cdot \int_{-\infty}^{+\infty} price \cdot (1 - \mathrm{F}(price))^{n-1} \cdot \mathrm{f}(price) \cdot dprice \tag{3.6}$$

$$\mathrm{M}_{\min}(1) = 1 \cdot \int_{-\infty}^{+\infty} price \cdot (1 - \mathrm{F}(price))^{1-1} \cdot \mathrm{f}(price) \cdot dprice = \int_{-\infty}^{+\infty} price \cdot \mathrm{f}(price) \cdot dprice = \mathrm{M} \tag{3.7}$$

Очікувана економія від пошуку інформації ($saving(n_i)$) розраховується як добуток очікуваного зменшення ціни на кількість товару:

$$saving(n_i) = Q_i \cdot \left(\mathrm{M} - \mathrm{M}_{\min}(n_i)\right) \tag{3.8}$$

де Q_i – кількість товару, який придбає покупець i.

А очікувана гранична економія від пошуку інформації ($marginal\ saving(n_i)$) рівна:

$$marginal\ saving(n_i) = Q_i \cdot \left(\mathrm{M}_{\min}(n_i - 1) - \mathrm{M}_{\min}(n_i)\right) \tag{3.9}$$

Оптимальний обсяг пошуку (N_i) визначається з відношення:

$$marginal\ saving(N_i + 1) \le marginal\ costs \le marginal\ saving(N_i)$$

$$\left(\mathrm{M}_{\min}(N_i) - \mathrm{M}_{\min}(N_i + 1)\right) \le \frac{marginal\ costs}{Q} \le \left(\mathrm{M}_{\min}(N_i - 1) - \mathrm{M}_{\min}(N_i)\right) \tag{3.10}$$

де *marginal costs* – граничні витрати на пошук.

Якщо ціна розподілена за законом нормального розподілу, то математичне сподівання мінімальної ціни та середньоквадратичного відхилення для деяких значень обсягу пошуку наведена в табл. 3.5.

Числовий аналіз розрахунків залежності математичного сподівання та граничної економії (граничних витрат) від обсягу пошуку дозволив дещо спростити процедуру даних обчислень шляхом заміни інтегральної функції на апроксимуючу. Зокрема результати кореляційно-регресивного аналізу показали, що коли обсяг пошуку більший 10, математичне сподівання мінімальної ціни рівне (відхилення значення множника біля σ не більше 2%):

$$\mathrm{M}_i = M + \sigma \cdot \left(\frac{\ln\left(\dfrac{П}{Q_i \cdot \sigma}\right)}{3} - 0{,}6 \right) \tag{3.11}$$

де M_i – математичне сподівання мінімальної ціни для покупця i;

$П$ – одиничні витрати на пошук (припустимо однаковими для усіх покупців);

Q_i – обсяг ринку для покупця i;

M – математичне сподівання ціни;

σ – середнє квадратичне відхилення ціни при обмеженому дослідженні ринку.

Таблиця 3.5

Математичне сподівання та середньоквадратичне відхилення мінімальної ціни, якщо ціни на ринку розподілені за законом нормального розподілу

Обсяг пошуку	Мінімальна ціна		Гранична економія на одиниці товару
	Математичне сподівання	Середнє квадратичне відхилення	
1	M	σ	–
2	M-0,564σ	0,826σ	0,564σ
3	M-0,846σ	0,748σ	0,282σ
4	M-1,029σ	0,701σ	0,183σ
5	M-1,163σ	0,669σ	0,134σ
6	M-1,267σ	0,645σ	0,104σ
7	M-1,352σ	0,626σ	0,085σ
8	M-1,424σ	0,611σ	0,071σ
9	M-1,485σ	0,598σ	0,061σ
10	M-1,539σ	0,587σ	0,0537σ
20	M-1,867σ	0,525σ	0,0230σ
30	M-2,043σ	0,496σ	0,0142σ
40	M-2,161σ	0,477σ	0,0102σ
50	M-2,249σ	0,464σ	0,0079σ
60	M-2,319σ	0,454σ	0,0064σ
70	M-2,377σ	0,446σ	0,0054σ
80	M-2,427σ	0,440σ	0,0046σ
90	M-2,470σ	0,434σ	0,0040σ
100	M-2,508σ	0,429σ	0,00359σ
200	M-2,746σ	0,401σ	0,00166σ
300	M-2,878σ	0,387σ	0,00106σ
400	M-2,968σ	0,377σ	0,00078σ
500	M-3,037σ	0,371σ	0,00061σ
600	M-3,092σ	0,366σ	0,00050σ
700	M-3,137σ	0,361σ	0,00042σ
800	M-3,177σ	0,358σ	0,00037σ
900	M-3,211σ	0,355σ	0,00032σ
1000	M-3,241σ	0,352σ	0,00029σ

Відповідно виручка на ринку буде рівна:

$$\sum_i \mathrm{M}_i \cdot Q_i = \sum_i \left(M + \sigma \cdot \left(\frac{\ln\left(\frac{П}{Q_i \cdot \sigma}\right)}{3} - 0{,}6 \right) \right) \cdot Q_i = \tag{3.12}$$

$$= (M - 0{,}6 \cdot \sigma) \sum_i Q_i + \frac{\sigma}{3} \sum_i \ln\left(\frac{П}{Q_i \cdot \sigma}\right) \cdot Q_i$$

Виходячи з того, що сума обсягів на ринку становить загальний обсяг ринку, визначимо, що:

$$Q = \sum_i Q_i \tag{3.13}$$

$$Q_i = Q \cdot q_i \tag{3.14}$$

де Q – загальний обсяг ринку;

q_i – питома частка покупця i на ринку;

Отже середня ціна на ринку (*market price*) буде становити:

$$market\ price = \frac{(M - 0{,}6 \cdot \sigma) \sum_i Q_i + \frac{\sigma}{3} \sum_i \ln\left(\frac{П}{Q_i \cdot \sigma}\right) \cdot Q_i}{Q} =$$

$$= M - 0{,}6 \cdot \sigma + \frac{\sigma}{3} \cdot \frac{\sum_i \ln\left(\frac{П}{Q_i \cdot \sigma}\right) \cdot Q_i}{Q} =$$

$$= M - 0{,}6 \cdot \sigma + \frac{\sigma}{3} \cdot \sum_i \ln\left(\frac{П}{Q_i \cdot \sigma}\right) \cdot q_i = \tag{3.15}$$

$$= M - 0{,}6 \cdot \sigma + \frac{\sigma}{3} \cdot \left(\sum_i \ln\left(\frac{П}{Q \cdot \sigma}\right) \cdot q_i - \sum_i \ln(q_i) \cdot q_i \right) =$$

$$= M - 0{,}6 \cdot \sigma + \frac{\sigma}{3} \cdot \left(\ln\left(\frac{П}{Q \cdot \sigma}\right) - \sum_i \ln(q_i) \cdot q_i \right)$$

Варто звернути увагу на те, що $(-\sum_i \ln(q_i) \cdot q_i)$ – це ентропія на ринку зі сторони покупців. Тобто:

$$market\ price = M - 0{,}6 \cdot \sigma + \frac{\sigma}{3} \cdot \left(\ln\left(\frac{П}{Q \cdot \sigma}\right) + E_{пок.} \right) \tag{3.16}$$

де $E_{пок.}$ – ентропія на ринку зі сторони покупців.

Аналогічно як формула (3.6) дає можливість оцінити ефект від

горизонтальної інтеграції на рівні суб'єкта господарювання формула (3.16) дає можливість оцінити ефект від горизонтальної інтеграції (результатом чого буде зменшення ентропії) на всьому ринку.

Отже можна стверджувати, що:

– зменшення ціни внаслідок горизонтальної інтеграції покупців пропорційно середньоквадратичному відхиленню та зменшенню ентропії на ринку зі сторони покупців;

– зменшення ціни внаслідок зменшення витрат на пошук пропорційно середньоквадратичному відхиленню та логарифму зменшення витрат на пошук.

Проте варто звернути увагу на те, що зменшення ціни може спричинити зростання попиту, внаслідок чого зросте значення M та може змінитись σ, тому формулу (3.16) можна використовувати лише у випадках сталого попиту.

Підсумовуючи можна стверджувати, що зменшення витрат на пошук інформації матиме різні результати залежно від характеристик конкретного ринку.

Якщо коло покупців обмежене вже існуючими покупцями, то поінформованість покупців дасть їм можливість купляти товари за нижчими цінами, що спричинить витіснення з ринку продавців, які торгують за високими цінами. Функція розподілу ціни буде зміщуватися в сторону функції густини розподілу мінімальної ціни, яка характеризується нижчими рівнями математичного сподівання та дисперсії. Зменшення дисперсії спричинить зниження оптимального обсягу пошуку, що ще більше зменшить сумарні витрати на пошук. Позитивні наслідки: зменшення невизначеності (підтвердженням чого є зменшення дисперсії); зниження ціни, скорочення витрат на пошук інформації (табл. 3.5).

Зменшення сумарних витрат (ціна + трансакційні витрати зі сторони покупця, в т.ч. витрати на пошук інформації) може обумовити ріст попиту як зі сторони вже існуючих покупців, так і за рахунок появи нових, для яких витрати на пошук інформації були бар'єром виходу на ринок (рис. 3.9, рис. 3.10 варіанти 4, 5, 7). Може виникнути новий ринок, який раніше не міг існувати через значні трансакційні витрати.

У випадку обмеженості пропозиції це викличе зростання цін, що є характерно для ринків землі, нерухомості та інвестицій (об'єктів інвестицій) (рис. 3.10 варіанти 1, 2). Зростання попиту та/або ціни при підвищенні поінформованості характерне також і для ринків монополістичних та монополістичної конкуренції (рис. 3.10 варіанти 4, 5); саме даний факт дає можливість пояснити джерело ефективності реклами. З огляду на те, що збільшення попиту може відбутися лише за умови зменшення сумарних витрат, то збільшення ціни можливе лише в межах економії витрат на пошук інформації.

При появі можливостей обміну неціновою інформацією щодо товарів можлива сегментація ринку за якісними характеристиками, в тому числі поява нових сегментів ринку – сегменту високоякісних товарів.

Проте, однозначно можна стверджувати, що інформація як засіб зменшення невизначеності є більш корисною на ринках, з високою невизначеністю, тобто на ринках, що динамічно розвиваються (3.16). На усталених ринках інформаційні технології можуть лише дещо зменшити витрати на чисто технічних процедурах.

Виходячи з вищенаведеного, проблеми визначення економічного ефекту від зменшення інформаційних витрат можна поділити на дві групи:

– проблеми визначення економічного ефекту від зменшення трансакційних витрат;

– проблеми визначення економічного ефекту від підвищення поінформованості учасників ринку.

Зі зменшенням трансакційних витрат поглиблюються процеси спеціалізації та поділу праці, зростають інтенсивність та масштаби обміну[213]. Трансакційні витрати поділяють на реальні та віртуальні (розрахункові). Віртуальність трансакційних витрат пояснюється тим, що через свою значну величину вони роблять певну трансакцію невигідною; і тому ця трансакція не відбувається, а самі трансакційні витрати залишаються винятково у розрахунках потенційних контрагентів і не фіксуються статистично. І як наслідок неможливо точно оцінити їх величину та чи вдасться їх зменшити до рівня, який би забезпечив ефективність трансакції, а також визначити які з потенційних учасників ринку стануть реальними та на скільки збільшиться ринок.

Підвищення поінформованості учасників ринку дозволить зменшити негативний вплив ефекту "лимонів" та ефекту витіснення дрібних учасників ринку. Зі зменшенням негативного впливу ефекту "лимонів" за рахунок поширення попередньо недоступної інформації про якісні характеристики товару ринок почне сегментуватися за цими характеристиками, з'явиться попит окремо на високоякісні товари, і скоріш усього це відбудеться зі сторони нових учасників ринку. Проблема визначення економічного ефекту пов'язана з труднощами оцінки зміни параметрів ринку, перш за все структури – збільшення части дрібних учасників та поява учасників, які пред'являють попит на високоякісні товари.

Проблеми визначення інформаційних витрат пов'язані також і з тим, що у багатьох випадках вони є частиною інших витрат: витрати на зв'язок та на ЗМІ; участь у виставках, ярмарках; участь у об'єднаннях підприємств, які поширюють інформацію серед своїх членів тощо.

Підсумовуючи можна стверджувати, що, незважаючи на велике

[213] Капелюшников Р.И. Экономическая теория прав собственности: методология, основные понятия, круг проблем. – М.: ИМЭМО, 1990.

значення поінформованості учасників ринку для підвищення ефективності ринку, визначення цієї ефективності пов'язане зі значними труднощами як методологічного, так і методичного характеру.

ПІСЛЯМОВА

Конкурентоспроможність є складним багаторівневим явищем і аналіз та його оцінку необхідно найтіснішим чином пов'язувати з конкретним конкурентним середовищем, і особливо, зі ступенем його інтеграції з зовнішнім середовищем. Для прикордонних регіонів їхнє місце розташування є чи не найважливішим ресурсом. Цей ресурс, в умовах автаркії, призводить до того, що територія значно відстає у своєму розвитку від внутрішніх регіонів країни, промисловість не розвивається, населення поступово зменшується. Водночас, при відкритій економіці, цей ресурс створює умови прискореного розвитку за рахунок транскордонного співробітництва, зокрема, коли сусідня територія є більш розвинена. Тобто, місце розташування може бути як негативним так і позитивним чинником соціально-економічного розвитку території, а при відповідних заходах зі сторони регіональних органів влади стати значною конкурентною перевагою.

Для прикордонних територій, навіть при умові протекціоністської політики щодо вітчизняного виробника, об'єктивно існує конкурентне середовище на транскордонних ринках. Сучасна концепція конкурентоспроможності країни – потужний аналітичний інструмент, який оцінює як нації (країни) формують своє майбутнє. Ця концепція базується не лише на оцінці суто економічних показників, а й економічних наслідків важливих для стабільного зростання неекономічних явищ, таких як якість політичних процесів і управління суспільством, рівень освіти, наукова база, верховенство закону, культура, система цінностей та інформаційна інфраструктура. Тобто конкурентоспроможність регіону завжди включає свідомо керований довгостроковий аспект розвитку і її можна визначити як здатність регіону досягти й підтримувати високі темпи економічного зростання. Це те, яким чином держава і регіон створюють і підтримують середовище, що забезпечує конкурентоспроможність своїх економічних агентів. Зрештою, висока конкурентоспроможність країни сприяє високому рівню і якості життя населення. Конкурентна спроможність суб'єктів господарювання все більше залежить не лише від підприємливості власників і продуктивності працівників, але також від ефективності функціонування територіальних суспільно-господарських систем і їх здатності до формування сучасних дієвих структур, які результативно використовують наявну в регіоні сукупність факторів виробництва.

Незважаючи на активізацію процесів транскордонного співробітництва та інтенсифікацію наукових досліджень у даному напрямку, до цього часу у наукових колах питання інформаційної підтримки цих процесів розглядалося фрагментарно, а сама проблема окреслювалась лише у загальному вигляді. Відповідно, настала нагальна потреба визначення ролі інформаційного забезпечення транскордонного співробітництва.

Визначено, що роль інформаційного забезпечення транскордонного співробітництва полягає у стимулюванні інформаційного обміну між суб'єктами транскордонного співробітництва з метою посилення та поглиблення добросусідських відносин між територіальними общинами або властями.

З'ясовано, що зменшення витрат на пошук інформації сприятиме розширенню просторово-політичних меж ринків, що сприятиме формуванню єдиного ринку, який не є обмеженим територією однієї держави, і обумовить підвищення рівня координації діяльності господарюючих суб'єктів різних країн.

Встановлено функції інформаційного забезпечення транскордонного співробітництва, які полягають у: стимулюванні розвитку інформаційної інфраструктури, особливо прикордонних та транскордонних територій, яке передбачає створення правових, економічних, технічних умов для проведення ефективного інформаційного обміну між суб'єктами та учасниками транскордонного співробітництва; інформуванні бізнесових кіл та населення щодо питань транскордонного співробітництва та забезпеченні зворотного зв'язку з ними. Натомість функції інформаційного забезпечення транскордонного співробітництва в економічній сфері, тобто в сфері ринкової взаємодії, полягають у: створенні умов для обміну цільовою ринковою інформацією; формуванні та поширенні фонової ринкової інформації.

Дієвим фактором підвищення організованості ринку є впровадження відкритих систем інформаційного забезпечення транскордонного співробітництва, що сприятиме формуванню віртуальних організаційних структур, для яких характерні переваги як зовнішньої (ринкової), так і внутрішньої (внутрішньофірмової) взаємодії і які дають можливість економити час та кошти на пошуку партнерів та укладанні угод.

Для підвищення рівня поінформованості учасників транскордонного співробітництва та узгодженості господарських процесів у транскордонному регіоні необхідно розробляти інтегровані інформаційні системи транскордонного співробітництва, які в організаційному розрізі повинні складатися з інформаційних систем регіональних органів влади, органу транскордонного співробітництва (за наявності) та недержавних підприємств та організацій, в технічному розрізі – із систем збереження та управління інформацією, а також систем підтримки прийняття рішень.

Підсумовуючи зазначимо, що знання механізмів взаємовпливу різних процесів та явищ, які відбуваються на транскордонних ринках, дає можливість встановити визначальні чинники підвищення конкурентоспроможності транскордонних територій та використовуючи наявні регіональні ресурси досягти вищого рівня економічного розвитку.

Наукове видання

Бєлєнький П.Ю., Мікула Н.А., Матвєєв Є.Е. Конкурентність на транскордонних ринках. – Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України, 2005. – 214 с.

Комп'ютерний макет: Є.Е. Матвєєв.

ISBN 966-02-3796-0
© Бєлєнький П.Ю., Мікула Н.А., Матвєєв Є.Е., 2005

Підп. до друку 10.11.2005. Формат 60x90/16. Папір оф. № 1. Гарн. літ. Офс. друк. Ум.-друк. арк. 11,2. Тираж. 500.

Оригінал-макет виготовлено в Інституті регіональних досліджень НАН України
79026, Львів, вул. Козельницька, 4.

Видруковано в ПП "Арал"
79000, Львів, вул. Нижанківського, 4.